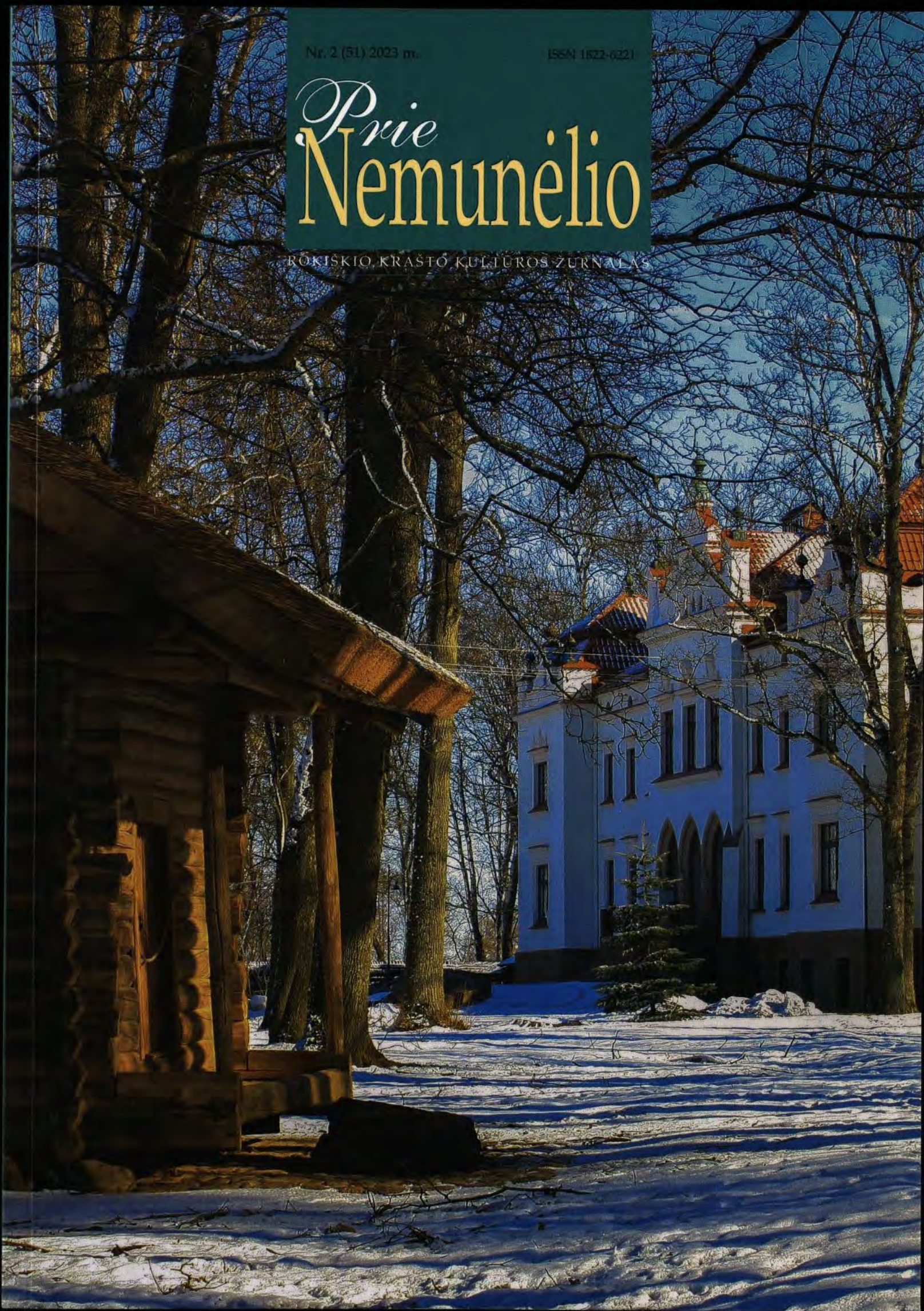

Nr. 2 (51) 2023 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKISKIO KRAŠTO KULTūros žURNALAS

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

Nuo širdies ačiū už
už širdelį darbą, kuris dūda Bib-
lioteka, labai prašau priimti šias
po eilėraščių - kaip padėką, ir kaip
atminimą:

Dut kiekvieno kalnelio
padėjau po saulę:
tai graži bus vaikūdiems,
kai jos visos tekės!

Į kiekvieną buvėlį
patupolėčiau po gegutę:
tai smagu bus mergaitėms,
kai jos visos kukuos!

Į kiekvieną kėstinę
po žodį įdėsiu:
tai dainuos vyrai širdys,
kai pu šietros eis!

Justinas Marcinkevičius

1983. XII. 17.

Justinas Marcinkevičius

ROB

Rokiškio rajono
savivaldybės VB

000175040

LEIDĖJAS

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

PARTNERIS

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Parama projektui
„Romuvos keliais“ 1–102 psl.*)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Rasa Vingelienė
Algimantas Šablinskas
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. p. keliuociucentras@gmail.com
Telefonas +370 687 16104

Pirmajame žurnalo viršelyje –
Rokiškio dvaro sodybos rūmai.
Nuotrauka Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo viršelyje –
Rokiškio dvaro sodybos vakarų kumetynas.
Nuotrauka Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221
ISSN 2783-8188

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –
prenumeruojamas leidinys.

Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
6 mėn. – 7,84 Eur
12 mėn. – 15,68 Eur

Turinys

- 3.... VIOLETA ALEKNIENĖ. „Petras Ruseckas buvo ir liko
V. Kudirkos giesmės liudytoju“ (J. Bielinis)
- 25.... SIMONA STRUMSKYTĖ. Rokiškio krašto muziejaus kūrimas:
pirmasis veiklos dešimtmetis
- 32.... VYTAUTAS MARTINKUS. Uždrausta pjesė
- 37.... ANTANAS JASIŪNAS. Sibiro batalionas
- 69.... VYTAUTAS ŽEIMANTAS. Algis Juozas Kusta: „Mano vaikystės
sostinė – Rokiškis“
- 73.... LAIMA SKARDŽIENĖ. Neišsemiamas operos primadonos
gyvenimo ir kūrybos lobynas patikėtas saugoti Rokiškio krašto
muziejui
- 89.... ALBINAS KULIEŠIS. Kelionė į Dano Andriulionio pasaulį
- 90.... DOVILĖ ANDRIULIONIENĖ. Koks žmogus, tokie išgyvenimai
- 92.... SIMONA STRUMSKYTĖ. Meno lobyną atvėrus, Rokiškio dvaro
meno kolekcija
- 97.... KOSTAS MALAKAUSKAS. Sustoję laikai
- 99.... JUSTINAS MALCIUS. Rokiškio kraštotyros muziejaus Liaudies
būties skyriaus kūrimas
- 105.... NADIEŽDA IVANOVA. Biblioteka – šeimų skaitymo skatinimo,
edukacinio ugdymo ir laisvalaikio erdvė
- 116.... IRENA VARNIENĖ. „Kas tas, ar žinai, / kur užu žvaigždės“
(Danas Kairys)
- 120.... RIMA BIELOVIENĖ. Šokių mokytojas Rimvydas
- 122.... RITA VISKAITIENĖ. 2023 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos
Informacijos ir kraštotyros skyrius

24/11

K 008(474.5)
P-95

Mieli skaitytojai,

naujo žurnalo numerio turinys siūlo Jums pluoštą kultūrinės medžiagos iš archyvų, teatrų, muziejų fondų, asmeninių kūrybos stalčių, fotoalbumų, prisiminimų užrašų ir kelionių dienoraščių. Į Rokiškio krašto muziejinkystės pradžią, jos istorijos tyrinėjimus neginčijamais faktais ir liudijimais nukelia Rokiškio krašto muziejaus istorikų straipsniai, parengti šios įstaigos įkūrimo 90-mečio proga. Kitokiu rakursu žurnale prisistato kita krašto kultūros įstaiga – Juozo Keliuočio viešoji biblioteka, šiemet pažyminti įkūrimo 100-metį. Bibliotekininkai pabrėžia šiuolaikinės bibliotekos ugdomąjį vaidmenį šeimos skaitymo skatinimo kontekste.

Įžymių krašto žmonių galerijoje spindi knygnešystės istoriko Petro Rusecko asmenybė. Jam skirta publikacija parengta remiantis gausiais archyviniais dokumentais, šaltiniais ir kultūros paveldo leidinių citatomis. Visada skaitytoją paliečia ir intriguoja menininkų gyvenimas – tiek visuomeninis, tiek asmeninis. Istorikui prisilietus prie žymiosios operos solistės Irenos Jasiūnaitės archyvo, žurnale pateikiama jos sceninė veikla, vainikuojama legendiniu Karmen vaidmeniu, subtiliai prisiliečiama prie solistės asmeninio gyvenimo džiugių ir sunkesnių laikotarpių.

Šio numerio sensacija – kraštiečio Antano Jasiūno pjesės „Sibiro batalionas“ publikavimas. Šiaulių teatralų repetuota, cenzūros uždrausta, todėl premjeros nesulaukusi, pjesė daugiau kaip 60 metų rankraščio pavidalu save „išsaugojo“ Šiaulių dramos teatro archyve. Rašytojo Vytauto Martinkaus visapusiškų paieškų dėka rankraštis buvo surastas visai netikėtai, o mūsų žurnalas nuo šiol bus tas leidinys, kuriame uždraustos kraštiečio pjesės tekstas taps prieinamas skaitytojui. Ateis gal laikas ir scenai. Gal Šiaulių, o gal Rokiškio teatre?.. Žurnale šį kartą daug dėmesio knygai: Rokiškio krašto muziejaus meno lobyno katalogo recenzija, jauno skaitytojo mintys perskaičius Olgos Tokarczuk romaną, rokiškėnų naujų knygų apžvalga.

Sudarant leidinį, visada imponuoja straipsnių autoriai, čia ir dabar kuriantys grožinę literatūrą, keliaujantys piligrimų takais, turintys kantrybės tyrinėti archyvus. Tai gražių idėjų ir potyrių žmonės, kurie ne tik patys atranda, pamato, įgyvendina, bet ir dalijasi su kitais. Su Jumis gera mokytis, pažinti, augti ir siekti žurnalo paveikaus ir kokybiško turinio. Dėkoju rašytojui V. Martinkui už žurnalui patikėtą bibliografinę retenybę, ačiū savanorei Vilmai Lukštaraupytei už pjesės „Sibiro batalionas“ kompiuterinės versijos parengimą spaudai. Ačiū Dovilei ir Albinui už kraštiečio tapytojo Dano Andriulionio atminimui išsakytus širdies žodžius ir nuotraukas. Žurnalo skaitytojams linkiu prasmingo laisvalaikio su krašto kultūros žurnalu: naujų pažinčių, patirčių ir įspūdžių.

Alicija Matiukienė

redaktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centro pirmininkė

„Petras Ruseckas buvo ir liko V. Kudirkos giesmės liudytoju“ (J. Bielinis)

VIOLETA ALEKNIENĖ

Atvėręs Petro Rusecko gyvenimo neparašytą knygą, supranti, kad „visuomet būdavo ten, kur galėjo daugiausia duoti naujos Tėvynei – prieš okupantus kovojančiai ir ją iškovojusiai Lietuvai“¹ – rašo Benjaminas Kaluškevičius.

Šie žodžiai apibūdina labai sunkų, įvairiomis negandomis ir klajonėmis apraizgytą gyvenimą. Savo širdimi, protu ir gebėjimais P. Ruseckas prisilietė prie kiekvieno XIX a. pirmosios pusės su laisve susieto istorinio įvykio. Ši legendinė asmenybė laisvės prasmę aiškino rašydamas straipsnius, sakydamas kalbas, organizuodamas iškilių datų renginius, dirbdamas žurnalisto savanorio darbą, dalyvaudamas visuomeninėje veikloje. Ypač didelis jo nuopelnas – atsiminimų rinkimas ir knygų apie knygnešius, baudžiamos laikus, savanorių žygius, vokiečių okupaciją Pirmojo pasaulinio karo metu leidimas. P. Ruseckas spaudai pateikdavo ne tik sausus istorinių įvykių aprašymus, bet ir tautą ragino tikėti laisva ateitimi, skaityti knygas, patiems būti neabejingiems. P. Rusecko gyvenimo tyrinėtojai laiko jį tarpukario Lietuvos istoriku, žurnalistu, rašytoju, karininku, savanoriu ir visuomenininku.

Petras Ruseckas, 1920 m.
Maironio lietuvių literatūros muziejus

Šis žmogus apie save daug kalbėti nemėgo, beveik nerašė prisiminimų. Tačiau iki šių dienų išliko 1936 m. gruodžio 4 d. trečiuoju asmeniu parašytas *Curriculum vitae* (autobiografija). Apie šį panemunėlietį parašyta daug straipsnių, todėl nėra prasmės smulkiai aprašyti jo atliktus darbus. Šios publikacijos tikslas – plačiau atkurti gimtojo krašto paveikslą ir remiantis archyvuose išlikusia medžiaga, spaudoje publikuotomis knygų recenzijomis, laiškais, pažinusių

žmonių prisiminimais chronologine tvarka išsamiau pateikti šios asmenybės gyvenimo faktus.

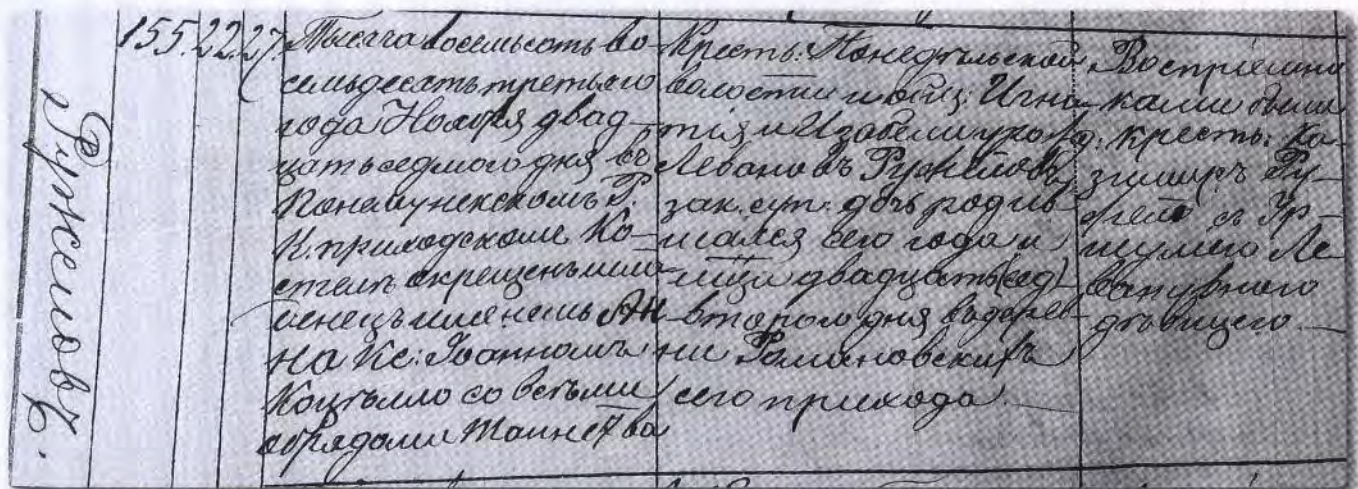
Šviesuolio pasiaukojimas Lietuvai neliko be atsako. 1928 m. jam įteiktas Vyties Kryžiaus II rūšies trečio laipsnio ordinas, jis apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių ir Nepriklausomybės medaliais. Sulaukus garbingo amžiaus – 1938 m. vasario 16 d. – Lietuvos Respublikos prezidento aktu Nr. 362 P. Ruseckui iki gyvos galvos paskirta pasižymėjusio asmens pensija – 250 litų kas mėnesį.

Šis straipsnis skiriamas P. Rusecko 140-osioms gimimo metinėms.

Ankstyva našlaičio dalia

Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Krikšto metrikų knygoje yra įrašas, kad „1883 liepos 10 d. kunigas Jonas Katelė pakrikštijo kūdikį vardu Petras. Tėvai Karolis ir Eufrozina (Vrublevska) Ruseckai, sūnaus gimusio liepos 8 d. Baubliškių vienkiemyje. Krikšto tėvai Jonas Ruseckas ir Joana Bonevičienė“².

Mažojo Petriuko gimimo data metrikų knygoje įrašyta pagal Rusijos imperijoje priimtą stilių, skaičiuojant pagal naują stilių, t. y. liepos 20 diena.

Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Gimimo metrikų knyga, 1883 m.

Kur yra gimtasis garsiojo lietuvininko Baubliškių kaimas (dalyje šaltinių vadinamas viensėdžiu)? Jis buvo 2 km nutolęs nuo Panemunėlio, tarp didelių gatvinių Tindžiulių ir Turdvario kaimų (tuo metu ši vietovė priklausė Zarasų apskrīčiai). Šiame nedideliame Panemunėlio kaimų trikampyje prabėgo P. Rusecko bendraamžių – Juozo Tūbelio, Juozo Kubiliaus, Marcelės Kubiliūtės, brolių Juozo ir Kazimiero Vaičionių – vaikystė.

Šios asmenybės iš gimtinės savo gyvenimo keliais iškeliavo išsiugdę patriotizmo, tautiškumo, meilės tėvynei jausmus. Šviesos, lietuviybės išsaugojimo spindulius šių kaimų šeimose pažėrė jas lankęs kun. Jonas Katelė.

Nuvykę į kaimo prieigas, rasime tik augantį Bobakalnio mišką (antrasis pavadinimas – Baubliškių miškas) ir buvusius Neniškių dvaro laukus. Vietovės pavadinimas išliko tik senųjų panemunėliečių atmintyje.

„Baudžiaivos laikais ir vėliau kaimo kryžkelėje stovėjo karčiama, Turdvario ir Panemunėlio dvarų šeiminkams davusi nemažas pajamas. Šlapiu, duobėtu keliu iš Panemunėlio prekiniai arklų vežimai, prikrauti linų ir maisto produktų, važiuodavo link Moškėnų, Kazliškio, o toliau – į Rygą. Kairiau į miško pusę buvo nemažas Ruseckų sodžius, o prie jo glaudėsi neturtingos bobelės Galinienės gryčiutė. Ji gyveno viena. Bobulei mirus, dvi dienas po kaimą

Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Mirties įrašų knyga, 1891 m.

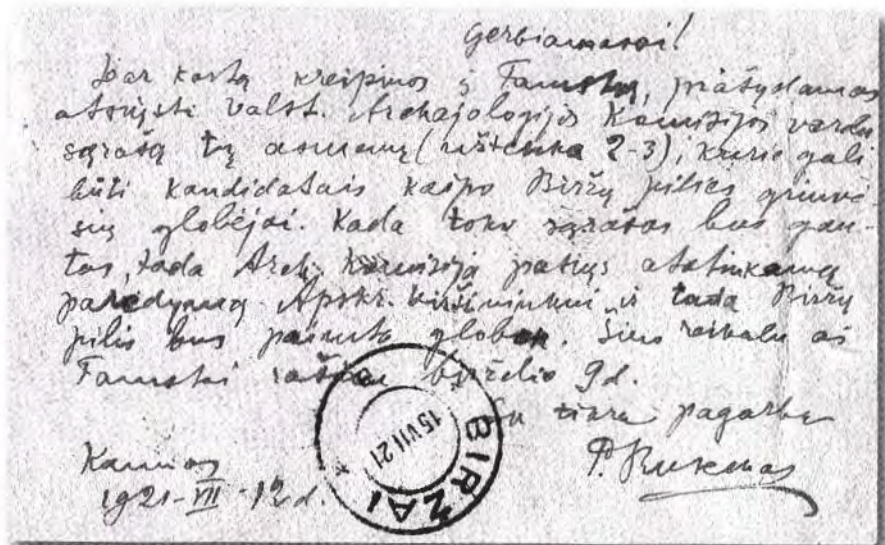
vaikštinėjusi kiaulė. Taip žmonės ir sužinoję, kad ji jau baigė gyvenimo dienas šioje žemėje. Mano jaunystės laikais buvusio viensėdžio vietoje buvo likę tik pamatai,³⁴ – prieš du dešimtmečius pasakojo Tindžiulių kaimo gyventojas Vytautas Bitinas.

Pasak Ernesto Meilaus, tėvas Karolis Ruseckas turėjo brolių Joną ir seserį Oną. Iš kur į šiuos kraštus atvyko Ruseckai, sunku šiandien įrodyti.

Karolis Ruseckas buvo bežemis, smulkus bajoras. Vertėsi pagyvenusių bajorų ūkių pardavimu ir jų nuoma, tarnavo eiguliui Turdvario dvare. Šeima didelė – aštuoni vaikai: dukros Stefanija, Antanina, Mikolina, Veronika, Ona; sūnūs: Josifas ir Petras. Vienas vaikas mirė tik gimęs. Karolio Rusecko šeimos likimą pakeitė siautusi šiltinės epidemija. Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Mirties įrašų knygoje rašoma: „1891 m. lapkričio 24 d. Kavolių kaime mirė Karolis Ruseckas nuo šiltinės, būdamas 60 metų, palaidotas Šetekšnos kaimo kapinėse. 1891 m. lapkričio 24 d. Kavolių kaime mirė Eufrozina Ruseckienė nuo šiltinės, būdama 50 metų, palaidota Šetekšnos kaimo kapinėse“⁴. Tuo laiku tėvai Eufrozina ir Karolis nuomojosi (rundavojo) žemę Kavolių kaime. Baubliškių vienkiemį prižiūrėjo vyresnysis sūnus Josifas.

Keturios jaunos Ruseckaitės – Stefanija, Antanina, Mikolina ir Veronika – emigravo į Rygą ir Petrogradą. Jaunesnioji Onutė tėviškę paliko vėliau. Sesers Onutės ir brolio Petro tarpusavio ryšiai nenutrūko iki mirties. Apie Onos Ruseckaitės gyvenimą yra išlikusių nuotrupų Zigmo Toliušio atsiminimuose: „Ruseckaitė – apie 70 metų senutė – praeity bažnytinių rūbų siuvėja –

Atvirukas „Pandėlys“, 1922–1926 m.
Rokiškio krašto muziejus

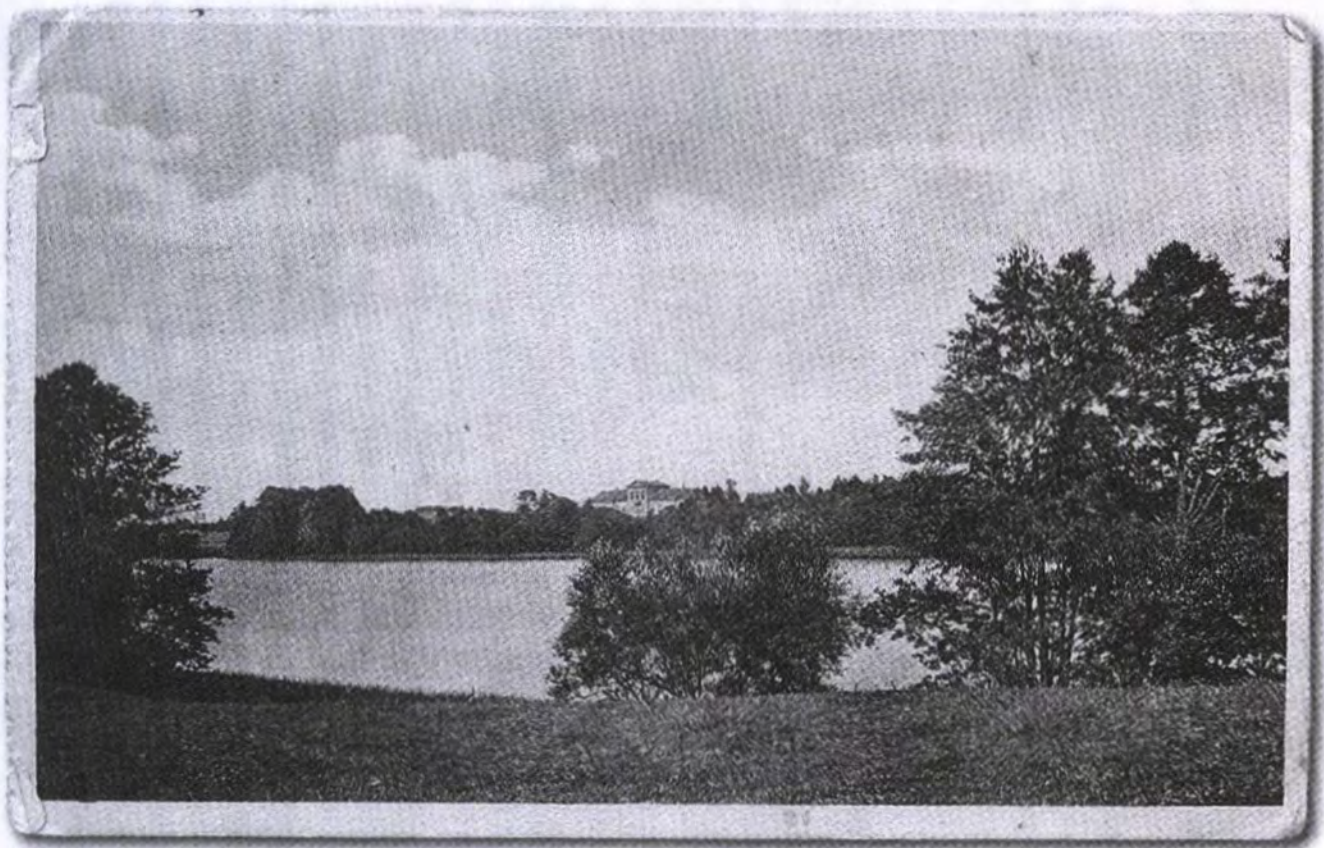

P. Rusecko laiškas dėl Biržų pilies globėjų sąrašo sudarymo, 1921 m.
Biržų krašto muziejus „Sėla“, BKM GEK 13551

Atvirukas „Mityvos ežeras su gražia Alkos sala šalia Skapiškio (Rokiškio apsk.)“,
1922–1926 m. Šiaulių „Aušros“ muziejus, ŠAM GEK 131022

Atvirukas „Dvaras palei Subato ežerą“, 1922 m. Rokiškio krašto muziejus, RKM GEK 57971/36

prieš Pirmąjį pasaulinį karą gyveno Rygoje, kur prabuvo apie 15 metų ir išgyveno visą Pirmąjį pasaulinį karą. 1924 m. kartu su lenkais ji išvyko Krokuvon, kur gyveno iki 1942 metų, tuomet grįžo Lietuvon ir apsigyveno Vilniuje. Krokuvoje ji susipažino su lietuvių slaptos galdynės veikėju Augrabaičiu, kuris turėjo devocionalijų krautuvę. 1939 m. O. Ruseckaitė aplankė Krokuvoje jos brolis Petras⁵.

P. Ruseckas tėviškėje lankėsi tik vieną kartą. Pasak Jono Mulvino, gyvenusio Moškėnų kaime, P. Ruseckas tėviškę aplankė prieš karą. „Marius ir Antanas Ruseckai buvo antros eilės pusbroliai, šios lenkiškų šaknų turinčios šeimos paskutiniai palikuonys Panemunėlio krašte. Antanas Ruseckas iki 1948 m. su motina gyveno Alsetos dvare. Juos abu išvežė į Sibirą. Marius Ruseckas vedė 12 metų vyresnę mokytoją Eleną Aleksiejūtę. Nežinau tiksliai, bet žmonės kalbėjo, kad Marius dingo traukiantis vokiečiams

iš Panemunėlio apylinkių, o jo žmona Elena Aleksiejūtė-Ruseckienė išvyko gyventi į Klaipėdą“⁶.

Klajonėmis ir tėvynės skausmu apraizgytas gyvenimas

Devynerių metų berniuką paėmė globoti vienas giminaitis, dirbęs administracinį darbą lenkų dvaruose Lietuvoje. Petriukas iki 13 metų mokėsi rusų pradžios mokykloje. Baigusį pradžiamokslį našlaitį giminaitis nuvežė į Rygą, kur gyveno trys vyresnės seserys. P. Rusecko biografijos tyrinėtojas J. Petronis rašo, kad tuo metu berniukas pradeda dirbti Eseno porceliano fabrike mokiniu, vėliau tarnauja laive „Jekaterinos – Lev“. Po vienintelės kelionės į Vladivostoką apsigyveno Odesoje.

Odesoje susipažino su to meto lietuviais patriotais: Juozu Jasaičiu, Aleksu Rymu, knygnešiu Jonu Rimša ir kitais, kurie padėjo jaunam vaikiniui suprasti tuometinę politinę

padėtį, gyvenimą skirti laisvos Lietuvos išlikimui ir atkūrimui. Čia gyvendamas turėjo visas sąlygas skaityti, nes dirbo lenkiškoje bibliotekoje. Čia pirmą kartą į rankas pakliuvo pirmasis lietuviškas laikraštis „Vienybė lietuvininkų“.

1901 m. dvidešimt lietuvių susibūrė į slaptą Lietuvos švietimo draugiją, kuri įsteigė knygyną, platinė ir pardavinėjo knygas. Petras leidinius slaptai laikė savo bute, nes nenorėjo prišaukti bėdos savo bendraminčiams. Veržlus, darbštus jaunuolis suspėjo padėti savišalpos lietuvių klubui „Rūta“. Gyvendamas Odesoje, pirmą kartą debiutavo spaudoje. 1903 m. jo publikacija pasirodė laikraštyje „Vienybė lietuvininkų“.

P. Ruseckas neišvengė carinės Rusijos kariuomenės. Įvertinęs esamą padėtį tam nesipriešino. Kariuomenės vadovybė kitataučius kareivius siūsdavo į Rusijos gilumą. Jaunuolis pateko į Urale buvusį Ufos miestą.

Kilęs iš gana vargingos šeimos P. Ruseckas susižavėjo socialdemokratų (eserai) skleidžiama teorija prieš caro vienvaldystę, dalyvavo kareivių maištuose. Caro valdžia pradėjo suiminėti aktyvistus. P. Ruseckas suprato, kad už tokius poelgius jam gresia karo tribūnalas. Pabėgo ir traukiniu 1905 m. gruodžio pradžioje grįžo į Vilnių. Jį grįžti ragino Didžiojo Vilniaus seimo organizacinis komitetas.

„Išlipusį iš vagono jį pasitiko gūdi naktis. Kur eiti, kur prisiglausti? Jokių giminių ar pažįstamų čia neturėjo. Turėjo tik Povilo Višinskio adresą, kurį jam dar Odesoje buvo davęs Mykolas Sleževičius“⁷.

Atvykęs į Vilnių, P. Ruseckas neturėjo nei dokumentų, nei pinigų. Emigrantui greitai pavyko surasti rekomenduoto žmogaus butą. P. Višinskis Vilniuje vertėsi žurnalistika, knygų leidyba, domėjosi politika. Iš jo lūpų P. Ruseckas išgirdo apie

kuriamą Lietuvos valstiečių sąjungą (LVS). „Tais pačiais metais prieš Šv. Kalėdas P. Višinskas nusivedė į vienminčių sueigą, vykusią advokato Jono Vileišio namuose. Čia jis P. Rusecką supažindino su jauna ponija Felicija Bortkevičiene. Ponia pastebėjo, kad kareivis dezertyras vertas pasitikėjimo, trokšta revoliucinės veiklos, siūlosi į talką. Tad ir pakvietė prisidėti prie Didžiojo Vilniaus seimo ir Lietuvos valstiečių sąjungos nutarimų platinimo, naujų kuopų kūrimo“⁸. Jis važinėjo su bendraminčiais po visą Lietuvą atlikdamas LVS partijos skirtas užduotis. „Tik neilga buvo ta triumfo kelionė: 1906 m. sausio 5 d., artėjant prie Kauno, susidūrė su kareivių būriu. Persekiojantai rado inkriminuojančios literatūros, o Ruseckas dar turėjo ir nelegalų ginklą, gerai apkūlė ir nugabeno į Kalvarijos kalėjimą“⁹. Kalėdamas Kalvarijos kalėjime, veltui laiko neleido. Parašė

knygelę apie praėjusios revoliucijos įvykius, siuntė korespondencijas „Lietuvos ūkininko“ laikraščiu. Jauno žurnalisto gebėjimus pastebėjo LVS partijos vadovybė. Išėjęs į laisvę, P. Ruseckas tapo šio laikraščio redaktoriumi. Dirbdamas parašė beveik 100 straipsnių apie Lietuvos valstiečių gyvenimo problemas.

Siekdamas aukštojo mokslo, gabus jaunuolis įstojo į Peterburgo universitetą. Čia išaiškėjo, kad jis yra kareivis dezertyras. Vėl suimamas ir uždaromas į „Kryžių“ kalėjimą. Pasibaigus bausmės laikui, dar pusantrų metų Novgorodo gubernijoje atliko karinę prievolę. 1912 m. grįžęs į Vilnių, toliau tęsė darbą „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje, bendradarbiavo „Lietuvos žiniose“, prisidėjo prie kaimo žmonių švietimo, rašė feljetonus apie sulenkėjusius lietuvius.

Pirmasis pasaulinis karas pakeitė visų Europos valstybių politinę,

P. Rusecko medinė vila Kaune, apie 1956 m. Nuotr. A. Vasiljevo. Iš KTU ASI archyvo

ekonominę ir socialinę padėtį. Prasi-
dėjo masinė emigracija, jauni vyrai
turėjo papildyti Rusijos kariuome-
nės gretas. P. Ruseckas nebuvo iš
karto išsiųstas į frontą. Kaip gabus
jaunuolis pateko į Kijevo karo mo-
kyklą. Vadovavo pėstininkų pulkui.
Vokiečiai, apsupę visą pulką, paėmė
į nelaisvę. Kartu su fronto draugais
iki karo pabaigos kalėjo Osnabriuko,
Neisės, Elvangelo, Straizumdo,
Krefeido, Alfenau belaisvių stovy-
klose. Grįžęs į tėviškę neabejojo, ką
pasirinkti. Labai taikliai jo tolesnį
gyvenimą apibūdina V. Markevičius:
„Jis lyg buvo nežymus, bet Lietuvai
kritiniu momentu tapdavo spyruo-
kle, kuri išjudindavo nepaslankų
mechanizmą tėvynei ginti“¹⁰.

Atvykęs į Vilnių, 1918 m. lap-
kričio 19 d. tapo kuriamos Lietuvos
kariuomenės savanoriu. Jaunas
karininkas paskiriamas Lietuvos
apsaugos ministerijos Literatūros
komisijos nariu. Komisijai vadovavo
J. M. Laurinaitis. P. Rusecko dėka
žiniasklaida tapo viena iš svarbiausių
kovos formų dėl Lietuvos nepri-
klausomybės išsaugojimo. Pirmasis
atsišaukimas, kuris kvietė savano-
rius ginti tėvynę, paskatino daugelį
jaunų vyrų stoti į kariuomenę.
„P. Ruseckas parengė svarbiausius
jaunosios kariuomenės dokumen-
tus – Drausmės, Įgulos, Rikiuotės,
Lauko tarnybos statutus, organiza-
vo kariškos spaudos leidimą, karių
švietimą“¹¹.

1919 m. politiniai įvykiai įrodė,
kad Lietuva privalo pasikliauti tik
savo kariuomene, netikėti nei lenkų,
nei rusų, nei vokiečių propaganda.
Tų pačių metų sausio 1 d. Vilniuje,
Gedimino bokšte, buvo iškelta Lie-
tuvos vėliava, kurią suplėšė bolševi-
kai, o lenkai užėmė Vilnių. Visokiais
būdais imta naikinti tautos šaknis,
siekiant užimti visą Lietuvą. Mi-
nistrui pirmininkui M. Sleževičiui
ir krašto apsaugos ministrui Žadei-
kiui leidus, aštuoniolika karininkų,

tarp jų ir P. Ruseckas, areštavo apie
150 asmenų, įtariamų organizavus
šamokslą Kaune. Tai buvo labai
rizikinga, bet tolesni įvykiai parodė,
kad nueita teisingu keliu. P. Rusecko
nuopelnai tėvynei buvo pastebėti ir
įvertinti: 1919 m. spalį jam suteik-
tas pėstininkų kapitono laipsnis ir
jis pradeda vadovauti Generalinio
štabo Literatūros skyriui. Skyriaus
vedėjo iniciatyva 1919 m. gegužės
22 d. Kaune išėjo pirmasis laikraščio
„Kariškių žodis“ numeris, o 41-asis
jo numeris tapo žurnalo „Karys“
pirmtaku.

1920 m. P. Ruseckui teko laiki-
nai pasitraukti iš kariuomenės, nes
nuo LVS buvo išrinktas į Lietuvos
Steigiamąjį seimą. 1920–1922 m.
dirbo sekretoriumi Lietuvos gyny-
mo komitete. Kartu su komiteto
pirmininku M. Sleževičiumi jam
teko didžiausias darbo krūvis. Ka-
pitonas toliau rašė atsišaukimus,
sakė kalbas mitinguose. Pasiau-
kojančio darbo rezultatas – lenkų
agresijos sustabdymas. Dirbdamas
Lietuvos Steigiamojo seimo Krašto
apsaugos ir Konstitucijos rengimo
komisijose, dalyvaudamas delegatų
debatuose, pasisakė už geresnes
paprastų žmonių gyvenimo sąlygas,
krašto apsaugos, piliečių teisių rei-
kalus. Jis visada pasisakė prieš len-
kų okupaciją ir tautos lenkinimą.
L. Želigovskio agresijos metu Kau-
ne kilo panika. Daugeliui atrodė,
kad išėities nėra. P. Ruseckas tvirtai
laikėsi nuostatos, kad tauta turi ne-
pasiduoti ir kovoti. 1920 m. rugsėjo
25 d. įvyko Steigiamojo seimo po-
sėdis, skirtas esamai padėčiai aptarti.
P. Ruseckui buvo leista pasisakyti.
Jis kalbėjo, „kad žodžiai taptų
kūnu, tai aš pasiūlyčiau Seimui
priimti praktinį nutarimą, būtent –
visas atstovų kalbas išspausdinti
visuose Lietuvos laikraščiuose ir
ekstra išplatinti po visą Lietuvą.
Visų pirma reikia išplatinti kariuo-
menei. Atstovams ten teks važiuoti,

kadangi kariuomenė neturi jokių
žinių. Toliau, mano manymu, rei-
kia, kad Seimo nariai aplankytų
kariuomenę“¹².

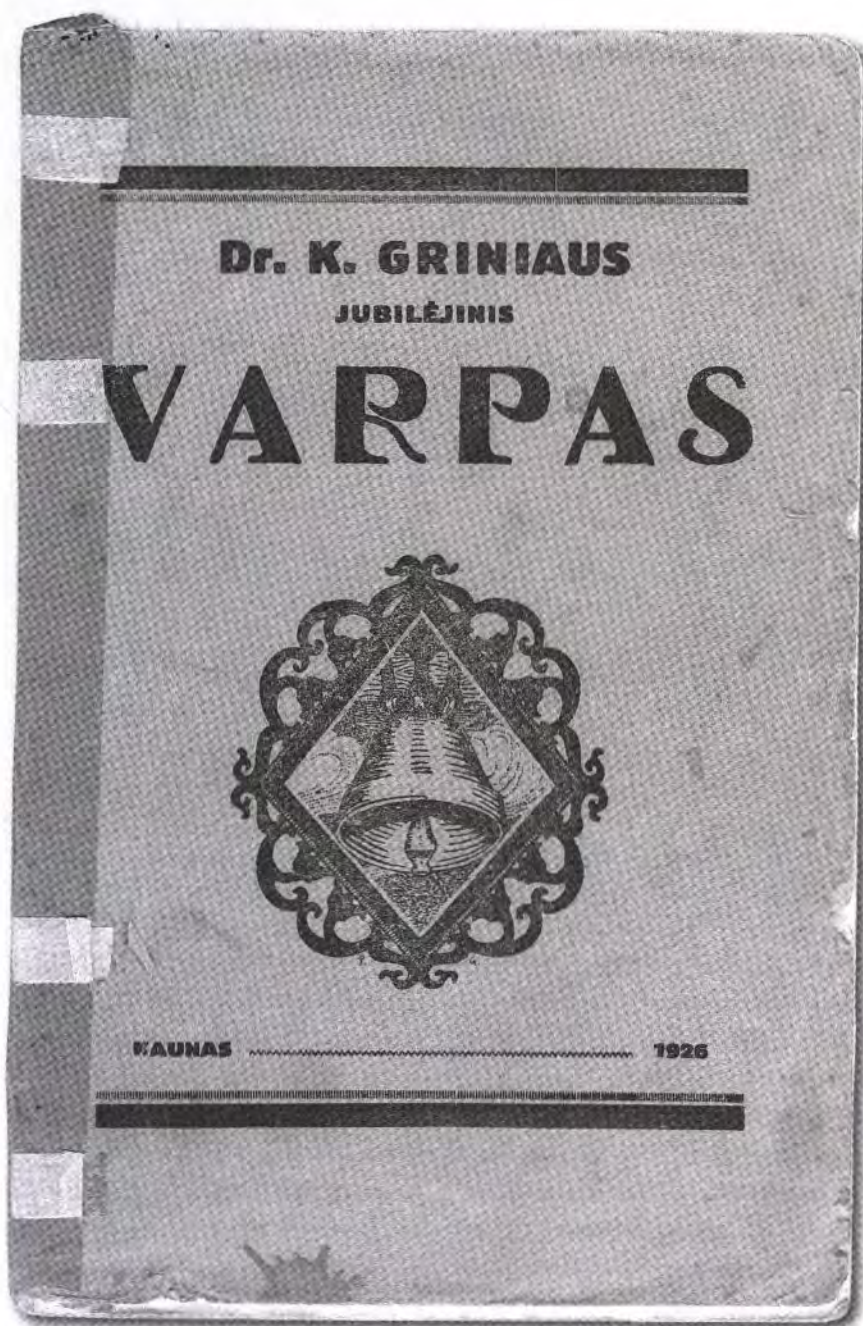
Labai aštriai, bet teisingai sava-
noris savo atsišaukimuose pasisakė
prieš lenkų okupaciją ir lietuvių
dvarininkų palaikymą. „Jei ne-
liesime kraujo savo krašte savo
laisvę ginti, tai liesime už lenkų ir
dvarininkų reikalus. Šiandien mes
turime pasidaryti amžinai laisvi,
nepriklausomi. Tegyvuoja nepri-
klausoma, pačių žmonių valdoma
Lietuva“¹³. Cituotas atsišaukimas
buvo išplatintas visoje Lietuvoje.
Seime prieš jį protestavo lenkų
frakcija.

Nelengvai pildėsi demokratiškai
mąstančių šviesuolių tikslai kuriant
nepriklausomą Lietuvą. Politinėje
erdvėje, Seime vyko nesutarimai,
į LVS gretas įsitraukė socialistai.
P. Ruseckui tokie reiškiniai politi-
koje nebuvo priimtini. Savo likusį
gyvenimą jis nutarė skirti visuome-
niam ir kultūriniam darbui.

Išėjęs į atsargą, gavo majoro
laipsnį, mokėsi Kauno Vytauto Di-
džiojo universiteto Humanitarinių
mokslų fakultete, buvo išrinktas
Karininkų ramovės valdybos sekre-
toriumi, Karininkų garbės teismo,
Karo mokslų draugijos nariu.

Kritiški, gyvenimo faktais pa-
grįsti, plačios visuomenės suprantami
ir skaitomi P. Rusecko straipsniai
buvo spausdinami beveik visuose
tarpukario Lietuvoje leidžiamuose
laikraščiuose ir žurnaluose: „Kar-
das“, „Kultūra“, „Lietuva“, „Lietuvos
ūkininkas“, „Lietuvos žinios“, „Lie-
tuvos aidas“, „Mūsų Vilnius“, „Mūsų
žinybas“, „Savivaldybė“, „Varpas“,
„Trimitas“, „Lietuvos žurnalistų
metraštis“.

Patyrusį žurnalistą, nenuilstantį
kovotoją, darbštų, sąžiningą žmogų
savo gretose norėjo turėti įvairios
visuomeninės organizacijos. Jis da-
lyvauja Valstiečių, Jaunimo, Šaulių

Dr. K. Griniaus jubiliejinis „Varpas“, 1926 m.

sąjungos, Lietuvių–latvių vienybės, Užsienio lietuviams remti, Atsargos karininkų kredito, „Pieno lašo“ ir kitose draugijose. Majoro paskaitų apie modernią socialinę apsaugą, Lietuvos istoriją, paremtą savo surinktais žmonių prisiminimais, paklausti susirinkdavo pilnos auditorijos. 1932–1934 m. dirbo Kauno miesto savivaldybės Apsaugos skyriaus vedėju. Per dvejus metus įsteigė du vaikų darželius, vasaros stovyklą, pertvarkė visą skyrių, į bendradarbiavimą įtraukė visuomenines organizacijas.

Labai šiltu, gyvenimo prasmę atspindinčiu „Spindulio“ žodžiu jis pavadino 1939 m. sausio 14 d. pradėtą leisti savaitraštį. Pirmojo numerio redakciniam straipsnyje rašė: „Mūsų graži, duoninga Lietuva turi ir nepaprastai gražią, turtinę praeitį. Kiek joje didingų žygių, kovų, džiuginančių laimėjimų ir skaudžių pralaimėjimų, kiek iškęsta vargo ir džiaugsmo. Kartkartėmis atversime į tą garbingą praeitį langelį“¹⁴. Teisingi redaktoriaus žodžiai atvėrė dar vieną langelį į tautos praeitį ir ateitį. Tai buvo

lengvo, bet prasmingo laisvalaikio pasiskaitymų laikraštis. 1940 m. pavasarį persikelia į Vilnių, nors politinė situacija nebuvo palanki gyvenimo vietai keisti. Savo laikraštį pradeda leisti sostinėje ir pavadina „Vilniaus spinduliai“. Suprato, kad savo nuosekliu darbu galės prisidėti prie lietuviybės išsaugojimo sulenkėjusiame Vilniaus krašte. Paskutinis laikraščio „Vilniaus spinduliai“ 37-tas numeris išėjo 1941 m. liepos 5 dieną. Sovietinė valdžia laikraštį uždarė. Straipsnyje „Tuščiomis rankomis į Vilnių neikime“ rašė: „Kova dėl Vilniaus dar nesibaigė. Jį reikia prijungti prie mūsų tautos dvasios. Jį reikia savo gerais, protingais darbais, gera širdimi užkariauti“¹⁵.

Savo autobiografijoje ir prisiminimuose P. Ruseckas beveik visai neužsimena apie nesėkmingą asmeninį gyvenimą. Sulaukęs 42 metų, „Kaune, Vytauto Didžiojo bažnyčioje, 1926 m. sausio 9 d. priėmė sakramentą veddamas Mariją Tomkevičiūtę–Rėkšienę“¹⁶. Santuoka truko dešimt metų, 1935 m. šeima išsiskyrė. Gražiai sutarė su podukra Birute. Ji padėjo spaudai rengti vieną iš vertingiausių ir įdomiausių knygų „Knygnešys“. Patėvio ir podukros likimai buvo vienodi. Birutė 1941 m. birželio 14 d. su kitais lietuviams tapo pirmosios tremties auka. 1928 m. žmonai Kaune pastatė medinę vilą.

P. Ruseckas iki gyvenimo pabaigos liko ištikimas savo siekiams, nekeitė politinių pažiūrų, nepataikavo ir nesitaikstė su neteisingais politiniais siekiais. „Jo publikacijos ir visuomeninės veiklos dėmesys be atvangos buvo nukreiptas į aršiausius Lietuvos nepriklausomybės priešus – lenkininkus (ne lenkus) ir bolševikus (ne rusus). Žodis „nepriklausomybė“ jam buvo šventas, jį dažnai rašydavo didžiąja raide“¹⁷.

ekonominę ir socialinę padėtį. Prasiidėjo masinė emigracija, jauni vyrai turėjo papildyti Rusijos kariuomenės gretas. P. Ruseckas nebuvo iš karto išsiųstas į frontą. Kaip gabus jaunuolis pateko į Kijevo karo mokyklą. Vadovavo pėstininkų pulkui. Vokiečiai, apsupę visą pulką, paėmė jį nelaisvę. Kartu su fronto draugais iki karo pabaigos kalėjo Osnabriuko, Neisės, Elvangelo, Straizumdo, Krefeido, Alfenau belaisvių stovyklose. Grįžęs į tėviškę neabejojo, ką pasirinkti. Labai taikliai jo tolesnį gyvenimą apibūdina V. Markevičius: „Jis lyg buvo nežymus, bet Lietuvai kritiniu momentu tapdavo spyruokle, kuri išjudindavo nepaslankų mechanizmą tėvynei ginti“¹⁰.

Atvykęs į Vilnių, 1918 m. lapkričio 19 d. tapo kuriamos Lietuvos kariuomenės savanoriu. Jaunas karininkas paskiriamas Lietuvos apsaugos ministerijos Literatūros komisijos nariu. Komisijai vadovavo J. M. Laurinaitis. P. Rusecko dėka žiniasklaida tapo viena iš svarbiausių kovos formų dėl Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimo. Pirmasis atsišaukimas, kuris kvietė savanorius ginti tėvynę, paskatino daugelį jaunų vyrų stoti į kariuomenę. „P. Ruseckas parengė svarbiausius jaunosios kariuomenės dokumentus – Drausmės, Įgulos, Rikiuotės, Lauko tarnybos statutus, organizavo kariškos spaudos leidimą, karių švietimą“¹¹.

1919 m. politiniai įvykiai įrodė, kad Lietuva privalo pasikliauti tik savo kariuomene, netikėti nei lenkų, nei rusų, nei vokiečių propaganda. Tų pačių metų sausio 1 d. Vilniuje, Gedimino bokšte, buvo iškelta Lietuvos vėliava, kurią suplėšė bolševikai, o lenkai užėmė Vilnių. Visokiais būdais imta naikinti tautos šaknis, siekiant užimti visą Lietuvą. Ministrui pirmininkui M. Sleževičiui ir krašto apsaugos ministrui Žadeikiui leidus, aštuoniolika karininkų,

tarp jų ir P. Ruseckas, areštavo apie 150 asmenų, įtariamų organizavus sąmokslą Kaune. Tai buvo labai rizikinga, bet tolesni įvykiai parodė, kad nueita teisingu keliu. P. Rusecko nuopelnai tėvynei buvo pastebėti ir įvertinti: 1919 m. spalį jam suteiktas pėstininkų kapitono laipsnis ir jis pradeda vadovauti Generalinio štabo Literatūros skyriui. Skyriaus vedėjo iniciatyva 1919 m. gegužės 22 d. Kaune išėjo pirmasis laikraščio „Kariškių žodis“ numeris, o 41-asis jo numeris tapo žurnalo „Karys“ pirmtaku.

1920 m. P. Ruseckui teko laikinai pasitraukti iš kariuomenės, nes nuo LVS buvo išrinktas į Lietuvos Steigiamąjį seimą. 1920–1922 m. dirbo sekretoriumi Lietuvos gynimo komitete. Kartu su komiteto pirmininku M. Sleževičiumi jam teko didžiausias darbo krūvis. Kapitonas toliau rašė atsišaukimus, sakė kalbas mitinguose. Pasiaukojančio darbo rezultatas – lenkų agresijos sustabdymas. Dirbdamas Lietuvos Steigiamojo seimo Krašto apsaugos ir Konstitucijos rengimo komisijose, dalyvaudamas delegatų debatuose, pasisakė už geresnes paprastų žmonių gyvenimo sąlygas, krašto apsaugos, piliečių teisių reikalus. Jis visada pasisakė prieš lenkų okupaciją ir tautos lenkinimą. L. Želigovskio agresijos metu Kaune kilo panika. Daugeliui atrodė, kad išeities nėra. P. Ruseckas tvirtai laikėsi nuostatos, kad tauta turi nepasiduoti ir kovoti. 1920 m. rugsėjo 25 d. įvyko Steigiamojo seimo posėdis, skirtas esamai padėčiai aptarti. P. Ruseckui buvo leista pasisakyti. Jis kalbėjo, „kad žodžiai taptų kūnu, tai aš pasiūlyčiau Seimui priimti praktinį nutarimą, būtent – visas atstovų kalbas išspausdinti visuose Lietuvos laikraščiuose ir ekstra išplatinti po visą Lietuvą. Visų pirma reikia išplatinti kariuomenei. Atstovams ten teks važiuoti,

kadangi kariuomenė neturi jokių žinių. Toliau, mano manymu, reikia, kad Seimo nariai aplankytų kariuomenę“¹².

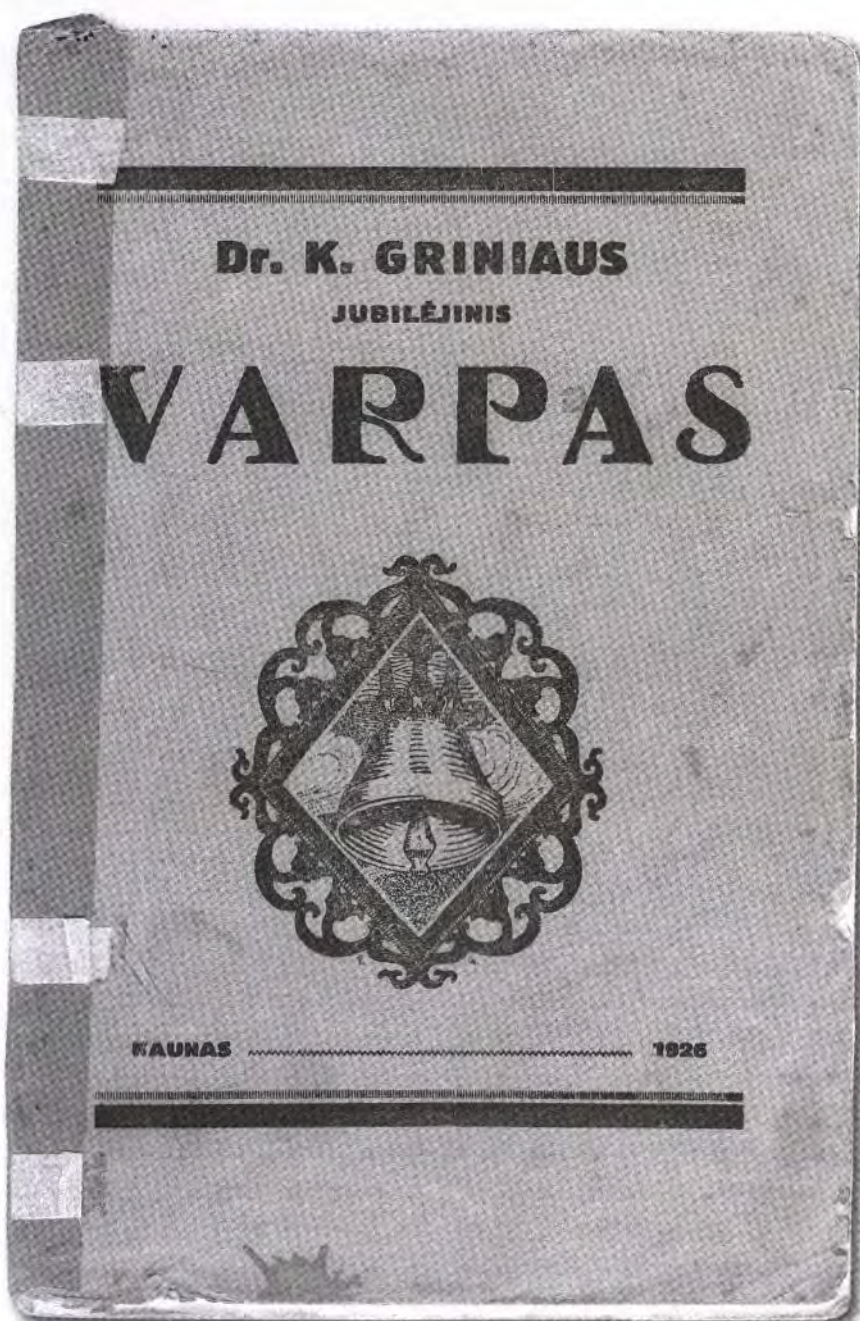
Labai aštriai, bet teisingai savanoris savo atsišaukimuose pasisakė prieš lenkų okupaciją ir lietuvių dvarininkų palaikymą. „Jei neliesime kraujo savo krašte savo laisvę ginti, tai liesime už lenkų ir dvarininkų reikalus. Šiandien mes turime pasidaryti amžinai laisvi, nepriklausomi. Tegyvuoja nepriklausoma, pačių žmonių valdoma Lietuva“¹³. Cituotas atsišaukimas buvo išplatintas visoje Lietuvoje. Seime prieš jį protestavo lenkų frakcija.

Nelengvai pildėsi demokratiškai mąstančių šviesuolių tikslai kuriant nepriklausomą Lietuvą. Politinėje erdvėje, Seime vyko nesutarimai, į LVS gretas įsitraukė socialistai. P. Ruseckui tokie reiškiniai politikoje nebuvo priimtini. Savo likusį gyvenimą jis nutarė skirti visuomeniniam ir kultūriniam darbui.

Išėjęs į atsargą, gavo majoro laipsnį, mokėsi Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, buvo išrinktas Karininkų ramovės valdybos sekretoriumi, Karininkų garbės teismo, Karo mokslų draugijos nariu.

Kritiški, gyvenimo faktais pagrįsti, plačios visuomenės suprantami ir skaitomi P. Rusecko straipsniai buvo spausdinami beveik visuose tarpukario Lietuvoje leidžiamuose laikraščiuose ir žurnaluose: „Kardas“, „Kultūra“, „Lietuva“, „Lietuvos ūkininkas“, „Lietuvos žinios“, „Lietuvos aidas“, „Mūsų Vilnius“, „Mūsų žinynas“, „Savivaldybė“, „Varpas“, „Trimitas“, „Lietuvos žurnalistų metraštis“.

Patyrusį žurnalistą, nenuilstantį kovotoją, darbštų, sąžiningą žmogų savo gretose norėjo turėti įvairios visuomeninės organizacijos. Jis dalyvauja Valstiečių, Jaunimo, Šaulių

Dr. K. Griniaus jubiliejinis „Varpas“, 1926 m.

sąjungos, Lietuvių–latvių vienybės, Užsienio lietuviams remti, Atsargos karininkų kredito, „Pieno lašo“ ir kitose draugijose. Majoro paskaitų apie modernią socialinę apsaugą, Lietuvos istoriją, paremtą savo surinktais žmonių prisiminimais, paklausti susirinkdavo pilnos auditorijos. 1932–1934 m. dirbo Kauno miesto savivaldybės Apsaugos skyriaus vedėju. Per dvejus metus įsteigė du vaikų darželius, vasaros stovyklą, pertvarkė visą skyrių, į bendradarbiavimą įtraukė visuomenines organizacijas.

Labai šiltu, gyvenimo prasmę atspindinčiu „Spindulio“ žodžiu jis pavadino 1939 m. sausio 14 d. pradėtą leisti savaitraštį. Pirmojo numerio redakciniame straipsnyje rašė: „Mūsų graži, duoninga Lietuva turi ir nepaprastai gražią, turtinę praeitį. Kiek joje didingų žygių, kovų, džiuginančių laimėjimų ir skaudžių pralaimėjimų, kiek iškęsta vargo ir džiaugsmo. Kartkartėmis atversime į tą garbingą praeitį langelį“¹⁴. Teisingi redaktoriaus žodžiai atvėrė dar vieną langelį į tautos praeitį ir ateitį. Tai buvo

lengvo, bet prasmingo laisvalaikio pasiskaitymų laikraštis. 1940 m. pavasarį persikelia į Vilnių, nors politinė situacija nebuvo palanki gyvenimo vietai keisti. Savo laikraštį pradeda leisti sostinėje ir pavadina „Vilniaus spinduliai“. Suprato, kad savo nuosekliu darbu galės prisidėti prie lietuviybės išsaugojimo sulenkėjusiame Vilniaus krašte. Paskutinis laikraščio „Vilniaus spinduliai“ 37-tas numeris išėjo 1941 m. liepos 5 dieną. Sovietinė valdžia laikraštį uždarė. Straipsnyje „Tuščiomis rankomis į Vilnių neikime“ rašė: „Kova dėl Vilniaus dar nesibaigė. Jį reikia prijungti prie mūsų tautos dvasios. Jį reikia savo gerais, protingais darbais, gera širdimi užkariauti“¹⁵.

Savo autobiografijoje ir prisiminimuose P. Ruseckas beveik visai neužsimena apie nesėkmingą asmeninį gyvenimą. Sulaukęs 42 metų, „Kaune, Vytauto Didžiojo bažnyčioje, 1926 m. sausio 9 d. priėmė sakramentą vesdamas Mariją Tomkevičiūtę-Rėkšienę“¹⁶. Santuoka truko dešimt metų, 1935 m. šeima išsiskyrė. Gražiai sutarė su podukra Birute. Ji padėjo spaudai rengti vieną iš vertingiausių ir įdomiausių knygų „Knygnešys“. Patėvio ir podukros likimai buvo vienodi. Birutė 1941 m. birželio 14 d. su kitais lietuviams tapo pirmosios tremties auka. 1928 m. žmonai Kaune pastatė medinę vilą.

P. Ruseckas iki gyvenimo pabaigos liko ištikimas savo siekiams, nekeitė politinių pažiūrų, nepataikavo ir nesitaikstė su neteisingais politiniais siekiais. „Jo publikacijos ir visuomeninės veiklos dėmesys be atvangos buvo nukreiptas į aršiausius Lietuvos nepriklausomybės priešus – lenkininkus (ne lenkus) ir bolševikus (ne rusus). Žodis „nepriklausomybė“ jam buvo šventas, jį dažnai rašydavo didžiąja raide“¹⁷.

Steigiamojo seimo Lietuvos valstiečių sąjungos ir Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų frakcijų bloko nariai Kaune, 1922 m. Trečioje eilėje pirmas iš kairės – P. Ruseckas. LCVA. P-42400

Žodis – objektyviausia priemonė tautai pasakyti laisvės kainą

Žurnalistas ir jo bendraminčiai suprato, kad išgirstas žodis yra objektyviausia ir prieinamiausia priemonė pasakyti tautai, kokia kryptimi reikia eiti ir ką daryti. Svarbiam istoriniam Lietuvos įvykiui ar reiškiniiui panemunėlietis skyrė po nedidelį ar platesnį leidinį.

„P. Ruseckas yra parašęs, sudaręs, redagavęs 50 knygų ir knygelių, paskelbęs per 1000 publikacijų periodinėje spaudoje ir atskiruose leidiniuose. Lietuvos valstybingumas, tautos laisvė ir nepriklausomybė jam buvo aukščiausi idealai, kuriems ginti ir vertinti atiduodavo visą savo energiją, intelektą, laiką“¹⁸.

P. Ruseckas turėjo ne vieną slapyvardį, kurie buvo paprasti, kai kurie susieti su artima aplinka. P. Baubliškis, Baubliškių dėdė, Baubliškių Juozas asocijavosi su gimtuoju Baubliškių kaimu. Po savo rankraščiais pasirašydavo Rausvio, A. Mikaičio,

P. Rusiecki, Daugvardžio, Juozo Mikaičio, Kapitono Ru, Lapokritiečio, Lietuvos antrojo sūnaus, Karininko, Korolėno P., Kielminski Jan., Kiškio, Kriaučiaus Žemaičio, Rausčio, Redakcijos „Nowin“, Valstiečio Žemaičio, Ūkininko, Žemaičių Petro, Žmogelio slapyvardžiais.

Šioje dalyje apžvelgiamas P. Rusecko rašytinis palikimas chronologine tvarka remiantis archyvine medžiaga, tarpukario Lietuvos laikraščiuose publikuotomis, paties P. Rusecko ir leidinių apžvalgininkų žinutėmis.

Dėl lenkų okupuoto Vilniaus krašto P. Ruseckas kaltino sulenkėjusius bajorus ir didikus. Savo mintis šiuo klausimu išdėstė knygoje „Į laisvę“ (1919). Daugelį politikų šis leidinys šokiravo. V. Biržiška recenzijoje apie knygą rašė: „Autorius matomai pilnas gėdos, kad jam teko nelaimė iš bajorų kilti ir todėl jų neapkęsdamas, nori būtinai įgelti, kad ir valstiečiai „žinojo ir mokėjo savo ponų tik neapkęsti“¹⁹.

V. Biržiška taip pat nesutinka su autoriaus nuomone, kad iki 1896 m. laikotarpį jis sieja vien tik su „Varpu“, o kunigai beveik nedalyvavę kovoje už laisvę. Pasak jo, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ aršiau kovojo prieš carų valdžią, tiesa, ne tiek dėl tautinių, kiek dėl tikybinių motyvų“²⁰.

Kritika tuo nesibaigia. P. Ruseckas kaltinamas propaguojantis savo partijos idėjas. „Bet ką jis būtų galėjęs atlikti neliesdamas istorijos, apie kurią jis tik tiek buvo girdėjęs. Jis žiūri į praeitį dabarties partijų santykių akimis ir istoriją atatinamai rašo“²¹.

Ši knygelė susilaukė ir labai nuoširdžių įvertinimų. „Mums naujas, gražus – pasiskaityt, pagalvot ir šio to pasimokyt. – Dalykėlis ypač teiktinas – susipratimo reikalui – prusesniems, galvotiesiems, sodiečiams. Moksleiviams taip pat geras lietuviybės ir visuomenės susipratimo vadovėlis“²².

Pirmaisiais Lietuvos valstybės kūrimo metais pasirodė antroji

brošiūra „Kas kiekvienam kareiviui žinotina“ (1919). Autorius siekė įrodyti kareiviams, kad tėvynės gynimas yra šventa pareiga, bet reikia nepamiršti ir kitų moralės taisyklių. „Kiekvieno kareivio pareiga – stengtis, kad niekad tas vardas nebūtų pamirštas. Kiekvienas kareivis teatmena, kad jis gina Lietuvos garbę, laisvę ir žmonių turtą. Ir reikia tą Lietuvos garbę ginti, nes gana to, kad mūsų vardas per tiek amžių, ar vienu ar kitu, buvo naikinamas“²³. Be to, liepia nepamiršti drausmės, branginti draugystę, saugoti ginklus, liepia būti vieningiems, turėti savo nuomonę ir ja vadovautis, sargyboje susikaupti.

Po metų P. Ruseckas vėl imasi aštrios kritikos prieš asmenis, neigiančius nepriklausomybę. Parašo „Mūsų nepriklausomybės šmeižikams“ (1920), „Rambyno Tėvynėje“ (1920), „Dlaczego żołnierz polski przychodzi do Litwy“ (1920).

Knygoje „Rambyno Tėvynėje“ publikuojami apsakymai apie gyvenimą Prūsų Lietuvoje. Plačiau Lietuvos visuomenei mažai kas buvo žinoma apie Klaipėdos krašte gyvenančius lietuvius. Spaudoje pasirodydavo tik viena kita žinutė.

„Vienintelė Petro Rusecko „Rambyno Tėvynėje“, duodanti tiek medžiagos ir taip gražiai bei sumaniai parašyta knygutėlė <...>, kuri, rodos, turėtų atsirasti kiekvieno lietuvio namuose. Ji pagelbėtų greičiau vienas kitą suprasti, o per tokį pasienio gyventojų susiartinimą ir susipratimą būtų parodytas ir grynas tautiniai valstybinis darbas“²⁴. Autorius pastebi, kad šis kraštas svarbus ne tik mokslo žmonėms, ekonomikai, bet ir kultūrai. „Juk gyva amžinai ir amžinai jauna slėpinga jūra laukia mūsų tenais“²⁵.

Rašydami apie P. Rusecką, straipsnių autoriai nuošalyje paliko leidinį „Vilniaus vainikai“ (1920), kurį išleido Vilniui vaduoti sąjunga. Lenkų

Steigiamojo seimo nariai kariškiai Kaune, 1920 m.

Pirmoje eilėje pirmas iš kairės sėdi P. Ruseckas. Atspindžiai, 1920, Nr. 1, p. 2

okupuotą Vilnių autorius sulygina su devyniais vainikais. Vainikus pina žmogus, gyvenantis savo erdvėje, o literatūrinė kalba palietė kiekvieno Vilnijos krašto lietuvio jausmus. Pirmasis reiškia, kad nuo Gedimino kalno Vilnius atsiveria visu savo grožiu, antrasis – Aukštaragio slėnyje yra kunigaikščių Kęstučio ir Vytauto Didžiojo pelenai ir kaulai, trečiasis visiems atneša palaiminimą nuo Aušros vartų, ketvirtasis dar kartą pasako, kas yra Vilniui Katedra, penktasis – gimtąją kalbą niekina nedorėliai, šeštasis skirtas pamąstyti apie vaikučių ateitį, septintasis liepia paklausti, kas gi naikina miškus, aštuntasis ragina iškelti ginklą prieš pavergėjus, devintasis simbolizuoja bendrą tautos skausmą.

Platesnio turinio knygas rašyti ir rengti spaudai P. Ruseckas pradėjo 1922–1925 m., išėjęs iš Lietuvos Steigiamojo seimo. Visuomeninės veiklos laukas buvo platus, bet daugiausia laiko ir pastangų skyrė istoriniams įvykiams atkurti, atminčiai išsaugoti. Tam tikslui įgyvendinti pasitelkė istorinius įvykius mačiusius visuomenės narius. Prasidėjo prisiminimų rinkimas visoje Lietuvoje.

Nuostabią tėvynės pažinimo misiją žurnalistas perteikė fotoaparatu įamžintuose vaizduose (atvirukuose). Jis autorius 1922 m. sudėjo į šešis albumėlius „Lietuva“. Kiekviename yra po 12 paveikslėlių. Buvo pasirinktos gražiausios istorinės ir gamtinės vietovės. Rokiškio valsčiuje į jo objektyvą pateko Pandėlio, Rokiškio miestų, Subato, Mituvos ežerų vaizdai. „Darbas atliktas su atsidėjimu. Kiekvienas vaizdelis kitoje pusėje turi paaiškinimą iš jo istorijos. Reikia pasakyti, kad tai pirmas platesnio masto Lietuvos albumėlis. Girdėjome, autorius žadą išleisti ir daugiau tokių serijų. Kiekvienam mylinčiam savo gražiąją tėvynę šis albumėlis bus brangus stalo papuošalas“²⁶.

1922–1926 m. dienos šviesą išvydo šios P. Rusecko brošiūros: „Lietuva ir valstiečių reikalai“ (1922), „Ką mes turime žinoti rinkdami į Seimą“ (1922), „Žemaitės gyvenimas ir jos atvaizdas“ (1922), „Kas kaltas, kad mums vargas“ (1923), „1905–1925 Didysis Vilniaus Seimas: jo 20 metų sukaktuvių paminėjimui“ (1925), „Respublikos Prezidento dr. Grišiaus sukaktuvės“ (1926).

Lietuvos kariuomenės kariai, susirinkę išklausyti Steigiamojo seimo nario P. Rusecko pasakojimų apie Lietuvos Steigiamojo seimo veiklą, *Eglainė (Latvija)*, 1920–1921 m. *Atspindžiai*, 1921, Nr. 2, p. 2

Knygelėje „Ką mes turime žinoti rinkdami į Seimą“ P. Ruseckas rašo: „Taip visų vienybė prasidėjo St. Seime milžiniškas Lietuvos nepriklausomybės sutvirtinimo, krašto sutvarkymo bei įstatymų leidimo darbas. Visiems reikia žinoti, tik tie įstatymai turės galios, kuriuos patys žmonės per savo atstovus pareikš, svetimi jau Lietuvai prisakė. Pasi- baigė vergijos laikai“²⁷. P. Ruseckas labai gerai perprato bolševizmo grėsmę Lietuvai. Pasak jo, negalima pasiduoti bolševizmo vergovei: „Būtų bolševikai Lietuvą pavergę – nebūtų ir Steigiamojo Seimo ir visas gyvenimas mūsų būtų kitu keliu nuėjęs“²⁸.

Rašytojos Žemaitės mirtis paskatino publicistą imtis dar beveik neišbandyto literatūrinio žanro – žymių žmonių gyvenimo aprašymo ir įvertinimo. Knygos „Žemaitės gyvenimas ir jos atvaizdas“ (1922) pratarinėje autorius gvildena mintį, kad kol žmogus gyvas, jo neįvertiname, nematome. „Taip atsitiko ir tada, kai mes palaidojome garbingą senelę Žemaitę“²⁹. Šiame leidinyje publikuojamas Žemaitės portretas, P. Uosaičio sukurtas eilėraštis „Žemaitės laidotuvės“, autobiografija ir paskutinis rašytojos apsakymas „Kalėdos“. Knygos autorius įvertina

rašytoją kaip žmogų, apibūdina jos kūrybos svarbą. „Žemaitėi mirus mes netekome žmogaus, kuris visur ir visuomet mus teisingai teisė ir visa savo iškilia dvasia ir širdimi mus mylėdama, mums rodė tikrą dvasios kelią. Juo daugiau Žemaitės raštus skaitys, juo mažiau mums blogo bus, juo mūsų visuomenė bus tobulesnė ir geresnė“³⁰.

Rengdamasis paminėti spaudos atkūrimo 10-metį ir norėdamas išsaugoti knygnešių atminimą, Lietuvos metraštininkas nusprendė surinkti ir paskelbti jų pasakojimus. P. Ruseckas šiuo leidiniu siekė parodyti knygnešių drąsą, pasiaukojimą, patirtą moralinę ir dvasinę skriaudą.

Dar prieš šios idėjos sumanyimą – 1924 m. – P. Ruseckas parašė pranešimą „Spaudos uždraudimas ir tautiškas lietuvių atgimimas“, kuris buvo perskaitytas lietuvių kongrese Rygoje.

Žurnalistas taip pat parašė kreipimąsi į visuomenės narius, susijusius su spaudos draudimo laikotarpiu. „Kad ir likusi šitaip brangi mums atsiminimų medžiaga būtų surinkta ir išspausdinta, reikėjo sutarti su viena mūsų leidėjų firma, kuri ir apsiima tuos atsiminimus išleisti. Todėl ir kreipiuosi į visus buvusius

knygnešius, spaudos draudimo laikų knygų ir šiaip spaudinių platintojus (taip vadinamus švietėjus), prašydamas juos visus atsiųsti man prisiminimus“³¹. Kreipimasis buvo išspausdintas laikraštyje „Lietuva“ 1924 m. spalio 27 dieną. Autorius prašo pateikėjų nurodyti metus, dieną, mėnesį, vietą, įvykių dalyvių vardus ir pavardes, gabentus spaudinius, kokių santykių turėta su pasienio sargyba. Taip pat pabrėžia, kad labai svarbu nurodyti, kur ir kada apie kalbamąjį įvykį buvo rašyta.

Atsiliepė daug knygnešių ir jų šeimų narių. Medžiagos sukaupė daug. Jos surinkimas ir parengimas spaudai truko beveik trejus metus.

1926 m. pasirodė „Knygnešio“ I tomas. Leidinį visuomenė priėmė gana palankiai. Spauloje knyga susilaukė įvairių vertinimų. Dauguma recenzijų buvo teigiamos, bet netrūko ir kritikos. „Knygnešyje“ tas sąlygas, platinimo darbą ir būdus apibūdina dalyviai ir kiti tų atsiminimų liudytojai. Dėl to knyga įgauna didžios svarbos. Kiek skausmų, kiek kratų, persekiojimų patyrė tų laikų lietuviai, tai tik vienas Dievas gal težino. Iš tikrųjų ši knyga, tai didelis turtas lietuvių visuomenei ir brangi medžiaga mūsų istorijai. Ateitinių knygynai būtinai turi įsigyti“³². Vytautas Bičiūnas knygnešius sulygino su savanoriais. Tačiau jis pastebi, kad ne visiems taip atrodė. Juos priskirdavo kontrabandininkams, kurie sau ieškojo pelno ar spirito. „Skaitant „Knygnešį“ jauti tikrą mūsų žmonių gyvenimo pulso plakimą, prieškarinę sodžiaus nuotaiką, vargus ir valdžios priespaudą bei persekiojimus. „Knygnešio“ turinys be galo įvairus: čia ir liūdni epizodai kovos už spaudos laisvę – kratos, trėmimai, Sibiras – ir linksmi, tiesiog anekdotiški prietikimai. Stebėtina iš tautos sąmonės gelmių kylanti nuovoka, nujautimas, kai kuriems knygnešiams aiškiai rodė

Būsimasis Steigiamojo seimo narys, Generalinio štabo Literatūros skyriaus viršininkas, kapitonas P. Ruseckas (kairėje) su padėjėju, leitenantu Vytautu Steponaičiu Kaune, apie 1919 m. LCVA. A045-P117

galutinį tos kovos tikslą: Lietuvos nepriklausomybę³³. Leidiniui atsiminimus pateikė nemažai garsių žmonių, tarp jų rašytojas Juozas Tumas-Vaižgantas. Garsioji Lietuvos asmenybė pirmajam tomui parašė penkis, o antrajam vieną pasakojimą. Savo trumpoje publikacijoje rašytojas teigė „P. Ruseckas, sumanęs nušviesti nežinomąjį knygnešį, gyvai parodyti didelius ir mažus tų žmonių vargus ir pavojus, užpildė spragą mūsų literatūroje. Literatiškai „Knygnešys“ suredaguotas gerai, kalba taisyklinga. Lietuvos jaunimui „Knygnešys“ bus daug įdomesnis už bet kurių svetimų kelionių aprašymą. Bet kuriam skaitytojui tai rinkinys lyg novelių, lengvai paskaitomų ir prieinamų“³⁴.

„Lietuvos ūkininke“ slapyvardžiu Rikyva pasirašęs autorius prisimena, kad tas pačias idėjas aušrininkai jau kėlė nuo 1888 metų. Tiek aušrininkai, tiek knygos autorius savo rašytiniais darbais siekė vieno tikslo – nepriklausomos Lietuvos. Pasak autoriaus, P. Ruseckas atliko didelį darbą ir Lietuvos visuomenė

„Knygnešio“ leidėjui ir rėmėjui privalo būti dėkinga. „Knygnešys“ daug kartų pasakojimai sumaišyti su ašaromis ir džiaugsmiais, su nelaimėmis. „Gerb. „Liet. Ūkininko“ skaitytojams „Knygnešys“ širdingai rekomenduojamas. „Knygnešį“ skaitydami gėrėsis juo ir ras nemažą pavyzdžių ir pamokymo, kaip reikia savo teises ginti“³⁵.

Manoma, kad „Knygnešį“ skaitė ir juo žavėjosi Lietuvos karininkija. Panemunėlietis R. Berulis rašo: „Tai labai svarbus mūsų kultūros istorijos veikalas. Joks vadovėlis negali taip gyvai atvaizduoti tų sunkių laikų, kurie buvo spaudos draudimo laikais. Pageidaujama, kad ši knyga būtų kuo daugiau skaitoma. Visuomenė turi būti dėkinga knygos redaktoriui P. Ruseckui, kad jis padovanojo jai tokį svarbų veikalą“³⁶.

Rengdamas spaudai „Knygnešį“, P. Ruseckas Knygų rūmų saugykloje surinko įvairių Lietuvos ir Amerikos rašytojų raštų, atsiminimų, pasakojimų apie spaudos gadinę ir visa tai sudėjo į leidinį.

Pirmajame šios knygos tome redaktoriui pavyko publikuoti 45 knygnešių pasakojimus, juos iliustruoja 50 fotografijų. Knyga išleista rūpestingai, viršelis iliustruotas keliomis spalvomis, turinys suskirstytas pagal tuometines gubernijas. Jas pavadino žodžiu „kraštas“. Toks turinio suskirstymas nepatiko recenzentui slapyvardžiu V-S-tis. „Man pačiam, pavyzdžiui, nepatiko atsiminimų paskirstymas pagal skyrius ir kiekvienam skyreliui kokios nors antraštės prikišimas. Kartais išeina ne taip natūraliai“³⁷. Toliau savo trumpoje žinutėje jis rašo, kad „vėliau gi viską bus galima suderinti su medžiaga, esančia archyve. Negalime juk manyti, kad mes nesinaudosime archyvais. Archyvuose esanti medžiaga yra ne mažiau brangesnės vertės“³⁸.

P. Ruseckas „Knygnešį“ leido savomis lėšomis. Dr. A. M. Račkus dėl lėšų patarė kreiptis į Amerikoje gyvenančius lietuvius ir knygą perduoti ta pačia kaina kaip Lietuvoje. Šiuo pasiūlymu „Knygnešio“ autorius pasinaudojo. Grįžęs į Ameriką

Gudjurgio
Pone Ruseckui:

Dėkui J. Jonaitis už savanorių žingsnį.
Jis labai domėsi ir pamoko. Ke
kaltė, kokią domėsi mūsų veini
jų skaitys. Mano prašymas -
kuodaugiau Taučiai jėgas tuos
vėgius toliau samirinti, kad kita
ta.

Apie Klauso mykščiū koossė žiuvinių
sąrašose iri kiolsi neastikau
sąrašų a. a. Jono Jonaitis, krla
nio iri Linkuoso valc. Margaronis
Miklaus (bobely - mairazomų kairne
lis).

Jonas Jonaitis galėjo būti mobi
lizavtas, daktaras kairuomenę.
Apie jo žiuvimo namistai tuoj

mažono. Apie tai nuširojome ir
mes kainuynėje gyvauant.

1926-1928 m. būdama, ž. II. R.
žiuvintų rajono agronomu, dalyvauan
žiuvintų apylinkės kairų tvarkymo
komitete. Komitete, rūpinosi viso
kraio kurdais kuodaugiau išaidin
ti žiuvinių kairų parveidų.

As prisimenu iri tada parveidau
laiskų J. Jonaitis teacius iri parveidau
prašant, kur jį rūnuos Jona
palaiddotas. Man tuoj parveid
kad jis rūnuos Jona Jonaitis
žiuvimo koossė iri kurdais tarp
žiuvintų iri Gedraicų, netoli Gedraic
ų. Palaiddotas - kėdaičius kapuac.
Galėjo būti jis rūnuos nuostis
nuo išaidy mirę kėdaičius kyon
raje

Smulkesnių žiuvinių apie a. a. J. Jonaitis
žiuvimo nepisimenu. Toos man
parveid, J. Jonaitis parveidau žiuvintų
kairų kapų tvarkymo komitete kag
bylos

Atmenu, kad apie žiuvinių
žiuvintų - Gedraicų, Maronius, Gelonų
apylinkėse rūnuos žiuvis per
kairuomenę. buvo gauta kėdaičius
atrasnyu - praesimau. Jis tau pat
parveidau komitete bylos, nes labai
buvo nuoludotas kėdaičius kairų kagams
tvarkyti komitete įstipruos, iri jo
veitimus, labai velai parveid.

Žiuvintų komitete, buvo gal būt
prisimenujį iri veitimus; to komitete
partaipomui partaitis, iri veit
paminėtas žiuvintų miestelyje.
Tie kur dabar pra komitete

Antano Gudjurgio laiškas P. Ruseckui, 1938. I.18. Kauno žemės ūkio rūmai.
Lietuvos mokslų akademijos biblioteka. RS.F1193-1-2v.

dr. M. Račkus ir kiti asmenys, kurių
adresus buvo nurodęs, užmiršo savo
pažadus. „Žodžiu, „Knygnešiu“ iš
ėjus, Amerika į jį visiškai nereagavo,
išskiriant, žinoma, gražių recenzijų
laikraščiuose. O juk pasiūsta visiems
Tamstos nurodytiems adresatams.
Kaip tai suprasti jų visišką tylėjimą.
Ar kad jiems tuose lapeliuose „ne
pataikyta“, ar gal jie dėl kokių nors
priežasčių pranešimų negavo. Bet
juk tada tie pranešimai būtų man
sugrįžę. Tuo tarpu nesugrįžo nei
vieno“³⁹.

Surinkti žmonių prisiminimai
apie spaudos draudimo gadynę ne
tilpo į vieną knygą. Jos buvo greitai
išpirktos. Po poros metų – 1928
m. – buvo išleistas antrasis „Kny
gnešio“ tomas. Apie savo leidinį P.
Ruseckas rašė: „Šis antrasis „Kny
gnešio“ tomas taip pat rūpestingai
paruoštas, kaip ir pirmas. Tarp tų
knygnešių ypatingai traukia skaity
tojų akį knygnešių karalius Jurgis
Bielinis – asmuo, kurio vieno gyve

nimas duotų temos dideliam
romanui“⁴⁰.

Po dešimties metų „Lie
tuvos ūkininke“, nurodęs
tik dvi raides D. P., žinutės
autorius tarsi apibendrina
šiuos leidinius: „Ir jei ne
P. Ruseckas daugiau kaip
prieš dešimt metų, metęs
mintį rinkti prisiminimus
apie knygnešius, šis sunkus
mūsų praeities momentas
būtų likęs dar miglotesnis.
Dėl to reikia tikėtis, kad
visuomenė dar bus dėkinga
leidėjui ir, kas dar knygnešio
neturi, įsigys“⁴¹. Su dvi
tomiu „Knygnešio“ leidyba
nesibaigia. 1927 m. dienos
šviesą išvysta knyga „Lietuvos ka
riuomenė“. Rašydamas šią knygą,
autorius naudojosi ne vien spaus
dinta medžiaga, rinko įvairią, tuo
metu dar negausią medžiagą. Tuo
metu Lietuvos kariuomenei tebuvo
8-eri metai. Lietuvos kūrimo proto

bylos - nebežinau. 1928 m. II. išvyk
stant iri žiuvintų - bylos parveidau
per kėdaičius. Žiuvintų parveid
jos kėdaičius. Manau jas būtų
galima rasti. Gal būtų galėty
apie to komitete bylos kairams
nuostis iri p. Muvelskis, Jona, ggu.
žiuvintų miest iri kėdaičius kėdaičius
Lionato, ggu. Labanoro

Ju pagarbė
Antanas Gudjurgis
Kaunas, žemės ūkio rūmai.

1938. I. 18.

F193-1

kolais autorius negalėjo pasinaudoti,
nes jie nebuvo rašomi. P. Rusecko
turima medžiaga į knygą netilpo.
Trūko finansinių lėšų. Kritikas
V-S-tis leidinuką pavadino „Lietu
vos kariuomenės istorija“, prilygino
mokslu sričiai. P. Ruseckas, atsaky

damas į kritiko mintį, teigia: „Čia kaip tik nesistengta duoti bendrus mūsų kariuomenės praeities ir jos nuveiktų darbų vaizdus, jos trumpą istoriją. Šiam pasaulyje istorija pavartotas tik vaizdingiausiam viso to mano darbo apibendrinimui. Žodis „istorija“ negali būti taikoma knygutės pavadinimui“⁴².

P. Ruseckas visuomenei paaiškino, kad „savo darbo ėmiausi ne savo iniciatyva, bet Šiaulių „Kultūros“ organizacijos raginamas ir prašomas. Tas mano darbas, dar niekur jo nepaskelbus, jau buvo reikalingas užsienio reikalų ministerijai kažkokiam užsieniems skirtam apie Lietuvą leidiniui. Suomijos generalinis štabas, sužinojęs apie šią mano knygutę, prašė manęs jam persiųsti. Be abejo, jis, būdamas didesnis, daugiau ir naudos duotų“⁴³.

1929 m. knyga „Lietuvos kariuomenė“ buvo išleista antrą kartą.

Paminėtina ir tais pačiais metais P. Rusecko parašyta knygutė „Alpėse: kaimai, žmonės, legendos“; ją iliustravo dailininkas J. Burba. Tai buvo originali tokio literatūrinio žanro knyga. Rašytojas aprašo įspūdingus Alpių kalnuose, savotišką jų gamtą. Laikraštyje „Lietuvos žinios“ išspausdintoje žinutėje rašoma: „Kalnų ir jų legendų užburtas autorius ir rašo posakiniais skyriumi, tačiau jo kalba lengva, laisvai liejasi ir minčių, ir vaizdų sukūriuose, susidaro gilus įspūdis. Vienu žodžiu: ši knyga yra įdomi naujiena literatūroje“⁴⁴.

1930 m. rašytojas parengė ir spaudai perdavė net tris knygas: „Didysis Vilniaus Seimas“ (1905–1930), „Kaip lenkinta Vilniaus kraštas“ ir „Vokiečių nelaisvėje“.

Knyga „Kaip lenkinta Vilniaus kraštas“ išleista Vilniui vaduoti sąjungos rūpesčiu. Lenkinimo periodą autorius skirsto į tris dalis, kuriose palietė visų visuomenės sluoksnių pažiūras ir vertinimus. Tik šiek tiek pritrūko žinių apie senesnių laikų

lenkinimo laikotarpį. „Lieka tik palinkėti, kad šio darbo nenutrauktų, bet, įsigilinęs jį tęstų, nes už panašų tyrinėjimą jam būtų dėkingos visos mūsų būsimos kartos, o mūsų istorijai būtų brangus savanoriškos studijos indėlis.“ Taip V-S-tis knygą vertina periodiniame leidinyje „Mūsų žinynas“⁴⁵.

Leidinio „Vokiečių nelaisvėje“ autorius pats buvo Pirmojo pasaulinio karo dalyvis. Patyrusiam žurnalistui nesunku buvo perteikti sunkių rusų belaisvių gyvenimą vokiečių nelaisvėje. „Gerb. autoriaus darbas objektyvus, įdomus yra indėlis to karo istorijai, o mums, lietuviams, ir labai brangus, nes jame atsispindi ir tas pirmapradis lietuvių bruzdėjimas atgauti nepriklausomybę“⁴⁶. Paskutinis rašytojo P. Rusecko dešimtmetis nepriklausomoje Lietuvoje niekuo nesiskyrė nuo praėjusių gyvenimo metų. Jurgis Bielinis rašo, kad P. Ruseckas buvo ir liko V. Kudirkos giesmės liudytoju. Visus savo darbus skiria tik Lietuvai ir jos žmonėms. Jo knygos moko branginti ir ginti laisvę, nedaryti praeities istorijos klaidų. Majoro parašytos knygos vienus skatino būti aktyviais piliečiais, kitiems kėlė įniršį.

Minėtu laikotarpiu buvo išleistos knygos: „Kieno ir kaip mes turime būti valdomi“ (1934), „Mūsų žymieji žmonės“ (1934), „Išniekintos vėliavos“ (1935), „Pasaulio lietuviai“ (1935), „Baudžiava“ (1936), „Savanorių žygiai“ (1937), „Visuomenės kova su nusikaltimais“ (1937), „Vandenyno spąstuose“ (1938) ir „Lietuva Didžiąjame kare“ (1939). Be abejonės, šis žmogus ir toliau būtų rašęs tautos metraštį, tačiau nauja sovietų okupacija visus ateities planus sužlugdė.

Knygoje „Mūsų žymieji žmonės“ populiarinama lietuvių literatūros istorija. Rašytojas mintimis prisiliečia prie žymiausių rašytojų:

K. Donelaičio, A. Strazdo, A. Poškos, S. Daukanto ir A. Baranausko. Leidinukas labai gražiai iliustruotas. „Ši knygelė bus naudinga moksleiviams pasiskaityti, kaip padedamoji literatūros iliustracija, istorijos mokslo priemonė, bet dar naudingesnė bus kaimo jaunimui ir šiaip jau visiems nedaug teišmanantiems žmonėms, nes populiaria forma pateikta apie mūsų didžiuosius žmones“⁴⁷. Šią knygelę labai šiltai vertino A. Randamonis. Jo nuomone, tautos kultūringumas matuojamas įžymių žmonių skaičiumi. Tačiau žmonių atmintis yra trumpa. Visuomenei būtina priminti praeitį ir ją susieti su dabartimi. „Dabartis, tai grandis, turime būtinai atsižvelgti į juos supančią aplinką, kokiomis sąlygomis jiems reikdavo dirbti, ir jų pasiektus rezultatus tik tarp savęs, o ne kitų gadynių laikais“⁴⁸.

Novelių knygoje „Išniekintos vėliavos“ P. Ruseckas trumpais bruožais aprašo prieškarinę Lietuvą ir jos kovą su rusų priespauda. Knygos personažai mini Muravjovo laikus, kitus baudžiavos žiaurumus, valstiečių reakciją į Didžiojo Seimo rezoliucijas, jų vykdymą. „Knygoje ypatingai yra brangintinas tikrovės pajautimas ir visų, kad ir blogiausių žmonių meilė. Nenuostabu, kad tą kančią, katorgos ir pavojaus mokyklą išėję žmonės yra pasilikę visam gyvenimui keisti ir užsidarę, mažai kuo pasitiki ir nedaug su kuo sugyvena“⁴⁹. Sunku Lietuvoje buvo tuo metu rasti kaimą, iš kurio nebūtų išėję keli emigrantai. Lietuvos gyventojus vargino nedarbas, laisvės, tautinės kultūros neturėjimas. Emigrantai pasklido po visą pasaulį, dirbo fabrikuose, anglies šachtose, tarnavo svetimų šalių kariuomenėje ir laivyne.

P. Rusecko parengta knyga „Pasaulio lietuviai“ buvo laukiama ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje gyvenančių lietuvių. Ją išleido Draugija

užsienio lietuviams remti. Pats autorius knygos įvade rašo, kad norėjo surinkti kuo daugiau žinių apie pasaulio lietuvius. Knygos vertę didina Lietuvos Respublikos prezidento A. Smetonos įžanginis žodis.

„Šioj knygoj daugiausia rašo svetur gyvenę lietuviai. Kiekvienas autorius apibrėžia savo pažintą bei lankytą kraštą. Iš viso įdėta įvairių autorių 75 gabalai. Knygoje įdėta ir paveikslų kreidiniame popieriuje. Tokios knygos pasirodymas yra sveikintinas dalykas ir naudingas savo užsibrėžtu tikslu sudominti mus ir suartinti su mūsų tautiečiais svetur“⁵⁰.

R. Skipitis aprašo Draugijos užsienio lietuviams remti tikslus ir uždavinius, kviečia palaikyti glaudesnius ryšius su tėvyne, rūpintis emigrantų švietimu. Būtina telkti visus vienam tikslui: „stiprios lietuvių valstybės, lietuvių tautos, lietuviškosios kultūros kūrybai“⁵¹.

V. Ruzgas žurnale „Mokykla ir visuomenė“ primena, kad „šios knygos prasivers kiekvienam visuomenininkui ir kultūrininkui, o ypač mokytojams, kurie Lietuvos ir lietuvių tautos istorijos ir krašto mokslo bei geografijos pamokose susiduria ir su užsieniuose gyvenančių lietuvių klausimais. Be ko kito, čia randame žinių ir apie lietuvių mokyklas ir kitas kultūros-švietimo darbo sritis“⁵².

L. Šeferis savo recenzijoje palygina du P. Rusecko redaguotus leidinius. Pasak jo, „Knygnešys“ ir „Baudžiava“ yra panašūs. Leidiniai pradedami redaktoriaus įvadais, publikuojami žmonių prisiminimai. Recenzentas įžvelgia ir skirtumus: „Tai ypatinga knyga. Nuo „Knygnešio“ ji skiriasi lengvesniu pasakojimo būdu, medžiagos sistemingu sugrupavimu ir minties lakumu, kuris leidžia autoriui aprėpti ne vien paskutinius baudžiavos dešimtmečius, ir plačiai pažvelgti į juos atgimusios lietuvy-

bės, pabudusios tautos akimis“⁵³. Recenzentas teigia, kad knyga labai vertinga, su ja siūlo susipažinti šauliams, jaunimui, mokytojams. Kiekvienas privalo suprasti, kad to niekada neturi patirti.

Kalbininkai P. Rusecką kritikavo už tai, kad pamiršta kalba ir visai nekreipiama dėmesio į stilistiką. „Norėdami patarnauti visuomenei plunksna, knygų autoriai ar vertėjai turi vieną gerai įsidėti į galvą: nedaryti paprasčiausių kalbos klaidų. Kas to negali ar nenori padaryti, neturi su savo raštais rodytis į knygų rinką“⁵⁴. A. Juška redaktorių giria už išsamų medžiagos rinkimą, darbą archyvuose. Recenzentas, pasirašęs slapyvardžiu V. V., „Lietuvos ūkininke“ išsako savo nuomonę. „Tiesa, tai nėra istorinis veikalas, kai kurie joje pasakojami dalykai gali ir neatitikti tiesos“⁵⁵.

Laikraštyje „Vairas“ nežinomas autorius samprotauja, kad atsiminimai yra vertingiausi, kai juos pateikia patys įvykio liudytojai. Jis siūlo vienam asmeniui užrašyti senų žmonių pasakojimus. Tuomet atsiminimai būtų tikroviškesni.

P. Šležui nepatiko „Baudžiavos“ išvaizda: didelis formatas, neestetiskas viršelis. Pasak jo, knygos sėkmė priklauso ir nuo jos išvaizdos. Jis atkreipia dėmesį į dar vieną svarbų reiškinį. „P. Rusecko rinkinys gali užpildyti jau besiveriantį tarp miesto inteligentų ir kaimo žmonių tarpą, kuris tautai yra visada pavojingas, nes sėja nepasitikėjimą ir neapykantą vieni kitais“⁵⁶.

Sklandė kalbos, kad P. Ruseckas ruošiasi išleisti trečiąjį „Baudžiavos“ tomą. P. Šležas nuspėjo, kad šio leidinio antros dalies nesulauksime, „nes P. Ruseckas ėmėsi naujų darbų: renka medžiagą ir atsiminimus apie mūsų savanorius ir vokiečių okupaciją Lietuvoje“⁵⁷.

Atsiminimų publikavimą spaudoje toliau tęsia 1937 m. pasirodęs

leidinys „Savanorių žygiai“. Prisiminimus P. Rusecko paskatinti atsiuntė nepriklausomybės kovų dalyviai, vienas kitas pasaulietis. Ne visų atsiminimų vertė vienoda, nes juos rašė skirtingų gabumų, amžiaus, įvairių gyvenimo patirtį turintys žmonės. P. Ruseckui buvo priekaištaujama dėl netaisytų kalbos klaidų. „Atsiminimai parašyti gyvai, savanoriai pasakoją tik tai, ką jie matė ir išgyveno, be nukrypimų į šalį ir be pagražinimų. Kai kurie pasakojimai atkurti netgi meniškai, tarsi kokia beletristika. Dėl to „Savanorių žygiai“ turi ir literatūrinės vertės“⁵⁸.

„Atsiminimai suskirstyti pagal ginklų rūšis: pėstininkai, artilerija ir aviacija, komendantūros, civiliai, kariuomenė. Knygos pabaigoje publikuojamas karių sąrašas, kurie žuvo ir dingo be žinios, aprašytos svarbesnės kovos su bermontininkais, bolševikais ir lenkais. Leidinys gausiai iliustruotas įdomiomis nuotraukomis iš nepriklausomybės karių kareivinių gyvenimo: čia mes randame karį fronte, ligoninėje, grįžusį iš nelaisvės“⁵⁹.

Leidinio apžvalgininkai analizavo ne tik turinį, bet išskyrė ir jo moralinius bruožus, pateikė visapusišką savanorio paveikslą, atsakė į klausimą, kuo knyga svarbi Lietuvos istorijai ir literatūrai. Kiekvienas jų savaip vertino surinktus prisiminimus ir patį redaktorių. „Naujas, kruopštus ir imponuojantis publicisto P. Rusecko darbas. Kad ir nebūdama grynai literatūrinis kūrinys, knyga yra tokia įdomi ir patraukli, jog nusipelno ir grožinės literatūros, laikmečio dėmesio“⁶⁰.

J. Butėnas laikraštyje „Lietuvos žinios“ šiltai apibūdina bendražygio redaguotą knygą „Savanorių žygiai“. „P. Rusecko „Savanorių žygiai“ – neišsemiamas šaltinis romanistams, norintiems vaizduoti nepriklausomybės karius: patys atsiminimai pateikti labai vaizdžiai, beletristiš-

kai, su dialogais, su vaizdais, tad skaityti ne tik įdomu, bet ir lengva, ir patrauklu. Visa surinkta iš įvairių Lietuvos vietų, iš to matyti, kaip budo Lietuvoje laisvės mintis“⁶¹.

Žurnale „Naujoji Ramuva“ savo inicialų neparašęs apžvalgininkas pastebi, kad prie gražiausių kareivių savybių redaktorius priskiria tarpusavio meilę, pagarbą, pasitikėjimą tarp kareivių ir karininkų. Visas savybes kareiviai atsinešė iš šiaurinių pastogių ir lietuviškos šeimos. Atsiminimai, jo požiūriu, didelės vertės neturi, bet juos skaitys kariai. Pačiam P. Ruseckui reikėjo pasirašyti ne kaip autoriui, o kaip redaktoriui. „Turiu pripažinti, kad asmeniškai nepatinka nei knygos formatas, nei šriftas. Knygos formatas per didelis, negalima vasaros laiku išsinešti į laukus paskaityti, o šriftas per stambus ir archajiškas. Tų iliustracijų dalį bus tekę ne vienam matyti „Atspindžiuose“⁶².

J. Butėnas savo apžvalginėje knygos „Savanorių žygiai“ dalyje teigė, kad redaktorius turi gana daug prisiminimų ir numato rengti antrą leidinio tomą. „Tai bus gražus įnašas į mūsų memuarinę literatūrą, o taip pat vaizdingas nepriklausomybės kovų paminklas. Šis darbas visais atžvilgiais yra skatinamas ir remtinas. „Savanorių žygiai“ – ne tik įdomi, bet ir graži knyga“⁶³.

P. Ruseckas suspėjo suredaguoti antrąjį „Savanorių žygiai“ tomą ir jį skaitytojus pasiekė 1937 m. pabaigoje. Jis mažai skyrėsi nuo pirmojo. 1938 m. sausio 21 d. (Nr. 3) viename laikraštyje išspausdintoje žinutėje buvo rašoma, kad šiame tome yra 34 asmenų atsiminimai. Bet yra nemažai prisiminimų apie lenkų ir bolševikų nelaisvę.

Nedidelės brošiūros „Visuomenės kova su nusikaltimais“ (1937) atsiradimas yra susijęs su Lietuvos valstybės saugumo departamentu, kuris 1935 m. paskelbė rašinio kon-

P. Ruseckas, 1924 m. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. F7-618

kursą. Už geriausią rašinį nugalėtojui buvo numatyta 600 litų premija. Komisija gavo šešis rašinius. „Rašiniams įvertinti komisija buvo sudaryta iš vyr. tribunolo viceprokuroro K. Žaikausko, poeto L. Giros ir Valstybės saugumo departamento direktoriaus A. Povilaičio. Ta komisija 1936 m. sausio 16 d. susirinko posėdžiui ir, susipažinusi su visais rašiniais, geriausiai parašytu, atitinkančiu konkurso sąlygas ir premijuotinu pripažino Ežero Lendrės rašinį. Atplėšus voką, kuriame buvo tikroji

pavardė, paaiškėjo, kad premijuoto rašinio autorius P. Ruseckas, gyvena Kaune, Žemaičių g. 23“⁶⁴.

P. Ruseckas savo leidinuke skatino geros valios žmones kovoti su visomis blogybėmis. Pasak jo, visuomenėje egzistuojančios blogybės kenkia tautos dvasiai, drasko valstybės kūną. „Šioje knygutėje mes kaip tik pasistenksime nurodyti žymesnes blogybes, jų šaltinius, sąlygas, kuriomis jos gimsta bei tarpsta, ir priemones kovoti su jomis. Teatnėša ši maža knygelė kuo didžiausios

1411 Lave Ave.
Chicago Heights Ill.
Nov 20 d. 1938 m.

Gerbiamas ponas Ruseckas

Tamtoje savaitės knyga
"Savanariz" žygiai "gavau, aciu". Kaip tamtoje
buvo minėta "algytinio" pasiūlymas p. Ruseckui
Knyga idomi ir man patinka. Mielai
aš jį skaitau ir atkišori Lietuvos savanariz ir
kariniamis žygiuotumais. Nuoširdiai aš jį palaikau.
Pažindu viską galintis, užuosti uždaga kvėpuoti.
Prie pragos gal bus nepaprasti pirminti
kaip jaučiamas mes amerikiečiai šiuo taip aršiuo
mūsų tautais momentais.

Mūsų tik buvo Vasarą 16 to diena
tai Lietuvos nepriklausomybės sovietų. Karta su Tarybų
Lietuva ir mes amerikiečiai ypatingai patvirtinėjusi
visuomenės, švietimo, kultūrai, rinkimai ir šiuo kad
iškilmingai paminėti Lietuvos nepriklausomybę 20 metų
subakti. Aš buvau pagautas nepaprasti jaunas ne tik
ta diena, bet ir per kelias savaites. Amerikojie gyvenau
tik būčiau, gi darau Lietuvos. Man mintis ir šiuo
skaito skaito tiki už "Atlaso" kur "Mūsų" langų.
Troškite traukti pagauti ir pagyventi tuo švietimo
kuris pagyventi šiuo kur Lietuvos Tarybais mūsų
ne tik čia Amerikojie, bet ir Tarybais. Bet man tyra
švietimo, tenki likimas mūsų pavesta sovietine
Nėšiam, o taip pat ir nauji tamso dešeri skaito Lietuvos padangis

Bet nei aš nei daug kitų nemame kad tai
graitai? itiki toki konfliktas mūsų Tarybais Lietuvos?
Bet kaip sulgiai tauko kaip itai spanda ir per radij
prasiū kad žiaurusis ir amžinas prietas lenkas jam
senjor pulki Lietuvos, P. Ruseckai skauda žinia. Būna
momentais, praviska Amerikas Lietuvos. Daug yra
tokius kuris negalima nei valgiti nei magoti nei
sakti atlikti tenkamais, det aš skaudaus smūgio?

Tuojuo turėjim svarinim suvairinim
imėm protete egalinejas ir buvo pasivates kur tik
būna galponybi. Suvirijim ir deheris kuris bus
paivisti ginklu fondus. Darau gaudome naujas
žinias ir laukime ka atvira rytojais mūsų Tarybais Lietuvos
kaipgi tamtoje jaučiamas šiuo laikui. (Manau)
blokiau egz mes.

Šiuo Lietuvos momentais, prievakite
sindringiamis? užuojauti, ir svikinimim.
Viso laiko jums seljant.
Elgbita Samina.

Elzbietos Lamienės laiškas P. Ruseckui, 1938 m. kovo 20 d.,
Čikaga. LNMMB RS F 193-5 2r.

naudos mūsų visuomenei, tepadedą ji kiekvienam iš mūsų ir visai mūsų tautai tobulėti⁶⁵.

Vertas dėmesio P. Rusecko kūrinėlis „Vandenyno spąstuose“ (1938), kuriame aprašomi mažo lietuvaičio nuotykių Indijos vandenyne. Knygelė buvo peržiūreta Knygų ir mokslų komisijos ir rekomenduota turėti bibliotekose. „Ir tiesa, ši knygelė verta dėmesio. Autorius, norėdamas įskiepyti jaunajai kartai jūros meilę, aprašo vieno berniuko, tarnaujantį svetimame laivyne, nuotykius. Vienoje vietoje autorius skaitytojo ilgai nelaiko, supažindina su aplinka, parodo įvairias gamtos keistenybes ir veda nuotykių siūlą toliau⁶⁶. Lietuvoje tarpukario laikotarpiu tokių knygelių buvo mažai. Ši labiausiai tiko mokiniams.

P. Ruseckas dažnai kritikuoja mas dėl lenkų kalbos vartojimo. Rašyti apie Vilnijos krašte vykdomą žemės reformą privalėjo tik lenkų

kalba, nes ten tuo metu daugiausia gyveno minėtos tautybės žmonių. 1938 m. išėjo antra jo parašyta knyga „Reforma rolna w Litwie i droga ku niej“. Joje autorius lygina Lietuvoje ir Vilnijos krašte vykdomas žemės ūkio reformas ir teigia, kad „Vilnijoje niekas dvarų nei pirštu nepalietė. Nors esą, lenkų laikraščiai užjaučia sunkią Vilnijos būklę⁶⁷.

Šio leidinuko lenkų kalba tikslas: „supažindinti mūsų pietų kaimyną ir lietuviškai kalbančius, ypač jų varguomenę, su jaunosios Lietuvos reforma, jos padavimais⁶⁸.

Ketvirtoji atsiminimų knyga „Lietuva Didžiajame kare“ buvo paskutinioji, kuri iš tarpukario Lietuvos visuomenininko pareikalavo daug jėgų ir finansinių išteklių. Šioje P. Rusecko knygoje publikuojami krašto gyventojų prisiminimai apie vokiečių okupaciją Pirmojo pasaulinio karo metu, kuriuos pradėjo

rinkti 1935 metais. Prisiminimai rodo, kad vokiečiai niekuo nesiskyrė nuo kitų užgrobėjų. Atėjūnai plėšikavo, prievarta varė žmones į darbus, įvedė naujus mokesčius, nebuvo išvengta ir žmogžudysčių.

Knygą „Lietuva Didžiajame kare“ išleisti reikėjo kuo skubiau, nes visiems buvo aišku, kad prasidės Antrasis pasaulinis karas. Vokietijos pasiuntinys įspėjo, kad knygos išleidimas bus nenaudingas Vokietijai. Laikraščio „Vilniaus žodis“ redaktorius V. Žilėnas pasiūlė P. Ruseckui parengtą leidinį spausdinti Vilniuje. Iš viso išleisti 2 525 egz. Lenkijos valdžia nupirko 150 egz., nes norėjo, kad lenkų visuomenė sužinotų apie vokiečių okupacijos padarinius kaimyninėje Lietuvoje.

Skaitytojui pristatytas P. Rusecko kūrybinis palikimas rodo, kad jam prireikė beveik viso gyvenimo ir uždirbtų pinigų. Už spaudinius

gautą honorarą išleisdavo ne tik pragyvenimui, bet ir knygoms, o vėliau savo įsteigtam laikraščiu „Vilniaus spinduliai“. Majoras rankraščių ne-naikino. Juos perduodavo saugoti Lietuvos bibliotekoms, archyvams. P. Rusecko rankraštyno tyrinėtojai iki šios dienos išsamiausiai rašė apie keturis svarbiausius jo leidinius: „Knygnešys“, I–II d., „Baudžiava“, „Savanorių žygiai“ ir „Lietuviai Didžiajame kare“.

Šios knygos yra tarsi dialogas su tauta, nes objektyviausi aprašytų sunkių istorinių įvykių liudytojai dažniausiai yra patys jų dalyviai.

Pagarba istorijai ir bendražygiams

Spaudos draudimo laikotarpis tarpukario Lietuvoje nebuvo pamirštas. Prisiminti ir išsaugoti vykusias kovas dėl lietuvių išsaugojimo rusinimo laikotarpiu ėmėsi likę gyvi aušrininkai, varpininkai, apžvalgininkai ir likusi demokratiškai nusiteikusi visuomenė. Jau Maironis viename eilėraštyje rašė, kad kitos kartos negalės gerai suprasti, atjausti tų visų vargų, kuriuos jiems teko pergyventi.

Šiam istoriniam reiškiniui paminti, Aleksandrui Dambrauskui-Jakštui vadovaujant, 1914 m. Kaune buvo įkurtas Lietuvos spaudos atstovų komitetas, kuris kvietė minėti spaudos atgavimo 10-ties metų jubiliejų.

To laikmečio sąlygomis pasiruošimo darbai jubiliejui vyko labai vangiai, nes tų įvykių dalyviai bijojo ir gal nenorėjo rašyti prisiminimų, o ypač skelbti spaudoje.

Lietuvos mokslų draugijai 1914 m. birželio 1 d. pavyko parengti lietuviškos spaudos parodą. Daugiau galimybių visuomenę supažindinti su artėjančiu spaudos atgavimo dešimtmečiu turėjo spaudoje dirbę ir tikrąjį tautos išlikimą suvokiantys darbuotojai. Aktyviausi

buvo: A. Dambrauskas-Jakštas, P. Ruseckas, K. Grinius. A. Dambrauskas-Jakštas išplatino atsišaukimą į visuomenę ir parengė knygėlę „Pirmutinės 10-ties metų spaudos atgavimo sukaktuvės“, o P. Ruseckas ir būsimasis Lietuvos prezidentas K. Grinius parašė 32 puslapių apimties leidinuką „Dešimt metų spaudos atgavimo paminėjimas“, kurį 1914 m. išleido „Lietuvos ūkininkas“. Viršelį puošia V. Kudirkos portretas. Turinyje aprašomas 1904–1914 m. istorinis laikotarpis. P. Ruseckas teigia, kad „vienas „Lietuvos ūkininkas“ negali atlikti šio didelio darbo. Reikia išleisti daugiau tokio turinio knygų. Tad tolimesniems metams palieka darbas – pasirūpinti užkirsti likusias nuo praėjusio šimtmečio spragas“⁶⁹.

Iki 1929 m. nėra išlikusios informacijos, liudijančios, kad kas nors būtų minėjęs spaudos atgavimo 10-ties metų jubiliejų.

Gyvenimas nestovėjo vietoje. Lietuva tapo laisva valstybe. 1929 m. gegužę minėti spaudos atgavimo 25 metų sukaktį jau buvo galima patsitiekiant plačiąją visuomenę, įvairias atminties ir sklaidos priemones. Šio istorinio įvykio priminti visuomenei A. Smetonos autoritarinis režimas nenorėjo. Tikrieji tautos patriotai pro akis ir ausis nepraleido šio istorinio reiškinio. Pirmoji prabilo Lietuvos kultūros sąjunga, iniciatyvą palaikė ir tautinio jaunimo sąjunga „Jaunoji Lietuva“.

1929 m. vasario 23 d. visuotinio komiteto susirinkime, vykusiame Vilniaus universiteto bibliotekoje, buvo išrinkta iniciatyvinė grupė. Į jos sudėtį įėjo „prof. Vaclovas Biržiška, Petras Ruseckas, Vincas Vileišis, Juozas Žiugžda ir Balys Žygelis“⁷⁰.

Komiteto iniciatyvą palaikė Kauno ir kitų šalies regionų demokratiškai nusiteikusi visuomenė. Spaudoje buvo išplatinta laukiamos šventės programa, parengta P. Rusecko.

Šalia puikių sumanymų viena iš svarbiausių veiklos priemonių laikytina informacinės, grožinės ir mokslinės literatūros populiarinimas. Ir vėl pirmasis dirvonus aria panemunėlietis P. Ruseckas. Pirmuoju artėjančio jubiliejaus leidiniu tapo 4000 egzempliorių tiražu „Varpo“ spaustuvėje 1929 m. balandžio 20 d. išleistas atsišaukimas „Į visuomenę“. Antrasis – P. Rusecko knygėlė „Spaudos draudimo gadynė“, kurią 1929 m. išspausdino „Spaudos fondas“. Įvade autorius rašo: „Šioje knygėlėje nušviečiama spaudos gadynė. Joje gerbiamas skaitytojas ras žiupsnelį žinių apie tai, kodėl ir kokiomis sąlygomis įvyko spaudos uždraudimas, kaip buvo gabenamos, platinamos ir slepiamos knygos, kokiomis sąlygomis stiprėjo mūsų tautiškas supratimas ir brendo savarankiškumo dvasia“⁷¹. Autorius teigė, kad šis leidinėlis parašytas suprantama, lengva gimtąja kalba ir juo galės pasinaudoti visi mokantys skaityti.

Knygelėms išleisti komitetas lėšų neturėjo. Jis savo lėšomis išleido „Spaudos fondas“. Atsišaukimą „Į visuomenę“ platino nemokamai, o už kitus leidinius reikėjo mokėti. Pasak knygėlės autoriaus, Spaudos komitetas pateikia sumanymus, o visus kitus darbus turi atlikti kiti asmenys. Didžiausią dėmesį reikia skirti leidinių platinimui „Tas ypač patogiu daryti per ruošiamus tam reikalui susirinkimus, vakarus. Toks spaudinių platinimas galėtų spaudos atgavimo paminėjimui duoti net šiek tiek lėšų komiteto išlaidoms padengti“⁷².

Iškilminga spaudos atgavimo 25-erių metų paminėjimo šventė vyko 1929 m. gegužės 9 d. Valstybės teatre, Karo muziejaus kiemelyje ir Šaulių organizacijos būstinėje. „Prezidiume – gyvieji „Aušros“, „Varpo“, „Apžvalgos“, „Tėvynės sargo“ buvę redaktoriai, bendradarbiai. Prieš

juos sėdi šeši seni knygnešiai. Posėdį vedė V. Biržiška⁷³. Jis prasidėjo tautos himnu, o baigėsi Mažosios Lietuvos himnu „Lietuviais esame mes gimę“.

„Posėdžiui pasibaigus, buvo nueita į Karo muziejų, kur buvo iškilmingai sudėti vainikai prie žuvusiems kariams ir prie V. Kudirkos ir J. Basanavičiaus paminklų, pasakant kun. J. Tumui, Dr. K. Griniui ir Dr. J. Šliupui atminimo kalbas“⁷⁴. Vyko iškilminga vakarienė.

Komitetą pasiekė apie šimtas sveikinimų. „P. Ruseckas to minėjimo metu, niekieno neprašomas ir neliepiamas, pasiėmė sveikinimų cenzoriaus pareigas eiti“⁷⁵. Žurnalistų sąjunga P. Rusecką apkaltino politikavimu. Jam buvo priekaištaujama, kad sveikinimus perskaitė išbraukęs liaudininkų požiūrio neatitinkančius sakinius. „Iš mūsų organizacijos sveikinimo išleidžia keletą sakinių, tą patį padaro dar su dviem sveikinimais, o studentų ateitininkų sveikinimo visai neskaito“⁷⁶.

Dar prieš renginį Žurnalistų sąjungos susirinkime diskutuota, kad vyriausybei reikia teikti memorandumą dėl cenzūros panaikinimo. Klausimas buvo vilkinamas. Pasi-girdo nuomonių, kad ši valstybės valdžia negali ir nenori panaikinti cenzūrą. Paaiškėjo, jog ne valstybė nenori, o prieštarauja patys opozicijos žurnalistai. „Laisvose nuomonių rungtynešose tokie žurnalistai greitai pralaimėtų savo pozicijas“⁷⁷.

Žurnalistų sąjungos pirmininkas J. Purickis skaitytojo paklausė, kodėl taip pasielgė. Jis atsakė nenorėjęs užgauti vyriausybės. Straipsnio autorius, pasirašęs A raidės slapyvardžiu, kritinį straipsnį užbaigia: „Koks likimas ištiktų mūsų spaudą, jeigu cenzoriaus pieštukas tikrai atsідurtų ponų liaudininkų rankose. Ar nesulauktų tada kitų srovių spauda tokio paties likimo, kokio

sulaukė ateitininkų sveikinimas spaudos veteranams“⁷⁸.

1926 m. gruodžio 17 d. Kaune ir kitose vietose buvo numatyta švęsti daktaro, prezidento Kazio Griniaus 60-mečio jubiliejų. Apie tai visuomenę informavo laikraščiai. Šiam įvykiui didžiausią dėmesį skyrė dienraščiai „Lietuva“ ir „Lietuvos žinios“.

Prezidentą K. Grinių ir P. Rusecką nuo pat jaunystės siejo artima draugystė. Bendraminčiai, vadovaujami P. Rusecko, prieš gimtadienį suspėjo išleisti jubiliejinį „Varpo“ numerį. Laikraštis „Lietuvos žinios“ 1926 m. gruodžio 13 d. išspausdino žinutę, kad dienos šviesą išvydo P. Rusecko parengta knygelė „Respublikos prezidento K. Griniaus sukaktuvės“ (nedidelio formato, 16 p., išleido „Varpo“ bendrovė). Joje trumpai ir vaizdžiai aprašytas K. Griniaus gyvenimas. „Ruošiantis minėti 60 metų amžiaus prezidento sukaktuves, prievartu kiekvienam šią knygelę įsigyti ir susipažinti su didžiojo kovotojo už Lietuvos garbę ir laisvę gyvenimu“⁷⁹, – įvade rašė autorius, o jubiliejinį leidinuką užbaigia citata: „Tautos dauguma per savo atstovus, atsižvelgdama į nuopelnus Tėvynei ir reikšdama jam visišką pasitikėjimą, pakėlė jį į valstybės galvą“⁸⁰. Leidinukas buvo pati brangiausia bendraminčių dovana prezidentui K. Griniui už 35-erių metų jo visuomeninį ir politinį darbą.

Lietuvybės patriotai nuosekliai vykdė prasmingas knygnešių galdynės visuomeninės sklaidos ir įamžinimo tradicijas. Sunkokai kelią skynėsi Knygnešių sienelės įrengimas Kaune. Iki sovietinės okupacijos likus tik dvylikai dienų – 1940 m. gegužės 2 d. – įvyko pasitarimas dėl knygnešių įamžinimo. „Pasitarime dalyvavo generolas V. Nagius-Nagevičius, generolas J. Bulota, profesorius V. Biržiška,

kanauninkas P. Dogelis ir rašytojas, diviziono majoras P. Ruseckas“⁸¹.

Tik antrojo susirinkimo metu buvo nutarta, kad kandidatus turi atrinkti profesorius V. Biržiška ir P. Ruseckas, kurie laikėsi principo, jog asmenybės turi atstovauti visoms tautoms ir grupėms. Atminimo sienelėje turėjo būti įamžinta 100 baisiosios galdynės didvyrių. Kilnių darbų sukūryje kauniečiai vėl matė neuilstantį knygnešystės fenomeną – P. Rusecką.

P. Ruseckas kartu su V. Biržiška atrinko labiausiai nukentėjusių ir pasižymėjusių 100 knygnešių pavardes. „Toks stendas buvo pastatytas ir pavadintas „Knygnešių sienelė“, 1950 m. „sutarybinto“ Karo muziejaus direktoriaus J. Apuoko-Maksimavičiaus įsakymu Knygnešių sienelė buvo sunaikinta⁸².

Paskutiniai patriotizmu alsuojantys metai

Pirmosios sovietų okupacijos metu P. Ruseckas lyg ir pritarė naujos santvarkos pertvarkai. Bet jo požiūrį į raudonąjį marą greit pakeitė prasidėjusios tremtys, tėvynės ūkio, ekonomikos, kultūros ir laisvo žodžio naikinimas. Nuo 1940 m. P. Ruseckas gyveno Vilniuje.

Į spaudą rašė mažai. Tačiau matomi įvykiai sukėlė vidinį skausmą. Kovoti jis galėjo tik plunksna ir lietuvišku žodžiu. Jo vardu „Naujojoje Lietuvoje“ išspausdintame pranešime buvo rašoma: „Kad daugiau nuo Lietuvos neatsigręžtume, kad jos ir vėl nepamirštume, kad ją labiau mylėtume, kurios skaudū mūsų nelaimė būtų ryški pamoka visoms ateinančioms kartoms, sukurkime knygas, kurios amžinai bylotų apie baisųjį viešpatavimą Lietuvoje“⁸³.

Knygą, kurią numatė pavadinti „Vergijos metas“, turėjo sudaryti žmonių atsiųsti prisiminimai, paremti patirtais išgyvenimais ir kraupiais vaizdais. Šis leidinys turėjo

būti „Baudžiamos“; „Knygnešio“ I, II ir III t. ir kitų knygų tęsinys.

Vokiečių okupacijos metais P. Ruseckas jautėsi tvirčiau ir įsijungė į žodžio kovą prieš sovietus.

Jausmingą kalbą, nukreiptą prieš J. Stalino politiką, jis pasakė 1943 m. lapkričio 25 d. Nacionalinės filharmonijos salėje. Kalbą girdėjo Lietuvos radijo klausytojai, perskaitė laikraščio „Naujoji Lietuva“ skaitytojai. Paskutinį straipsnį P. Ruseckas išspausdino 1944 m. gegužės 20 d. žurnale „Karys“. Vokiečiams pralaimėjus karą, ši kalba atsigrėžė prieš jį patį. Dėl nežinomų priežasčių nepavyko emigruoti į Vakarų. Sklandė kalbos, kad jis nesuspėjęs išokti į traukinį. Traukinys nuvažiavo su jo brangiais daiktais. Galimybių išvykti iš Lietuvos dar buvo. Gal jis apsisprendė ir nenorėjo palikti Lietuvos? Liko Kaune. Grįžti į gimtinę negalėjo, nes artimųjų jau nebebuvo.

Laisvo lietuviško žodžio kareivis neišvengė sovietinės represijos. P. Ruseckas buvo areštuotas 1944 m. gruodžio 14 d. Valstybės saugumo liaudies komisariatas iškėlė slaptą baudžiamąją bylą. Prasidėjo tardymai. Iki išvežimo į tremties vietą tris mėnesius jis sėdėjo NKVD rūsyje Lukiškėse. Su juo kalbėjęs vienas gudas kunigas, išėjęs į laisvę, apie brolių perdavė žinutę seseriai Onai Ruseckaitei, kuri dažnai lankė brolių ir atnešdavo maisto.

Tardymo procesas vyko ilgai. Jo metu kaliniui parodavo jo rašytus ir spausdintus straipsnius. Šie įkalčiai buvo niekiniai. NKGB daugiausia domino lietuvių aktyvistų veikla pogrindyje: kas jame dalyvavo, kokiose užsienio šalyse buvo tarpukariu, kas leido „Nepriklausomą Lietuvą“. Negalėdami nieko konkretaus išpešti, pradėjo klausinėti apie buvusį prezidentą K. Grinių.

Pasak kalinio, Lietuvos aktyvistai bendradarbiavo su vokiečiais. Jie

Gerbiamausi,

minėjau, kad Lietuvos Nepriklausomą savanoriai, būdama yra išleisti apskrities kalinai išleisti namo, gaminti apie savanoriai knyga "Savanoriai", kuri redaguoti apie knygoje, manau, bus aprašyti ir atskleidžiant ne tik naujinti darbu Lietuvos teritorijoje kuriant kariuomenę ir visi šie savanoriai, organizavo ir šie, parašė batalijonų bei pulkų Rusijos teritorijoje po kovų su šiais gaisrais Sibiro Lietuvos batalijonų savanorių, ir gaudinti Lietuvos Nepriklausomybės idėja, sveikinti Lietuvos žmones su tuometiniais mūsų Nepriklausomybės kariais, kad būtų atstatyta Lietuvos valstybė. Kad likant ir buvo pasiūlyta visas pasaulis mūsų tokiu būdu ir kilmus kovos vygiaus pateikti. Dėja darau manomei ir savanoriams atlikti dar vienas uždavinys, tuometinis lenkų pabrėžė kaliną gairėms ir savanoriams ir miestais. Ši Lietuvos žemė surinkti bulgarių gaisroje šiais savanoriai. Todėl manau, kad šie savanoriai manomei knyga bus kaip tik geras dovana Lietuvos savanorių, kurie galės pamatyti, kad jie yra nuolat kovojant dėl Lietuvos Nepriklausomybės ir jos gėrybės.

Leidiant šia minėta knyga būtų didelis nusikentimas nepaminti šiais Lietuvos savanorių batalijonų, pavadinimo Vytauto Didžiojo vardą. Kad kaip vienas iš pirmųjų šio batalijono organizatorių ir reikiąsiai į Gerbiamaus knygos redaktorių, išleisti knygą "Savanoriai" ir Sibiro Lietuvos savanorių batalijono istoriją, parašė Vyr. Leita. P. Ruseckas. Lietuvos batalijonų kariai, apie 1922 metų karo metu, karo metu ir istorijos kumale / 111. tomo 18 Nr. /, iš kurio matyti, parašė pridėdant ir šias patalpas. 378 pusl. 17 eilutėje ir viršuje rašė: "Iš pradžių... kaip pavyzdžiui, Tomke, Novo-Nikolajevske, Omske ir Polibinake." ir 381 pusl. 14 eilutėje iš apiešios rašė: "parrašyti"...

Ši eilutė buvo parašyta Karolinke Linkvičiaus, Lietuvos komiteto pirmininko J. Rokiškio ir V. Gailionio atsiuntus ir t. t. Be to, noriu pridurti, kad Lietuvos visuomenė šiais Lietuvos savanorių batalijonų beveik nežino, išskyrus šali karščių skaitančius "Laisvės žinią". Apie Suolensko, Viteboko Lietuvos pulkus vis dar tikur būvo pamiršti, bet apie Sibiro "Lietuviai žinią" kažkodėl keliais žurnalais pasitenkino pasako, žinoma, iš gerosios pusės.

Todėl tikinasi, kad Gerbiamaus redaktorių mano prašym, kaip savanoriai ir organizatoriai, pateiktas. Dėl viso ko pridėsiu savo Sibiro žinių fotografiją, kitą bendradarbių fotografiją neturiu. Karolinke Linkvičiaus gyvena, redos, kaimo, apie jį galima sužinoti tik per Gailionį Svaba, jei asmeniškai nepažįstote.

Jei būtų reikalinga, galia pateikti savo nors trumpą autobiografiją. Pirmiausia esu lietuvis, šiuo jo metus, kilęs iš Gudaičių kaimo, Bialos valstijos, Biržė-Pasvalio apskrities, pradžios mokėsi šiuo Gulbinų pr. mokykloje / Rokiškės val. / vidurini moksle - Biržose ir Mintaujoje. Didžiojo karo metu pastojau savanoriu ir darbavaus pradžioje kaimo tvirtovės sanitarinės valdybos raštinėje, vėliau - X-ijos apskrityje. 1918 metų pradžioje pasilinsavęs iš rusų kariuomenės nuvykau į Polibinaka, kur buvau išrinktas į Lietuvos traukiniu komitete įvairioms pareigoms šiti, darbavaus dar karo invalybų sąjungoje ir kitose įstaigose, 1919 m. pabaigoje Kolbako valdybos įsakymu buvau mobilizuotas ir pastojau karo mokykla šiti, kuriai buvau Lietuvos savanorių batalijono organizacinis komiteto narys, kuriam Lietuvos atstovybės padavė apskrities traukiniams pradžioje Vakar Sibiro. 1921 metais grįžau į Lietuvą iki 1926 m. dirbau mokyklos darbu šiti apskrityje, pastojau buvau išrinktas į šiti apskrities valdybos nariu ir nuo 1927 metų gegužės mėn. paskirtas Rokiškio apskrities mokesčių inspektoriumi padėjęs jo pareigoms šiti.

Priedėliai: fotografija, kuria nebinaut aršio proau gręžimko su gilia pagarba

Rokiškis, mokesčių inspektorius, 1929 m. kovo 5 d. m. 5 d.

P. Ruseckas

P. Rusecko laiškas Rokiškio mokesčių inspekcijai, 1929 m. kovo 5 d. F. 193-231-2r

perdavė kažkokį memorandumą ir kreipėsi į Vokietijos valdžią. Dėl to juos vokiečiai pradėjo persekioti. Kovotojai pogrindyje pradėjo leisti laikraštį „Laisvas kovotojas“. Tam nepritarė „Nepriklausomos Lietuvos“ laikraščio leidėjai. Kas leido laikraštį, neišdavė. Tik nurodė, kad organizatoriai pasirašydavo VLK (Vyriausiasis Lietuvos komitetas). Laikraštį jis rasdavo savo pašto dėžutėje. Vokiečių okupacijos metais

jokio memorandumo, nukreipto prieš sovietus, jis nerašė ir neskaitė. Tardytojai vargu ar tikėjo kalinio parodymais. Tačiau apie P. Rusecko dalyvavimą pogrindyje NKGB faktų neturėjo.

1945 m. balandžio 18 d. karo tribunolas nuteisė jį dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, konfiskavo turą. „Petras Ruseckas buvo kaltinamas tuo, kad vokiečių okupacijos metais aktyviai bendradarbiavo

vokiečių leidžiamuose laikraščiuose, pasisakė prieš tarybų valdžią, gynė vokiečių grobikiškąją armiją, sveikino Hitlerį kaip Lietuvos išvaduotoją, 1945 m. kalbėjo per radiją kviesdamas kovoti prieš bolševikus⁸⁴. P. Rusecką iš Lietuvos išvežė tų pačių metų rugpjūčio 7 d. Kalinimo vieta – Karagandos sritis, Prostornensko lageris. Sesuo Ona Ruseckaitė pasakojo, kad ji išvežamam broliui sugebėjo slaptai perduoti per sargybinių 100 červonsų. Tie pinigai ir pražudę jos brolių. O. Ruseckaitė broliui siuntė siuntinius ir gaudavo iš tremties laiškus. Metų pabaigoje atėjusi į paštą išsiųsti siuntinį gavo atsakymą, kad brolis mirė 1945 m. gruodžio 8 d. Kazachijoje.

Kazachijos smėlynuose jis kalėjo apie septynis mėnesius. LTSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininkas J. Paleckis žmonai yra prasitaręs, jog kaliniui ilgai nebeteks kankintis. Iš šių žodžių galime suprasti, kad P. Ruseckas buvo labai iškankintas, blogos sveikatos.

1992 m. Jurgiui Bieliniui pavyko rasti Plungėje gyvenusį Praną Paulauską. Tai buvo vienintelis likęs žmogus, kartu kalėjęs su P. Rusecku. „Rašytojas buvęs jau senyvo amžiaus, nusilpęs. Jaunimas pasivogdavo kolūkio avižų ir šiaip taip prasimaitindavo, o P. Ruseckui buvo per sunku. Vežant jo kūną pro vartus, sargybos viršininkas lavonui suskaldė galvą“⁸⁵.

Pasak Onos Ruseckaitės, brolių matydavusi 1946 m. vasarą Vilniuje, vaikščiojanti skarmaluotą, išsitepusį veidą. Prie jo prieiti bijojusi, nes buvo sekama.

1970 m. buvo pradėtas rengti trečiasis „Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos“ tomas, kuriame turėjo būti išspausdinta trumpa P. Rusecko biografija. Leidinio redakcija, norėdama patikslinti jo mirties datą, kreipėsi į Valstybės saugumo komitetą. Tikslaus atsakymo negavo.

Tik po dvylikos metų – 1982 m. – redakcija antrą kartą kreipėsi į Valstybės saugumo komitetą dėl P. Rusecko mirties datos. „1982 metų vasario 8 dieną gavo informaciją, kad Petras Ruseckas mirė 1945 m. gruodžio 8 dieną RTFSR“⁸⁶.

Atgavus Lietuvos nepriklausomybę, patriotiškai nusiteikęs jaunimas pradėjo organizuoti keliones į Sibirą.

1991 m. Lietuvos politinių kalinių ir jų giminių grupė surengė dvi ekspedicijas. Po ilgų derybų su Kartago archyvo vadovybe ekspedicijos dalyviams pavyko susitarti, kad jie pagal vardinį sąrašą patikrins, ar ieškomi kaliniai čia leido paskutines gyvenimo dienas. „Grįžus į Lietuvą po poros mėnesių, tikrai mus pasiekė 17 puslapių pažyma, kurioje buvo lakoniškai aprašytas 52 kalinių likimas: kalinimo vieta, mirties priežastis ir data, palaidojimo vieta ir pastaba, kad praėjus daugeliui metų, kapai neišliko. Kartu gavome ir 24 bylose buvusias mažas kalinių nuotraukas. Čia buvo ir įžymiojo mūsų rašytojo Petro Rusecko (1883–1945) paskutinė fotografija. Pirmą kartą dokumentaliai buvo patvirtinta mirties data ir palaidojimo vieta. Kazachstanas, Karagandos Prostornensko skyriaus kapinės (dabar Žana Arkins rajonas)“⁸⁷.

1991 m. antrosios ekspedicijos dalyviai surado Prostornensko gyvenvietėje išlikusias kalinių kapines. „Vienintelis įrodymas – katalikiški kryžiai. Ekspedicijoje dalyvavęs vikaras Virgilijus Luima pakvietė mus maldai, pašventino kankinių žemę. P. Rusecko atminimui mes atvežėme gyvą jo meilę, tai taip mylėtą lietuvišką žodį, knygnešių neramią dvasią“⁸⁸. Žurnalistas Henrikas Paulauskas teigė, kad norint tiksliai nustatyti P. Rusecko laidojimo vietą, reikia naujos ekspedicijos. Toliau tęsti jaunimo ekspedicijas jau nebeįmanoma, nes raudonasis teroras vėl siautėja Europoje.

Atminties paniekimas ir išsaugojimas

Lietuvoje dar iki šių dienų materialinis kultūros paveldas nėra tinkamai saugomas ir tvarkomas. Net privatizacija neišsaugojo šio lietuvininko gyvenamojo namo Kaune. Žaliakalnio rajone, Perkūno g. 11, nuo tarpukario trečiojo dešimtmečio stovėjo P. Rusecko medinė vila, kurią 1928 m. suprojektavo architektas Aleksandras Gardevičius (1891–1941). Iš brangiausios ir kokybiškiausios medienos pastatytas pagal *Art Deco* stilių, skirtas prabangai medinukas naujo savininko pastangomis 2020 m. spalio 14 d. pradėtas griauti. Greitai Lietuvoje ir Kaune pasklido žinia apie Steigiamojo seimo nario, politinio kalinio P. Rusecko atminties paniekimą. Kauniečiai, vadovaujami architekto Audrio Karaliaus, per dvi valandas surinko 200 žmonių parašų. Paveldo specialistams pavyko sustabdyti griovimo darbus. P. Rusecko ir jo žmonos Marijonos Ruseckienės medinė vila įtraukta į Kultūros paveldo registrą ir priklauso ketvirtos vertės kategorijos pastatams (mediniams pastatams, turintiems vertingų savybių). Kauniečių kreipimasis pasiekė Lietuvos Seimą, Kultūros ir Aplinkos apsaugos ministerijas, Kauno miesto savivaldybę bei kitas kultūros įstaigas.

„Kaunas yra išskirtinis savo medine architektūra, kuri pretenduoja būti įtraukta į UNESCO paveldo sąrašą, todėl rūpinimasis paveldu turi būti tarp aukščiausių valstybės prioritetų“; – kreipimesi rašė Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos atstovai.

Kaip bus išsaugota ši atminimo vieta, dabar galutinio atsakymo nėra.

Reikia džiaugtis, kad tarpukariu išleisti P. Rusecko leidiniai yra išsaugoti privačių asmenų ir įvairiose Lietuvos bibliotekose. Šio žmogaus

trumpa biografija publikuota sovietinės Lietuvos metu išleistose enciklopedijose. Prof. Aldona Gaigalaitė 1987 m. išleistoje „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“ sąmoningai neparašė mirties priežasties ir datos. Tremtinių ir politinių kalinių duomenų nebuvo galima skelbti.

P. Rusecko rašytinis archyvas saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus universiteto, Mokslų akademijos, Kauno apskrities viešojoje ir kitose bibliotekose. Nemažai leidinių ir atvirukų saugo Vytauto Didžiojo karo muziejus ir kitos kultūros įstaigos. Dalis archyvinės medžiagos yra sukaityta ir prieinama visuomenei kultūros paveldo kompiuterinėje laikmenoje (epaveldas.lt).

Iškilių tautos asmenybių palikimo išsaugojimas atskubėjo su 1990 m. pavasariu. Į atmintinų ir gerbiamų praeities tautos asmenų sąrašą įrašytas ir panemunėlietis P. Ruseckas. Tačiau jo atminimas puoselėjamas gana vangiai. Rokiškio rajono vietos veiklos grupės iniciatyva į P. Rusecko portretą galėjo pažvelgti tik Panemunėlio gel. stoties gyvenvietėje gyvenantys žmonės. Kodėl jo portretas nors trumpam nepapuošė Panemunėlio miestelio erdvės? Gal niekas nežinojo, kad jo gimtasis kaimas yra už 2 kilometrų nuo Panemunėlio.

Kaune, Donelaičio gatvėje, ant 5 numeriu pažymėto vieno aukšto medinuko, 1994 m. buvo atidengta medinė memorialinė lenta. Joje galima perskaityti apiblukusį tekstą „Šiame name 1940 m. gyveno ir dir-

bo Lietuvos kariuomenės savanoris, Steigiamojo seimo narys, žurnalistas, kultūros darbuotojas Petras Ruseckas. Žuvo 1945 m. Karagandos lageryje.“ Tais pačiais metais, gegužės 8 d., Kaune, Petrašiūnų kapinėse, buvo atidengtas ažuolinis stogastulpis. Jo autorius – skulptorius I. Užkurnys. Po dešimties metų – 2004 m. – P. Rusecko vardu pavadinta viena Kauno Naujųjų Romainių mikrorajono gatvė.

Didžioji visuomenės dalis P. Rusecką žino kaip knygnešių prisiminimų rinkėją ir dviejų tomų leidinio „Knygnešys“ sudarytoją. Į tuos du tomus surinkti knygnešių prisiminimai netilpo. Lietuvos knygnešių draugijos Kauno skyriaus iniciatyva 1997 m. buvo išleistas „Knygnešio“ III tomas su dedikacija „Petru Ruseckui pagerbti“. Akademikas Vytautas Merkys leidiniui parengė išsamų P. Rusecko gyvenimą ir veiklą apibūdinantį įvadą, sudarė asmenvardžių ir vietovardžių rodykles. Pasak autoriaus, paskelbtas dar ne visas literato P. Rusecko palikimas. Tuo įsitikino ir šio straipsnio autorė peržiūrėdama išlikusį archyvą (laiškus, knygų recenzijas, paskaitas, įvairioms šventėms parengtas kalbas ir kt.).

P. Rusecko gyvenimas vertas knygos. Keičiasi kartos, užmarštin nueina net istorinės datos. Nauja monografija apie šį žmogų tikrai rastų vietą Lietuvos knygų lobyne. Vienas šios asmenybės tyrinėtojas Jonas Petronis parengė 300 puslapių knygos rankraštį. Jame P. Rusecko gyvenimas tyrinėjamas chronologi-

ne tvarka. Taip elgiasi ir kiti autoriai. Panemunėliečio biografija yra susijusi su beveik visais tarpukario Lietuvos įvykiais, politinė ir kūrybinė veikla labai plati. Dalis autorių daro nemažai klaidų. J. Petronis rašo: „Taigi su P. Rusecku reikia elgtis labai atsargiai, atidžiau, nekartoti klaidų. P. Rusecką reikia studijuoti nuo pat jo gimimo dienos, senojoje spaudoje ir archyvuose ieškoti naujų duomenų, kurie padėtų užtušuoti dar gausias „baltąsias dėmes jo biografijoje“⁸⁹.

Straipsnio autorė, skaitydama J. Bielinio straipsnį „P. Ruseckas – Lietuvos savanoris Nr. 2“, surado Rokiškio kraštui svarbų priminimą. Jis rašo, kad Rokiškyje P. Rusecko atminimui buvo bandoma pastatyti koplytstulpį, jo vardu pavadinti gatvę. Nepavyko. Gal ateis tas laikas?

Likimas taip sudėliojo, kad P. Ruseckas pasaulį išvydo su „Aušra“, t. y. 1893 metais. Patyręs našlaičio, emigranto, kalinio, savanorio dalią, jėgas išbandęs žurnalistikoje, rašęs knygas, dirbęs redaktoriumi ir leidėju, ėjo labai akmenuotu gyvenimo keliu. Savo gyvenimo kelią įveikė turėdamas tvirtą būdą, nenugalimą dvasią, pasiaukojamą meilę tėvynei. Lietuvos istorijos metraštininko širdyje nešta laisvės aušra spindėjo kiekviename kūrinyje, pasakytame žodyje, bendraujant su visuomene. Lietuva jam buvo ypač graži, ypač brangi, o neštas laisvės žodis kiekvienam demokratiškų pažiūrų tautiečiui smigo į širdį ir tapo didžiausiu turtu. Tokios asmenybės niekada negalima pamiršti.

Nuorodos

¹ B. Kaluškevičius. Petras Ruseckas – Nepriklausomos Lietuvos kūrėjas, knygnešys, spaudos darbuotojas, *Tarp knygų*, 1998, Nr. 11, p. 31.

² Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Krikšto metrikų knyga, 1883 m.

³ V. Bitinas. *Prisiminimai*, 1995 m. Violetos Aleknienės asmeninis archyvas.

⁴ Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Mirties įrašų knyga, 1891 m.

⁵ Z. Toliušis. *Prisiminimai „Petras Ruseckas“*, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, f. 66, byla 26, p. 2.

⁶ J. Mulvinas. *Prisiminimai*, 1994. Asmeninis V. Aleknienės archyvas.

⁷ J. Petronis. Įsiziėbusi ir užgesusi bičiulystė, *Trečioji konf. „Povilo Vileišio skaitymai“*, Šiauliai, 1994 m. birželio 29 d.

⁸ Ten pat.

- ⁹ P. Ruseckas. Mano atsiminimai apie pirmąsias LVS ir dr. K. Grinių, *Varpas*, dr. K. Griniaus jubiliejinis numeris, Kaunas, 1926, p. 202.
- ¹⁰ V. Markevičius. Petras Ruseckas – iškiliausias Lietuvos savanoris, *Lietuvos aidas*, 2002, Nr. 133, p. 10.
- ¹¹ J. Rudokas. Petras Ruseckas – knygnešys, savanoris, istorikas, *Respublika*, 2013, p. 2.
- ¹² J. Bielinis Petras Ruseckas – Lietuvos savanoris Nr. 2, *Lietuvos aidas*, 2002, Nr. 133, p. 8.
- ¹³ Ten pat, 2002, Nr. 155, p. 11.
- ¹⁴ B. Kaluškevičius. Petras Ruseckas – kovų už nepriklausomybę dalyvis ir metraštininkas, *Voruta*, 1994, Nr. 10 (148), p. 5.
- ¹⁵ Ten pat, p. 9.
- ¹⁶ Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčios Gimimo metrikų knyga, 1883 m.
- ¹⁷ V. Krištaponis. Tėvynei paaukotas gyvenimas. *XX amžius*, 2008, Nr. 54, p. 1.
- ¹⁸ J. Petronis. Žurnalistas kaip politikas, *Respublika*, 1995, Nr. 12.
- ¹⁹ V. Biržiška. *Mūsų žinynas*, 1922, Nr. 3, p. 691.
- ²⁰ Ten pat, p. 692.
- ²¹ Ten pat, p. 693.
- ²² Dabušis St. Žinutė, *Lietuva*, 1919, Nr. 120, p. 3.
- ²³ P. Ruseckas. *Kas kiekvienam kareiviui žinotina*, Kaunas, 1919, p. 1.
- ²⁴ K. Puida. Pamiřti kraštai, *Trimitas*, 1921, Nr. 3, p. 11.
- ²⁵ Ten pat, p. 12.
- ²⁶ Žinutė, *Trimitas*, 1922, Nr. 14, p. 32.
- ²⁷ P. Ruseckas. *Ką turime žinoti rinkdami į Seimą*, 1922.
- ²⁸ Ten pat, p. 11.
- ²⁹ P. Ruseckas. *Žemaitės gyvenimas ir jos atvaizdas*, Kaunas, 1922, p. 10.
- ³⁰ Ten pat, p. 10.
- ³¹ P. Ruseckas. „Knygnešys“, *Lietuva*, 1924, Nr. 10, p. 1.
- ³² K. Berulis. Knyga ir menas, *Ateitis*, 1926, Nr. 9/10, p. 481.
- ³³ V. Bičiūnas. „Knygnešys“, *Mūsų žinynas*, 1928, Nr. 41, p. 205.
- ³⁴ J. Tumas-Vaižgantas. *Rytas*, 1926, Nr. 196, p. 40.
- ³⁵ Rikyva. *Lietuvos ūkininkas*, 1926, Nr. 37, p. 7.
- ³⁶ K. Berulis. *Lietuvis*, 1926, Nr. 34, p. 2.
- ³⁷ V-S-tis. *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 33, p. 513.
- ³⁸ Ten pat, p. 514.
- ³⁹ P. Rusecko laiškas dr. Al. Račkui, LNMMB, f. 63-290, p. 1.
- ⁴⁰ P. Ruseckas. *Bibliografinės žinios*, 1928, Nr. 1, p. 5.
- ⁴¹ D. P. Gėdos dėmės istorija, *Lietuvos ūkininkas*, 1938, Nr. 48, p. 6.
- ⁴² P. Ruseckas. Dėl mano „Lietuvos kariuomenės“, *Mūsų žinynas*, 1927, Nr. 39, p. 356.
- ⁴³ Ten pat, p. 358.
- ⁴⁴ Žinutė. *Lietuvos žinios*, 1929, Nr. 8, p. 6.
- ⁴⁵ V-S-tis Žinutė, *Mūsų žinynas*, 1930, Nr. 50, p. 461.
- ⁴⁶ Žinutė „Vokiečių nelaisvėje“, *Trimitas*, 1930, Nr. 37, p. 20.
- ⁴⁷ Vis. E. Žinutė. P. Ruseckas „Mūsų įžymieji žmonės“, *Vairas*, Nr. 11, p. 459.
- ⁴⁸ And. Randamonis. „Mūsų žymieji žmonės“, *Trimitas*, 1934, Nr. 12, p. 244.
- ⁴⁹ A. R. „Išniekintos vėliavos“, *Trimitas*, 1936, Nr. 11, p. 27.
- ⁵⁰ B-us St. „Pasaulio lietuviai“, *Karys*, 1935, Nr. 14, p. 343.
- ⁵¹ Step. Vykintas. „Pasaulio lietuviai“, *Lietuvos aidas*, 1935, Nr. 64, p. 5.
- ⁵² Ruzgas. „Pasaulio lietuviai“, *Mokykla ir visuomenė*, 1935, Nr. 3, p. 137.
- ⁵³ L. Šeferis. „Baudžiavos knyga“, *Trimitas*, 1937, Nr. 15, p. 352.
- ⁵⁴ A. Juška. „Baudžiava“, *Gimtoji kalba*, 10 sąsiuvinis, 1936, p. 168.
- ⁵⁵ V. V. „Baudžiava“, *Lietuvos ūkininkas*, 1936, Nr. 49, p. 3.
- ⁵⁶ P. Šležas. „Baudžiava“, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 8, p. 190.
- ⁵⁷ Ten pat, p. 191.
- ⁵⁸ Bureckas. „Lietuvių rašytojų laikrodžiai“, *Literatūros naujienos*, 1937, Nr. 6, p. 14.
- ⁵⁹ Ten pat, p. 25.
- ⁶⁰ Ten pat, p. 26.
- ⁶¹ J. Butėnas. „Savanorių žygiai“, *Lietuvos žinios*, 1937, Nr. 212, p. 10.
- ⁶² „Savanorių žygiai“, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 40, p. 727.
- ⁶³ J. Butėnas. „Savanorių žygiai“, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 8, p. 191.
- ⁶⁴ Žinutė. „Valstybės premija teko P. Ruseckui“, *Lietuvos aidas*, Nr. 26, p. 4.
- ⁶⁵ P. Ruseckas. *Visuomenės kova su nusikaltimais*, Kaunas, 1937, p. 1.
- ⁶⁶ J. Jasmantas. „Vandenyne spąstuose“, *Mokykla ir gyvenimas*, 1941, 47, p. 1.
- ⁶⁷ K. P.-kus. Reforma rolna w Litwie i droga ku niej, *Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 49, p. 951.
- ⁶⁸ Ten pat, p. 951.
- ⁶⁹ P. Ruseckas ir K. Grinius. „Dešimt metų spaudos atgavimo paminėjimas“, *Lietuvos ūkininkas*, 1914, Nr. 39, p. 3.
- ⁷⁰ Žinutė, *Lietuvos aidas*, 1926 m., Nr. 47, p. 3.
- ⁷¹ Ten pat.
- ⁷² P. Ruseckas. *Lietuvos aidas*, 1929, p. 3.
- ⁷³ V. Biržiška. *Diena*, 1929, p. 3.
- ⁷⁴ Ten pat, p. 3.
- ⁷⁵ Žinutė, *Lietuvos darbininkas*, 1929, Nr. 7, p. 3.
- ⁷⁶ Ten pat, p. 3.
- ⁷⁷ Ten pat, p. 3.
- ⁷⁸ Ten pat, p. 3.
- ⁷⁹ *Trimitas*, 1926, p. 1.
- ⁸⁰ P. Ruseckas. *Respublikos prezidento Kazio Griniaus sukaktuvės*, Kaunas, 1926, p. 26.
- ⁸¹ *Šimtas knygnešių: Knygnešių sienelės vardai*, 1998, p. 8.
- ⁸² J. Petronis. Atsargiai su P. Rusecku, *Voruta*, 1994, Nr. 4, p. 7.
- ⁸³ P. Ruseckas. „Kurkime kankinio knygą“, *Naujoji Lietuva*, 1941, Nr. 85.
- ⁸⁴ *Iš saugumo archyvų: apybraižos apie menininkų likimą pokario Lietuvoje*, sud. A. Matekūnaitė. Vilnius, 1991, p. 20.
- ⁸⁵ J. Bielinis. Žmogus, kuris pažinojo rašytoją Petrą Rusecką, *Saulutė* (Plungė), 1992 balandžio 9 d.
- ⁸⁶ *Iš saugumo archyvų: apybraižos apie menininkų likimą pokario Lietuvoje*, p. 23.
- ⁸⁷ H. Paulauskas. „Laikas negailėstingai panaikina pėdsakus“, *Voruta*, 1994, Nr. 10, p. 6.
- ⁸⁸ Ten pat, p. 6.
- ⁸⁹ J. Petronis. Atsargiai su P. Rusecku, *Voruta*, 1994, Nr. 24, p. 7.

Rokiškio krašto muziejaus kūrimas: pirmasis veiklos dešimtmetis

SIMONA STRUMSKYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

Tarpukario Lietuvoje tarp įvairių gyventojų grupių sparčiai populiarėjo kraštotyrinė veikla: pradėta domėtis istorija, tautosaka, papročiais, imtasi liaudies meno, kalbos tyrinėjimų. Vienas po kito Lietuvos miestuose ir miesteliuose pradėti steigti įvairaus dydžio kraštotyros muziejai. Susidomėjimas savo krašto istorija neaplenkė ir Rokiškio,

todėl 1933 m. savo darbą pradėjo Rokiškio kraštotyros muziejus. Ne kartą kilnotas į įvairias, muziejui nepritaikytas patalpas, išgyvenęs sovietų ir nacių okupacijas, Rokiškio krašto muziejus atlaikė visas negandas ir šiemet švenčia 90-ties metų jubiliejų.

Rokiškio kraštotyros draugijos steigiamasis susirinkimas įvyko

1932 m. spalio 26 d., jame dalyvavo apie 20 kviestų svečių. Susirinkimo metu aptartas ir būsimąjį muziejų klausimas – apskrities viršininkas pranešė, kad apskrities valdyba nutarė duoti patalpas muziejui, o prezidento pirmininku išrinktas Juozas Ruseckas pristatė, kaip steigiamas muziejus turi atrodyti ir kas jame bus eksponuojama. Kito susirinkimo,

Muziejaus vedėjas (1933–1941) Petras Bliūdžius šalia pirmųjų muziejaus eksponatų. RKM-59960

Rokiškio kraštotyros muziejaus iškaba. RKM-7588

įvykusio gruodžio 2 d., metu J. Ruseckas pranešė, kad eksponatai į muziejų jau renkami, tačiau reikia išspręsti patalpų ir reikalingų baldų klausimą – muziejui reikėjo spintų ir vitrinų eksponatams sudėti. Rokiškio apskrities viršininkas dar kartą pažadėjo muziejui suteikti patalpas, o miesto burmistras patikino, kad baldais savo lėšomis pasirūpins miesto valdyba¹. Svarbus buvo ir eksponatų rinkimo klausimas. Draugijos nariai suprato, kad be visuomenės paramos muziejaus neįkurs, todėl, siekiant muziejaus ekspozicijas papildyti kuo įvairesniais eksponatais, nutarta kreiptis į įvairias gyventojų grupes su prašymu muziejui padovanoti su jų veiklos sritimi susijusius eksponatus. Rokiškio kraštotyros draugijos nariai kreipėsi į dvasininkus prašydami bažnyčių fotografijų, eskizų, altorių, sakyklų, vargonų, kryžių brėžinių, taip pat rinkti „įvairias senovės dvasinės kultūros liekanas“ – pasakas, dainas, mįsles². Šaulių prašyta atkreipti dėmesį į iškasenas, kurios randamos kasant laukus, taip pat Pirmojo pasaulinio karo reliktus, senuosius įrankius, padargus ir tautinius drabužius, kurie,

pasak draugijos narių, „teprimins mūsų vaikų vaikams, kaip jų tėvų gyventa, kuo dirbta, kokie įrankiai turėta“³. Kreiptasi ir į policijos nuovadų bei pasienio policijos rajonų viršininkus su prašymu paraginti gyventojus būsimą muziejų remti įvairiais eksponatais, kokius kas tik beturėtų⁴. Prašyta ir mokytojų bei mokinių pagalbos, tačiau ne tik rinkti senus eksponatus, bet ir juos kurti patiems: nupiešti ar nufotografuoti savo mokyklas, žymesnius rajono pastatus, kurti diagramas, rodančias mokyklų augimą, muziejui padovanoti pačių mokinių pagamintas mokymo priemones⁵.

1933-ųjų sausį apskrities valdyba muziejui skyrė žadėtas patalpas. Jis turėjo įsikurti Vilniaus gatvėje, 6 numeriu pažymėtame Rapolo Mikalausko name – jam paskirtas vienas kambarys ir virtuvė. Kita vertus, muziejui vis dar trūko miesto valdybos pažadėtų baldų, todėl sausio pabaigoje Kraštotyros draugijos nariai vėl kreipėsi į miesto burmistą – prašyme nurodė, kad draugija pinigų baldams įsigyti neturi ir tikisi, jog burmistras parems besikuriančią

įstaigą ir iš miesto lėšų muziejui skirs bent 500 litų⁶. Tačiau muziejaus kūrimo darbai nesustojo: kovo 27 d. apskrities valdyba pranešė, kad Kraštotyros draugijai atsiunčia vieną emaliuotą iškabą „Rokiškio Kraštotyros muziejus“, kurios kaina 45 litai⁷. Pagaliau 1933 m. gegužės 1 d. Rokiškio kraštotyros muziejus atvėrė duris lankytojams. Pirmieji muziejaus lankytojai buvo Čedasų pradžios mokyklos mokytojas Jonas Kumpauskas su 25 mokiniais. Pirmaisiais muziejaus veiklos metais jį daugiausia lankė vietiniai lankytojai – svečiai iš Panemunio, Salų, Jūzintų, Raikėnų ir kitų Rokiškio krašto miestelių bei kaimų, tačiau pasitaikė ir lankytojų iš tolimesnių miestų – Kauno, Šiaulių, Jurbarko⁸. Tačiau greitai paaiškėjo, kad muziejaus patalpos yra per ankštos, nėra kur dėti naujai gaunamų eksponatų, todėl vėl kreiptasi į apskrities valdybą su prašymu skirti naują, bent 3–4 kambarių patalpą⁹. Metų pabaigoje muziejus kartu su biblioteka buvo perkeltas į kitas patalpas, tačiau šios buvo dar nuošalesnės, muziejui duotas tik vienas nedidelis kambarėlis. Panašiu metu pasikeitė ir muziejaus vadovybė – iš Rokiškio išvyko J. Ruseckas, o muziejaus vedėju paskirtas mokytojas Petras Bliūdžius. Po J. Rusecko išvykimo spaudoje pasirodė trumpa žinutė: „Išvykus iš Rokiškio kraštotyros muziejaus organizatoriui p. Ruseckui, muziejus sustojo progresavęs. Muziejus iškeltas toli nuo miesto centro ir visiškai nebe prieinamas lankytojams. Tokia svarbi kultūros įstaiga nebeturėtų Rokišky sunykti“¹⁰. Tačiau, kaip matyti iš to meto atsiminimų, darbas su J. Rusecko pasitraukimu nesustojo: P. Bliūdžius, kaupdamas etnografinius eksponatus, motociklu išvažinėjo visą apskritį, „suras kokį apgriuvusį kryžių, nufotografuos, išardys, o paskui parveža ir pagal nuotrauką sustato“¹¹.

1934 m. pavasarį įvyko Rokiškio kraštotyros draugijos visuotinis narių susirinkimas, kuriame P. Bliūdžius pristatė esamą padėtį: eksponatų nuolat daugėjo, tačiau muziejus vis dar neturėjo tinkamų patalpų, naujose patalpose turimi eksponatai nebetilpo, todėl muziejus uždarytas lankytojams, iki kol bus gautos geresnės patalpos. Kad muziejaus darbas nesustotų, rūpinasi tik naujų eksponatų rinkimu. Daugėjant eksponatų, tapo būtina muziejuje įsteigti atskirus skyrius: pakankamai eksponatų surinkta archeologijos, tautodailės, numizmatikos ir pedagoginiam skyriams. Kadangi muziejus pats neturėjo pakankamai lėšų, vėl kreiptasi į Rokiškio apskrities valdybą su prašymu skirti papildomą finansavimą spintoms ir vitrinoms įsigyti, taip pat dar kartą paprašė muziejui suteikti naujas, didesnes patalpas¹². Tačiau nepaisant sunkumų, aktyviai buvo renkami nauji eksponatai. Įdomu tai, kad į muziejų patekdavo ne tik seni, istorinę vertę turintys eksponatai. Muziejininkai ir miesto gyventojai suprato kai kurių daiktų vertę ateities kartoms ir muziejuje saugojo ir naujesnius daiktus, pavyzdžiui, 1934 m. gegužę Rokiškyje vyko Ažuoliukų sodinimo šventė, jai prisiminti surašytas visų dalyvių pasirašytas aktas, kuris iš karto buvo perduotas saugoti į Rokiškio kraštotyros muziejų¹³.

Iki 1935 m. pavasario muziejaus eksponatų išaugo iki 1200, vis dėlto muziejui plėstis ir toliau trūko lėšų. Kaip kraštotyros draugija teigė rašte Kultūros reikalų departamentui, „gautos pašalpos yra labai menkos, o kitos draugijos pajamos / nario mokestis visai sumažėjo. Muziejui tvarkyti ir eksponatams rinkti Kraštotyros Draugija lėšų beveik neturi ir todėl daug vertingų eksponatų muziejun nepatenka ir jie dingsta“¹⁴. Draugijos nariai tuo pačiu metu su panašiu prašymu kreipėsi ir į apskri-

Rokiškio kraštotyros muziejaus ekspozicijos fragmentas. Stovi muziejaus vedėjas P. Bliūdžius, 1937 m. RKM-50950

ties valdybą. Rašte teigta, kad visos draugijos lėšos išleidžiamos tik muziejaus inventoriui įsigyti, o eksponatų rinkimo kelionėms lėšų nebelieka, todėl, nenorėdama nutraukti eksponatų rinkimo darbo, prašo valdybos paramos. Tačiau nepaisant sunkumų, 1935 m. rugsėjo 1 d. Rokiškio kraštotyros muziejus pagaliau persikėlė į kitas patalpas ir vėl atidarė duris lankytojams. Muziejus kartu su biblioteka įsikūrė miesto centre, mūriniame Naumo Trifskino name, muziejaus reikmėms buvo

skirtas vienas kambarys. Ir toliau svarbus buvo eksponatų rinkimas, jam Rokiškio apskrities valdyba skyrė 100 Lt iš knygynui skirtų lėšų¹⁵. Į eksponatų rinkimo ir muziejaus kūrimo darbus vis labiau įsitraukė ir gyventojai. Pavyzdžiui, 1935-aisiais A. Bislis muziejui paaukojo Šiaurės Amerikos lietuvių religinius ženkliukus, o tais pačiais metais B. Kazlauskas padovanojo 8 monetas, „Naują lietuvišką kalbamokslį“, „Savišelpistę“, „Tėvynės sargą“, graždanka rašytą elementorių¹⁶.

Rokiškio kraštotyros muziejaus ekspozicijos fragmentas, 1937 m.

Nuolat gausėjo ir muziejaus lankytojų – jame lankėsi ne tik pavieniai svečiai, bet ir Rokiškio krašto vaikų bei moksleivių ekskursijos, pavyzdžiui, pirmosios 1936-aisiais muziejų aplankė 39 ketvirtos klasės mergaitės. Be to, į muziejų atvykdavo ne tik lankytojai iš krašto miestelių ir kaimų, bet ir iš tolimesnių miestų, kaip 1936 m. gruodžio 29 d. muziejų aplankęs žurnalistas M. Pranckūnas iš Klaipėdos¹⁷. Muziejaus veiklos stabilumą atspindėjo ir tai, kad pranešimų apie jo veiklą vis dažniau atsirasdavo ir nacionalinėje spaudoje. Savaitraštyje „Mūsų kraštas“ nurodyta, kad muziejuje gausu liaudies meno dirbinių, senovės namų apyvokos daiktų, pinigų kolekcijų, iškasenų, senų knygų, laikraščių, o gyventojai raginami ir toliau aukoti eksponatus muziejui¹⁸. Dienraštyje „XX amžius“ 1936 m. pabaigoje pasirodė pranešimas pavadinimu „Gražus kultūrinis darbas“, kuriame nurodoma, kad Rokiškio kraštotyros muziejus yra gražiai tvarkomas, gausiai lankomas, nes „jame daug ko įdomaus ir naudingo galima pamatyti“¹⁹.

Tačiau ir toliau aktualus išliko tinkamų muziejaus patalpų klausimas, nes vieno kambario greit besiplečiančiam muziejui nebeužteko.

Rokiškio kraštotyros muziejaus direktorius (1941–1944) Pranas Simanavičius, 1929 m. RKM-50999

1937 m. gegužę P. Bliūdžius kreipėsi į Rokiškio apskrities valdybą. Prašyme nurodė, kad muziejus smarkiai išaugo ir turimose patalpose negali sutalpinti visų turimų eksponatų, ypač atsižvelgiant į tai, jog tais metais planuota aplankyti apie 100 vietų apskrityje, kur bus surinkta daug vertingų eksponatų. Muziejaus vedėjas nurodė, kad šalia muziejaus yra laisvos patalpos, į kurias galima plėstis, todėl prašo apskrities valdybos jas išnuomoti muziejaus reikalams²⁰. Vedėjo prašymas buvo

gija kreipėsi į Žemės ūkio rūmų direktorių prašydama nemokamai atsiųsti reikiamos literatūros, nes dėl lėšų stokos muziejus negali įsigyti reikiamų leidinių. Draugija prašė su liaudies menu susijusių leidinių: A. Tamošaičio „Sodžiaus meno“ komplekto, „Austinių kilimų“, „Staldengčių ir lovatiesių“ bei kitų knygų²¹. Vis dėlto, nepaisant sunkumų, muziejus sėkmingai plėtėsi toliau, sulaukė ne vieno palankaus lankytojų atsiliepimo. Leidinyje „XX amžius“ 1937 m. birželio 9 d.

Dalis paveikslų, priklausiusių dvaro meno vertybių kolekcijai, XX a. 3 dešimtmetis

pasirodė pranešimas, kad muziejuje „yra gausios ir vertingos archeologinės medžiagos: žemės ūkio įrankių (akėčių, šakių, audimo įrankių), labai senų raginių įrankių, įdomių kryžių, pinigų kolekcijų. Įdomus ir J. O. Širvydo kampelis“²². Gerus įspūdžius muziejus paliko ir svečiui iš Panevėžio. Jis pažymėjo, kad muziejus tvarkomas labai rūpestingai, tačiau pabrėžė, kad šalia aukštaičių kultūros eksponatų matyti ir popierinių Rusijos pinigų kolekcijos. Šių, pasak jo, nereikėtų, nes vietos muziejai teapsiriboja vietos kultūros atvaizdavimu²³.

Muziejaus eksponatų rinkimo darbas dar labiau suaktyvėjo 1938 m., kuomet pradėta gauti lėšų iš Švietimo ministerijos: atsirado galimybė ne tik organizuoti daugiau išvykų, bet ir nusipirkti vieną kitą vertingesnį eksponatą. Vien 1938 m. birželio–gruodžio mėnesiais suorganizuota net 11 išvykų: aplankyti Kamajai, Duokiškis, Vaineikiai, Rageliai, Jūžintai, Dauliūnai, Juodo-

nys, Čedasai, Panemunis, Norkūnai, Pandėlys, Kazliškis ir kiti Rokiškio apskrities miesteliai, kaimai bei kaimeliai, iš viso per metus buvo nuvažiuoti 482 kilometrai²⁴. Iš viso per šiuos metus buvo surinkti 165 eksponatai (iš jų 144 gauti nemokamai, 21 pirktas, jiems pirkti išleista 117 Lt). Vis dėlto muziejaus plėtrai ir toliau trukdė lėšų stoka, 1938 m. pabaigoje muziejaus vedėjas vėl kreipėsi į Kultūros reikalų departamentą. Prašyme nurodyta, kad dėl lėšų stokos muziejus negali atlikti net būtinausių darbų, todėl prašoma 1939 m. muziejui skirti 1200 Lt pašalpą²⁵.

1939 m. muziejaus finansavimas dar augo – šiais metais muziejaus pajamas turėjo sudaryti 80 Lt Kraštotyros draugijos nario mokesčiai, 200 Lt miesto savivaldybės ir 300 Lt apskrities savivaldybės pašalpos, o Kultūros departamento prašyta 1200 Lt pašalpa. Vis dėlto šiek tiek vėliau departamentas muziejui skyrė tik 1000 Lt ir jų panaudojimą

griežtai reglamentavo: eksponatams pirkti skirta 400 Lt, foto išlaidoms – 100 Lt, etnografinėms ekspedicijoms organizuoti – 400 Lt, nenumatytiems reikalams – 100 Lt, o patalpų nuoma, kuru ir šviesa turėjo pasirūpinti vietos savivaldybė²⁶. 1939-aisiais ir toliau vyko intensyvūs muziejaus kūrimo, ekspozicijų rengimo ir eksponatų rinkimo darbai: per metus pradėti eksponuoti priešistorinio skyriaus eksponatai, turimi audiniai, taip pat rinkti eksponatai, fotografuoti kaimo kapai ir paveldas Svėdasų, Kamajų ir Jūžintų valsčiuose, įsigyta 15 eksponatų (kiti gauti nemokamai, tačiau tikslus jų kiekis nėra aiškus), aplankyti 55 Rokiškio apskrities kaimai²⁷. Nuolat gausėjo ir lankytojų: per 1939 m. muziejų aplankė 1982 pavieniai lankytojai, vesta 13 ekskursijų; 5 iš jų – pradžios mokyklų mokiniams, 2 – pavasarininkų draugijos nariams, 6 ekskursijas turėjo gimnazijų ir progimnazijų mokiniai ir vieną – šaulių nariai, iš viso ekskursijose dalyvavo 403 žmonės²⁸.

1940-ųjų pradžioje muziejus ir toliau tęsė darbus, pildė savo ekspozicijas. Įdomu tai, kad muziejaus fondus papildydavo ne tik didelę istorinę vertę turintys daiktai, kuriuos rinko muziejininkai, bet istorijos išsaugojimo svarbą suprato ir kitos Rokiškio institucijos, todėl įdomesnius savo darbo įrankius taip pat perduodavo muziejui. Pavyzdžiui, 1940-ųjų balandį Rokiškio miškų urėdija muziejui perdavė įdomesnius konfiskuotus žeberklus ir žvejybos įrankius²⁹. Tačiau prasidėjusi sovietinė okupacija į muziejaus darbą atnešė daugybę pokyčių. Vasarą grafams Pšezdzieckiams pasitraukus iš Lietuvos, Rokiškio dvaro rūmai liko tušti. Liepos 25 d. miesto burmistras V. Paukštė kreipėsi į Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus direktorių prašydamas kraštotyros muziejų perkelti į dvarą, nes rūmuose gausu daiktų – paveikslų, raižinių, dokumentų, turinčių istorinę ir meninę vertę, kuriuos reikia apsaugoti. Burmistras rašte teigė: „Dabar man kyla smarki baimė, nes atrodo trūksta priežiūros, kad visi tie istoriniai bei meniniai turtai gali būti netyčiomis ar per savininkų sabotажą sugadinti ar sunaikinti“³⁰. Muziejaus perkėlimui į rūmus pritarė ir vedėjas P. Bliūdžius, kuris vėlesniame rašte teigė, kad „dvaro rūmai numatytam reikalui labai tiko, nes yra gan erdvūs, turtingi įvairiais meno kūriniiais ir yra pačiame mieste“³¹. Apie dvarų rūmuose likusio turto išsaugojimą rašyta ir kraštotyryniame žurnale „Gimtasai kraštas“. Jame svarstyta, kad Lietuvos dvaruose, tarp jų ir Rokiškio, liko daug vertingų daiktų, todėl svarbu nuspręsti, kaip dvarų turtus paskirstyti ir pristatyti visuomenei atrastus eksponatus³². Švietimo komisarui leidus, muziejus perkeltas į dvaro rūmus – jam skirta 16 kambarių. Juose planuota sukurti priešistorinį, istorinį,

liaudies meno, tapybos, skulptūros, gamtos, numizmatikos, heraldikos, senosios knygos skyrius, o Rokiškio miesto skyriui turėjo būti skirtas atskiras kambarys – jame turėjo būti eksponuoti miesto planai, piešiniai ir fotografijos. Globoti ir saugoti rūmuose esančias vertybes Kultūros paminklų apsaugos įstaiga įpareigojo muziejaus vedėją P. Bliūdžių³³.

Visą rugpjūtį muziejuje buvo kaupiami ir inventorizuojami vertingi daiktai. Rokiškio dvaro rūmuose buvo suregistruota apie 250 vertybių. Jos buvo registruojamos ir kituose apskrities dvaruose, dalis vertybių turėjo būti atvežta į Rokiškio dvarą. Pavyzdžiui, iš Ilzenbergo dvaro atvežtos lokio ir paukščių iškamšos, fotografijos, spintelė knygoms, iš Gačionių – šerno galvos iškamša, danieliaus ragai, Kavoliškio dvaro – didelė biblioteka, kurią sudarė knygos įvairiomis kalbomis, taip pat knygų spintos. Iš Kazliškio dvaro į Rokiškio muziejų turėjo patekti paveikslai, biblioteka ir didelė spinta, iš Panemunėlio dvaro – biblioteka, sofa, veidrodis, staliukas, o iš Panemunio dvaro – paveikslai, briedžio ir briedės galvos – tai tik dalis eksponatų, kurie iš dvarų turėjo būti atvežti į Rokiškio kraštotyros muziejų³⁴. Kartu stengtasi išsaugoti ir kitas istorines vertybes, kurios atspindėjo nepriklausomos Lietuvos valstybės laikotarpį – lapkričio 13 d. vedėjas kreipėsi į Kultūros muziejų prašydamas atsiųsti įgaliojimą kraštotyros muziejui iš apskrities saugumo įstaigos paimti uždarytų organizacijų vėliavas ir kitą, muziejiniu virtusį turtą³⁵. Be to, prasidėjus sovietinei okupacijai, imta reikalauti, kad pasikeistų ir muziejaus renkamų eksponatų profilis, ekspozicijoje turėjo atsirasti daiktų, kurie atspindėtų sovietinės valdžios propaguoją naratyvą. Švietimo liaudies komisariato Meno reikalų valdybos rašte teigta, kad

muziejuose retai kreipiamas dėmesys į medžiagos, kuri vaizduoja klausių kovą už socialistinę santvarką, rinkimą. Todėl muziejų vadovybės buvo raginamos rinkti ir fiksuoti slapta leistus laikraščius, atsišaukimus, nuotraukas, taip pat įrengti revoliucijos skyrius, „muziejuose pasidabinti TSRS ir LTSR socializmo kovotojų paveikslais“³⁶.

Dar berengiant muziejaus ekspozicijas ir besiruošiant jas atverti lankytojams, kariuomenės atstovai pareikalavo atiduoti rūmus Raudonajai armijai, o jau išstatytus eksponatus sudėti į kitas vietas. Muziejui buvo palikta 10 kambarių ir salė. Visus eksponatus pernešus į sumažintas sales, rugsėjo 15 d. muziejus dvaro rūmuose buvo atidarytas. Žmonių antplūdis buvo didžiulis, per vieną dieną muziejų aplankė daugiau kaip 1000 lankytojų. Tačiau netrukus, kariuomenei pareikalavus, jos reikmėms teko atiduoti salę, balkoną ir kelis kambarius. Kaip teigė P. Bliūdžius, „lankytojas, norėdamas patekti į vieną ar kitą skyrių, turi eiti per tamsius koridorėlius, sandėlius, tualetų kambarius. <...> Didelė eksponatų dalis nemato dienos šviesos ir guli sukimšti stalčiuose, spintose ir net tualetų kambariuose. <...> Tokia būklė nėra normali, nes naikinasi brangūs meno turtai, o gausūs lankytojai neturi galimybės pamatyti ne tik meno turtų, bet ir pačios dvaro aplinkos“³⁷. Eksponatai buvo sutalpinti į likusias patalpas, dalis sudėta į sandėlius, nemažai daiktų buvo palikta kariuomenės užimtuose kambariuose, o gruodžio 12 d. rašte švietimo liaudies komisaras nurodė, kad Raudonoji armija atsisako grąžinti dalį muziejaus turto: 23 paveikslus, Bechšteino koncertinį fortepijoną, 11 fotelių, kabyklą ir laikrodį³⁸. 1940 m. gruodžio 13 d. dvare įsikūrė Raudonosios armijos pulkas, kurio vadai visiškai nebesiskaitė su muziejaus vedėju ir jo

pastangomis apsaugoti sukauptas muziejines vertybes.

1941 m. muziejaus sunkumai tęsėsi ir toliau – dalį likusių muziejaus patalpų vėl užėmė kariuomenė. Muziejui teliko 3 kambariai viršutiniame aukšte, kuriuos pasiekti buvo galima tik per balkoną, į jį užlipant kopėčiomis. Visi eksponatai ir inventoriūs buvo sudėti į likusius kambarius ir kieme esantį sandėlį. Daiktai buvo perkeliama nedalyvaujant vedėjui P. Bliūdžiui, todėl dalis jų nukentėjo: aplaužyti stambieji liaudies meno eksponatai, sumaišytos Panemunėlio ir Kavoliškio dvarų bibliotekos. Birželį situacija dar pablogėjo: rašte Politinio švietimo valdybai P. Bliūdžius nurodė, kad muziejus patalpų neturi, jas užėmusi kariuomenė. Nors eksponatai vis dar sukrauti trijuose rūmų kambariuose, tačiau ir juos greitai teks atlaisvinti ir užleisti kariuomenei, o naujos muziejaus patalpos tokios mažos, kad jose nepakaks vietos net

kaip sandėliui. Taip pat nurodyta, kad muziejus turi net 6 rinkinius – liaudies meno ir namų apyvokos, priešistorinį, istorinį, gamtos, tapybos bei numizmatikos³⁹, tačiau sukauptų rinkinių nebuvo kur eksponuoti. Vos po dviejų dienų po šio rašto parengimo muziejaus vedėjas P. Bliūdžius su šeima buvo išstremtas, jį pakeitė piešimo mokytojas Pranas Simanavičius. 1941 m. pabaigoje dėl saugumo dalis Rokiškio dvaro tapybos ir grafikos darbų perduoti saugoti Kauno kultūros muziejui: 40 paveikslų („Kristaus gimimas“, „Šventoji šeima“, „Kristaus krikštas“, „Madona su kūdikiu“, „Pario teismas“ ir kt.) ir 4 albumai (A. Orlovskio rinkinys ir 3 grafo Tyzenhauzo albumai)⁴⁰.

1942 m. muziejus iškraustytas į kitas patalpas, buvusias Pandėlio gatvėje. Rūmuose teko palikti didelę dalį Rokiškio dvaro turtų. Perduodant buvusias muziejaus patalpas, rūmuose rasta raudona

spintelė, rokoko stiliaus veidrodis, bronzuotos saloninės kėdutės, stalinis marmurinis laikrodis, bronzinis laikrodis, barokinis staliukas ir kiti didelę istorinę vertę turintys daiktai – iš viso 145⁴¹. Iš dvaro išgelbėta tik nedidelė dalis pačių vertingiausių paveikslų ir daiktų. 1943 m. vasarą į rūmus atkeltas naujas kariuomenės dalinys, kuris dar labiau nusiaubė rūmus, plėšė valgomąjį, metalinius papuošimus, odines kėdžių dalis, keitė durų ir langų dalis į degtinę, taip pat dingo kai kurie vertingi meno kūriniai, buvo išmėtytos knygos. Muziejus nebeturėjo tinkamų sąlygų nei dirbti, nei rengti ekspozicijas, todėl taip užkonservuotas stovėjo iki pat nacių okupacijos pabaigos. Pirmąjį savo veiklos dešimtmetį muziejus užbaigė beveik išblaškytas, tuo metu praktiškai nutraukęs savo veiklą, tačiau pokario metais jo veikla atsigavo ir sėkmingai tęsiasi iki šių dienų.

Nuorodos

¹ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKMA), f-1, b. Nr. 3a, p. 103.2–108.1.

² RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 87.1.

³ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 88.

⁴ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 90.

⁵ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 95.

⁶ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 101.1–102.

⁷ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 85.

⁸ Rokiškio muziejaus lankytojų registracijos knyga 1933–1939 m., RKM-40982, p. 1–5.

⁹ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 83.

¹⁰ Kraštotyros muziejus per toli, *Mūsų kraštas*, 1934 vasario 4 d., p. 6.

¹¹ RKMA, f-1, b. Nr. 124, p. 148.

¹² RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 69–74.

¹³ Pasodinti keturi Tautos Vado ažuoliukai, *Mūsų kraštas*, 1934 gegužės 6 d., p. 6.

¹⁴ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 65.

¹⁵ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 64.1–66.

¹⁶ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 60–61.

¹⁷ Rokiškio muziejaus lankytojų registracijos knyga 1933–1939 m., RKM-40982, p. 6–28.

¹⁸ Kraštotyros muziejus Rokiškyje, *Mūsų kraštas*, 1936 sausio 31 d., p. 11.

¹⁹ Gražus kultūrinis darbas, *XX amžius*, 1936 gruodžio 31 d., p. 8.

²⁰ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 56.

²¹ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 50–89.

²² Rokiškis, *XX amžius*, 1937 birželio 9 d., p. 7.

²³ Seniai Rokišky bebuvus, *XX amžius*, 1937 rugpjūčio 12 d., p. 7.

²⁴ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 30.

²⁵ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 26–29.

²⁶ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 19–22.

²⁷ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 77.

²⁸ Muziejaus lankytojų knyga 1939–1942 m., RKM-48363, p. 28.

²⁹ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 15.

³⁰ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 79.1.

³¹ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 115.

³² Dvarai ir senovės menas, *Gimtasai kraštas*, 1940, Nr. 26–27, p. 220.

³³ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 94.2–115.

³⁴ RKMA, f-1, b. Nr. 100, p. 52–89.

³⁵ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 109.

³⁶ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 121.

³⁷ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 115.

³⁸ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 118.

³⁹ RKMA, f-1, b. Nr. 3a, p. 8–9.

⁴⁰ RKMA, f-1, b. Nr. 100, p. 6–7.

⁴¹ RKMA, f-1, b. Nr. 72, p. 30–31.

Uždrausta pjesė

VYTAUTAS MARTINKUS

Rašytojas, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas

Rokiškėno Antano Jasiūno¹ pjesė „Sibiro batalionas“ 1961 m. buvo repetuojama Šiaulių dramos teatre, bet jos autorius, kaip ir režisierius Vladas Limantas², kaip ir spektaklyje vaidinę aktoriai (Izabelė Čepkevičiūtė–Juodgalvienė, Regina Paliukaitytė, Stasys Paska, Edvardas Rupšys ir kt.), premjeros nešventė. Nepakviesti į ją liko ir žiūrovai. O visai netrukus, kitų metų vasarį, LSSR KGB pirmininkas pulkininkas Alfonsas Randakevičius pranešė Lietuvos komunistų partijos sekretoriui Antanui Sniečkui: „Kauniškis literatas nacionalistas Antanas Jasiūnas, parašęs ideologiškai kenksmingą pjesę „Sibiro batalionas“ apie lietuvišką karinį vienetą, egzistavusį pilietinio karo metu, bandė per Šiaulių dramos teatro režisierių Vladą Limantą prastumti tą pjesę į sceną. Net nereikia abejoti, kad to padaryti nepavyko“³.

Pulkininko pranešimas apie „nacionalistus“ – dramaturgą ir režisierių – tegu lieka be komentaro. Anais laikais sovietinė valdžia teatrą itin griežtai prižiūrėjo. Statomų spektaklių cenzūrą vykdė partijos „instruktoriai“ ir „sekretoriai“, „meno tarybos“, KGB „įgaliotiniai“, „tituluoti“ teatro kritikai. Cenzūra išties buvo daugiaveidė, bet jos tikslas – vienas. Ginti „proletariato“ tiesą. Pasak Jasiūno pjesės veikėjos, bolševikų agitatorės Marijos Sokolovos, „[t]iesa visada nugali. O mes

[bolševikai] kovojam už didžią, visai žmonijai brangią tiesą.“ Su tokia tiesa teatre, atrodo, neturėtų kilti jokių problemų. Betgi kilo! Ar uždraustoji Jasiūno pjesė pasakojo kitokią tiesą? Ko gero. Bent jau cenzorių akimis. Gal jos ir nemelavo? Tad, pagal „Sibiro bataliono“ tekstą, už kokią tiesą – ar už ką – Rusijos „pilietinio karo metu“ iš tikrųjų kovojo tas pulkininko paminėtas „karinis vienetas“ – Sibiro lietuvių batalionas? Kokios egzstencinės dramos vėrėsi / galėjo vertis per uždraustos pjesės personažus?

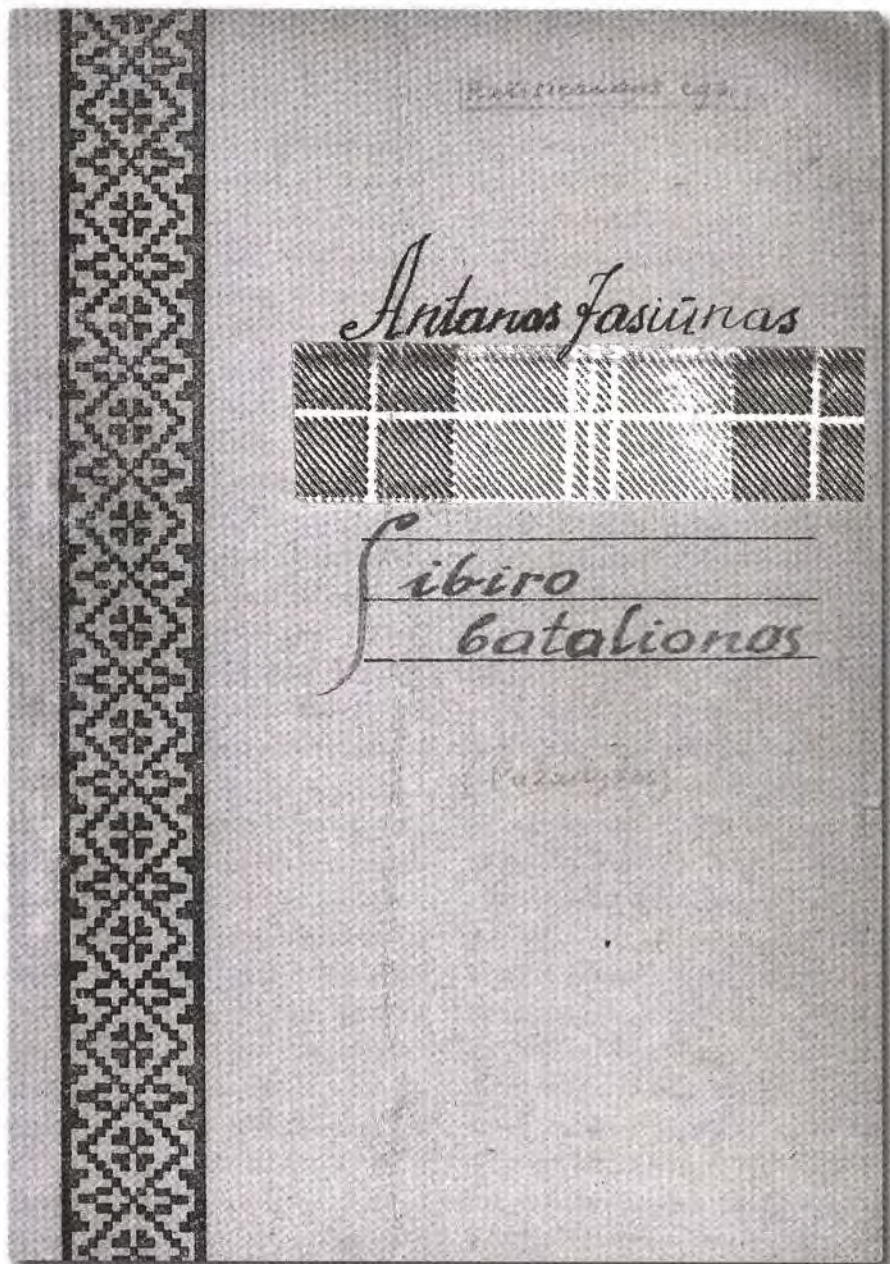
Manau, šiandien ne vienam mūsų būtų įdomu išgirsti ano „neįvykusio“ spektaklio gimimo ir jo agonijos liudytojų balsus. Neiškraipytus įtaringos saugumiečių ir kitų cenzorių sąmonės, o maksimaliai objektyvius, autentiškus, nuoširdžius. Deja, laikai tolimi, valdžios uždrausto rodyti spektaklio „teismo“ liudytojai irgi nutolę. Amžiams nutilę ir pjesės autorius, ir režisierius, ir aktoriai... Kurį laiką man beklausinėjant teatro istorikus, atrodė, kad neliko ir pjesės pėdsakų. Nebent privačiuose ir giliuose valstybiniuose archyvuose, iki šiol nepravertose literatūros ir teatro istorijos bylose. Betgi – štai! Neprireikė ir išskirtinių archyvų. Panaršiusi Šiaulių dramos teatre, jo archyvarė Margarita Andrončenko aptiko voką, o jame – mašinraščių, ant kurio pažymėta, kad tai „režisieriaus egz.“ Ačiū, Margarita!

103 nuo laiko pageltę lapai su pjesės autoriaus plunksna taisinētu tekstu. Taisymai dvejopi: vieni patikslina personažų dialogus, scenovaizdžių detales, taiso kalbą ir stilių, patobulina meninį kūrinio audinį; kiti – „ideologiniai“, skirti gelbėti pjesę nuo išgirstų ir tik numanomų priekaištų (tad gal ir autocenzūros padiktuoti), paryškinantys „teisingą“ kovą už „proletariato revoliuciją“. Pirmųjų kur kas daugiau, antrųjų – vos keletas, be to (įdėmiau įsiskaičius), jie tik „privalomi“ arba „formalūs“, gana nevienareikšmiai – su perkeltinėmis reikšmėmis, kartais ironiški, paradoksalūs.

Tikrai buvau sujaudintas aną vėlyvo vakaro valandą, kai Margarita atsiuntė mašinraščio kopiją ir kai perskaičiau pjesę. Vėl patikėjau, kad rankraščiai „nedega“. Kad įdomių (aišku, savaip, pirmiausia literatūros tyrėjams) kūrinių gimsta ir per sunkmetį, kai istorikams sapnuojasi vien „socialistinio realizmo“ tvirtovė ir tikros literatūros griuvėsiai. Džiaugiasi, kad pjesė rašyta išmanant dramaturgijos abėcėlę, nutuokiant, kad integrali gyvenimo ir vaidybos vienovė pasiekama tik teatre, ir parašyta paskutiniaisiais XX a. 6-ojo deš. metais, kai sovietinėje lietuvių dramoje tebeviešpatavo „sorealizmas“, dar puikavosi pilka buitįs ir „aukšta“ marksistinė ideologija. Kita vertus, politinis (Chruščiovo leistas) atšilimas literatūros politiko-

je jau buvo prasidėjęs, netgi (oku-
puotoms ir žudomoms tautoms –
egzistencinis!) nacionalinis klausi-
mas „būti ar nebūti“ jau viešai buvo
nuskambėjęs Juozo Grušo dramoje
„Herkus Mantas“, pastatytoje Kauno
dramos teatre (1957).

„Sibiro batalione“ nerasime šitai
istorinei Grušo tragedijai būdingo
„neatmezgamo dramatinio mazgo“
(J. Lankutis), kaip ir scenų monu-
mentalumo, itin įspūdingo veikėjų
charakterių konflikto. Kitokia isto-
rinė medžiaga. Sibire – bolševikų
maištas lietuvių kariniame dalinyje,
lokali, bet radikali tautinių ir pasau-
linių vertybių inversija. Vietoj ga-
lingo romantinio prūsų sukilimo –
saujelės Lenino sekėjų intrigos ir
išdavystės. Aišku, kruvinos. Abiem
atvejais istorijos nulemtos. Tad
kūrinius kažkiek gretinti tinka:
abiejuose juk pasakojama iš isto-
rinės perspektyvos. Abiejose dra-
maturginės spyruoklės „įveržtos“
ankstesnėse personažų ir pasaulio
jėgų grumtynėse. Jos nevienodai
aktyvintos istorijos ir dramaturgų.
Dėl to ir scenos Jasiūno pjesėje
nėra itin glaustos, likę nebūtinų
replikų. Dėl to paties skirtumo
draminis pasakojimas „Sibiro ba-
talione“ kiek išstėtas, ir skaitytojui
(žiūrovui atrodytų gal kitaip) pakyri
neskubrus veiksmas. Charakterių
realistiškumas „Sibiro batalione“
labiau psichologinis negu priežas-
tinis. Idėjų konfliktas gana stiprus,
bet paslėptas, autoriui labiau rūpi
jausmas, emociniai personažų san-
tykiai. O jie – margi, net pagirtinai
kontrastingi. Atrodo, Jasiūno ne-
mėginta ieškoti / kurti stiprių są-
sajų su istorinėmis asmenybėmis –
numanomais veikėjų prototipais.
Tačiau pjesės „Sibiro batalionas“
pamatai – dokumentiniai⁴, tikroviš-
ki ir apie juos buvo žinoma tarpu-
kario Lietuvoje: likę gyvi ir sugrįžę
į Lietuvą batalionio karininkai ir
kareiviai papasakojo apie Sibire

Antanas Jasiūnas. „Sibiro batalionas“

įvykusią tragediją. Apie ją skelbta
straipsnių spaudoje.

Tiesa, šiandien retas ją prisimena
ar išvis ką yra apie ją girdėjęs. Tad
publikuojamos pjesės skaitytojams
įvardinsiu pagrindinius faktus, nors
žinoti juos, vertinant Jasiūno kūrinį,
visiškai nebūtina.

Batalionio istorija prasidėjo
1918 m. Sibire, kur vyko mobili-
zacija – jauni vyrai buvo šaukiami
tarnauti Raudonojoje ar Baltųjų ar-
mijose. Kurį rinktis? Kad būtų pa-
prasčiau ir prasmingiau, Čeliabinsko
lietuvių komitetas nutarė steigti
lietuvių karinį dalinį. Dėl paramos

susitarta su Antantės kariuomenės
lenkų karinių dalinių atstovais.
Siekta įkurti lietuvių batalioną prie
baltagvardiečių 5-osios lenkų šau-
lių divizijos. Puoselėta viltis, kad
vėliau galbūt jis veiks kaip atski-
ras. Batalionui vadovavo kapitonas
Petras Linkevičius. Be jo, batalione
tarnavo dar 15 karininkų. Vos po
metų, 1919-ųjų lapkritį, karines lie-
tuvių pajėgas sudarė 460 karininkų
ir karių. Formuojant dalinį daryta
skubrių sprendimų: priimta arti
šimto „bolševikinių“ kareivių, per
mūšius patekusių į čekoslovakų dali-
nio nelaisvę. Antantės kariuomenei

traukiantis Vladivostoko link, fronte klostėsi itin sunki padėtis, aktyvėjo „raudonieji partizanai“, tad imta svarstyti planus, kaip lietuviams organizuotai sugrįžti į Lietuvą. Be to, įsižiebė nesutarimai tarp lenkų divizijos ir lietuvių bataliono vadovybės. 1919 m. rudenį juos paaštrino žinia apie Lietuvos ir Lenkijos konfliktą dėl Vilniaus.

Tokiomis sąlygomis bolševikai sumanė (ir jiems pasisekė) batalione sukelti maištą. Jį rėmė minėta bolševikų šimtinė, padėjo raudonieji partizanai, o vadovavo „savieji“ – seržantas Biveinis ir puskarininkis raštininkas Steponaitis. Vagonas su vadovybe buvo maištininkų apsuptas, žuvo leitenantas Petras Černeckis, visi kapitoni Linkevičiui ištikimi kariai nuginkluoti. Suimti ir be jokio teismo Čerėmuškino kaimo kapinėse kartais užkapoti 5 karininkai ir 3 kariai. Vėliau šis batalionas buvo įtrauktas į Raudonosios armijos 312-ąją pėstininkų pulką. Į Lietuvą iš jo sugrįžo tik demobilizuotieji arba pabėgusieji. 1934 m. gruodžio 9 d., minint 15-ąsias bataliono tragedijos metines, buvo padėtas vainikas ant Nežinomojo kareivio kapo Karo muziejaus sodelyje, Vytauto Didžiojo bažnyčioje Kaune prikalta lenta su žuvusiųjų vardais, aukotos šv. Mišios.

Be abejonės, pjesės autorius šitą istoriją žinojo. Ar itin detaliai, sunku pasakyti. Tačiau jos esmė „pagauta“: iš istorinės medžiagos perimti svarbiausi dramatinio pasakojimo momentai – bataliono steigimo lokalinės ir geografinės bei politinės-istorinės aplinkybės, tautinių laisvės aspiracijų ir bolševikų karo už „pasaulinę revoliuciją“ konfliktas. Tipiškos bolševikų kovos priemonės: paradoksali klasta (tariama Sokolovos meilė) ir kruvina prievarta, – jomis ir siekiama „proletariato pergalės“. Paradoksalu, tačiau tiesa, kuri išnarpliojama ir atsiveria

per „Sibiro batalioną“, palengva tampa vieninga, tiktai čia ji yra ne pasaulinės revoliucijos, apie kurią svajojo ir dėl kurios kraują liejo bolševikai, tiesa, o tautos pastangų atgimti (prisikelti / stiprėti) tiesa. Nesutaikomos XX a. pr. jėgos! Po Sibiro platybes išblaškyti, pilietinės Rusijos sumaištis nuo Tėvynės atskirti lietuviai gali susiburti, išsikelti sau tikslą grįžti į nepriklausomą Lietuvą. Ne daugiau. Tragišką konfliktą mažoje Čerepanovo geležinkelio stotyje, kaip ir visoje didelėje Rusijoje, lemia ne nuo pačių dramatos veikėjų priklausančios peripetijos. Ir bataliono vadas (pagal dramaturgo interpretaciją) negali nežūti, nes jo dalinys apgautas, išduotas, išprievartautas. Apie laisvę, meilę, išikimybę, pareigą, tikėjimą ir kitas humanistines vertybes nėra ir kalbos. Tad ir *tiesa*, kurią sovietiniai cenzoriai pamatė, bet nenorėjo, kad kiti matytų, paprasta: bolševikų išprovokuotas ir surengtas maištas kariniame lietuvių dalinyje tampa *force majeure* karių išsvajotame žygyje į Tėvynę, kuri jau nepriklausoma nuo Rusijos.

Taigi Jasiūnas nesiekia tik informuoti apie Sibiro lietuvių batalioną. Kaip ir tik pavaizduoti dar vieną katastrofinę Rusijos valstybės patirtį. Nesiekia parašyti klasikinę psichologinę pjesę, atsargiai „įjungia“ ir sąlygiško pasakojimo registrą. Autorius skatina mąstyti apie istorijos / gyvenimo iškeltą žmogiškos tiesos temą, kviečia (režisierių, aktorius ir žiūrovus) į *dinamišką* pasaulio XX a. pr. situacijos pajautą. Premjera 1961 m. neįvyko, bet toks kvietimas nesensta. Anuomečiams cenzoriams jis, savaime aišku, buvo absoliučiai nepriimtinas. „Sibiro bataliono“ teksto taisymai (išbraukti, įrašyti žodžiai, replikos, scenos etc.) niekaip negali pjesės iš esmės pakeisti. Autoriaus plunksnos palikti taisymų pėdsakai rankraštyje nei per daug gadina pjesę, nei gerina.

Tad ir pats dramaturgas, kaip autorius, jaučiasi gana laisvas, drąsiai interpretuoja bataliono gyvenimą, savo nuožiūra pasirenka įvykius, per kuriuos išryškėja egzistenciniai konfliktai. Autoriui rūpi vidinis pagrindinių personažų veiksmas, veikėjų veržimasis į tikslą. Gal dėl to pjesę įdomu skaityti: junti ne tik realistiškumą, bet ir jau minėtą sąlygiškumą, bet jis nekrenta į akis. Ryžtingai atsisakoma istoriją pasakoti tik iš realistinių pozicijų, neva „kaip iš tikrųjų viskas nutiko“. Tarkim, pagrindinį pjesės personažą autorius pervadina susigalvotu vardu – bataliono vadas Linkevičius virsta Petru Augūnu. Vardas tas pats, bet pavardė – susimbolinta, ji jau kaip charakteris, sprendžiantis bataliono likimo problemas. Čia pat, Sibire, „atitremtos“ ir Augūno sesuo su motina. Ką juodvi reiškia pjesės veikėjų sąrašas? Nežinome, ar tai istorinis faktas. Ir kas iš jo? Vado šeimos vieta bataliono įvykiuose taip pat įgauna simbolinę reikšmę, virsta metafora. Bataliono „misija“, jo išlikimo prasmė tampa gilesnės, gyvybingesnės, dramatiškesnės. Visose scenose palengva atsiveria gana sąlygiška meninių įvaizdžių, metaforų, simbolių, nutylėjimų grandinė. Joje Petru Augūnui, kaip dramatinio pasakojimo centrinei figūrai, tenka atstovauti ne tik sau pačiam, ne tik likti susietam su istorine bataliono vado Petro Linkevičiaus asmenybe, bet ir peržengti gyvenimo realybę. Tai – egzistencinis, lemtingas, visuotinio ženklą įgijęs, kapitono paveikslo štrichas.

Augūnas pjesėje žūsta nuo kulkos, paleistos į bolševikę Sokolovą vadą ginančio karužo Abraičio. Kapitonas myli Sokolovą ir išgelbsti užstodamas savimi. Ar ši epilogo scena yra atsitiktinė? Ne, juk ji simbolizuoja ne vien drąsaus žmogaus skausmingą meilę, bet ir jau aptartą dramatišką bataliono likimą: kūrī-

mą, pirmąsias jo kovines užduotis, baltuosius užklupusią karinę sumaištį, bolševikų klastą ir „saviškių“ išdavystę. Bataliono vado, istorinėje realybėje išvengusio mirties, pjesėje laukia žūtis, nes sunaikinamas jo suformuotas dalinys, ir jau tik dramaturgo valia tą žūtį įkūnija kaip mirtį nuo į mylimąją karužo sąmoningai paleisto ir į kapitoną (atsitiktinai?) pataikiusio šūvio. Tragedijos logika. Ji turėtų kažkam dovanoti gyvenimą. Taip ir nutinka: matome per Augūno mirtį išgyvenusią Sokolovą. Dar viena, beveik priešpaskutinė dramaturgo užuomina žiūrovui. Ir cenzorių ji neapgauna.

Sunku pasakyti, ar dokumentinių įvykių sukury iš tikrųjų būta Marijos Sokolovos prototipo, daugiau bolševizmui negu mylimajam atsidavusios moters. Į šį klausimą galėtų atsakyti tik autorius arba istorikas, ilgiau negu aš pavaikščiojęs kapitono Petro Linkevičiaus biografijos takais. Tarkim, kad nebuvo, manykim, kad bolševikė Marija – gimusi iš dramaturgo vaizduotės – tik dar vienas bataliono istorijos dramatinio konflikto vaizdinys. Jis – savo vietoje. Jis kuria įtampą. Tai – meilės ir jos „feiko“ konfliktas. Pjesėje bolševikų „sakalė“ – ne tik aukštai ideologijos debesys skraidanti, bet ir klastinga, netgi žiauri, nors kiek ir sentimentali, jauna tamsiaplaukė gražuolė. Jausmų ji turi, bet išsižada – atsisako jų arba aukoja juos dėl idėjos. O štai Marijos viršininkas, bolševikų partizanų vadas, depersonalizuotas. Jis tiesiog „Komisaras“. Pasakojant apie bolševikinę revoliuciją Rusijoje, „pilietinį karą“ Sibire, abstrakti šito personažo „perspektyva“ savaip įtaigi. Panašūs, labai sąlygiški, stačiai simboliniai ir „kareivių tarybos“ personažai, nors jie ir su pavardėmis. Užtat Augūno antagonistas Steponaitis, parengęs maišto planą, surežisavęs ir aktyviai jį vykdęs, vadinamas tikrąja pavarde⁵. Tik Juozo vardas pakeistas į Jur-

gį. Tapatybė akivaizdi. Dramaturgo simpatijos anaip tol ne šio personažo pusėje, tad ir primenant jo tikrąją pavardę, nemalonios tiesos apie jį nebus pasakyta per daug.

Dramos pabaiga tarsi skelbia Komisarą ir jo pavaduotojos Sokolovos, kaip ir visų raudonųjų partizanų, triuškinamą „pergalę“ Čerepanovo geležinkelio stotyje. Be vado likęs lietuvių batalionas, maištui sukurstyti, moraliai paralyžuoti (Lietuva dingsta iš jų veikimo plano) kariai. Tamsus, sargybos apgultas vagonas, tad skaitytojas / žiūrovas nemato areštuotų karininkų. Dar ne rytdiena, tad netykšta lietuvių kariškių kraujas nuo bolševikų aštrių kardų Čeremuškino kaimo kapinėse. Pagal ideologijos (inversijos) principus „vertybės“ skaitytojo / žiūrovo akyse perkainojamos, pastatomos „nuo galvos ant kojų“: neva prašoma vengti aukų, meldžiama išsaugoti žmogiškumą ir pan. Pranešama, kad „laisvi“ bus tie, kurie pasirinks kelią su Raudonąja armija. Beliks laukti kitų revoliucijos pergalių. Ar tikrai? Paskutinėje scenoje autoriaus įrašytos remarkos ir lietuvių batalioną nugalėjusio Komisarą žodžiai skamba su neslepiaama autorine ironija, lyg tos kruvinos bolševikų pergalės parodija. Arba kaip farsas. Štai toji scenos pabaiga:

„KOMISARAS (*rūpestingai*): Jūs nesužeista?

SOKOLOVA (*neišgirdusi, ko klausinama, paleidžia mirusiojo galvą sakydama*). Į širdį, į pačią širdį... (*Stodamasi atsiremia į Komisarą ištiestą ranką*).

KOMISARAS (*jautrus žmogiškam skausmui ir matantis didingą ateitį*). Žaizdos užgis, taiga kapus pridengs, o po raudona vėliava susiburs laisvos tautos. Jų sūnūs ir dukros ateis mūsų pėdomis į Sibirą ne kautis, o kurti būsimų kartų laimę. (*Uždanga*)“

Paskutinį žodį dramatos likime taria, aišku, ne autorius, ne kūrinių pristatęs jo skaitytojas, net ne režisierius. Ką bekalbėti apie galimus cenzorius. Tą likimą lemia ir įvardija spektaklio žiūrovas. Gaila, kad „Sibiro batalionas“ neišvydo rampos šviesos: dramaturgijai būtinas aktorių ir žiūrovų dialogas. Autoriaus ir režisieriaus dialogas. Daug dialogų. Kad teatre „Sibiro batalionui“ uždanga dar nenusileido.

Baigdamas šį įžangos žodį, turiu prisipažinti, kad „Sibiro bataliono“ autorių pažinau prieš 60 metų, kai buvau neapsiplunksnavęs literatas. Tiesa, apie aptariamą pjesę buvimą / likimą nebuvau girdėjęs, pats autorius apie ją neprasitarė. (Spauda apie juodą cenzorių darbą neparašė.) XX a. 7-ojo deš. vidury Antanas Jasiūnas „kuravo“ Kauno politechnikos instituto literatų sambūrį, o aš buvau vienas tų „sambūriečių“. Mūsų literatūrinis guru buvo man dėmesingas. Ačiū jam. Nesigyrė, ką parašęs, ką berašęs. Visad atrodė tykus, kiek drovus. Vieno kito anuometinio „tarybinio“ laikraščio bendradarbis, kruopštus aukštosios mokyklos technikos mokslo darbų redaktorius, atsargus, sakyčiau, ir subtilus mūsų, jaunųjų literatų, darbų kritikas. Jau sunkiai sirgo džiova. Tuomet net neįsivaizdavau, kad ne vien sunki liga, bet ir ne itin sėkmingai susiklosčiusi jo, pirmosios XX a. pusės literato, karys, kaip ir sovietinių saugumiečių kirčiai „nacionalistui“, paliko veide melancholijos žymes. Negebėjau jų perprasti.

Nežinau, ar tai toks dėsnis, bet manau, kad literatūriniai autoriaus gabumai ir jo kūrybos vieša sėkmė, netgi populiarumas, nėra viena-reikšmiškai proporcingi. Literatūros istorija – plati, vietos joje daug, bet įrašai joje daromi ne vien tik stambiu šriftu. Rokiškėno Antano Jasiūno

vardas toje istorijoje beveik neminimas, įrašytas tik jos paraštėse, sakyčiau, kaip jos epitektas.

Rašydamas šį įvado žodį, iš naujo perskaičiau visus tris Antano Jasiūno poezijos rinkinius. Pirmieji (išleisti 1931 ir 1932 m.) – labai jauno, vos dvidešimties sulaukusio, poeto. Trečiasis išspausdintas 1938 metais. Akivaizdžiai brandesnis. Visi trys – jaunatviški ir ambicingi, gana įdomūs ir saviti. Poetas ieškojo sau vietos tarp bendraamžių (ar kiek vyresnių) lyrikų: Bernardo Brazdžionio, „besikalbančio su Dievu“, ir didžiųjų neoromantikų – Salomėjos Nėries, Jono Aisčio, Antano Miškinio ir kt. Ne man spręsti, ką surado ar / kodėl nesurado. Ko-

dėl netapo daugiau žinomu ir pagirtu. Atrodo, dėl savo kuklios vietos šalia talentingųjų mūsų literatūros klasikų rašytojas nebuvo užsigavęs, liko ant nieko neužsirūstinęs. Tiesiog jo kartai teko daug likimo išbandymų. Reikėjo išgyventi. Ir po Antrojo pasaulinio karo jis rašė recenzijas, vertė, mokytojavo, redagavo. Atrodo, bandė rašyti ir eiles⁶, tik rinkinio neišleido. Nelabai aišku, kur paslėpti / guli jo nespausdintų kūrinių rankraščiai. Galbūt ir su anuomet privalomo „sorealizmo“ pėdsakais. O juk rankraščiai tikrai nedega, tad palaukime. Tikrai nemanau, kad rašytojas turėtų būti prisimenamas vien kaip publikacijos antologijoje „Grūto parko

lyrika“ autorius. Norėčiau priminti bent porą eilučių iš Antano Jasiūno tarpukario metų lyrikos:

Mes nieko neprašysim ir nieko neištarsim

Pakrantėj laiko jūros, kur nėra luoto mums⁷.

Tie žodžiai man atrodo likimiški. Ne tik stojiški ir išmintingi, bet ir nuoširdūs, tikri. Metaforiški. Juos, manyčiau, noriai pakartotų ir „Sibiro bataliono“ vadas, ištikimas nepriklausomos Lietuvos idėjai, istorijos įveltas į bolševikinę Sibiro sumaištį, kapitonas Petras Augūnas, cenzūros uždraustos Antano Jasiūno dramoms neabejotinas protagonistas.

Nuorodos

¹ Antanas Jasiūnas (tikr. Jasinevičius; ši pavardė, vengiant persekiojimo, pakeista į Jacinevičiaus) gimė 1910 06 21 Diliškiuose, Rokiškio rajone, mirė 1971 02 06 Vilniuje. Poetas, dramaturgas, kritikas, vertėjas, pedagogas. Baigė Rokiškio gimnaziją. Mokėsi Kauno mokytojų seminarijoje. 1930–1936 m. studijavo Kaune Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete literatūrą. Lankė B. Sruogos vadovaujamą Teatro seminarą, mokėsi vaidybos mokykloje. Bendradarbiavo spaudoje. Po karo dirbo pedagoginės literatūros leidykloje redaktoriumi, neetatiniu laikraščių korespondentu, mokytojavo. Pirmieji eilėraščiai pasirodė spaudoje 1927 metais. Išleido 3 poezijos rinkinius: „Liesnų malda“ (1931), „Gundymai“ (1932) ir „Apleistos žemės lyrika“ (1938). Parašė dvi pjeses: „Smūtkelio

šalis“ (1934) ir „Sibiro batalionas“ (1961), dainų tekstų, libretą A. Račiūno operai „Gintaro krantas“ (1941).

² Vladas Limantas (1920–2011) – 1960–1963 m. Šiaulių dramos teatro vyr. režisierius.

³ Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-41, ap. 1, b. 627.

⁴ Žr.: P. Linkevičius. Lietuviai Sibire, *Karo archyvas*, 1925, t. 1; Gediminas Adomaitis. Vytauto Didžiojo Sibiro lietuvių batalionas: kelias į tėvynę, paženklintas aukomis, *XXI amžius*, 2015 m. gruodžio 11 d., Nr. 46. Intern. prieiga: https://www.xxiamzius.lt/numeriai/2015/12/11/istving_01.html; Jan Paweł Wiśniewski. Lietuvos kariniai daliniai Sibire 1918–1920 metais (politiniai ir kariniai klausimai); Lietuvos kariniai daliniai Rusijoje. Intern. prieiga: <http://journals.lka.lt>article>file>pdf>.

⁵ Juozas Steponaitis (1887–1945) minimas sovietiniuose žinyuose, pažymima jo revoliucinė, taip pat išskirtinė veikla organizuojant Lietuvių bataliono „sukilimą“. Po organizuoto sėkmingo maišto jis tapo Raudonosios armijos pulko komisaru.

⁶ Apie tai yra prasitaręs jo sūnus Leonidas Jacinevičius (1944–1995), prieš savo mirtį su manimi svarstęs tėvo kūrinių rinkinio idėją. Jo žmona Sigita Jacinevičienė-Baltaduonė, išsaugojusi abiejų rašytojų archyvą, liudija, kad sūnus buvo parengęs leidybai tėvo eilių rinktinę „O, meile, aš tave nešu“, kurią turėjo sudaryti 53 eilėraščiai, atrinkti iš trijų prieškarinio metais išleistų poezijos rinkinių („Varpai“, 2024, Nr. 48, p. 20).

⁷ Antanas Jasiūnas. *Apleistos žemės lyrika*. – Kaunas: Spaudos fondas, 1938. 60 p.

Sibiro batalionas

ANTANAS JASIŪNAS

VEIKĖJAI

PETRAS AUGŪNAS – kapitonas, Sibiro lietuvių atskiro bataliono vadas
AUGŪNIENĖ – jo motina
ONA – jo sesuo
JONAS ŽVIRBLIS – kareivis pasiuntinys
VINCAS NEMEIKŠA – poručikas
VLADISLAVAS STACHORSKIS – lenkų tautinės dalies kapitonas, ryšio karininkas
MARIJA SOKOLOVA – komunistų partijos įgaliotinė
VYTAUTAS ABRAITIS – karužas
JUOZAS VAIVADA – inžinerijos praporščikas
JURGIS STEPONAITIS – puskarininkis, štabo raštininkas
KOMISARAS
ŠTABO PASIUNTINYS
STEPAS BERNOTĖNAS – kareivių tarybos deputatai
KAZYS MAŠALAITIS
SANITARAS, KAREIVIAI, PARTIZANAI

I VEIKSMAS

Pirmas paveikslas

Scenovaizdis: aukštumėlė Sibiro taigoje. Tolyne, iki pat horizonto, driekiasi rudėjančios taigos vaizdai.

Aplinkui skurdūs medžiai. Atmosfera rūsti. Už scenos toli girdėti šaudymas.

Įeina Sokolova, Komisaras ir du partizanai. Vienas jų laiko nedidelę raudoną vėliavą

1

Komisaras ir Sokolova

KOMISARAS (*apie 30 metų amžiaus, su avikailio papacha, prie diržo naganas, rankoje laiko binoklį*). Štabas lieka čia. (*Lydėjusiems partizanams*) Statykit palapinę.

PARTIZANAI (*vienas įsmeigia vėliavą, kitas padeda šovinių dėžes ir išeina*)

KOMISARAS (*apžvelgęs pro binoklį apylinkę*). Dar ne visi mūsiškiai grįžo?

SOKOLOVA (*jauna, graži juodaplaukė moteris, akys dažnai užsidega, veido bruožai taisyklingi ir griežti*).

Vilki trumpais kailinukais, ant galvos kiaunių kepuraitė. Ginklą laiko kišenėje). Fiodoras su savo vyrais tebepersekioja baltagvardiečius.

KOMISARAS. Šiandien jie gerai gavo. Kurį laiką nedirbs lįsti į taigą.

SOKOLOVA. Jie gal nedirbs, bet ar mums to užteks?

KOMISARAS. Mes svilinsim juos tol, kol išrūkysim iš Novonikolajevsko.

SOKOLOVA. Jie, matyt, nesupranta, nepajėgia suprasti, kaip mūsų jėgos auga.

KOMISARAS. Jūsų atvykimas mums daug padėjo. Jūs sugebat patraukti vietos gyventojus.

SOKOLOVA. Jie ir patys mato, kas jų draugai, kas priešai.

KOMISARAS. Ir pačiame būryje šilčiau pasidarė. Sibiro taigoje širdys pradeda apledėti.

SOKOLOVA (*juokaudama*). Kautynių ugnis tokį ledą nuvalo!

KOMISARAS. Ugnis – taip... Būna ir labai karštų momentų. Tokių, kaip šiandien. (*Keisdamas toną*) Ir ta proga aš paprašysiu jus, Marija Fiodorovna, labiau save saugoti. Draudžiu jums būti pirmose linijose. Aš atsakau už jūsų gyvybę...

SOKOLOVA. Kol kas aš pati esu savo gyvybės šeimininkė!

KOMISARAS (*labai rimtai*). Ne, drauge, mes nebe sau priklausom. Ir mūsų gyvybė, kiekvienas širdies krustelėjimas turi būti paaukoti taip, kad kuo daugiau naudos atneštų. O jūsų šiandieninis neatsargumas nėra girtinas.

SOKOLOVA (*parausta kaip subartas vaikas*). Koks jūs griežtas, Ivanai Petrovičiau!.. Nejaugi manot, kad moters širdis tokia, jog gali tikrai grožėtis nuo aukštumėlės, kai draugai žūt būtinai susikimba su priešu? Steponaičio drąsos dėka mes du kulkosvaidžius pagrobėm...

KOMISARAS (*valdydamas džiaugsmą*). Neblogai... Labai pravers! O kurgi patsai Steponaitis?

SOKOLOVA. Štai jis ateina.

Įeina Steponaitis, apsivilkęs kariška miline, su granatomis prie diržo

2

Sokolova, Komisaras ir Steponaitis

STEPONAITIS (*raportuoja*). Draugas komisare, uždavinys įvykdytas. Trofėjai perduoti partizanų vadui Gromovui.

KOMISARAS. Revoliucijos vardu dėkoju.

SOKOLOVA. Šaunuoliai!

KOMISARAS. Lietuvis?

STEPONAITIS. Taip.

SOKOLOVA. Rusijos revoliucija atsimins visų tautų didvyrius, kurie ją gynė.

KOMISARAS (*Sokolovai*). Pasakykite Gromovui, kad ateitų čionai. Kovotojai tegul karšto viralo išsiverda. (*Su tėvišku rūpesčiu*) O jūs pasišildykite prie ugnelės, kol pastatys palapinę. Jūs dar neapsipratusi su mūsų sąlygomis.

SOKOLOVA. Man apsiprasti? Juk aš – taigos duktė! (*Nueina. Du partizanai atneša palapinę, paruošia jai vietą ir vėl nueina*)

3

Komisaras ir Steponaitis

KOMISARAS. Tavo tautiečiai įrodė, kad verti pasitikėjimo. Brangiausia kaina įrodė...

STEPONAITIS. Perėjusiais galima pasitikėti. Tai susipratę žmonės. Ir jų atneštos žinios pasitvirtina.

KOMISARAS. Taip. Juk reikia tikrai proletariškos širdies, kad mestum savo dalinį, gultą kareivinėse ir eitum į taigą pas partizanus.

STEPONAITIS. O kiek su mumis vietinių Sibiro gyventojų, kurie net žodžio „proletaras“ nežino. Jie žino proletarinės revoliucijos tiesą ir už ją kovoja. Revoliucijos srautas neša!

KOMISARAS. Neša ir šluoja visus priešus. Ir Novonikolajevsko žiurkės geležinkelio vis tiek neišsaugos!

STEPONAITIS. Bet reikia žmonių.

KOMISARAS. Taip, kol kas dar mūsų jėgos nepakankamos. Būtinai reikia daugiau žmonių. (*Susimąsto*) Čekai ir lenkai – aišku. Jie Antantės atspara. Bet kaip ten taviškiai? Turiu galvoje lietuvių dalinį. Tarp jų, atrodo, daugiau yra mums prielankių žmonių.

STEPONAITIS. Visur jų yra.

KOMISARAS. O kodėl nepabandžius atskelti tokius nuo baltagvardiečių? Čia irgi kovos uždavinys. Kovos už žmonių sąmonę.

STEPONAITIS. Bet kaip tai padaryti?

KOMISARAS. O tu pagalvok. Nelengva, žinoma. (*Po pauzės*) O jei tu pats atsilieptum į šaukimą burtis lietuviams kariams ir nuvyktum į jų dalinį? (*Steponaitis tyli*) Nesiryžti?

STEPONAITIS. Atpratau nuo agitacinio ginklo... Be to, vienas daug nenuveiksi.

KOMISARAS. Padėjęjų rasis vietoje. Kartu ir žvalgymo uždavinys. Patikimų ryšių nustatymas.

STEPONAITIS. Jei gausiu įsakymą, vykdysiu.

KOMISARAS. Tokiems atvejams įsakymo mažai. Čia reikia savanorio.

STEPONAITIS (*pagalvojęs*). Sėkmingiausiai šią misiją galėtų atlikti draugė Sokolova. (*Komisaras tiriamai pasižiūri į Steponaitį*) Negalvokit, draugas komisare, kad išsisukinėju. Aš vyksiu. Bet jos šansai didesni.

KOMISARAS (*susidomėjęs*). Kodėl?

STEPONAITIS. Ji dabartinį lietuvių bataliono vadą, kapitoną Augūną, ne blogiau pažįsta negu aš. Gal net geriau...

KOMISARAS (*dar labiau sutelkdamas dėmesį*). Jūs tikrai žinote? Kaip jinai galėtų jį pažinti? Iš kur ta pažintis? Ar jūs čia ko nepainiojate?

STEPONAITIS. Ne. Aš su tuo Augūnu esu tarnavęs viename dalinyje, o jinai su juo net viename ratelyje dirbo.

KOMISARAS. Net ratelyje?.. Įdomu... Toliau?

STEPONAITIS. Čia nieko nuostabaus. Tik vėliau vieni pasuko į kairę, kiti į dešinę. Augūnas, atrodo, tapo oportunistu, atsimetėliu...

KOMISARAS. Aišku. Tokių pasitaiko. Bet kas dabar juos gali sieti?

STEPONAITIS. Ji buvo karių ratelio propagandistė. Tarp jos ir poručiko Augūno... Tuo metu jis dar buvo poručikas – tada ir užsimezgė draugystė... Daugiau negu draugystė...

KOMISARAS (*sužaibuoja akimis*). Jūs sverkite savo žodžius, draugas! Marija Fiodorovna yra mano... Ji komisaro pavaduotoja...

STEPONAITIS. Argi aš ką pikta?

KOMISARAS. Iš kur žinai... apie jų draugystę?

STEPONAITIS. Tai nebuvo paslaptis. O kas paskui įvyko, man nežinoma. Gal pažiūros juos išskyrė, gal kas nors kita. Bet toji aplinkybė gali būti naudinga jos pozicijai.

KOMISARAS. O ji pati žino ką nors apie Augūno persimetimą?

STEPONAITIS. Nemanau. Ji laiko jį žuvusiu.

KOMISARAS. Dėkui už informaciją. Bet ji niekam neturi būti žinoma.

STEPONAITIS. Daugiau niekas ir nežino.

KOMISARAS. Šitaip... (*Įeina Sokolova. Ji laiko katiliuką karšto vandens*)

4

Tie patys ir Sokolova

SOKOLOVA. Atnešiau arbatos.

KOMISARAS (*lyg neišgirdęs, sako Steponaičiui*). Susi-
ieškok tų... baltųjų puskarininkio antpečius. (*Steponaitis iš karto nesuvokia ir klausia žvilgsniu*) Taip, taip... antpečius!

STEPONAITIS (*suvokęs*). Suprantu. Bus!

SOKOLOVA (*komisarui*). Kurgi jūsų katiliukas?

KOMISARAS (*nieko neatsako ir susimąstęs žingsniuoja po sceną. Staiga kreipiasi į Steponaitį*). Palik mus valandėlei. (*Steponaitis išeina. Komisaras sėdasi ant šovinių dėžės ir vėl paskęsta mintyse. Sokolova tuo metu atriša nuo ryšulio katiliuką, įpila į jį arbatos*)

SOKOLOVA. Prašau. Nepatikėsite, tikra arbata. Ko jūs taip žiūrite?

KOMISARAS. Iš kur čia toji arbata?

SOKOLOVA. O jūs sriūbtelkite! Atimtuose prieš vežimuose vyrukai rado žolių ryšulį. Iš jų vietiniai gyventojai verda žolienę, labai panašią į arbatą.

KOMISARAS. Net tokius daiktus iš gyventojų grobsto! Ir tai vadina rekvizicijomis!

SOKOLOVA. Tuo blogiau jiems! Didesnę gyventojų neapykantą sukelia.

KOMISARAS. Apšilot? Sėskitės čia, ant dėžės. (*Švelniai žiūri į Mariją*) Ir aš jus galiu pavaišinti. (*Išima iš kišenės nedidelį paketėlį ir išvynioja du gabalėlius cukraus*) Imkite cukraus. Išgersit su priekanda.

SOKOLOVA (*maloniai nustebinta*). Cukrus? Iš kur? Tai per didelė prabanga! (*Juokiasi*) Išgersiu pasižiūrėtinai!

KOMISARAS (*sumišęs*). Ne, jūs imkite!.. Aš jį beržo tošėn susukęs nešiojau. Net nesudrėko. Prašau...

SOKOLOVA. Jūs valingas žmogus. Aš neiškęščiau nesučiulpusi.

KOMISARAS. Kai būdavo striuka, ir aš vos iškęsdavau juo nepasistiprinęs. Bet vis nusprenddavau palikti sunkesniam laikui.

SOKOLOVA (*norėdama atspėti jo mintį*). Argi čia sunkiausias atvejis?

KOMISARAS. Taip, Marija Fiodorovna... (*Staiga tarnybišku tonu*) Jums prieš akis naujas svarbus uždavinys.

SOKOLOVA. Koksai, būtent?

KOMISARAS (*nežiūrėdamas į ją*). Nelengvas. Ir, neslėpsiu, pavojingas.

SOKOLOVA. Pripratau prie pavojų.

KOMISARAS. Jums teks prasiskverbti į Novonikolajevską, pas priešus, ir atrinkti mūsų draugus lietuvių batalione. O gal pasiseks ir visą jį atvesti į mūsų pusę. Veikimo planą sunku iš anksto numatyti.

SOKOLOVA. Reikia gerai pagalvoti, ar kas išeis. Aš juk rusė, o ten kurstomos nacionalinės aistros.

KOMISARAS. Neabejoju, kad atsiras ir tokių, kurie stos už internacionalinį reikalą. Jeigu priešas pradės viduje skaldytis, tai jis ir subyrės. Revoliucijos dvasia ims skverbtis į čekų ir lenkų dalinius. Tai bus mūsų puolimas iš vidaus.

SOKOLOVA. O jeigu man nepasiseks? Jeigu tokiai veiklai nebūtų sąlygų?

KOMISARAS (*pradžioje susvyruoja, paskui tvirtai sako*). Žiūrėkite į tai kaip į kovos uždavinį. Labai svarbų uždavinį.

SOKOLOVA. Suprantu. Bet ar pajėgsiu jį įvykdyti?

KOMISARAS. Su jumis vyks draugas Steponaitis. Jis įstos į batalioną. O jūs... Beje, jūs pažįstate karininką Augūną?

SOKOLOVA (*lyg palietus žaizdą*). Augūną? Taip. Bet kodėl jūs to klausiate?

KOMISARAS. Prieš tokį žygį geriau viską išsiaiškinti.
 Aš noriu jums padėti.
 SOKOLOVA. Kas bendro tarp jo ir žygio?
 KOMISARAS. Pasakykite, prašau, kada jį paskutinį kartą matėte?
 SOKOLOVA. Man keistas jūsų tardymas, Ivanai Petrovičiaus. Mes išsiskyrėme, kai mane siuntė į Šiaurės frontą. Mes nespėjome net atsisveikinti. Po to gavau žinių, kad jisai žuvo.
 KOMISARAS. O jeigu gyvas?
 SOKOLOVA. Gyvas? Kodėl taip manote? Gal žinote ką nors? Sakykite!
 KOMISARAS. Norėtumėt jį pamatyti?
 SOKOLOVA. Kaip tai – pamatyti? Jo nėra tarp gyvųjų.
 KOMISARAS. Ar jis turėjo Rusijoje giminių?
 SOKOLOVA. Taip. Pabėgę nuo karo jo tėvai anksčiau gyveno Omske. Bet iš ten kažin kur išsikėlė...
 KOMISARAS. Atrodo, kad tas pats asmuo. Jūs jį galite pamatyti.
 SOKOLOVA. Petras gyvas! Ar gali būti? Kurgi jis? Kur? Nekankinkite mįslėmis!
 KOMISARAS. Jis Novonikolajevske. Ten, kur jūs vykstate.
 SOKOLOVA. Jis čia?! Tik už kelių žingsnių! (*Neramios minties pagauta*) Ką jis ten veikia? Koku būdu jis ten...
 KOMISARAS. Jis lietuvių bataliono vadas.
 SOKOLOVA. Baltagvardietis?! Petras?
 KOMISARAS. Taip. Antantės globotinis.
 SOKOLOVA. Ne, negali būti!
 KOMISARAS. Visai būna.
 SOKOLOVA. Kaip tai galėjo atsitikti? Kas jį tenai nuvedė? Ne, netikiu. Tai ne jis. Jisai žuvo. Su ta

mintimi aš apsipratau. Taigos vėjai baigė nugalėti visus atsiminimus... Ir staiga smogėte man ta žinia! (*Pauzė*) Petras gyvas! (*Pauzė. Stengiasi tvardyti*) Ką jūs ten sakėt? Ką aš turiu padaryti?
 KOMISARAS. Paveikti jį ir batalioną, kad pereitų pas mus.
 SOKOLOVA. Taip, žinoma. Aš ten eisiu. Aš pasiruošusi... Dėsiu visas pastangas. Siųskite mane!
 KOMISARAS (*suabejojęs*). Ar užteks jėgų?
 SOKOLOVA. Argi aš nesu įrodžiusi? Ar aš mažiau verta negu kiti kovotojai? Ar pavargdavau žygyje, ar nemokėjau sukąsti dantis?.. Argi aš pelniau jūsų nepasitikėjimą?
 KOMISARAS. Gerai. Rytoj išvyksite.
 SOKOLOVA. Išvyksiu... (*Vėl apninkant naujoms mintims*) Akis į akį... su juo?.. (*Pauzė*) Ne, komisare, aš paskubėjau.
 KOMISARAS. Kas gi dar, Marija?
 SOKOLOVA. Ivanai Petrovičiaus, aš juk žmogus... aš moteris... O jeigu aš pasirodysiu silpna?
 KOMISARAS. Aš suprantu, Marija Fiodorovna. Visą suprantu. Gal ir man tatau nelengva. Bet jums lygių žmonių aš neturiu. Aš pats negaliu palikti savo posto be partijos leidimo.
 SOKOLOVA. Ir mane partija siuntė tik į būrį.
 KOMISARAS. O aš jos vardu siunčiu jus ten, kur reikia pralaužti priešą liniją. (*Pauzė*) Žinokite, kol neištirsite visos padėties, negalima su juo susitikti. Vienas neatsargus žingsnis gali sužlugdyti visą planą. (*Sokolova kovoja su prieštarinomis mintimis*) Na... ranką, Marija!.. Parodykite, ko esate verta.

Uždanga

Antras paveikslas

*Scenovaizdis: Augūno šeimos butas Novonikolajevske.
 Buto aplinka rodo pasirošimą nežinomai rytdienai*

1

Augūnienė ir Ona, vėliau Žvirblis

AUGŪNIENĖ (*pakelia rankas nuo siuvinio ir mėgina įverti siūlą*). Nebeįveriu siūlo. Ar mano akys nusilpo, ar jau vakaras?
 ONA (*tvarkydama ryšulius*). Mama per daug nuvargsti. Pailsėtum.
 AUGŪNIENĖ. Kai turiu rankose kokį darbą, tai ne taip lenda įkyrios mintys, o kai tik jį paleidžiu iš rankų, tuoj imu galvoti: kas bus rytoj, ko čia sulauksime?

ONA. O aš nuo to laiko, kai su mumis yra Petras, liūdnai nebegalvoju. Jaučiu, kad nebeilgai čia kalėsime.
 AUGŪNIENĖ. Kad taip iš tavo burnos į Dievo ausį, kaip sako žmonės. Tikrai mes čia kaip kaliniai... Sibiras! Vien tik jo vardas šurpu sukrečia. Kiek čia žmonių atnešė savo kaulus! O už ką? Už maldaknygę, už lietuvišką žodį, už drąsesnę mintį...
 ONA. Dar daugiau geriausių rusų tautos sūnų čia kankinasi. Bet kovotojų kančios nenuėjo veltui. Engėjų sostai griuvo! Engtieji veržiasi į laisvę!

AUGŪNIENĖ. Aš dar nematau tos laisvės. Vien žu-
dynės, žudynės...

ONA. O gal tos pilietinio karo audros nuvalys mums
kelią į tėvynę?

AUGŪNIENĖ. Kadgi taip būtų! Gimtojoj žemėj ir mirti
lengviau... (*Kažkas beldžiasi į duris. Moterys krūpteli*)

ŽVIRBLIS (*apsivilkęs kareiviškai, pasirodo iš priemenės*).
Ar įleisti?

AUGŪNIENĖ. Svetimo neleisk. Tik jeigu savas. (*Už
durų girdėti klausiantis ir atsakantis balsas. Paskui
Žvirblis vėl pasirodo ir praneša*)

ŽVIRBLIS. Jo kilnybė poručikas Nemeikša.

ONA. Ponas Vincas!

AUGŪNIENĖ (*nurimusi*). Ačiū Dievui. (*Žvirbliui*)
Prašyk svečių. (*Jeina Nemeikša*)

2

Nemeikša, Augūnienė ir Ona

NEMEIKŠA. Laba diena. (*Sveikinas*) Ponios vienos?

AUGŪNIENĖ. Vienos, todėl ir bijome net brakšte-
lėjimo.

ONA. Petras išėjo sutikti atvykstantį dar vieną lietuvi
karininką.

NEMEIKŠA. Girdėjau. Neblogai, kad saviškių skaičius
auga. Jei pateksime į maišą, tai bent vis krūvoje.

AUGŪNIENĖ. Ką jūs kalbate, ponas Vincas! Rodos,
visais būdais bėgame nuo maišo. Jau, rodos, švys-
telėjo šiokia tokia viltis, o jūs vėl gąsdinate... Gal
kokios blogos naujienos?

NEMEIKŠA. Ne... Aš juokais...

ONA. Kai juokas panašus į tikrovę, jis nepralinksmina.

NEMEIKŠA. Atleiskitė.

ONA (*norėdama nukreipti kalbą*). O kas toksai tas nau-
jasis karininkas, kur atvyksta?

NEMEIKŠA. Girdėjau, kad iš jaunųjų. Bent iš laipsnio
taip galima spręsti. Petras daugiau apie jį turėtų
žinoti. Nepasakojų?

AUGŪNIENĖ. Jis niekada nieko nepasako. Net kad ir
svečio laukia. Aš atsiprašysiu valandėlei ir užkaisiu
virdulį. Nors arbatos išgersime.

ONA. Gal aš, mama?

AUGŪNIENĖ. Ne, ne. Geriau aš pati. (*Išeina*)

3

Ona ir Nemeikša

ONA (*išėjus motinai*). Jūs kažką slepiate savo užuomi-
nomis. Mamos, žinoma, negalima jaudinti, bet aš
norėčiau žinoti viską.

NEMEIKŠA. O jeigu nieko paguodžiančio?

ONA. Bet gyventi žvelgiant į nežinomybę – dar blo-
giau.

NEMEIKŠA. Taip. Pavojų, priešus galima įveikti. Žmo-
gus labiausiai bijo nežinomybės ir galimos klaidos.

ONA. Kieno klaidos?

NEMEIKŠA. Gal mano, o gal mūsų visų. Mane jaudina
atsakomybės jausmas už kitus žmones.

ONA. Kokius?

NEMEIKŠA. Ir kareivius, kurie nuo mūsų priklauso,
ir... (*Šiltai pažvelgia į ją ir nutyla*)

ONA. Kodėl gi kiti tvirtai žino, ko siekia? Štai čekų,
lenkų tautinės dalys pasiryžusios prasimušti...

NEMEIKŠA. Kur? Galbūt pas Kolčaką!..

ONA. Iš tikrųjų su jumis neįmanoma! Jūs kažkoks
priešgina!

NEMEIKŠA. Aš barbaras... Tokį padarė frontas.

ONA (*glostydama jo alkūnę*). Ne, jūs mielas, geras
berniukas, bet bausis priešgina. Ir visada pasiryžęs
gadinti mano nuotaiką.

NEMEIKŠA. Anaipol aš to nenoriu!

ONA. Jei nenorėtumėt, tai būtumėt švelnesnis. Pakan-
ka, kad ją man drumsčia kapitonas Stachorskis. Jis
netikėtai prasitarė, kad lenkai atskiros lietuvių dalies
nenori. Ar tai tiesa?

NEMEIKŠA. Deja, taip. Daro visokiausias kliūtis. Ir
čia daugiausia pasidarbavo tas pats Stachorskis,
teikiantis klaidingas informacijas Antantės ko-
misarui.

ONA. Jis turi kitų planų.

NEMEIKŠA. Žinoma! Dėtis prie jų!

ONA. O jei kitos išeitis nebus?

NEMEIKŠA. Bet kuri išeitis vis tiek geresnė, negu
dėtis su lenkų ponais. Mes svetimų žemių grobstyti
negalvojam, kad tik jie mūsų nelieštų.

ONA. Aš, žinoma, ne ką teišmanau, bet man atrodo,
kad vis dėlto reiktų rinktis tą kelią, kuris greičiau
mus nuvestų į Lietuvą...

NEMEIKŠA. Stachorskio siūlomą? Gal tik jums jis
atrodo patikimas, nes moterys dažnai pasisavina
mintis tų vyrų, kurie joms patinka.

ONA. Gėdykitės! Ir palikite man teisę taip pat rūpintis
bendru reikalu. Ne tokios jau moterys bejėgės ir
kvailos, kaip jūs, vyrai, manote!

NEMEIKŠA. Jų žvilgsnį vis dar traukia puošnesnės
plunksnos...

ONA. Jūs bausis žmogus! (*Už durų pasigirsta bruzdesys,
paskui jos prasiveria, ir įeina Žvirblis su didžiule
medine dėže*)

Žvirblis, Ona ir Nemeikša

ŽVIRBLIS (*įtempdamas pro duris medinę dėžę*). Atsiprašau, jūsų kilnybe, ar galima įnešti šį lagaminą?

NEMEIKŠA. Privalai klausti šeimininkės.

ONA. O kam tas griozdas reikalingas?

ŽVIRBLIS. Griozdas? Pasakė! Tai tikra brangenybė! Dvi suktines prakišau, kol ją iš čekų gurguolininkų iškaulijau.

ONA. Ką gi su ja veiksi?

ŽVIRBLIS. Kaip tai ką? O kur sudėsime daiktus išvažiuodami?

NEMEIKŠA. Tai jau ruošiesi kelionėn?

ŽVIRBLIS. Ateityje! Gana tos košės! Jau apgalvojau, kokią gryčią tėviškėje statysiu, kai gausiu žemės.

NEMEIKŠA. Tikrus rūmus!

ŽVIRBLIS. Perspektyvoje – rūmus.

ONA. Matyti, tu ne tik naujų žodžių prisigaudai, bet ir drąsių svajonių.

ŽVIRBLIS. Žmogus turi daryti pažangą. Kam būtų revoliucija?

NEMEIKŠA. Tu už revoliuciją?

ŽVIRBLIS (*išsisukinėdamas*). Aš už naują gyvenimą. (*Tuo metu pasigirsta beldimas į duris*)

ONA. Turbūt Petras.

ŽVIRBLIS. Įleisiu. (*Išeina*)

ONA (*pasišalinus Žvirbliui*). Tuos įžūlius žodžius, kur pirma man pasakėte, dar turėsite išpirkti.

NEMEIKŠA. Nežinau, kaip. (*Įeina Augūnas, Abraitis ir Vaivada*)

Augūnas, Abraitis, Vaivada, Ona ir Nemeikša

AUGŪNAS (*Nemeikšai*). Labai gerai, kad tave čia radome. Šit atsivedžiau dar vieną šulą. Prašau susipažinti: karužas Abraitis, mano sesuo, poručikas Nemeikša.

ONA. Labai malonu.

NEMEIKŠA. Kaip sekėsi kelionė?

ABRAITIS (*jaunas karininkas, linkęs į dabitiškumą ir mėgstantis rezonuoti, vilki carine uniformą*). Su nuotykiiais! Kas dabar dedasi pilietinio karo frontuose... Neišpasakosi! Ne taip lengva pas jus patekti.

ONA. Bet vis dėlto patekote?

ABRAITIS. Labai traukė. Kai sužinojau, kad steigiama atskira lietuvių dalis, tai nė užmigti nebegalėjau.

AUGŪNAS. Mums reikia tokių užsidegėlių. Bet įspėju: teks patirti nemažai vargo.

ABRAITIS. Bendras vargas lengvesnis. O pyragų kol kas neieškom.

ONA (*taikydama daugiau Nemeikšai*). Aš taip pat stoju į dalinį. Kaip gailastingoji sesuo. Šio darbo mokiausi kursuose.

NEMEIKŠA. Tikrai?

ONA. Netikite? Paklauskite Petro. Kursus lankiau.

AUGŪNAS (*visus apžvelgęs*). Žinote, ponai, mes tu-rime tuojau pat apsvarstyti kai kuriuos klausimus. Ponas karužas atvežė naujų žinių... (*Pažvelgęs į seserį susilaiko*)

ONA. Aš jums nekliudysiu. Atleiskite. (*Išeina*)

Tie patys, be Onos

AUGŪNAS (*stengdamasis nuslėpti susijaudinimą, visiems įtemptai laukiant*). Ponai karininkai, tenka pranešti, kad reikalai beveik kas valandą eina blogyn. (*Trumpa pauzė*) Kolčako armija traukiasi. Ji raudonųjų sumušta. Antantė pavedė laikyti frontą susiformavusioms tautinėms dalims...

NEMEIKŠA. Jiems keptus kaštonus iš žarijų traukti! Prancūziškai!..

VAIVADA. Ačiū už tokį vaidmenį!

AUGŪNAS. Mums lieka tragiška dilema: arba prisidėti prie Kolčako armijos... (*Karininkai nepritardami sušunka vienas per kitą*)

NEMEIKŠA. Kovoti už senąją nedalomą Rusiją? Tautų kalėjimą?

VAIVADA. Patiems savo grandinius ginti!

ABRAITIS (*stengiasi suvokti karininkų nuotaikas*).

AUGŪNAS (*išlaikęs ramų šaltumą*)... Arba žūti chaose.

VAIVADA. Trauktis nuo chaoso! Trauktis bet kuria kaina!

AUGŪNAS. Bet kur trauktis?

ABRAITIS. Į Vakarus kelio nėra...

AUGŪNAS. Į Rytus? O kas dabar Rytuose?

ABRAITIS. Ir jokia pitija nepasakys, kas ten bus rytoj.

AUGŪNAS. Be to, kareiviai nepatikės. Jie žino, kad tėvynė Vakaruose. Į ten juos traukia.

VAIVADA. Bėgame nuo vilko, o atsidursime meškos glėbyje.

NEMEIKŠA (*visiems tylint ir įdėmiai galvojant*). Yra dar trečias kelias ir galbūt logiškiausiais.

AUGŪNAS. Būtent?

NEMEIKŠA. Prisidėti prie bolševikų, kartu su jais pasiekti revoliucijos pergalę, o paskui grįžti į laisvus namus. Šiaip ar taip, Leninas tiesiai ir nedviprasmiškai paskelbė tautų apsisprendimo laisvę.

AUGŪNAS (*oficialiai*). Ką jūs, poručike! Jūs bolševikų agentas, ar ką?!

NEMEIKŠA. Ne, bet nesąžiningai pasielgčiau, jei šios minties neiškelčiau. Atrodo, kad visiškai aišku, kas bus Rusijos šeimininkas.

AUGŪNAS. Visiškai neaišku!

VAIVADA. Mūsų tikslas – ne brautis į pilietinio karo pragarą, o ištrūkti iš jo.

ABRAITIS. Lengva pasakyti – ištrūkti! Bet kaip? Lietuvą galbūt taip pat užims bolševikai, jei nepadės Antantė. Kur mums tada?

AUGŪNAS. Mus gali išgelbėti tik susitelkimas ir vieningumas! Pasakysiu atvirai, kad tokių pasiūlymų, kaip poručiko Nemeikšos, aš nesitikėjau.

NEMEIKŠA. Mes juk laisvai svarstome: susibūrę į dalinį mes gi sutarėme viską spręsti demokratiškai, o nutarimus vykdyti kariškai. Ar aš čia nusižengiau?

AUGŪNAS. Kaip kas supranta demokratiją. Pagaliau, spręskite patys. Ar yra palaikančių poručiko nuomonę? (*Visi tyli lyg maldaudami iš viens kito išganingos minties*)

AUGŪNAS. Vadinasi, nėra. Tai mums svetima! (*Po valandėlės*). Ponai karininkai! Jūs mane pasiūlėte patvirtinti bataliono vadu, ir dabar aš veikiu kaip vadas. Aš įspėju jus, poručike, jeigu savo idėjas skleisite tarp karių, tai bus laikoma sunkiu karinės disciplinos pažeidimu.

NEMEIKŠA (*kariškai išsitempia*). Aš griežtai laikysiuosi karinės drausmės ir gerbsiu daugumos nuomonę. O dabar leiskite man išeiti.

AUGŪNAS (*likusius karininkus apėmus nemaloniai nuotakai, stengiasi pataisyti įspūdį*). Neįsižeisk, Vincai. Kam ta rikiuotės forma? Esį svečias mano bute. Bet kaip karys turi suprasti... (*Į kitus karininkus*) Pagaliau, kam nepakeliui arba ką gąsdina sunkumai, tas nevaržomas gali pasitraukti.

VAIVADA (*karštai*). Argi tam buriamės, kad išsinarstyume kas sau? Gerą pavyzdį pamatys naujai atvykęs ginklo draugas!

NEMEIKŠA. Kartoju, aš nemesiu ginklo brolių ir neprieštarausiu daugumos nutarimams. Ypač sunku man būtų skirtis su tavim, Petrai.

AUGŪNAS. Nesąmonė – skirtis! Duokš ūšą... (*Nori apkabinti Nemeikšą*)

NEMEIKŠA (*atsako šaltai ir santūriai*). Bet jei nors pusę žingsnio pasuksite link Kolčako, tai nelaikykite manęs išdaviku! (*Linkteli karininkams ir greitai išeina. Abraitis klausiamai žvalgosi čia į Augūną, čia į Vaivadą*)

AUGŪNAS (*išėjus Nemeikšai*). Nereikia daryti blogų išvadų. Jis karštas žmogus, bet drausmingas karys.

VAIVADA. Kol stumdysimės tarp čekų arba lenkų, tol nuomonės neišsvengiami skirsis.

ABRAITIS. Lietuviams reiktų turėti laisvas rankas ir pirma proga evakuotis. Jei pavėluosim, ir Lietuvoje galime rasti svetimą mums tvarką.

AUGŪNAS. Mes visą laiką siekiame savarankiškumo. Bet Antantė, arba Santarvė, kaip mes ją vadinam, nebesutinka, kad batalionas egzistuotų kaip atskiras tautinis dalinys. (*Su kartėliu*) Mažos tautinės dalys jiems mat neparankios.

VAIVADA. O ką Santarvė darys, jeigu jai nepaklusime?

AUGŪNAS. Iš kur tada gausime ginklų, aprangos, aprūpinimą?

ABRAITIS. Kitaip sakant, būsime išmesti už borto.

VAIVADA (*vis labiau įsigalint slegiančiai nuotakai*). O gal... gal dar nusiųsti delegaciją pasiderinti? Keletą karininkų ir kareivių. Gal kas išdegs?

AUGŪNAS (*pagyvėjęs*). Ir aš taip galvoju. Reikia dar bandyti. Gal delegacija ką išsiderės. Galėtume prisiimti kokias nors konkrečias, mums įmanomas pareigas. (*Po trumpos pauzės*) Taip, siųsime delegaciją. Ir kai tik bus žinomi derybų rezultatai, štabe sušauksime pasitarimą.

VAIVADA. Tikėsimės, kad rytas bus geresnis už vakarą. Aš tuo tarpu uostinėsiu vagonų reikalą. (*Ruošiasi išeiti*)

AUGŪNAS. Būtinai! Čia tavo sritis. Vagonus, vagonus! Jei patys nepasirūpinsim, mus paliks kaip nereikalingą daiktą.

ABRAITIS (*taip pat pakildamas*). O aš norėčiau rasti kvartirmeisterį. Pirmiausia rūpi pastoviau apsistoti.

AUGŪNAS. Pas kvartirmeisterį geriau aš pats jus palydėsiu, ponas karūže. Taip greičiau susitvarkysime.

ABRAITIS. Man per daug garbės!

AUGŪNAS. Jums gi šis miestas dar svetimas, o jau tamsu.

VAIVADA. Ir gatvių apšvietimu negalima pasigirti. (*Jiems išeinant, priešais įeina Ona*)

ONA. Išeinatė? O mama kviečia arbatos. (*Apsidairiusi*) Ir ponas Vincas išėjo?

AUGŪNAS. Jis anksčiau išsiskubino.

ONA. Tai nors jūs pasilikite. Prašau. (*Abraičiui*) Pirmą kartą apsilankius, negalima taip išeiti!

ABRAITIS. Labai dėkingas! Tačiau žmogus iš tokios kelionės netinka prie stalo.

ONA. Labai gaila! Bent neužmirškite lankyti mūsų.

ABRAITIS. Būtinai pasinaudosiu maloniu kvietimu.
O dabar leiskite atsisveikinti. (*Abraitis ir Vaivada atsisveikina su Ona*)
AUGŪNAS (*seseriai*). Aš tikriausiai netrukus grįšiu.
(*Visi trys išeina. Lieka Ona*)

8

Ona ir Žvirblis

ONA (*likusi viena tvarko išstumdytas kėdes. Valandėlę stabteli, susimąsto*). Kodėl jie tokie apsiniaukę...
(*Įeina Žvirblis*)
ŽVIRBLIS. Žinote, panele, išeidamas jo kilnybė pasakė, kad rytoj vyksiu pas Santarvės komisarą kaip kareivių delegatas. Galima, sakau, ir pas tokį, suk devynios!
ONA (*susidomėjusi*). Delegatas? O ką ten veiksi?
ŽVIRBLIS. Šito nepasakė. Bet manau – susivoksiu!
Tik kaip jį reikia tituluoti: draugas komisaras ar jo šviesybė?
ONA. Ekscelencija.
ŽVIRBLIS. Aha! Iš perspektyvos ekscelencija.
ONA (*suirzusi*). Mesk tą perspektyvą!
ŽVIRBLIS. Klausau! Vadinasi, ekscelencija be perspektyvos! (*Vengdamas naujos pastabos, greit išeina. Po valandėlės įleidžia kapitoną Stachorskį*)

9

Stachorskis, Ona ir Žvirblis

ŽVIRBLIS (*įleisdamas kapitoną Stachorskį, vilkintį uniformą su lenkų nacionaliniais ženklais, praneša*)
Jo kilnybė kapitonas Stachorskis.
STACHORSKIS (*piktai meta Žvirbliui, pamiršusiam paminėti kilmę*) Grafas!.. (*Žvirblis komiškai parodo išgąstį ir apgailėstavimą ir jau žiojasi pasitaisyti, bet Ona, maloniai pasitikdama svečių, padėtį ištaiso. Žvirblis dingsta*)
ONA. Kaip malonu, ponas grafe, jus matyti!
STACHORSKIS. Prašau man atleisti už tokį vėlyvą vizitą, bet tik dabar ištrūkiau iš tarnybos.
ONA. Jūs visada laukiamas! Prašau sėstis.
STACHORSKIS. Aš labai branginu jūsų palankumą!
Aš jo, žinoma, neužsitarnavau.
ONA (*priverstinai koketuodama*). O gal užsitarnavot?
Tai priklauso nuo to, kokių naujienų atnešate.
STACHORSKIS. Jūs norėtumėte žinoti, kaip man pavyko jūsų skirtoji misija?
ONA. Na, kad ir tai.

STACHORSKIS (*vinguriuodamas*). Mano pastangos davė tik tokį rezultatą: lenkų divizijos vadovybė negali aprūpinti dalinio, jeigu jis neįeina į divizijos sudėtį.

ONA (*užsiplieskia*). Tai reiškia, kad atskirą lietuvių dalinį norima likviduoti?

STACHORSKIS. Jis tik turi būti subordinuotas vyriausiajai lenkų komandai, tai yra, kartu veikti ir evakuotis su lenkų tautinėmis dalimis.

ONA. Lietuviai norės evakuotis jiems patogiausiu momentu.

STACHORSKIS. Tai būtų neprotingas žygis, labai neprotingas! Ir aš negaliu net pagalvoti, kokiame pavojuje jūs pati atsidurtumėte. Jūs turite paveikti brolių, kad jis realiau žiūrėtų...

ONA. Jūs man nuoširdžiai viską sakote?

STACHORSKIS. Kaip galite abejoti, panele Ana!

ONA. Tad prižadėkite, duokite garbės žodį, kad išpildysite dar vieną mano prašymą.

STACHORSKIS. Tokioms būtybėms kaip jūs viską galiu prižadėti. Aš jūsų tarnas! Tad koks gi jūsų pageidavimas?

ONA. Jūs ryšio tarp Antantės ir tautinių dalių karininkas?

STACHORSKIS (*didžiuodamasis*). Taip, tos nelengvos pareigos patikėtos man.

ONA. Padėkite lietuvių kariams tinkamiausiai susitvarkyti, jei bus ruošama bendra evakuacija.

STACHORSKIS. O, prižadu! Garbės žodis!

ONA. Aš jums dėkinga. (*Paduoda ranką Stachorskiui*)

STACHORSKIS. Būčiau laimingas, jei galėčiau tikėtis ne vien dėkingumo... (*Karštai bučiuoja jos ranką. Tuo tarpu durys atsidaro ir įeina Nemeikša, prilaikydama nusilpusią Sokolovą. Už jų – Žvirblis*)

10

Nemeikša, Stachorskis, Ona, Sokolova ir Žvirblis

NEMEIKŠA (*įžūliai*). Atsiprašau, galbūt sutrukdėm?..

STACHORSKIS (*sumišęs*). Mes... Mes su panele Ana kaip tik laukėme...

ONA (*sumišusi*). Kas jai?.. Ar sužeista? Prašau sodinti čia, ant sofos. (*Žvirbliui*) Vandens! (*Žvirblis išeina*) (*Sokolovai*) Kas tamstai?

SOKOLOVA. Ačiū, nieko... Aš tamstų ilgai nevarginysiu...

STACHORSKIS. Turbūt koks nemalonus įvykis. Dabar visur plėšikauja.

NEMEIKŠA (*piktai*). Ir, deja, tai daro tamstų kareiviai.

STACHORSKIS. Ponas poručike, ar tamsta tikras?..

NEMEIKŠA. Man maloniau būtų klysti, bet pats šią moterį atėmiau iš jų gaujos.

STACHORSKIS. Netiesa! To negali būti! Aš jums siūlau atsiimti savo žodžius!..

NEMEIKŠA. Tiesos neatsiimu.

STACHORSKIS (*jsiutęs*). Tad pakalbėsime kaip kariai!

NEMEIKŠA. Aš tamstos patarnavimams, pone kapitone.

ONA. Dieve mano! Nurimkit! Ko gi čia vaidytis?

ŽVIRBLIS (*grįžta su stikline vandens*). Prašau vandens. (*Marija paima stiklinę*)

STACHORSKIS (*sunkiai valdydamasis*). Atleiskite, man labai nemalonu, kad tamstoms teko taip pasikalbėti.

ONA. Ir visai be reikalo.

STACHORSKIS. Atsiprašau, tai garbės reikalas. Leiskite atsisveikinti. (*Perdėtai mandagiai nusilenkia Onai. Nemeikša kariškai pasitempia, Stachorskis pro jį praeina tokia povyza, tarsi būtų sudavęs jam per veidą*)

11

Tie patys, be Stachorskio

SOKOLOVA. Ką aš padariau! Dėl manęs tiek nemalonumų!..

NEMEIKŠA. Tamsta čia niekuo dėta.

ONA. Ar labai tie kareiviai tamstą išgąsdino?

SOKOLOVA. Niekis! Ne taip lengva mane apiplėšti. Aš jau eisiu.

ONA. Negalima! Tamstą vėl užpuls. Prašau, pasilikite pas mus!

NEMEIKŠA. Aš taip pat patarčiau pasilikti. Čia geri žmonės. Kapitono Augūno šeima.

SOKOLOVA (*susidomėjusi*). Kaip tamsta pasakei? Augūno?

ONA. Taip, tai mano brolis.

SOKOLOVA. Tamstos brolis?.. Karininkas?

ONA. Taip.

SOKOLOVA (*sau*). Sesers akys labai panašios... Tai čia jis gyvena?.. (*Švelniai perbraukia ranka per sofą*)

ONA. Tamsta sakei ką?

SOKOLOVA. Ne. (*Pasiruošdama*). Dabar aš vis tiek turiu eiti. Man nebe taip toli.

ONA. Aš nežinau... Bet jei būtinai reikia, mes neturime teisės varžyti.

NEMEIKŠA. Tada aš jus palydėsiu.

SOKOLOVA. Aš eisiu viena.

NEMEIKŠA. Vienai moteriai dabar vaikščioti negalima. Tiesiog pavojinga. Visur pilna demoralizuoto elemento.

SOKOLOVA. Pasisaugosiu. Dėkoju už vaišingumą, o tamstai, ponas poručike, už pagalbą. (*Nori eiti, bet tuo metu grįžta Augūnas*) Ach!

12

Tie patys ir Augūnas. Vėliau Augūnienė

ONA. Štai ir brolis. Prašau susipažinti. Nors, tiesą sakant, ir aš dar nežinau jūsų vardo...

AUGŪNAS. Rodos, mes... (*Netikėdamas savo akimis*) Tai tu, Marija?!

SOKOLOVA. Mane užpuolė... Tamstos draugas mane apgynė nuo plėšikaujančių kareivių. Aš labai dėkinga. Visiems dėkinga. Ir turiu skubėti.

AUGŪNAS (*užstodamas duris*). Marija!.. Tu čia? Novonikolajevske?.. Iš kur tu?

SOKOLOVA. Aš... iš Stvietinskio.

ONA. Judu pažįstami? (*Jeina Augūnienė su virduliu. Ji užjausdama žvilgteri į Sokolovą, pastato virdulį į jam skirtą vietą ir eina prie nukentėjusios*)

NEMEIKŠA. Tai aš nebereikalingas. (*Atsisveikina*) Mano pagarba!

ONA. O arbatos? Manau, visi išgersime.

AUGŪNIENĖ. Žinoma!

NEMEIKŠA. Ačiū, aš neturiu laiko. (*Ona nervingai nusigręžia*)

AUGŪNAS (*Nemeikšai*). O aš tau ir nepadėkojau, kad ją apgynei. Tai buvo mano pareiga.

NEMEIKŠA (*ištaręs mandagumo frazę „Viso gero!“ išeina*).

AUGŪNAS. Mama... Onute... ar jūs žinote, kas pas mus?

SOKOLOVA (*lyg teisindamasi*). Aš į jūsų namus patekau visai netikėtai. Dėl to kvailo įvykio.

AUGŪNIENĖ. Kur čia kvailo... Bjaurūs dalykai. Baisius laikus gyvename!

AUGŪNAS. Net nežinau, apgailėstauti ar džiaugtis. (*Marijai*) Tikrai tau nieko blogo tie niekšai nepadarė?

SOKOLOVA. Ne, nieko.

AUGŪNAS. Labai džiaugiuosi. Ir toks netikėtumas! Tiesiog sapnas! Aš nuolat galvodavau, kur tu esi, ką veiki, ar kada besusitiksim... Ir štai, kaip iš dangaus! (*Seseriai*) Mieloji sesute, padėk viešniai.

ONA (*Marijai*). Prašau, jums iš tikrųjų bus pravartu susitvarkyti.

SOKOLOVA. Jūs labai gera. Aš turbūt tikrai baisiai atrodau?..

ONA. O, ne. Tik ranka lyg nubrėžta.

AUGŪNIENĖ. Reiktų nuplauti. (*Ona išsiveda Mariją, kurią Augūnas lydi laimingu žvilgsniu*)

AUGŪNAS. Ar tu žinai, mama, kokia čia viešnia? Juk tai Marija! Mano Marija, apie kurią tau esu sakęs, guodęsis...

AUGŪNIENĖ. Ji? Tai iš kur ji taip?.. Sakei, nieko nebegirdėjęs, sakei, ji likusi anoje pusėje, ir staiga ji čia. Gal taip jums skirta...

AUGŪNAS. Aš jau nebesitikėjau ją pamatyti.

AUGŪNIENĖ. Žmogus – kaip šapelis. Čia bangos jį nuneša, čia vėl atplukdo.

AUGŪNAS. Bangos dar nenurimo, bet jau dabar plauksime kartu. (*Pauzė*). Tau ji patinka, mama?

AUGŪNIENĖ. Aš dar gerai jos nė nemačiau... Atrodo, jaučiasi kaip sugauta. Aišku, išgąsdinta ir išvargusi kelionėje. Neduok, Dieve, dabar keliauti. Turbūt ir alkana.

AUGŪNAS. Koks aš nevykėlis! Apie tai nė nepagalvoju. Pirmiausia turim pavalgydinti, apnakvyndinti...

AUGŪNIENĖ. Aš jau pasirūpinsiu. (*Marija tyliai atidaro duris. Jos veidas kiek pablyškęs, sujaudintas, bet visoje jos grakščioje figūroje jaučiama didelė vidinė jėga*)

AUGŪNAS (*eidamas prie Marijos*). Prašome, prašome! Ženki toliau. Nemaniau, kad tokiomis aplinkybėmis teks tau peržengti šitą slenkstį.

SOKOLOVA (*krūptelėjusi*). Slenkstį...

AUGŪNAS (*vesdamas ją už rankos prie motinos*). Leisk, mama, dabar tau pristatyti...

AUGŪNIENĖ. Žinau jau, žinau... Sveika atvykusi!

SOKOLOVA (*pagarbiai nusilenkia ir net padaro santūrų reveransą, bet jos akys nuleistos, veidas palenktas ir išbalęs, tarsi lenktųsi savo likimui*)

AUGŪNIENĖ. Iš kurgi atvykote tokiu metu?

SOKOLOVA. Iš Omsko.

AUGŪNAS. Iš Omsko? Rodos, pirma sakei... iš Strietinskio?

SOKOLOVA (*susigriebusi, kad painiojasi*). Na, taip... Pirma buvau Strietinskyje. O paskui per Omską...

AUGŪNAS. Tokiu lanku?

AUGŪNIENĖ (*sūnui*). Ko tu dabar vargini tokiais klausimais? Ar ne vis tiek? (*Atsiminusi šeimininkės pareigas*) Aš tuoj paruošiu vakarienę (*Išėina*)

AUGŪNAS (*ilgai nerasdamas žodžių*). Sėskis, Marija. (*Švelniai sodina*) Noriu į tave pasižiūrėti. Šitiek laiko! Sakyk, ar atsimindavai mane?

SOKOLOVA. O tu?

AUGŪNAS. Mūsų išsiskyrimas man buvo neužgydoma žaizda. (*Paima jos ranką ir artina prie savęs*) Paukščio sparnais norėdavau pas tave skristi!

SOKOLOVA. Kodėl gi neskridai? Kas tau sparnus surišo?

AUGŪNAS (*priremtas tiesaus klausimo*). Daug reiktų pasakoti. Vėliau aš tau viską paaiškinsiu. Dabar aš tik noriu džiaugtis savo laime... (*Nori ją pabučiuoti, bet Marija, kovodama su savimi, iš lėto jį atstumia*)

SOKOLOVA. Nereikia...

AUGŪNAS (*skaudžiai nustebintas*). Nebemyli manęs?..

SOKOLOVA. Ne tai... Nors ir buvau susigyvenusi su mintimi, kad tu žuvēs, bet širdies kampelyje vis ruseno vilties kibirkštėlė, kad kada nors susitiksim. Aš troškau tave matyti, bet kartu mane draskė abejonės, ar berasiu tokį, kokį palikau...

AUGŪNAS. Neabejok, brangioji! Tu man buvai ir esi vienintelė. Vienintelė ir brangiausia pasaulyje! O tavo šaltumas mane žudo!.. Kodėl tu man tokia?..

SOKOLOVA. Mums reikia laiko. Mums reikia išsiaiškinti... Mes vėliau pasimatysim. (*Norėtų išsvengti netikėtai užklupto pokalbio*) Lik sveikas!

AUGŪNAS. Ne, niekur aš tavęs neleisiu! Tu pasiliksi pas mus.

SOKOLOVA. Čia aš negaliu pasilikti.

AUGŪNAS (*nusiminęs*). Nesuprantu, kas tave varžo. Kodėl tu stengiesi nuo manęs pabėgti?

SOKOLOVA. O gal tu pastatei tarp mūsų sieną? Gal tu nuėjai...

AUGŪNAS. Netemdykim mūsų susitikimo! Po tokio ilgo nesimatymo nesiginčykim, nekaltinkim, neįtikinkim. Mudviem tėra tik vienas kelias, ir juo turime eiti šalia vienas kito. Mes niekada nebesiskirsim! Ir niekur aš tavęs neišleisiu.

SOKOLOVA (*Su nenugalimu savarankiškumu, tirdama Augūną, žvelgia jam į akis*)

Uždanga

Trečias paveikslas
Kambarys, kuriame apsistojusi Sokolova

Sokolova ir Augūnas

SOKOLOVA (*įleisdama Augūną*). Užeik, jeigu jau buvai toks nekantrus. Štai čia tas mano narvelis, kuriame prisiglaudžiau.

AUGŪNAS. Jaukus.

SOKOLOVA. Negaliu aš jo, žinoma, sutvarkyti pagal savo skonį: aš čia tik įnamė.

AUGŪNAS. Tavo skonis iš karto matyti.

SOKOLOVA. Sėskis. Malonu, kad nepeiki mano pastogės.

AUGŪNAS. O kodėl nepanorėjai pas mus pasilikti?

SOKOLOVA. Argi taip galima? Kiek kalbų būtų! Pa-
galvok, mes gi nesusituokę. Tavo mama... rėdos, tikinti?

AUGŪNAS. Tu labai patikai mamai.

SOKOLOVA. Ir aš ją iš karto pamilau. Ji tokia ir yra, kaip pasakodavai. O seserį tu piešdavai kitokią, kaip paauglę mergytę.

AUGŪNAS. Ji ir tebėra mergytė.

SOKOLOVA (*galvodama*). O ne, ji mąstanti ir daug suvokianti moteris.

AUGŪNAS. Gal tu ir teisi. Moterys viena kitą geriau permato. Ji tau nepatinka?

SOKOLOVA. Ką tu? Priešingai! Mes galėtume būti artimos draugės.

AUGŪNAS (*nudžiugęs*). Jei taip, tai tu neatsisakysi jai padėti.

SOKOLOVA. Kaip padėti? Kuo ir kur aš jai galiu padėti?

AUGŪNAS. Ir man padėtum, ir mūsų kariams. Aš labai norėjau tavęs šito prašyti.

SOKOLOVA. Bet kokių gi būdu? Ką tu turi galvoje?

AUGŪNAS. Juk tu beveik gydytoja. Kiek ten betūko?

SOKOLOVA. Na, tai kas?

AUGŪNAS. Matai, batalionui nepakanka medicinos personalo. Vienai seseriai sunku...

SOKOLOVA. Siūlai darbą dalinio ambulatorijoje?

AUGŪNAS. Vien ambulatorija neapsiribojame. Reikia sanitarinės kontrolės ir kareivinėse, nuolatinio dėmesio, kad išvengtume epidemijų. Reikia saugoti žmones.

SOKOLOVA (*galvodama*). Padėti žmonėms... jeigu tie žmonės...

AUGŪNAS. Žmonės dori.

SOKOLOVA (*staiga įžūliai*). O tu pats likai doras!?

AUGŪNAS. Įžeidi mane tokiu klausimu. Argi nežinai...

SOKOLOVA. Tu buvai doriausias iš karių. Kitokio nebūčiau pamilusi. Bet gyvenimas žmones supurvina...

AUGŪNAS. Nesuprantu... Tu išsisukinėji? Nenori padėti?

SOKOLOVA. Na, gerai. Aš pagalvosiu. Gal ir ateisiu dirbti.

AUGŪNAS. Tai kilnu iš tavo pusės! Aš labai dėkingas. Ir tu viena nenuobodžiausi be darbo.

SOKOLOVA. Aš randu darbo. (*Staiga sukdamą kalbą kitur*) Ne tokia aš jau vieniša. Mane priglaudęs vietinis šventikas yra tolimas motinos giminaitis. Kiek jam turėjau aiškinti, kol patikėjo! Mat niekada nebuvo manęs matęs. Dabar jis su žmona cerkvėje, meldžiasi už mane ir už bolševikų prapultį...

AUGŪNAS. O tu visai nutraukei ryšius su... bolševikais?

SOKOLOVA (*po pauzės, rimtai įsitikinusi*). Ryšiai, kurie sujungia žmones siekiant didelio tikslo, nesutraukiami.

AUGŪNAS. Ką nori tuo pasakyti? (*Pauzė*) Bet tu palikai juos?

SOKOLOVA. Palikau. Bet nepasidariau jų priešu. (*Maskuodamasi*) Aš tiesiog pavargau. Pilietinis karas užsitęsė, o mano užsidegimas išseko. Pas tėvus nėra ko vykti: tenai badas. Nusprendžiau pagyventi čia. Ir štai randu tave...

AUGŪNAS (*įdėmiai klausęsis jos aiškinimo*). Atrodo, kad nesidžiaugi radusi. Tu kažką nuo manęs slepi. Gal tu...

SOKOLOVA (*lyg užginčydama*). Ką aš? Aš tau pasakiau tiesą. Dabar tavo eilė.

AUGŪNAS. Tu man ne viską pasakei. (*Gatvėje sprogsta granata, paskui supokši šūviai*)

SOKOLOVA. Koks tu keistas!.. (*Paimdama gitarą*) Muziką dar mėgsti?

AUGŪNAS. O, labai! Tu gi nuostabiai skambini...

SOKOLOVA (*paliečia gitaros stygas, suskamba keli tylūs, ilgesingi akordai*)

AUGŪNAS. Paskambink tą mūsų mėgstamą dainelę. Atsimeni?..

SOKOLOVA (*pažvelgia į Augūną, paskui įsigilina į save. Pamėgina pradėti posmą ir staiga rūsčiu akordu nutraukia*). Nebegaliu!.. Pirštai atgrubo...

AUGŪNAS (*paima jos ranką, glosto pirštus ir klausia*). Ką gi jie veikė, kad nebeklauso?

SOKOLOVA (*ištraukia ranką*). Laikė šautuvą, kirto medžius, kūreno laužą.

AUGŪNAS. O prie laužo kieno petys būdavo prie tavo peties?..

SOKOLOVA (*pašokdama*). Ne tas, kurio aš norėjau, ne tavo petys! (*Smerkdamas*) Tu nuklydai ir nebegrižai prie to laužo, kuris visus mus šildė.

AUGŪNAS. Ir kam jis mums? Ar tau tų vargų neužteko? Daug šviesesnis mums bus namų židinys. Apie jį galvokim.

SOKOLOVA. Nekalbėk taip, nekalbėk! Kai tu taip kalbi, aš matau svetimą man žmogų, egoistą. Anksčiau, rodos, toks nebuvai. O gal aš buvau akla? Gal tu taip gerai mokėjai apgauti? Bet man atrodė, kad mūsų meilę maitino vienodų troškimų šaltinis.

AUGŪNAS. Tas pats šaltinis ir liko. Tu labiausiai nekentei priespaudos, savivalės, aš taip pat. Mus abu vienodai sukrėsdavo bet kokia niekšybė, įžeidžianti žmogų, abu kovojome už žmogaus laisvę, jo orumą...

SOKOLOVA. Bet tu nuo viso to nusigręžei, tu išdavei mūsų siekius, persimetėi pas priešus!

AUGŪNAS (*gindamasis*). O kas yra priešas? Mano priešai tie, kurie nori uždėti žmogui grandines. Ir tau jie priešai. Kaip aš galiu ginti proletariato diktatūrą, jeigu bet kokios diktatūros ar despotizmo nepakenčiu?

SOKOLOVA. Prieš išnaudotojų diktatūrą nėra kito ginklo, kaip diktatūra. Daugumos valia mažumai. Tu pats sakydavai, kad darbo žmonėms reikia paimti valdžią į savo rankas.

AUGŪNAS. Paimti be žiaurumų. O tai, ką pamačiau, negaliu pavadinti revoliucija. Tai kažkoks pamišimas, įnirtis, noras viską griauti, primesti savo valią.

SOKOLOVA (*užsiplieskusi*). Nutilk! Kas įdėjo į tavo lūpas tokį šmeižtą?

AUGŪNAS. Šmeižtą?

SOKOLOVA. Taip. Kas gi primetė pilietinį karą, kuris darosi vis rūstesnis? Kas siuntinėja baudžiamąsias ekspedicijas? Kas degina kaimus ir karia nekaltus gyventojus?

AUGŪNAS (*negalėdamas prieštarauti*). Ir tokiems dalykams aš nepritariu. Tai, žinoma, bjauru.

SOKOLOVA. Tavo pritarimo niekas neklaus, kai lieps atlikti niekšišką darbą.

AUGŪNAS. Aš tau sakiau, kad nenoriu tarnauti nei vieniems, nei kitiems. Pakako išgyvenimų, patirtų pamokų, kad susidaryčiau nuomonę apie vienus ir kitus.

SOKOLOVA (*tyli, nori išskaityti tikras jo mintis*)

AUGŪNAS. Ach, kad tu matytum mano sielą! Joje daug kas pervirė, persilydė, ėmė kitaip atspindėti pasaulį.

SOKOLOVA (*patikėjusi jo nuoširdumu*). Ką gi tu išgyvenai? Kas tave ištiko? Na, papasakok, paaiškink viską tiesiai, be melo.

AUGŪNAS. Ar tu išklausysi, tikėsi?

SOKOLOVA. Išklausysiu. Papasakok.

AUGŪNAS. Nežinau net, nuo ko pradėti. Na, taip... Kai tave išsiuntė į Šiaurės frontą, aš su raudonarmiečiais nužygiavau muštis su Semionovo armija. Kartą teko ginti vieną miestą. Prieigoje kovėsi narsus būrys, bet vyresnybė duodavo tokius prieštarigus įsakymus, jog pakrikdė. Už tai vadovavusį karininką, doriausią žmogų, kuris dėjo visas pastangas išsilaikyti, ten pat sušaudė. Vadovavimą liepė perimti man, bet pristatė du nemokšas komisarus, be kurių neturėjau teisės nieko veikti. Žinoma, buvome sumušti. Mane sunkiai sužeidė...

SOKOLOVA. Sužeidė!..

AUGŪNAS. Matyt, atrodžiau miręs. Bet nakčia priropojau priemiesčio trobelę. Pataikiau pas gerus žmones. Jie mane slaugė ir slapstė. Miestas vis buvo baltųjų rankose. Pagaliau pasveikau. Per tą laiką, kovodamas su mirtimi, daug ką permąščiau... Tu klausai manęs?

SOKOLOVA. Pasakok... Pasiiekti draugus mėginai?

AUGŪNAS. Iš raudonarmiečių sąrašų, aišku, jau buvau išbrauktas kaip nukautas. Nebenorėjau prisikelti iš mirusių, vėl išgyventi naujus nusivylimus. Aš pradėjau ieškoti savo šeimos.

SOKOLOVA. Ją pavyko rasti.

AUGŪNAS. Taip. Bet tėvas jau buvo miręs. Mama ir sesuo badavo. (*Pauzė*) Į Sibirą mane traukė ne vien šeima. Aš gi žinojau, kad ir tu esi kažkur Šiaurėje...

SOKOLOVA. Tik ne pas baltuosius. (*Su liūdnu kartėliu*) Toliau aišku. Užsivilkai šitą uniformą, ryžaisi tarnauti...

AUGŪNAS (*skaudžiai įgeltas*). Nustok mane kaltinusi! Kam tu pati tarnauji, jei taip mane smerki? Kietaširdė! Ko tu čia atvykai? Koks gi tavo tikslas?

SOKOLOVA (*žaismingai ironizuodama*). Aplankyti gimines, pasisvečiuoti.

AUGŪNAS. Liaukis žaidusi! Aš pradėdau kai ką užuosti.

SOKOLOVA (*toliau griebdamasi ironijos kaip ginklo*). Jei manai, kad galiu prieš tave pasikėsinti, kad tau gresia pavojus, tai kaip išdrįsai čia ateiti?

AUGŪNAS. Nesityčiok. Jei aš tau nepakenčiamas, geriau išeisiu. (*Nori išeiti*)

SOKOLOVA (*plūsterėjus naujai jausmų bangai, prišoka prie Augūno, sunertomis rankomis apkabina jo petį ir sušnabžda*). Pasilik! (*Žiūrėdama į akis*) Tu klausai, koks mano tikslas. Galbūt susigrąžinti tave...

AUGŪNAS (*viską užmiršęs*). Štai aš pas tave! Tik tu būk mano! Mes drauge pasieksime mano gimtąjį kraštą, ten rasime laimę. Aš tau papasakojau apie Lietuvą. Tasai nedidelis, mielas kraštas bus mums kaip maža sala, kur laukia išsigelbėjimas. Aš jo pasiilgau ne mažiau nei tavęs. Kad tik greičiau ją pasiektume! Ten užsiglausime tyliame kampely, ir aš tave taip mylėsiu, kaip niekas žemėje nėra mylėjęs!

SOKOLOVA (*susimąstydama*). Bet tu neklausi, ar aš tada tave mylėčiau, ar būčiau laiminga?

AUGŪNAS. Laikai mane nevertu?

SOKOLOVA. Ne, aš ne apie tai galvoju. Žmogus gali būti laimingas tik tada, kai jis jaučiasi padėjęs žmonijai pasiekti laimę, kai kovoja dėl bendrų žmonijos siekių, už visų ateitį.

AUGŪNAS. Aš kovoju. (*Marija be žodžių, tyliai neig-dama – neigimą reiškiančiu galvos judesiu – parodo, kad jis klysta*) Gal aš ir klystu, bet tai yra mano kelias, mano tiesa. Tikra ji ar netikra, bet aš ja tikiu.

SOKOLOVA (*su draugiška šiluma*). Pagaliau tu išstarei tai, ko aš laukiau: savąją tiesą pavadinai klaida.

AUGŪNAS (*nori protestuoti*).

SOKOLOVA (*karštai, lyg norėdama užčiaupti jam lūpas*). Ne, negrįžk atgal! Tu taip pasakei. O klaidos atleidžiamos, jeigu jos dorai išperkamos.

AUGŪNAS. Ko gi tu iš manęs norėtum?

SOKOLOVA. Kad vėl būtum tas, su kuriuo galėčiau dalytis ir alkiu, ir apkaso šiluma...

AUGŪNAS. Mes dalijomės ja. Jau pamiršai?

SOKOLOVA (*vėl pasiduoda jausmui*). Neįmanoma pamiršti tos nakties, kai mes dviese praleidome žemėje. Virš jos degė sietynas su daugybe žvaigždžių. Tavo milinės prakaitas kvepėjo vyriškumu. O, ir dabar man galva svaigsta!.. Tada rodėsi, jog mus pati gamta vieną kitam paskyrė. Mūsų abiejų akys buvo nukreiptos į tą pačią žvaigždę – visų šviesiausią, – kuri matėsi pro žeminės angą...

AUGŪNAS (*glausdamas ją arčiau savęs*). Ir visas pasaulis mums ištirpo, nebeegzistavo. Tik dvi širdys plakė vienu ritmu. Ir dabar jos taip pat plaka. Ir mėnuo taip pat pateka...

SOKOLOVA. Leisk, uždegsiu lempą.

AUGŪNAS. Nereikia. Mums pakankamai šviesu nuo mėnesienos. Tegul būna kaip postovio būste.

SOKOLOVA (*nori išsilaisvinti iš jo glėbio*). Užmirškime tai! Užmirškime!

AUGŪNAS (*svaigindamas ją, šnabžda*). Visa kita užmirškime, tik ne meilės burtus. Meilė – vienintelė tiesa! Ji aukščiausias žmogaus ryšys su žmogumi. Aš myliu tave, beprotiškai myliu!.. (*Marijos priešinimasis silpsta, ją nugali Augūno jausmas, jų lūpos susilieja svaiginančiame bučiny*)

Uždanga

II VEIKSMAS

Scenovaizdis: lietuvių bataliono štabas tame pačiame Novonikolajevske 1919 metais.

Vėlyvas ruduo, Sibire – jau žiema. Stalai sukalti iš lentų. Vietoj kėdžių primityvios taburetės ir suoliukai.

Dokumentai dedami į dėžę. Naudojamas kariniu lauko telefono aparatu. Karininkai ir kareiviai vilki

Sibiro lietuvių atskiro bataliono uniformas: angliška kepurė su vytim, ant antpečių taip pat vytis,

laipsniai žymimi žvaigždutėmis žaliuose trikampiuose ant apykaklės. Karininkų mundurai daugiausia prancūziški, melsvos spalvos. Kareiviai daugiausia dėvi avikailio papachas

1

Steponaitis ir Augūnas

STEPONAITIS (*apsivilkęs uniforma su puskarininkio ženklais: trim „paukštukėm“ ant apykaklės, užsimetęs milinę, sėdi už stalo ir tvarko raštus. Po valandėlės įeina bataliono vadas Augūnas. Puskarininkis sveikindamasis drausmingai išsitempia*).

AUGŪNAS. Sveiki!

STEPONAITIS. Sveiks tamsta! (*Pasisveikinęs vėl imasi darbo*)

AUGŪNAS. Ankstyvas.

STEPONAITIS. Daug darbo, tamsta vade.

AUGŪNAS. Naujų raštų nebuvo?

STEPONAITIS. Ne, nebuvo. Čia dar jūsų nepasirašytas įsakymas apie dviejų kareivių įtraukimą, kurie vakar priimti. (*Paduoda įsakymų knygą, Augūnas pasirašo*)

AUGŪNAS. Tai kiek dabar batalione žmonių?

STEPONAITIS (*išpila vienu atsikvėpimu*). 460 kareivių ir 15 karininkų, kurie sudaro 3 pėstininkų kuopas, 1 kulkosvaidžių kuopą ir ne visą ūkio kuopą, evakavimosi ešeloną ruošia technikos būrys...

AUGŪNAS. Užtenka, užtenka! Aš tik bendro skaičiaus klausiau. Taip, nemažai žmonių, už kuriuos esame atsakingi. (*Steponaičiui*) Didelę paslaugą padarėte batalionui atvykęs pas mus. Jūsų dėka raštinėje liko laisvas vienas karininkas, kurių taip stinga. Matau, kad visiškai gerai susidorojate su darbu.

STEPONAITIS. Aš gi štabe dirbęs.

AUGŪNAS. Taip, atsimenu. O kur jūs iki šiol buvote?

STEPONAITIS. Kaip žinote, buvau pasiūstas kariauti Mandžiūrijon, paskui demobilizavausi. Bet čia vėl užklupdavo arba baltųjų, arba raudonųjų mobilizacija. Vėl ima už pakarpos. Staiga sužinau, kad yra atskiras lietuvių dalinys, kurio žmonių mobilizacija neliečia. Na, manau, reikia prie savųjų glaustis.

AUGŪNAS. Gerai padarėte. Patriotiškai pasielgėt! (*Įeina Ona su gailestingosios sesers gobtuvu ant galvos ir Raudonojo Kryžiaus ženklų*)

2

Ona, Augūnas ir Steponaitis

ONA (*įėjusi linkteli raštininkui, Steponaitis mandagiai atsako į pasisveikinimą, bet neišsitempia*). Atnešiau vizitų ambulatorijoje suvestinę.

AUGŪNAS. Įdomu... (*Paima iš jos lapą ir peržvelgia*) Vis dėlto nemažai. Rodos, užgrūdinti žmonės... (*Ne visai patenkintas paduoda lapą Steponaičiui*) Įsekite į atitinkamą bylą. Ir nedelsdamas nuneškite ūkio kuopai įsakymo išrašą apie naujai priimtus žmones. Tegu pamaitina.

STEPONAITIS. Tuojau pat. (*Susijuosia milinę, pasiima popieriaus ir išeina. Tuo metu Augūnas kalbasi su seseria*)

AUGŪNAS. Na, kaip dabar tvarkotės?

ONA. Įtemptai ruošiamė individualius paketus. Tai Marijos idėja. Ji net labai originalų sterilizatorių sugalvojo! Tik aš niekaip nesuprantu, kam tie individualūs paketai? Juk ne mūšiams ruošiamės, o kelionei?

AUGŪNAS. Ji teisi. Niekas negali pasakyti, kas bus rytoj... (*Prislopintu balsu*) Išblaškytos baltųjų dalys jau pradėjo bėgti pro Novonikolajevską.

ONA (*lyg klausdama, ką reikia daryti*). Gyventojai pradeda panikuoti. Tarp kareivių taip pat pastebimas netikrumas.

AUGŪNAS. Aš tavęs prašau, sese, kelk jų nuotaiką. Stenkimės išlaikyti ramybę ir drausmę.

ONA. Aš stengiuosi.

AUGŪNAS. Teks įsakyti karininkams, kad nuolat būtų su kareiviais, neleistų jiems susitikti su paniką

keliančiais pabėgėliais. Na, netrukdysiu tavęs. Bėk, bėk prie savo darbo.

ONA. Einu (*Vėl sugrįžta. Nori broliui kažką pasakyti, bet varžosi*) Tu nesupyk...

AUGŪNAS. Na, na, kas?

ONA. Ne, aš tiesiog nesiryžtu...

AUGŪNAS. Man? Broliui?

ONA. Tu nepagalvok blogai... Aš pastebėjau, kad kai kurie karininkai ėmė pašaipiai žiūrėti į Mariją, net vengti jos.

AUGŪNAS (*įsižeidęs*). Kuo jinai jiems užkliūna?

ONA. Ji mėgsta draugiškai pasišnekučiuoti su kareiviais, dažnai randa reikalų nueiti į kareivines.

AUGŪNAS. Tai kas čia blogo?

ONA. Nieko. Kai kas kareivių nuotaikas sieja su ja.

AUGŪNAS. Šitaip?.. (*Po pauzės*) Netikrumas gimdo įtarumą, ką gi darysi.

ONA. Šiaip ar taip, aš norėjau, kad tu žinotum. Tu man atleisk.

AUGŪNAS. Gerai, kad pasakei. (*Patylėjęs*) Manau, kad tu ne tik tai man, bet ir jai gero nori?

ONA. Žinoma! (*Išeina su palengvėjusia širdimi*)

3

Augūnas, vėliau ir Sokolova

AUGŪNAS (*vienas perverčia knygas ant Steponaičio stalo, vieną kitą bylą, kai ką pabraukia pieštuku. Po valandėlės įeina Sokolova, užsimetusi paltą ant balto chalato. Augūnas pakelia galvą, nusišypso, jo apniukusi nuotaika dingsta*). Labas rytas, Marija! Sėskis. Kaip sekasi? (*Su rūpestingu švelnumu*) Nepavargsti?

SOKOLOVA (*susikaupusi*). Darbas man visada teikia džiaugsmą. Ir dirbu aš čia ne dėl maisto davinio.

AUGŪNAS. Žinau. Esu labai dėkingas. (*Po trumpos pauzės*) Bet ar ne per daug dėmesio skiri kareiviams?

Ar ne per daug tarp jų tavo garbintojų?

SOKOLOVA. Kas tai? Pavyduliavimas? Be reikalo.

AUGŪNAS. Pavydas – žeminantis jausmas. Bet mylėdami visada trokštame, kad mylimo žmogaus nepaliestų jokios dulkės: nei kalbos, nei įtarimai.

SOKOLOVA (*oriai*). Kokios rūšies įtarimai? Aš ribų neperžengiu.

AUGŪNAS. Matai, kai kuriems karininkams nepatinka tavo demokratiškumas kareivių atžvilgiu.

SOKOLOVA. Ach, štai kas! Gerai, pasistengsiu, kad to nebūtų.

AUGŪNAS. Džiaugiuosi, kad mane supratai. Dabar visi visus įtarinėja. Ir ne be pagrindo. Agitatoriai

vis dėlto slapčia dirbuojasi. Jie kaip gyvatės nuodija karių nuotaikas.

SOKOLOVA. O gal tai tų pačių nuotaikų, kurios įžiebė revoliuciją, tęsinys? Juk po kareiviškomis milinėmis – kokius ženklus beuždėtum – vis tos pačios širdys. Liaudies vaikų. Jos nujaučia, kur tiesa. Ten juos ir traukia.

AUGŪNAS. Jei kitur juos trauktų, jie nebūtų čia susispietę.

SOKOLOVA. Susispietė apgauti iliuzijų, tėvynės ilgesio. Juk ir tu save apgaudinėji. Eini klystkeliais. Aš drebu dėl tavęs.

AUGŪNAS (*įsitikinęs*). Ne, aš einu tiesiu keliu! Argi tu nematai? Mes gavome dorą uždavinį: palaikyti tvarką mieste ir įguloje. Nuo to laiko, kai pats Antantės komisaras pavedė mums tas pareigas, liovėsi plėšikavimai, karių siautėjimai. Mūsų batalionas – savotiška tarptautinė žandarmerija.

SOKOLOVA. Tarptautinė... Yra tikras tarptautinis reikalas, kur geriau praverstumėt.

AUGŪNAS. Žinau, ką tu turi galvoje. Bet kodėl aš turėčiau mirti už bolševizmą, kuris man svetimas?

SOKOLOVA (*kandžiai*). Daug mieliau padėti baltiešiams!

AUGŪNAS. Ne! Tik išlaukti tinkamo momento grįžti į tėvynę. Aš tavęs tiesiog nesuprantu...

SOKOLOVA. Nesupranti? Pagalvok. Šiandien jus skiria iširusiai jų tvarkai palaikyti, o rytoj lieps jų kailį ginti. Arba dar blogiau: ims siuntinėti į baudžiamąsias ekspedicijas. Aš to nepakelsiu! Vėl prarasim vienas kitą.

AUGŪNAS. Šito nebus! Juk diena po dienos laukiame evakuacijos. Esu tikras, kad Antantė pažadą tesės.

SOKOLOVA. Kapitalistai veltui malonių nedalija.

AUGŪNAS. Jų interesas, kad mažosios tautos turėtų savo ginkluotą jėgą.

SOKOLOVA (*susikrimitusi*). Koks tu aklas! Aklas, aklas!.. Na, kaip man paaiškinti, kad tu patikėtum, jog tikrą laisvę tautoms suteiks tik tarybų valdžia. Ir tavo krašto liaudis, Lietuvos liaudis, jau pasakė savo žodį: ji pasirinko socialistinį kelią, pasirinko brolybę su Tarybų Rusija.

AUGŪNAS. Netiesa! Tai bolševikai norėjo Lietuvą užgrobti. Čia tegul jie nors patį pragarą kuria, bet savo tėvynę ginsiu nuo jų.

SOKOLOVA (*liūdnei*). Kaip lengvai tu tiki priešų šmeižtais, o netiki manimi. Kokia siena tarp mūsų! Kokia siena...

AUGŪNAS (*glostydamas jos plaukus*). Ji išnyks, brangi, išnyks, kai būsime toli nuo pilietinio karo sūkurio, kai niekas nekludys džiaugtis laime...

SOKOLOVA. Širdis man sako, kad mums neskirta būti drauge. (*Atsistoja*) Ką gi, bent atsimink, kad aš tau tiesiau ranką, šaukiau visa siela, o tu buvai kurčias... (*Po ironija slėpdama nusivylimą*) Atleisk, kad sutrukdžiau tarnybos laiką. (*Greitai išeina*)

AUGŪNAS (*vienas, prislėgtas*). Ką ji norėjo pasakyti? Kur ji norėtų mane nuvesti? (*Sėdasi, atsiremia į stalo kampą ir giliai susimąsto*) Kur tas tikrasis kelias?.. (*Įeina praporščikas Vaivada*)

4

Vaivada, Augūnas, vėliau ir Steponaitis

VAIVADA. Kas jums, vade? Sergate?

AUGŪNAS (*pažadintas iš susimąstymo*). Argi aš atrodau panašus į ligonį?

VAIVADA. Man pasirodė... Pabėgėliai dabar visokių ligų užneša. Kareiviams liepia jų neprileisti prie mūsų vagonų.

AUGŪNAS (*staiga atsiminęs, kas svarbiausia*). Na, kaipgi vagonai? Baigiate įrengti? Kiek paruoštų?

VAIVADA. Ešelonui jau susirankiojome 64 vagonus. Jie gali riedėti, bus šildomi. Bet kaip gauti garvežį? Iš kur jį paimti? Nors vieną garvežį!

AUGŪNAS (*susirūpinęs*). Visi šaukte šaukia garvežių. Jų stinga. Iki šiol nieko nepavyko pasiekti, išskyrus pasiūlymą patiems susitaisyti iš sugadintų.

VAIVADA. Susitaisyti! Plikom rankom? Argi tai įmanoma?

AUGŪNAS. Jūs inžinerijos specialistas, jūs geriau žinote. Bet tai pagrindinė priemonė evakuotis. Kitaip liksime kaip žiurkės skęstančiame laive.

VAIVADA (*nusiminęs*). Aš viską padariau, kad būtų paruoštas ešalonas. Dirbome šaldami rankas. Pro nesuskaitomus „tupikus“ savo pečiais sustumdėme nuošaliai pamestą laužą, dieną naktį taisėm, įrenginėjom... Čia reikia daugiau ištvermės negu kautynėse.

AUGŪNAS. Žinau, žinau, brangusis. Atlikote tikrai didvyrišką darbą.

VAIVADA. Ir viskas veltui! O ryt poryt gali tekti pajudėti. Pabėgėliai pasakoja baisius dalykus...

AUGŪNAS. Kariui nieko nėra baisaus.

VAIVADA. Išskyrus neveltį, kai nieko negali padaryti.

AUGŪNAS. Taip, tai blogiausias atvejis. (*Vaikšto susirūpinęs ir mąsto. Vaivada niūriai tyli*) Klausyk, man šovė beprotiška mintis: pagrobti garvežį! Jėga pasiimti.

VAIVADA. Iš ko?

AUGŪNAS. Iš ko tik pasirodytų galima. Iš stipresnio, žinoma, nepaimsi. Bet gal iš sumuštų generolo Po-pelejevo bėglių? Gal pavyktų?

VAIVADA (*atgijęs*). O gal bandyti? Jie pakrikę, netekę galvų.

AUGŪNAS. Jų skundų niekas neklausys. O jei mėgintų atsiimti, pavartosime jėgą. Jei plėšikiška teisė, tai plėšikiška!

VAIVADA. Kulkosvaidžių duosite?

AUGŪNAS. Duosiu!

VAIVADA. Ir papildomą davinį kareiviams, su kuriais veiksiu.

AUGŪNAS. Gerai!

VAIVADA. Nagi bandysim, žūta būta!

AUGŪNAS. Lemiamu momentu šaukis pagalbos. Jei kokios, siųsiu nors ir visą batalioną. (*Grįžta Steponaitis. Augūnas toliau kalba Vaivada*) Tuoju eikime į kareivines, pasirinksit kulkosvaidininkus. (*Steponaitis suklūsta. Augūnas pastebi domėjimąsi*). Jūs ilgai užtrunkate kareivinėse.

STEPONAITIS. Daug reikalų. Žmonių formuliarai nesutvarkyti. O juk žinios apie žmones labai svarbu.

AUGŪNAS. Taip, jos būtinos. (*Tiriamai žvelgdamas*) O jūsų paties formuliare pažymėta, ką veikėte Škotijoje?

STEPONAITIS. Taip, ten yra...

AUGŪNAS. Lyg ne viskas... Ar tiesa, kad jūs ten buvote komunistinio laikraščio „Rankpelnis“ redaktorium?

STEPONAITIS (*išlikdamas ramus*). Buvau. Bet labai trumpą laiką.

VAIVADA (*labai nustemba tokiu atsakymu, bet tyli, nenorėdamas pertraukti klausinėjimų*)

AUGŪNAS (*mintyse svarstydamas*). Aha... (*Po pauzės*) Manau, kad dabar pamatėte, kuo tapo tos revoliucinės idėjos, kuriomis anksčiau daug kas žavėjosi?

STEPONAITIS (*ramiai ir tvirtai*). Daug ką pamačiau. Ir manau, kad viską gerai supratau.

AUGŪNAS (*stengdamasis suvokti Steponaičio žodžių prasmę, sako Vaivada, lyg klausdamas jo nuomonės*). Jam Strietinskio lietuvių draugija davė gerą rekomendaciją.

VAIVADA. Draugija turbūt žino, ką rekomenduoja. Matyt, vertas.

AUGŪNAS. Ne visada žino... Na, tiek to, dabar negaiškim. (*Steponaičiui*) Nepalikinėkite tuščios raštinės. (*Abu karininkai išeina*)

5

Steponaitis ir Pasiuntinys

STEPONAITIS (*užsidarius durims, atslūgsta jo įtampa, jis nusijuosia diržą, atsisagsto milinę. Tuo metu įeina Pasiuntinys, sąmojingas ir plepus vyrukas, vilkįs lenkų tautinės dalies uniformą*)

PASIUNTINYS (*greit apsižvalgo ir, nematydamas karininkų, kreipiasi į Steponaitį su slepiama pašaipa, kurią pasiuntiniai mėgsta rodyti žemesnio rango viršininkams*). Leiskite kreiptis, ponas seržante!

STEPONAITIS (*draugiškai ir paprastai*). Kiek tik lenda, jūsų malonybe. Be to, ... prašau sėstis.

PASIUNTINYS (*nuginkluotas nelaukto sąmojo*). Ačiū. (*Sėdasi, paduoda paketą ir nešiojamųjų raštų knygą*). Čia slaptas paketas iš divizijos štabo. Skubus. Prašau pasirašyti štai šičionai.

STEPONAITIS (*pasirašo ir gražina knygą*). Kas gero pas jus, divizijos štabe?

PASIUNTINYS. Pas mus bent šilta. O čia nekūrenta. Malkučių nėra?

STEPONAITIS. Striuka su malkomis, taupome juodai dienai.

PASIUNTINYS. Taupykit, taupykit. Kai pasvilins raudonieji, tai iš karto pasidarys karšta.

STEPONAITIS. Na jau, taip ir pasvilins?

PASIUNTINYS. E, nors jūs ir seržantas, bet to nežinote, ką pasiuntiniai žino. Ypač divizijos štabo pasiuntiniai!

STEPONAITIS. Na, ką gi jie žino? Tik dedasi žiną!

PASIUNTINYS. Tai jau ne! Štai kad ir dabar. Slaptomis rengia grupę prieš partizanus, o mums nebe paslaptis. Tik čia mūsų Brovka išėjo nei šis, nei tas.

STEPONAITIS. O kas? Pasakok. Tik trumpai.

PASIUNTINYS. Dėl to puošėivos Stachorskio. Divizijos vadas – kietas žmogus. Sako, lietuvių kilmės, ir pavardė lietuviška – Rumša. Jis jau seniai šnairomis žvilgčioja į štabistų staipymąsi. Staiga duoda Stachorskiui grupę ir įsako skubiai paruošti koviniam uždaviniui. Tas pyksta kaip širšė, bet kaip nevykdysi! Na, ir ėmė lieti savo tulžį ant kareivių. O Brovka, gi žinote – pokštininkas ir visokį velnią matęs. Stachorskis ir prikibo prie jo. Anas kažko nepataikė atsakyti – į žandą. O Brovka ne iš tokių, kad gavęs apsilaižytų. Taip trenkė atgal per pudruotą grafo marmūzę, jog to net kojos švystelėjo...

STEPONAITIS. Brovką suėmė?

PASIUNTINYS. Ne, pasislėpė.

STEPONAITIS. Pasislėpė?

PASIUNTINYS. Kilus triukšmui, movė ir dingo kaip į vandenį. Visur išieškojo – nėra! Jei kas ir pastebėjo, tai argi kareivis kareivį išduos? (*Patylom*) Aš manau, kad Brovka smuks pas raudonųjų partizanus.

STEPONAITIS. Taip manai?

PASIUNTINYS. Jis jau ir buvo toks... paraudonijęs. Be to, nebe pirmas!

STEPONAITIS. Pasitaiko perėjimų?

PASIUNTINYS. Ir dar kiek! Įkyri karininkų priekabės, ir spjauna į barzdą. Žmones traukia ten, kur daugiau teisybės.

STEPONAITIS (*skvarbiai pažvelgęs į pašnekovą ir supratęs, kad jis kalba nuoširdžiai*). O štai tau mano patarimas: galvok visur, daryk išvadas, bet liežuvį prilaikyk, kad neįkliūtum.

PASIUNTINYS (*neramus*). Aš tik su jumis... Tik tarp mūsų...

STEPONAITIS. Tarp mūsų – kas kita. Su manim nieko nesi kalbėjęs. Supranti?

PASIUNTINYS. Suprantu. Ar aš kvailas!

STEPONAITIS. Dažniau užsuk. Kada grupė išžygiuoja?

PASIUNTINYS. Šito aš nežinau.

STEPONAITIS. Jei ką išgirsi apie Brovką, papasakok.

PASIUNTINYS (*vėl pralinksmedamas*). Būtinai! Su jumis malonu pašnekėti. Orevuar. (*Išeina*)

6

Steponaitis vienas

STEPONAITIS (*susidomi gautu paketu*). Neperšniūruotas... lakas silpnai laikosi... (*Pasiklauso, ar niekas neina, išsiima peiliuką ir vikriai atplėšia voką. Išėmęs raštą skaito: „Operatyvinis įsakymas. Divizijos štabas įsako... vienai lietuvių kuopai dengti rinktinę... nublokšti partizanus, kurie koncentruojasi Maršankos kaime. Partizanus remiantiems gyventojams arba ištisiems kaimams taikyti baudimo priemonės savo nuožiūra. Išžygiuoti suderintai...“*) Aha! Baudimo priemonės gyventojams!.. Niekšai! (*Greit deda raštą atgal į voką, uždega dėgtuką ir prilipina nesulaužytą lako antspaudą*) Taip kaip buvęs! (*Vėl pasiklauso*) Tuoju įspėti... Tuoju įspėti (*Už durų pasigirsta žingsniai. Steponaitis įsikniaubia į bylas. Įeina poručikas Nemeikša*)

7

Nemeikša ir Steponaitis

NEMEIKŠA. Kur vadas?

STEPONAITIS. Sakė būsiąs kareivinėse. Galima susisiekti telefonu.

NEMEIKŠA. Vadinasi, prasilenkėm.

STEPONAITIS. Yra slaptas paketas. (*Paduoda*)

NEMEIKŠA. Adresuotas vadui. Laikykite. (*Grąžina*)
Man reikalingos asmeninės žinios tų kareivių, kurie naujai atsiųsti į mano kuopą. Turite?

STEPONAITIS (*klausiamai pažiūrėjęs*). Yra. Ten, rodos, visas tvarkingai. Ar kas atsitiko?

NEMEIKŠA. Nieko, bet noriu smulkiau susipažinti. Duokite man jas.

STEPONAITIS (*atverčia byloje lapą ir paduoda*). Prašau, šis ir kitas lapas.

NEMEIKŠA (*skaito, o Steponaitis įdėmiai seka*). Taip, nieko ypatingo. (*Grąžina bylą*)

STEPONAITIS. Ponas poručike, būtinai turiu applan-kyti kuopas. Gal galiu išeiti? Raštinės reikalai tokie užleisti...

NEMEIKŠA. Jei reikia, eikite.

STEPONAITIS. Paketas lieka jūsų žinioje.

NEMEIKŠA. Gerai. Aš pats paskambinsiu vadui.
(*Steponaičiui ruošiantis išeiti, įeina kapitonas Stachorskis*)

8

Stachorskis, Nemeikša, vėliau ir Žvirblis

STACHORSKIS. Kaip tik jus, ponas poručike, aš ir norėjau rasti.

NEMEIKŠA. Kuo galiu būti naudingas?

STACHORSKIS (*žvilgterėjęs į Steponaitį*). Mūsų kalba – tik tarp karininkų.

NEMEIKŠA (*Steponaičiui*). Jūs galite eiti. (*Steponaitis išeina*)

STACHORSKIS. Šiandien mes galbūt susitinkame paskutinį kartą. Išvykstu su dviem kuopom atmušti priešą, kuris grasina geležinkeliui. Įsakyme nurodyta, kad teks veikti kartu su lietuvių kuopa, kuri tuo pat metu turės išžygiuoti.

NEMEIKŠA. Nieko apie tai nežinau.

STACHORSKIS. Batalionas gaus tokį įsakymą. O man gimė idėja šia proga išspręsti mudviejų asmeninį garbės ginčą, kuris liko neišspręstas.

NEMEIKŠA. Kokiū būdu?

STACHORSKIS. Jūs turite progą prašyti paskiriamas vesti šią kuopą. O susidūręs su priešu, kiekvienas iš mūsų parodys tokį narsumą, kaip būna tada, kai nebenorima gyvam grįžti iš kautynių.

NEMEIKŠA. Tenka blaiviai atsakyti: visų pirma negali būti tokio įsakymo.

STACHORSKIS. Kodėl negali?

NEMEIKŠA. Todėl, kad batalionas turi specialią paskirtį. Jis veikia savarankiškai.

STACHORSKIS. Ne jums apie tai spręsti, ponas poručike. Generolo Žaneno aiškiai pasakyta, kad batalionas turi klausyti lenkų vyriausiosios vadovybės nurodymų, cituoju: „susijusių su grynai

strateginiais operaciniais samprotavimais“: Čia kaip tik toks atvejis.

NEMEIKŠA. Bent mano kuopa nepajudės!

STACHORSKIS. Jums ne tiktai stinga drąsos, bet esate ir karinės drausmės ardytojas! (*Įeina Žvirblis*)

NEMEIKŠA (*valdydamasis ramiai tęsia*). O antra, tokios donkichotiškos idėjos gali gimti tiktai grafo galvoje.

STACHORSKIS (*įtūžęs*). Jūs... Jūs ne karininkas, o chamas! Anarchistas! (*Tulžingai*) Ištirsime, ar tokiems vieta kariuomenėje! (*Iššina kerštingai nusiteikęs*)

ŽVIRBLIS. Kodėl nepaliepėte man paimti jį už sprando? Va, taip! (*Rodo, kaip išmestų*)

NEMEIKŠA (*jaudindamasis*). Tokius reikia už sprando... Tikrai už sprando! Arba jie mums sprandus nusukinės.

(*Įeina Augūnas*)

9

Augūnas, Nemeikša ir Žvirblis

AUGŪNAS. Su kokiom naujienom buvo ponas ryšio karininkas, kuris teikėsi manęs nepastebėti.

NEMEIKŠA. Jų tęsinys tikriausiai šiame slaptame voke. (*Paduoda voką*)

AUGŪNAS (*apžiūrėjęs voką, jį atplėšia ir perskaito raštą. Skaitydamas vis labiau įsitempia, paskui tylėdamas pereina kelis kartus per kambarį ir sustoja ties Žvirbliu*). Paimk produktus – mano ir gailestingosios sesers savaitinį davinį – ir pristatyk į namus. Viskas. Gali eiti. (*Žvirblis, atidavęs pagarbą, apsisuka, Augūnas vėl jį sulaiko*) Palauk, pasakyk mano motinai, kad aš gal keletą parų negalėsiu grįžti į namus. Tegul nesirūpina. Viskas. (*Žvirblis iššina*)

10

Augūnas ir Nemeikša

NEMEIKŠA (*Augūnui*). Siunčia į kautynes?

AUGŪNAS. Taip, vieną kuopą.

NEMEIKŠA. Nejaugi nėra išeities? Kam mums įsivelti! Kiek galėdami, laikykimės neutralumo. Bent neutralumo.

AUGŪNAS. Operatyvinį įsakymą reikia vykdyti. Mes čia surišti.

NEMEIKŠA. Stachorskiui aš pasakiau, kad mano kuopa nepajudės.

AUGŪNAS. Iš proto kraustaisi? Kaipgi taip galima! Kas tau davė teisę?

NEMEIKŠA. O jei kareiviai nenorės kautis? Ką tie partizanai mums padarė?

AUGŪNAS. Kilpą neria, supranti? Kilpą! Nori atkirsti geležinkelį. Supranti, ką tai reiškia?

NEMEIKŠA (*tyli*).

AUGŪNAS. Be to, ir santarvininkų akyse mes turime pasirodyti ko nors verti. Nuo to priklauso jų simpatijos Lietuvai. O svarbiausia, jeigu atkirs geležinkelio magistralę – visiems galas! Nebepasitrauksi!

NEMEIKŠA. Tai kurių velnių čia sėdėti ir laukti, kol tai įvyks?! Jei bėgti, tai greičiau iš tos balos!

AUGŪNAS. Ne nuo mūsų priklauso. Garvežių negalim išmaldauti. O jei dar pasirodysim neklusnūs, be atodairos pasipils sankcijos. (*Po pauzės, tvirtai*) Kuopą vesiu aš pats. Tave paliksiu savo vietoje.

NEMEIKŠA. Tokiu momentu jūs negalite pasitraukti. Beveik kas valandą užklumpa netikėtumai.

AUGŪNAS. Kareivių nuotaikos tokios, kad nežinia, kas gali atsitikti per kautynes. Aš pats ten turiu būti. (*Įeina Abraitis*)

11

Abraitis, Augūnas ir Nemeikša, vėliau ir Steponaitis

ABRAITIS. Sargyba sulaikė šnipą. Štai šifruotas raštelis, kurį jis turėjo pristatyti partizanams. (*Paduoda Augūnui raštelį*)

AUGŪNAS (*paėmęs raštelį, mėgina jį iššifruoti*). Aišku, apie rengiamą operaciją. Iš kur jie žino? Kur suimtas?

ABRAITIS. Paspruko vedamas. Tikra žebenkštis...

AUGŪNAS (*supykęs*). Žiopliai!

ABRAITIS. Pasipainiojo civiliai žmonės, šaudyti nebuvo galima. O raštelis atimtas...

AUGŪNAS (*priėjęs prie Abraičio*). Jūs girtas? Kur prisilakėt?

ABRAITIS. Prancūzai truputį pavaišino. Puikūs žmonės!

AUGŪNAS. Tarnybos metu? Koks jūs karininkas?

ABRAITIS (*su girto įžūlumu*). O jūs – vadas? Įsipainiojote į bobos sijoną.

AUGŪNAS (*labai užgautas*). Kaip jūs drįstate!

ABRAITIS. O ką? Gal netiesa?

NEMEIKŠA (*norėdamas pakreipti situaciją*). Išeikite, karūže, ir prblaivėkite.

ABRAITIS (*rodydamas, kad nieko nebijo, švilpiniuodamas iššina*)

AUGŪNAS (*prislėgtas*). Gal ir tu tokios pat nuomonės?

NEMEIKŠA. Išgėrusio žodžiai – tai pernykštis sniegas.

(*Jeina Steponaitis*)

AUGŪNAS (*nekreipdamas dėmesio į puskarininkį*) Šito nelaukiau... Dabar aš būtinai turiu vykti pats. Būtinai! (*Smulkiai suplėšo paimtąjį depešą ir pasėja ant grindų*) Taip išsklaidysim ir tuos, kam tas pranešimas buvo skirtas! Kareivius parinksiu vien iš savanorių. Tada galima muštis ir su pačiu velniu. (*Nemeikšai*) Eikime drauge, man kai ką padėsi. (*Abu išeina*)

12

Steponaitis ir Sokolova

STEPONAITIS (*prieina prie telefono ir suka rankenėlę*).

Divizijos komutatorius? Prašau sujunkite su registratūra. Užimta? (*Padedą ragelį*) Klausosi, žalčiai... Linią visą laiką paklausoma... (*Jeina Sokolova*)

SOKOLOVA. Neįkliuvai? Neatsargiai veiki.

STEPONAITIS. Ryšininkas pabėgo. Bet ar nusikapstys laiku?

SOKOLOVA. Aš mūsiškius įspėjau kitu keliu. Paruoš jiems geras pasalas.

STEPONAITIS. Už tokį darbą turi gauti ir tinkamą atpildą. Tiktai gaila, kad gaus ne tie, kurie jį sugalvojo.

SOKOLOVA. Ateis ir jiems laikas.

STEPONAITIS (*informuoja*). Yra žinių, kad lenkų kuopos netvirtos. Gali nemažai jų kareivių pereiti pas partizanus.

SOKOLOVA. Lietuvių kareiviai taip pat nenori galvos kišti. Gal jie net neišeis? O jei išeis, bus apsupti ir pasiduos. Sąmoningesni paragins.

STEPONAITIS. O tie, kurie liks kareivinėse, pamatys, kam jie laikomi. Perbėgimų šį kartą vargu galima tikėtis.

SOKOLOVA. Kodėl?

STEPONAITIS. Augūnas renka savanorius ir pats jiems vadovaus.

SOKOLOVA (*rikteli*). Jis pats!?

STEPONAITIS. Savo ausimis girdėjau.

SOKOLOVA. Ne, jis to nepadarys! Jis negali... Aš turiu su juo pasikalbėti! Tuoju pat!

STEPONAITIS. Nėra prasmės.

SOKOLOVA. Kur jis?

STEPONAITIS. Jūs pagalvokit. Taip naudingiau, kaip susiklostė. Jis išsives sunkiausiai sukaltamą elementą. Jo nebuvimas...

SOKOLOVA. Suraskite jį!

STEPONAITIS. Aš jūsų nesuprantu. Jūs...

SOKOLOVA. Neprieštaraukite! Aš už viską atsakysiu.

STEPONAITIS (*nepritardamas eina pro duris, bet susitinka Augūną*). Štai ir vadas. (*Išeina*)

13

Augūnas ir Sokolova

AUGŪNAS (*susidūręs su Sokolova, pasimeta, nedrįsta pažvelgti į akis*)

SOKOLOVA (*karčiai*). Atsisveikinti atėjau. Kodėl gi man nepasakei apie savo kilnųjį žygį?

AUGŪNAS (*nustebeš*). Žinai?

SOKOLOVA. Taip.

AUGŪNAS. Nesmerk, Marija. Kario pareiga – nusilenkti drausmei.

SOKOLOVA. Tu dar šiandien man tvirtinai... Prižadėjai...

AUGŪNAS. Nėra kitos išeities.

SOKOLOVA (*įsikibdama į jo ranką*). Neik! Tu žūsi! Vis tiek žūsi!..

AUGŪNAS (*sujaudintas*). Geriau prižadėk, kad lauksi manęs. Tai suteiks man jėgų. Lauk ir nesirūpink.

SOKOLOVA (*dar tvirčiau įsikibdama*). Ne, neleisiu!..

Paklausk manęs šį kartą. Jei nepaklausysi, tu palaidosi viską... Aš maldauju... Vardan mūsų meilės...

AUGŪNAS (*išsilaisvindamas, vos girdimai*). Pa-rei-ga...

SOKOLOVA (*atšokdama*). Tu suakmenėjęs... užkietėjęs!... Tai eik ir tarnauk žudikams ir žuk patsai. Tu manęs niekad nebepamatysi! (*Išbėga*)

AUGŪNAS (*tiesdamas į ją rankas*). Marija!.. (*Likęs vienas*) Nebepamatysiu...

(*Jeina Nemeikša*)

14

Augūnas ir Nemeikša

NEMEIKŠA. Kuopos rikiuojamos.

AUGŪNAS (*susitvardęs*). Gerai. (*Po pauzės*) Aš tau norėjau štai ką pasakyti. Jeigu negrižčiau, paglobok motiną ir seserį.

NEMEIKŠA. Žinoma. Nereikia to nė sakyti. Bet kam tos juodos mintys?

AUGŪNAS. Prireikus... padėk Marijai.

NEMEIKŠA. Prižadu. Bet geriausiai būtų nepajudėti.

AUGŪNAS. Negalima – mus nuginkluos. (*Po valandėlės tęsia nurodymus*) Jeigu Vaivada stotyje prireiktų pagalbos, veikite energingai, nieko nežiūrėdami... (*Suskamba telefonas. Augūnas pakelia ragelį*) Alo! Prie telefono bataliono vadas. (*Po kurio laiko*) Atleiskite, aš turbūt nesupratau. Prašau tiksliai pakartoti. (*Labai nustebeš*) Kaip tai suprasti? Vykdyti... (*Iš lėto padeda ragelį, ilgokai tyli ir per jėgą išspaudžia žodžius*) Įsakymas jus areštuoti.

Uždanga

III VEIKSMAS

Scenovaizdis toks pat kaip ir antrame veiksme. Tarp antro ir trečio veiksmo praeina trys dienos

1

Abraitis ir Vaivada

ABRAITIS (*su budinčiojo raiščiu ant rankovės, išvargęs, kalba telefonu*). Sakau gi, kad neturiu teisės. Aš tik budintis karininkas. Nieko negaliu. Geriau palaukti, kol grįš bataliono vadas. Aš nieko nepatariu. Įsidėmėkite – aš nieko... (*Padeda ragelį. Tuo metu įeina Vaivada*)

VAIVADA. Sveikink, brole, su pergale!

ABRAITIS (*pagyvėjęs*). Ar Augūno dalinys grįžo?

VAIVADA. Ne, apie Augūną nieko negirdėti. Gali ir negrįžti... Matyt, nekaip jiems susiklostė.

ABRAITIS. Tai kokia gi pergalė?

VAIVADA. Garvežį turime! Garvežys prikabintas prie ešalono ir gali riedėti bet kurią minutę!

ABRAITIS. Turime garvežį? Pavyko? Tu tikras genijus!

VAIVADA. Popelijajevo pakrikėlius apmovėm. Bet kad tu žinotum, kaip viskas dėjos! Visą naktį manevravome. Pagaliau ir garvežys, ir vagonai saugiamė kelyje. Nė velnias iš ten neiškrapštys!

ABRAITIS. O kaip patys išlįsime, kai reikės?

VAIVADA. Vis kaip nors. Gal kamšatis sumažės. Čekai patyliukais jau kraunasi...

ABRAITIS. Girdėjau... Ir vis daugiau sumuštų kolčakininkų traukiasi..

VAIVADA. Kolčako dienos suskaičytos – tai aišku.

ABRAITIS. O kai siūbtels čionai, ant tų visų tautinių dalių?..

VAIVADA. Nelaukti, brole, nelaukti! Arklys į vežimą pakinkytas, pašertas. Kad tik vadas grįžtų...

ABRAITIS (*jaudindamasis*). Nors vadų kritikuoti neleistina, bet, tarp mūsų kalbant, man atrodo, kad Augūnas be reikalo norėjo pademonstruoti perdėtą pareigingumą.

VAIVADA. Dabar jau baigta su neutralumo pasaka, kuria visi buvo pradėję tikėti. Jei atsidursime raudonųjų rankose, jau kalba bus nebe ta...

ABRAITIS. O gal ir gerai, kad tiltai sudeginti? Kareiviai nesigrėžios atgal. Bet ar grįš patsai Augūnas?

VAIVADA. Ir dar tas kvailas Nemeikšos areštas. Nieko nepaiškėjo?

ABRAITIS. Divizijoje pažadėjo išaiškinti. Bet argi tai dabar jiems rūpi?

VAIVADA. Čia intrigos. Kiauliškos intrigos! O tokiu metu niekas nesigilins į kaltinimų pagrįstumą. Gali ir pražudyti žmogų.

ABRAITIS. Kareiviai reikalauja jį paleisti. Grasina patys tai padarysią.

VAIVADA. Ir tegul! O kur jis?

ABRAITIS. Pas mus, batalione. Karininkų areštinėje.

VAIVADA. Nenusimena?

ABRAITIS. Ne, autus džiovina ir švilpauja.

VAIVADA. O ką Augūno sesuo?

ABRAITIS. Nuo jos slepiame. Užtenka jai sielvarto dėl brolio. Bet sužinos. Ylos maiše nepaslėpsi.

VAIVADA. Man atrodo, kad čia tik pradžia. Jei ponų Lenkija ištiesė nagus į Lietuvos teritoriją, tai jų divizijos vadovybė viską darys, kad sutrukdytų mūsų daliniui grįžti Lietuvon.

ABRAITIS. Jie mus aukos nė nemirktelėję. Aukos gindami savo kailį.

(*Įeina Ona*)

2

Ona, Vaivada ir Abraitis

ONA (*tyliai pasisveikina galvos linktelėjimu*). Gal yra kokių žinių apie mūsųškius?

ABRAITIS. Nieko tikro...

ONA. Stachorskis vakar grįžo. Jis sako buvęs atkirstas...

VAIVADA. Negirdėtas kariavimo būdas. Ekspedicijos vadas grįžta su išblaškyta rinktine, o atkirstam daliniui nesiunčiama jokia pagalba! Nieko sau strategija!..

ONA. O ko gi laukia mūsų karininkai? Kodėl nesiunčia pagalbos saviškiams?

ABRAITIS. Partizaniniame kare lemia momentas ir vykęs manevras. Praėjus tiek laiko, klaidžioti po taigą būtų beprasmiška. O kapitonas Augūnas ne toks, kad neišsikapstytų.

ONA. Jūs tikitės?

ABRAITIS. Žinoma!

ONA. O kur poručikas Nemeikša? Jis juk neišžygiavo?

ABRAITIS. Jis... labai užimtas... sunku jį bus rasti...

STEPONAITIS (*raportuoja*). Turiu garbės pranešti, kad kareivai išrinko savo tarybą. Areštuotąjį karininką nutarė paleisti savo atsakomybe.

VAIVADA. Še tau, boba, ragaišis!

ABRAITIS. Prasidėjo!

ONA. Tai kas dabar bus?

VAIVADA. Matysime...

ABRAITIS. Reikia pažiūrėti, kas ten dedasi. Gal iš karto galvą nusuks?..

(*Abu karininkai išeina*)

ONA. Viešpatie! Tai – sukilimas? Ką reiškia toji kareivių taryba?

STEPONAITIS. Jūs, sesele, neišsigąskite. Kareivių taryba – tai jų reikalus atstovaujantis organas, kareivių nuomonės reiškėja.

ONA. O karininkai? Karinė drausmė?

STEPONAITIS. Viskas lieka savo vietoje. Tik principinius klausimus karininkai turės derinti su kareivių taryba.

ONA. Vis tiek čia geruoju nesibaigs. Įsikiš aukštesnė vadovybė, prasidės sušaudymai...

STEPONAITIS. Pažiūrėsime, kai dugną dėsime. O dabar demokratijai pagerbti pasieškosime malkų ir užkursime krosnelę. Jūs būkite, sesele, prie telefono.

(*Nori išeiti*)

ONA (*sustabdo*). Palaukite... Kokį karininką jūs minėjot? Kas buvo suimtas?

STEPONAITIS. Poručikas Nemeikša.

ONA (*išsigandusi ir pasipiktinusi*). Jis?! Už ką?

STEPONAITIS. Per pono Stachorskio malonę.

ONA. Niekšas!

(*Steponaitis išeina*)

ONA (*susijaudinusi vaikšto po kambarį, spausdama prie krūtinės rankas, kad širdis neiššoktų*). Už ką gi jį?.. (*Nusišypso*) Kareiviai paleido... (*Džiaugdamasi*) Šaunuoliai! (*Įeina Nemeikša. Ona, džiaugsmo apimta, nesusilaiko, šoka prie jo ir apkabina*) Vinciai!

NEMEIKŠA (*taip pat ją apglėbia ir trumpam momentui priglaudžia prie savęs. Paskui, lyg blogai pasielgę vaikai, greit viens nuo kito atsitraukia ir apimti šilto jausmo žvelgia vienas į kitą. Jis iš lėto, lyg sau, taria*). Kaip gera pajusti, kad kas nors tavęs laukė.

ONA. Aš tik dabar sužinojau, kur jūs buvote. Man niekas nepasakė. Ach, aš būčiau iš proto išėjusi...

NEMEIKŠA (*kaip trapų daiktą paima ją už parankės, be žodžių veda prie taburetės ir sodina*). Vienumoje visas mano mintis nustelbdavai tu.

ONA. Kaip keista... Dažnai būni šalia žmogaus, susitinki, persimeti nereikšmingais žodžiais, rodos, apie jį nė negalvoji. Ir staiga, kai nusmelkia širdį, kad jo galėjai netekti, kad jį gali kažkas atplėšti, staiga pajunti, koks jis brangus... Na, jūs palaikysit mane sentimentalio. Aš juk tokia paprastai nebūnu...

NEMEIKŠA. Šitokią... Šitokią, kokia jūs dabar, aš ant rankų perneščiau per visą Sibiro žemę.

ONA. Kažkoks virpulys perėjo. Tai nuo jaudinimosi...

NEMEIKŠA. Aš atnešiu iš ambulatorijos jūsų skarą.

ONA. Gerai, atnešk. Aš dar noriu čia pabūti.

(*Nemeikša išeina. Pro kitas duris įeina Stachorskis*)

STACHORSKIS (*sutrikęs, bet stengiasi išlaikyti garbingą pozą*). Mano pagarba, panele Ana!

ONA (*krūptelėjusi*). Ach, tai jūs... Su gerom žiniom?

STACHORSKIS. Kaip čia pasakius... Su labai svarbiom.

ONA (*nekantraudama*). Kokios gi tos svarbios žinios? Sakykite greičiau! Kas atsitiko lietuvių daliniui?

STACHORSKIS. Sunku pasakyti... Ryšio nebuvo, man reikėjo trauktis...

ONA (*pravirksta*). Dieve brangus, jie turbūt žuvo arba pateko nelaisvėn!..

STACHORSKIS. Nusiraminkite, panele Ana, tikriausiai viskas laimingai baigsis. Atstums partizanus ir sugrįš. Yra kitas labai svarbus reikalas.

ONA. Kas gi dar?

STACHORSKIS. Pavojus jums pačiai ir jūsų gerbiamai mamai.

ONA. Koks pavojus? Dėl savęs aš nebijau, bet mama...

STACHORSKIS. Apie tamstas abi aš ir galvojau. Matote, priešo grasinimas paskubino evakavimąsi. Tuoj išvyks pirmieji čekų ešelonai, o paskui lenkų. Saugiausia būtų ir jums tada išvykti.

ONA. Bet lietuviai, kiek žinau, turi išvykti tuoj po čekoslovakų.

STACHORSKIS. Matyt, evakuacijos planas pakeistas.

Lietuviai šia tvarka negalės vykti.

ONA. Tai pritrenkia! Nežinau net, ką jums atsakyti.

STACHORSKIS. Gerai pagalvokite apie gresiantį pavojų.

ONA. Aš, kaip gailėstingoji sesuo, negaliu palikti savo posto.

STACHORSKIS. Aš nuoširdžiai noriu jums padėti, užtikrinti jums savo globą...

ONA. Nuoširdžiai? Pildote savo pažadą, tiesa? Ir brolių, ginklo draugus palikote prieš malonei taip pat nuoširdžiai?

STACHORSKIS. Buvome priversti... Kare visaip atsitinka...

ONA (*nebesivaldydama*). Aš nebegaliu nuslėpti pasiūlykštėjimo, kurį jūs man keliate! Negaliu daugiau!.. (*Įeina Žvirblis*)

7

Žvirblis, Ona ir Stachorskis

ŽVIRBLIS. Mūsiškiai grįžo! Vadas čia ateina!

ONA (*nudžiugusi ir užmiršusi Stachorskį*). Grįžo?! Pagaliau grįžo!.. (*Išbėga*)

STACHORSKIS (*užgautas*). Kaip ji drįsta man!.. Ką ji sau galvoja?.. Vis tiek tą mergą aš laimėsiu!

ŽVIRBLIS. Sakiau, kad grįš. O kiek nerimo buvo!

STACHORSKIS (*metęs žvilgsnį į Žvirblį, susivaldo*).

Hm... Po laiminga žvaigžde gimęs. Gal reiktų pasveikinti? (*Nori eiti*)

ŽVIRBLIS (*geraširdiškai*). Vadas tuojau ateis. Lukterkite, lauke šalta.

STACHORSKIS. Mokysi mane, ką?!

ŽVIRBLIS. Gink, Dieve! Kaipgi mokytą mokysi?

STACHORSKIS (*vis kibdamas*). Kodėl įsibrovei kaip gyvulys nepasiklausęs, ar galima įeiti?

ŽVIRBLIS. Aš gi savas, vado pasiuntinys. Nejau neatsimenat? Aš jus tai gerai įsidėmėjau...

STACHORSKIS. Šaipaisi, bestija! Šaipaisi?! (*Užsimoja steku ir kerta, bet Žvirblis vikriai išsilenkia. Stekas suduoda į duris, kuriose tuo metu pasirodo Nemeikša*)

8

Nemeikša, Stachorskis ir Žvirblis

NEMEIKŠA (*pasipiktinęs*). Valdykitės!

STACHORSKIS (*pamatęs Nemeikšą, nustemba ir atšoka atgal*). Jūs laisvas?

NEMEIKŠA. Kaip matote.

STACHORSKIS. Jus paleido?

NEMEIKŠA. Tik be tų, kurie liepė suimti malonės.

STACHORSKIS. Čia raudonųjų anarchistų lizdas! Psiakrev...

9

Nemeikša, Žvirblis ir Steponaitis

NEMEIKŠA. Kokia širšė jį įgėlė?

ŽVIRBLIS. Matyt, mano veidas jo milistai nepatinka.

Per daug optimistiškas!

NEMEIKŠA. O tu valdyk optimizmą ir grimasas.

ŽVIRBLIS. Klausau! Sumažinti optimizmą!

NEMEIKŠA (*nematydamas Onos*). Kurgi seselė?

ŽVIRBLIS. Išbėgo brolio pasitikti. Juk grįžo!

NEMEIKŠA (*nejaukiai pasijutęs, paslepia atneštąją skarą*).

Žinau, žinau. Visur žinia apskriejo.

(*Įeina Steponaitis, padeda malkas ir atiduoda pagarbą Nemeikšai*)

STEPONAITIS. Malonu matyti!

NEMEIKŠA. Dar atsirūgs tie malonumai...

(*Įeina Augūnas, Vaivada ir Abraitis*)

10

Augūnas, Nemeikša, Vaivada, Abraitis, Steponaitis ir Žvirblis

AUGŪNAS (*labai išvargęs, ilgai nesiskutęs, pajuodusiu veidu, bet stengiasi tvirtai laikytis*). Sveiki.

STEPONAITIS IR ŽVIRBLIS (*vienu balsu*). Sveiks tamsta! (*Nemeikša tylomis atiduoda pagarbą, paskui nusišypso*)

NEMEIKŠA. Sveiki sugrįžę! Valio!

AUGŪNAS (*prieina prie Nemeikšos ir ištiesia jam ranką*).

Džiaugiuosi matydamas. Bet aplinkybės ir priemonės nedžiugina. Aš jau girdėjau...

NEMEIKŠA. Aš niekuo dėtas.

AUGŪNAS (*pasisveikinęs su Nemeikša, susmunka ant taburetės ir atsiremia į stalą, kad nepargriūtų*) Na, ir manevras buvo!.. (*Išgėręs*) Nieko! Kai reikia, ir daugiau žmogus...

NEMEIKŠA. Apsupo?

AUGŪNAS. Išėjo velniška istorija... Stachorskio vienas būrys tuojau perbėgo pas partizanus.

STEPONAITIS (*neišlaikęs*). Visas būrys!

AUGŪNAS (*meta puskarininkui rūščiai klausiamą žvilgsnį, taip pat klausiamai pažvelgia į jį ir kiti*). Matyt, iš anksto turėjo ryšį... Susigiminiavo!

(*Kiekvienas reaguoja savaip. Augūnas tęsia*) Bijodamas katastrofos, Stachorskis skubiai ėmė trauktis, o mes pasijutome atkirsti ir supami. Iš anksto buvo numatyta mus susemti. Ką gi, prasidėjo tikras menuetas po taigą. Pagaliau atsimplėšėme, pasukome mažiau pavojingomis vietomis, ir štai namie!

VAIVADA. Viskas gerai, kas gerai baigiasi.

AUGŪNAS. O kur ta gera pabaiga? (*Su rūsčiu skundu*) Ne žygis jėgas išsėmė, o tai, kas paaiškėjo... O ką dar grįžęs išgirdau?

NEMEIKŠA. Ir čia prasidėjo šokis... Tik jo menuetu nepavadinsi.

AUGŪNAS (*atsistojęs*). Gana juokų! Sakykite aiškiai, kas gi čia vyksta? Kokias čia tarybas išperėjot?!

ABRAITIS. Kareiviai išsirinko...

AUGŪNAS. Geriau taigoje būčiau galą gavęs. Aš mušuosiu su raudonaisiais, o jie batalioną pertvarko bolševikiškai! Ir dar Antantės panosėje! Sušaudysiu tuos tarybininkus visų akivaizdoje.

NEMEIKŠA. Svarstykime šaltai. Tokia kareivių atstovybė gali būti net naudinga.

AUGŪNAS. Svarstysime tiktai apsidraudę. Jūs, karūže, paskubėkite ir išskirkite vyrus, kurie grįžo iš žygio. Jie lieka mano asmeninėje žinioje. O taryba tegul tuoju prisistato.

ABRAITIS. Klausau! (*Iššina*)

11

Tie patys, tik be Abraičio

STEPONAITIS (*susirūpina ir nori išeiti*).

AUGŪNAS. Kur jūs einate? Pasilikite!

STEPONAITIS. Manau, kad aš dabar nereikalingas.

AUGŪNAS (*pabrėždamas kiekvieną skiemenį*). Reikalingas (*Steponaitis pasilieka. Žvirblis užkuria krosnelę. Suskamba telefonas*) Atsiliepkite. (*Steponaitis priėjęs paima ragelį*)

STEPONAITIS. Bataliono štabas klauso. Telefonograma? Gerai, užrašau. (*Užrašinėja telefonogramą. Augūnas mostu pakviečia Žvirblį, kad padėtų nusivilkinti milinę*)

AUGŪNAS. Po taigos miela ir tokia šiluma...

STEPONAITIS (*paduoda telefonogramą*). Prašau, vade. Tik ką priėmiau iš divizijos štabo.

NEMEIKŠA (*taip pat susidomėjęs*). Pradėjo dažnai mus atsiminti.

AUGŪNAS (*perskaitęs*). Ne, neįtikima! (*Visi suklūsta*) Mus skiria besievakuojančiųjų apsaugon! Mus, mažiausią tautinę dalį!

VAIVADA. Tiesiai į pražūtį!

NEMEIKŠA. To ir buvo galima laukti.

ŽVIRBLIS (*tyliai*). Poną visada muzikas turi saugoti.

AUGŪNAS. Šito kitaip kaip niekšyste negalima pavadinti.

NEMEIKŠA. O jiems nei šilta, nei šalta, kaip mes tai pavadinsim.

STEPONAITIS. O moterys, o kiti civiliai žmonės?

VAIVADA. Visų toks pat galas!

AUGŪNAS (*susikrimitęs*). Ir net protestuoti negalime: jie mums drėbs tą kareivių tarybą. Gali net batalioną internuoti.

STEPONAITIS. Neišdrįs!

AUGŪNAS. Tai atims evakuavimosi priemones.

VAIVADA. Jeigu tuščias laikysim...

NEMEIKŠA. Jeigu mes patys nesusivaidysim.

(*Išina du kareiviai – Bernotėnas ir Mašalaitis. Jie drausmingai pasisveikina. Visų dėmesys įsitempia. Steponaitis žvilgsniu juos padrąsina*)

12

Tie patys ir du kareiviai – Bernotėnas ir Mašalaitis

BERNOTĖNAS (*pagyvenęs, ūsuotas, su avikailio papacha, kalba bosu*). Tamsta vade, turime garbės prisistatyti: aš, eilinis Bernotėnas, esu išrinktas kareivių tarybos pirmininko pavaduotoju.

MAŠALAITIS (*jaunas, gyvų judesijų*). Eilinis Mašalaitis, išrinktas tarybos sekretoriumi.

AUGŪNAS (*su pasipiktinimu atsitraukęs priima raportą, gana ramiai ir tyliai pasako*). Laisvai. (*Kareiviai atsisloja laisvai. Augūnas stengiasi valdytis*) Jūsų laimė, kad kariškos drausmės nepametėt...

BERNOTĖNAS. Mes ir esame kariai.

AUGŪNAS (*vėl įkaisdamas*). Kokie jūs kariai, jei iš bolševikų pavyzdį imate, laužote karinį statutą?! Tai ką, šaudysite dabar savo karininkus?

BERNOTĖNAS (*taikiai, ramiai*). Karininkai savo vietoje, o taryba atstovauja kareivių nuomonei ir jų interesams. Mes kaip tik užtarėm be reikalo suimtą karininką.

AUGŪNAS. O kas jūsų pirmininkas? (*Kareiviai tyli*) Kas jis? Kodėl neprisistatė?

BERNOTĖNAS. Kol kas pirmininkas neskelbiamas.

AUGŪNAS. Nepaslėpsit! Vis tiek bus išaiškinta.

ABRAITIS. Matyt, geras niekšas, jei slepiasi.

MAŠALAITIS (*neištveręs*). Kareiviai savo deputatų neleis užgaulioti!

AUGŪNAS. Tylėt! Jūs areštuojami.

STEPONAITIS. Deputatai neliečiami.

AUGŪNAS (*šoka prie Steponaičio*). Jūs ginate juos? Ginate?! Gal pats vedėt agitaciją? (*Prokuroro mostu rodydamas į Steponaitį*) Šiandien jūs drauge tarėtės. Aš turiu tikrus duomenis. Aha! Gijos susibėga! (*Išsitraukia revolverį*) Nė iš vietos! Atiduokite ginklą!

BERNOTĖNAS. Žinokite, vade, kad už mūsų pečių – kareivių dauguma.

STEPONAITIS. O aš jokio nusikaltimo nepadariau. (*Tuo metu įeina Abraitis*)

13

Tie patys ir Abraitis

ABRAITIS (*raportuoja*). Žygio vyrai parengties padėtyje.

AUGŪNAS. Puiku. (*Kareiviams*) Ką dar pasakysit? Priešinsitės?

(*Steponaitis padeda savo revolverį ant stalo*)

NEMEIKŠA. Tatai pablogina kareivių nuotaiką.

AUGŪNAS. Susilaikykite, poručike! Kariai negali gyventi nuotaikomis. Tik drausmė, tvirta, šventa drausmė visko pagrindas. (*Abraičiui ir Vaivada*) Išvesti juos ir izoliuoti! (*Abraitis duoda ženklą kareiviams ir Steponaičiui išeiti. Augūnas paduoda Žvirbliui Steponaičio revolverį*) Ir tu sargybon. Palydėk! (*Žvirblis nenoromis paima revolverį už tūtos kaip plaktuką ir išeina kartu*)

14

Tie patys, be išėjusiųjų

NEMEIKŠA. Represijos ir triukšmas nieko gero neduos.

AUGŪNAS. Ar nori atsidėkoti už paleidimą? Dar nežinia, kuo reiks už tai mokėti.

NEMEIKŠA. Galiu vėl nueiti į areštinę, jei taip reikia. Bent autus išsidžiovinasiu. Aš, matyt, buvau priežastis ir tarybai atsirasti.

AUGŪNAS (*norėdamas pasidalyti skausmu*). Ne tu. Čia aš buvau kaltas! Aš! Aklas lengvatikis...

NEMEIKŠA. Pažvelkite tikrovei tiesiai į akis. Kareivių saviveiksmiškumą reikia gerbti. Bus artimesnis kontaktas.

AUGŪNAS. Tą dėmę reikia užtrinti. Kareiviams išaiškinti tokios išmonės žalą. Agitatorius, ypač jų galvas, laikyti priežiūroje, kad nebegalėtų suvedžioti. O viso to šaltinį... patį šaltinį...

NEMEIKŠA. Ką jūs laikote šaltiniu?

AUGŪNAS. Aš jį žinau. Viskas sutapo... (*Ramiau pagalvojęs*) Oficialiai šią istoriją laikysime nesusipratimu. Tik todėl, kad piktam nepanaudotų tie, kurie mums gero nelinki. O jeigu ne ta kliūtis, tai tik prie sienos!...

NEMEIKŠA. Per daug į širdį imate.

AUGŪNAS. Ach, kad tu matytum, kas joje darosi!... (*stengdamasis nurimti*) Palauk, ką man Vaivada sakė apie ešaloną? (*Staiga*) Gražink Vaivadą, man jis reikalingas.

(*Nemeikša tuoj išeina. Pro kitas duris įeina Sokolova ir sustingsta. Augūnas, ją pamatęs, perveria kerštingu žvilgsniu*)

15

Sokolova ir Augūnas

AUGŪNAS (*pirmas nutraukia grėsmingą tylą, iš lėto tardamas pro sukąstus dantis*). Kodėl gi tu nesidžiauggi, kad sugrižau? Kodėl nepuoli man ant kaklo? (*Marija tyli. Augūnas artinasi prie jos*) Kremtiesi, kad išlikau gyvas, niekinga šnipe? Ar naujas pasalas atėjai suruošti?

SOKOLOVA. Atėjau spjauti tau į veidą.

AUGŪNAS (*atsilošia lyg gavęs smūgį, paskui piktai surinka*). Tu esi mano rankose!

SOKOLOVA. Gali mane nušauti. Man bus lengviau, negu matyti tave gyvą ir kartu mirusį. Blogiau negu mirusį...

AUGŪNAS. Neveidmainiauk, nebeпадės dvideidiškumas! Aš viską žinau, viską dabar suprantu. Tu melavai nuo pirmo mūsų susitikimo.

SOKOLOVA. Aš tik dangščiau savo siekimus, kol ateis momentas, kai galėsiu atvirai prabilti. Dariau viską, kad ateitis mums abiems priklausytų. Aš tave mylėjau!..

AUGŪNAS. Cha cha cha! Mylėdama vedei špionažą, nuodijai agitacija kareivius. Mylėdama ir man žūtį ruošei?

SOKOLOVA. Aš šliaužiojau prieš tave ant kelių norėdama išgelbėti. Bet tu nuėjai kaimų deginti. (*Skausmingai*) Ir sudeginai visus tiltus. (*Augūnas, jausdamasis kaltas, tyli*) Na, ko lauki? Keršyk. Sunaikink šnipę!..

AUGŪNAS (*užsidengia ranka akis ir nususuka į šoną*). Likimas tau atkeršys. Jie tave jau nužudė... Jie – pikčiausi mano priešai! Nebėra mano Marijos!.. Tu – ne moteris, o fanatikė. (*Atsigręždamas į ją*) Jie nužudė tavo sielą! Tu – šmėkla!..

SOKOLOVA. Petrai!..

AUGŪNAS. Skubėk pas juos! (*Dusdamas*) Nedelsdama skubėk, nes bus vėlu. O aš keršysiu jiems, kol kvėpuosiu! (*Nusigrėžia nuo jos*)

SOKOLOVA. Neminėk manęs piktu. (*Greit išeina*)

AUGŪNAS (*po valandėlės atsigrėžia ir akimis ieško Marijos*). Vaiduoklis... Tik vaiduoklis...

(*Jeina Nemeikša ir Vaivada, kurių Augūnas ilgokai nepastebi slopindamas skausmą*)

16

Augūnas, Vaivada ir Nemeikša

VAIVADA (*nesulaukęs Augūno klausimo*). Dėl traukinio?

AUGŪNAS (*išsenkant jėgoms*). Taip, taip.

VAIVADA. Aš jau sakiau, traukinys paruoštas, garvežys prikabinas. Kokie bus nurodymai?

AUGŪNAS (*atsipeikėjęs valandėlę dar galvoja, paskui ryžtingai taria*). Kraunamės!

VAIVADA (*pralinks mėjęs*). Visai aišku – kraunamės!

AUGŪNAS (*Nemeikšai*). Sėsk ir rašyk batalionui įsakymą dėl evakuavimosi.

NEMEIKŠA. O telefonograma?

AUGŪNAS. Suktinei pravers. (*Įbėga Kareivis*)

17

Tie patys ir kareivis

KAREIVIS. Leiskite pranešti, kad nori atimti mūsų vagonus!

AUGŪNAS (*pašokęs*). Neduoti! Ar sargyba šaudyti nemoka? (*Vaivada*) Skubėk patsai. Mano arklys prie štabo tebelaukia. Lėk galvotrūkčiais! Niekam neužleiskite nė vieno vagono!

VAIVADA. Galvą atiduosiu, tik ne vagonus! (*Išskuba*)

NEMEIKŠA. Įžūliai varo į spąstus.

AUGŪNAS. Nepavyks!

Uždanga

IV VEIKSMAS

Scenovaizdis: Rampa Čerepanovo stotyje. Prie rampos, ant bėgių, stovi lietuvių ešelonas.

Veiksmas vyksta priešais stovinčiame vagonė ir rampoje.

Į žiūrovus atgręžtoje vagono pusėje jo siena lygtinė – tėra ties viduriu stumdomos durys, kurios atidaromos arba uždaromos

1

Ona, Sanitaras, Bernotėnas ir Mašalaitis

(*Vagone, ant žemutinio gulto, sėdi Mašalaitis, Bernotėnas vaikšto susimastęs. Prie vagono prieina medicinos sesuo Ona ir Sanitaras, pasikabinę per petį sanitarinį krepšį*)

ONA (*pažvelgusi į vagoną*). Kaip laikotės?

BERNOTĖNAS. Kaip matote. Dar gyvi.

ONA. Sergančių nėra?

MAŠALAITIS. Sirgti mes nepratę. Kai jau reiks pakratyti kojas, tai iš karto, be ceremonijų. Jūs, sesele, geriau nesivargintumėt.

SANITARAS. Na, na, seni! Medicina ne juokams.

ONA (*Mašalaičiui, kuris tebeguli nejudėdamas*). O jums kas? Nekarščiuojat? (*Nori įlipti į vagoną*)

MAŠALAITIS (*pašokęs*). Nekarščiuojam, o stimpam! Stimpame, sakau, čia uždaryti! Kada nustos mus laikyti areštantais? Geriau sušaudytų.

ONA. Jūs man tokių klausimų neduokite. Aš vykdu tik savo pareigas.

BERNOTĖNAS (*ramindamas draugą, uždeda jam ant peties ranką ir kreipiasi į seserį*). Štai jūs, sesele, esat mokyta ir galite suprasti, ar gerai čia viskas dedasi. Kareivių rinkti atstovai areštuojami...

ONA. Jei nuo manęs priklausytų... (*Susigriebia ir ima berti patarimus*). Įsidėmėkite, kad reikia labai saugotis užsikrėtimų. Bėglių ešalonuose labai pavojingos ligos...

MAŠALAITIS. Čia pasilikę nuo jų neapsisaugosim.

ONA. Neprisileiskite... (*Apsižvalgo ieškodama akimis sargybinių*)

SANITARAS. O kurgi jūsų sargybinis?

BERNOTĖNAS. Jis čia pat. (*Ironiškai*) Mes pasitikim vieni kitais.

SANITARAS. Nieko sau tvarka... (*Trukteli pečiais*)

ONA. Neužmirškite, ką sakiau. Ir švaros žiūrėkite. (*Sanitarui*) Eisime į kitą vagoną. (*Abu nueina, tuo metu prisiartina I kareivis*)

Bernotėnas, Mašalaitis ir I kareivis

MAŠALAITIS (*nuėjus med. seseriai*). Ir tas pyplys su krepšiu tvarkos užsimanė! Padarysime ir tvarką...

BERNOTĖNAS. Kas reikia, tą padarysime. Laukti nebėra ko.

I KAREIVIS (*prisiartinęs*). Pusę vagonų apėjau. Niekas tabako nebeturi.

MAŠALAITIS. O žmonės kaip jaučiasi?

I KAREIVIS. Žinia kaip, nosys žemyn. (*Parodo juokingu mostu*)

BERNOTĖNAS. Nieko sau gyvenimas! Nei tabako, nei žmoniško viralo.

I KAREIVIS. O pasakyk, tu man, ko mes čia atsidūrėm ir ko čia laukiam?

BERNOTĖNAS. Klausk vadų, ne manęs.

I KAREIVIS. Mes gi tave ir jį (*rodo į Mašalaitį*) į tarybą rinkom. Jūs turite žinoti.

BERNOTĖNAS. Matai, kaip su taryba pasielgė: iš vagono išeiti nevalia. Tik Steponaitis išsiteisino. Tas laisvas vaikšto.

I KAREIVIS. Viskas kažkaip atžagariai, ne taip, kaip turi būti. Sakė, kad vyksim į Tolimuosius Rytus, pasiekim uostą, paskui prancūzų laivais į savo kraštą...

MAŠALAITIS. O veža Barnaulo kryptimi. Kur?

BERNOTĖNAS. Vakar paskutinius serbų ešalonus praleidome į Novonikolajevską, o mus truktelėjo į priešingą pusę, patupdė šiame Čerepanove.

I KAREIVIS. Sako, tik čia važiuoti teleido...

BERNOTĖNAS. Čia kas kita slepiasi...

I KAREIVIS (*apsidairęs*). Pasitraukite toliau, ateina karininkai. Ir aš lipu pas jus. (*Įlipa ir nueina į vagono galą. Ties vagonu pasirodo Augūnas ir Nemeikša*)

3

Augūnas ir Nemeikša

NEMEIKŠA. Geriau būtume sėdėję Novonikolajevsko stotyje, negu čia, apsupti taigos ir visų užmiršti.

AUGŪNAS. Patsai žinai, kad išvažiuoti tegalėjome tik su ta sąlyga, jeigu etapais saugosime Barnaulo geležinkelio šaką.

NEMEIKŠA. Jau savaitė, kaip mus turėjo pakeisti, o nieko nesulaukiam. Praleidinėjam tik šiltinės apimtus ešalonus su mirštančiais. Tikriausiai niekas mūsų ir nepakeis.

AUGŪNAS. Aš įsitikinęs, kad pakeis.

NEMEIKŠA. Bijau, kad neužteks kareiviams kantrybės. Ir maistas baigiasi. Būtinai turime judėti!

AUGŪNAS. Tai būtų pabėgimas iš posto, lygus išdavystei. Apie tai negalima nė galvoti!

NEMEIKŠA (*patylėjęs*). Mano galva, jeigu jau atsidūrėme tokioje padėtyje, tai reikia ne kulkosvaidžius laikyti atsukus į šeimininkus, o nusilenkti jiems rusišku papročiu. Tokia kalba būtų geriausia.

AUGŪNAS. O kas, tavo nuomone, čia šeimininkas?

NEMEIKŠA. Aišku, kas – liaudis.

AUGŪNAS (*persimainiusiu veidu*). Kuo gi tave traukia tie bolševikai? Ar čekistų kulkos pasiilgai? Manai, jie tave draugu palaikytų? Apsirinki!..

NEMEIKŠA (*eidamas tolyn*). Vis tiek jie mus susems...

AUGŪNAS. Nekalbėk tokių niekų!

(*Nueina tolyn. Vagone pasirodo tie patys kareiviai kaip ir pirmojoje scenoje*)

4

Kareiviai vagone

I KAREIVIS. Ir karininkų nelinksmi veidai.

BERNOTĖNAS. Matyt, ne taip klojasi, kaip norėtų.

MAŠALAITIS. Žiū, ateina Steponaitis! Turbūt reikalai į gera.

(*Prieina Steponaitis ir II kareivis*)

5

Tie patys, Steponaitis ir II kareivis

STEPONAITIS. Na, draugai, žvaliau. Akimirka artėja. Nebėra ko laukti. Karininkai uosto.

II KAREIVIS. Kokie jie mums karininkai, jei pas baltuosius veda?

STEPONAITIS. Sumanė papildyti sumuštų kolčakininkų likučius! Parduoda kaip avinus!

II KAREIVIS. Nieko nelaukiant reikia pašalinti karininkus ir vadovavimą perduoti kareivių tarybai!

BERNOTĖNAS. Ar pavyks? Ar neįkišim žmonių ir savo galvos? Tiesa, dauguma sukilimui pritaria, bet yra ir tokių, kurie karininkų akiai klauso.

STEPONAITIS. Nulems dauguma ir susipratusių draugų ryžtingumas. Tik pagalvokit, ką reiškia perimti stotį. Užuoat saugoję geležinkelį baltiesiems, mes atiduosime jį tikrajam šeimininkui. Dėl tokio dalyko negaila galvos.

BERNOTĖNAS (*apdairiai svarstydamas*). O jei staiga atvyktų turėjęs mus pakeisti ešelonas? Neišilaikysim.

STEPONAITIS. Jie netikėtai pateks į apsuptį. Susidorosim. O jeigu nesusidorotume, pasitrauksime į taigą. Paskui kartu su partizanais stotį atsiimsime.

MAŠALAITIS (*nerimastaudamas*). Kad turėtume kokią žinią iš partizanų. Ar jie atvyks? Ar parems mus? STEPONAITIS. Aš tikrai žinau, kad jie netoli. Jie išties mums ranką.

I KAREIVIS. Tyliau, kažkas ateina.
(*Prie vagono prislenka Sokolova, apsimuturiavusi plačia skara kaip pabėgėlė*)

6

Tie patys ir Sokolova

SOKOLOVA (*gailiu balsu*). Pasigailėkit, balandėliai...

II KAREIVIS. Negalima! Pasišalinkit...

SOKOLOVA. Vyručiai!.. (*Mosteli Steponaičiui*)

STEPONAITIS (*atstumia kareivį ir įdėmiai įsižiūri*).

Jūs?! Marija Fiodorovna!.. Kaip jūs čia patekot?

SOKOLOVA. Aš... (*Klausiamai pažvelgia į ginkluotus kareivius*)

BERNOTĖNAS (*supratęs jos nebylų klausimą*). Savi žmonės. Jūs lipkite greičiau į vidų, kad nepastebėtų.
(*Paduoda Sokolovai ranką ir padeda įlipti į vagoną*)

STEPONAITIS (*I kareiviui*). O tu pasaugok, kad kas neateitų.

(*I kareivis iššoka ir nueina tolyn*)

BERNOTĖNAS. Aš jus iš karto pažinau. Balsas pažįstamas...

STEPONAITIS. Bet kaip jūs ryžotės į tokį pavojų? Viena?

SOKOLOVA. Nevisišškai... Man būtinai reikėjo jus įspėti ir sužinoti padėtį.

STEPONAITIS. Aš būčiau davęs žinią. Viskas paruošta.

BERNOTĖNAS. Padėtis veikė mūsų naudai.

II KAREIVIS. Visi sąmoningi kareiviai už savo rinktą tarybą.

SOKOLOVA. Tik parinkite patogiausią momentą, kad nebūtų daug triukšmo ir nereikalingų aukų.

STEPONAITIS. Aišku.

SOKOLOVA. Mūsų partizanai išsidėstę netoliese. Dalis jų yra miestelio rinkoje. Jie suvažiavo kaip valstiečiai į turgų. Prireikus šaukitės mūsų.

STEPONAITIS. Ačiū jums, Marija Fiodorovna.

SOKOLOVA. Mane rasite sutartoje vietoje. O dabar aš turiu pasišalinti.

II KAREIVIS. Tik atsargiai. Jeigu jus sučiuptų...

SOKOLOVA (*glausdamasi prie vagono*). Nepažins. Daug alkanų moterų aplinkui slankioja.

STEPONAITIS. Pralįskite pro vagonų tarpą.

SOKOLOVA. Nesirūpinkit.

(*Tuo metu atskuba I kareivis*)

I KAREIVIS. Ateina vadas! Slėpkitės!
(*Perone pasirodo Augūnas*)

7

Tie patys ir Augūnas

II KAREIVIS (*nustumia Steponaitį nuošaliau ir jį užstoja*)

AUGŪNAS. Koks čia sambūris? Sakyta pašalinių asmenų neprileisti.

II KAREIVIS. Gename juos. Alkana moteris...

SOKOLOVA (*stengiasi nutolti*)

AUGŪNAS (*įtartinai į ją pasižiūrėjęs*). Sustokit! (*Sokolova, jo nepaisydama, mėgina trauktis, murmėdama: „Aš gi čia nieko...“ Augūnas pakartoja griežtai, grasinamai*) Stok! (*Sokolova sustoja, likusieji labai įsitempę, I kareivis pasimetęs žvilgčioja čia į vadą, čia į savo draugus*)

I KAREIVIS (*šnabžda*). Ką daryti?.. (*Jam niekas neat-sako, visų dėmesys sutelktas į Sokolovą*)

AUGŪNAS (*prišoka prie Sokolovos, sugriebia ją už rankos ir patraukia arčiau*). Ko jums čia reikia? (*Paskui staigiu judesiu nutraukia jos skarą ir pažinęs sušunka*) A a a! (*Sokolova, neparodydama baimės, ryžtingai atremia jo įsisiurbusį žvilgsnį*)

STEPONAITIS (*nori šokti pagalbon, bet draugai jį sulauko, neatitraukdami akių nuo Augūno, kuris mėslungiškai spaudžia Marijai rankos riešą*)

SOKOLOVA. Jūs laužiate man ranką, jūsų kilnybe.

AUGŪNAS (*atsipeikėjęs paleidžia ranką*). Atleiskite... (*Paskui vėl tvirtai sugriebia už alkūnės*). Eikite su manim.

SOKOLOVA. Paleiskite mane. Leiskite man eiti.

AUGŪNAS (*tempdamas Mariją*). Jūs eisite su manim. Jei tokiomis aplinkybėmis vėl susitikom, tai kalba bus kita.

SOKOLOVA. Aš neisiu! Jūs nieko iš manęs nesužinosit.

STEPONAITIS (*staigiai iššoka iš vagono*). Paleiskite moterį! Ką jinai jums padarė?

AUGŪNAS (*Steponaičiui*). Ir jūs čia? Vis tiek savo darbą tęsiate? Aš jus vietoje... (*Išsitraukia revolverį*)

SOKOLOVA. Nedrįskite! (*Sugriebia Augūno ranką. Tuo pat metu iššoka Bernotėnas, o Kareivis šautuvo buožė išmuša revolverį, kurį greit paima Steponaitis*)

BERNOTĖNAS (*Augūnui*). Nesikarščiuokit, jūsų kilnybe. (*Paskui Sokolovai*) Jums dabar kelias laisvas.

SOKOLOVA. Man nebeskubu. Veskite jį į vagoną.

AUGŪNAS (*netikėtai pritrenktas*). Prieš savo vadą ginklą keliate?

2 KAREIVIS. Ne jūs vadas, o jis (*rodo į Steponaitį*).
 STEPONAITIS (*nenuleisdamas ginklo*). Eikite į vagoną.
 Skubiai!
 AUGŪNAS (*delsia kaip apsuptas vilkas, tikėdamasis iš
 kur nors pagalbos*)
 STEPONAITIS. Na!
 I KAREIVIS (*pastūmėdamas Augūną durtuvu*). Jeigu
 liepia, tai paskubėkit, jūsų kilnybe. (*Mašalaitis nu-
 sega jo kardą*)
 AUGŪNAS (*lipdamas į vagoną*). Atsakysit už priesaikos
 laužymą! (*Sokolovai*) Aš jus pasmaugčiau!..
 STEPONAITIS. Nė žodžio! Čionai, į galą, pasienin.
 (*I kareiviui*) O tu stok atokiau ir saugok nenuleisda-
 mas nuo jo akių. (*Kareivis taip pat įlipa su paruoštu
 šautuvu. Bernotėnas užstumia vagono duris*)

8

Tie patys, be Augūno

SOKOLOVA. Ar tai nepakenks planui?
 STEPONAITIS. Burtai mesti.
 SOKOLOVA. Taip, delsti nebegalima nė sekundės.
 Aš greitai grįšiu su saviškiais. Galbūt prireiks jums
 paramos.
 BERNOTĖNAS. Visko gali būti.
 STEPONAITIS. Neužtrukit.
 SOKOLOVA. Na, kiekvienas prie savo darbo. (*Lukterėjusi*)
 Pasirūpinkit jo saugumu. (*Rodo į vagoną, kur Augū-
 nas*). Mums dar teks... pasikalbėti. (*Skubiai išeina*)

9

Tie patys, be Sokolovos.
 Vagone – Augūnas ir I kareivis

STEPONAITIS. Skubiai paskui mane! Kiekvienas
 prie savo žmonių! (*Bernotėnui*) Tu su keliais vyrais
 šok į karininkų vagoną... (*Nubėga vieni į vieną, kiti
 į kitą pusę. Greit pasigirsta šūktelėjimai, vagonų durų
 trankymas, per rampą perbėga keli kareiviai, paskui
 du kareiviai su durtuvais atsistoja ties vagonu. Girdisi
 šauksmai: „Uždaryti vagonus! Padėti ginklus! Ešelo-
 nas apsuptas!“ Per rampą vėl nuskuba keli kareiviai,
 laikydami rankose šautuvus. Prie vagono stovintys
 kareiviai neramiai seka, kas dedasi vienoje ir kitoje
 scenos pusėje*)
 I KAREIVIS (*vagone*). Girdite? Jau prasidėjo...
 AUGŪNAS (*desperatiškai mojuoja kumščiais ir tarsi
 nori perrėkti vagono sienas*). Ką jūs darote? Ką jūs
 darote? Bepročiai!..

I KAREIVIS. Užteks savo proto, paskolinti neprašom.
 AUGŪNAS. Visus pražudysit! Jie išdavikai!
 I KAREIVIS. Kaip tik išdavystei daromas galas.
 AUGŪNAS. Dorieji kareiviai jus katiliukais nudobs!..
 I KAREIVIS. Dorieji kareiviai ir ima vairą į rankas. O
 kuriuos reiks dobt, tai dar pamatysime.
 (*Iš toliau girdėti šūkliai: „Tegyvoja darbininkų ir ka-
 reivių tarybos! Valio!“ Augūnas susmunka ir griebiasi
 už galvos*) O o o! Prakeikimas!.. (*Prie vagono ateina
 Steponaitis ir Bernotėnas. Vagone esančius pri-
 dengia tamsa*)

10

Steponaitis ir Bernotėnas

BERNOTĖNAS. Karininkai jau saugiose rankose. Ge-
 resnio momento ir būti negalėjo.
 STEPONAITIS. Mūsų draugai žaibiškai perėmė signalą.
 BERNOTĖNAS. O ką darysime su tais, kurie dar
 svyruoja?
 STEPONAITIS. Kulkosvaidininkai mūsų pusėje. Nebus
 galima prikalbinti, tai priversim.
 BERNOTĖNAS. Augūną dabar paimti?
 STEPONAITIS. Suspėsime. Pirmiau sustiprink sargybą
 prie karininkų vagono.
 BERNOTĖNAS. Gerai. Einu. (*Nueina. Priešais atbėga
 Žvirblis*)

11

Žvirblis ir Steponaitis

ŽVIRBLIS. Draugas pirmininke, kas gi dabar vyriausioji valdžia?
 STEPONAITIS. O tau ko reikia?
 ŽVIRBLIS. Kaip čia dabar išeina?.. Kas gi įsakinėja?
 Kas įsakė sušaudyti karininkus?
 STEPONAITIS. Niekas. Iš kur ištraukei?
 ŽVIRBLIS. Žinia eina iš lūpų į lūpas.
 STEPONAITIS. Tai šmeižtas prieš mus! Kas jį paleido?
 Tokiam kulka praverstų!
 ŽVIRBLIS. O kaip iš tikrųjų? Sukilimą padarėm per
 akimirką, o kokia jo programa, – nežinom. Apie
 šaudymus niekas negalvojo, ir nesutiksim...
 STEPONAITIS. Palauk, drauge. (*Greit paima iš Žvirblio
 šautuvą, kad tas net nesugriebia, kaip tai atsitiko*)
 Tu už ką?
 ŽVIRBLIS. Už ką visi...
 STEPONAITIS. Tu man aiškiai pasakyk: už revoliuciją,
 ar kontra?

ŽVIRBLIS. Aš už Lenino programą, už žemę ir laisvę!
STEPONAITIS. Tai ir gink tvirtai mūsų pozicijas.
(*Grąžina šautuvą*) Nesiduok suvedžiojamas. Pasakyk tiems, kas nerimauja, kad karininkai dabar arbatėlę geria, o paskui galės apsispręsti: kas norės su mumis – tai su mumis, o kas nenorės – tai good bay!

ŽVIRBLIS. Visai nebloga perspektyva. Ko gi daugiau? Taip ir paaiškinsiu. (*Užsimeta šautuvą ant peties ir grįžta, iš kur atėjęs. Tuo metu pasigirsta šūviai, balsai ir šauksmai: „Čionai, čionai su mumis!“*)

STEPONAITIS. Kas ten atsitiko? (*Metasi į tą pusę, bet tuo metu pasirodo Mašalaitis*)

12

Mašalaitis ir Steponaitis

MAŠALAITIS (*susijaudinęs*). Augūno šalininkai susiagitavo! Pagrobė du kulkosvaidžius. Ką daryti?

STEPONAITIS. Kaipgi tu leidai! Kur tavo akys buvo?

MAŠALAITIS. Atrodė, kad viskas gerai. Bet staiga kažkas paleido gandą, jog šaudomi karininkai. Tada ir išsiveržė su ginklais... Nespėjome nė susivokti, kas darosi.

STEPONAITIS (*susirūpinęs*). Kur jie susispietė?

MAŠALAITIS. Už antrosios rampos. Sunku bus prieiti.

STEPONAITIS. Nieko, iškrapštysim. Arba atiduos ginklus, arba šturmuosim.

MAŠALAITIS. Žinoma!

STEPONAITIS. Nedelsdamas sudaryk iš patikimų žmonių užtvarą, kad daugiau pas juos nepereitų.

MAŠALAITIS. Klausau, sudarysim užtvarą. (*Greitai nueina*)

STEPONAITIS (*modamas ranka šaukia*). Draugas Bernotėnai, skubiai pas mane!

13

Bernotėnas, Steponaitis ir Komisararas

BERNOTĖNAS (*dar iš tolo*). Partizanai jau čia! Draugas pirmininke, partizanai...

STEPONAITIS. Kur? Ar pats matei?

BERNOTĖNAS. Iš visų pusių artėja! (*Vieno partizano lydimas ateina Komisararas*)

KOMISARAS. Laukėte mūsų?

STEPONAITIS (*pamatęs Komisarą, labai nudžiungta*). Pačiu laiku!

KOMISARAS. Delsti ne mūsų būdui! (*Abu apsikabina*) Ilgokai nesimatėm. Na, kur tavo vaikai?

STEPONAITIS (*rodo į ešelono pusę*). Jie čia.

KOMISARAS. O kur vilkai?

STEPONAITIS. Vieni saugomi, o kiti... dar iltis rodo. Dalis suklaidintų kareivių užėmė poziciją už antrosios rampos.

KOMISARAS. Negerai. Labai negerai.

STEPONAITIS. Tai įvyko visai netikėtai.

KOMISARAS. Tikėtis reikia blogiausio.

STEPONAITIS. Jų aiški mažuma. Turės padėti ginklus.

KOMISARAS. Stotis ir ešelonas apsuptas žiedu. Iš toliau atžygiuoja dar vienas stiprus būrys. Sakyk, telegrafe savi žmonės?

STEPONAITIS. Savi. Viskas buvo numatyta.

KOMISARAS. Vadinasi, jei artintųsi koks naujas ginkluotas ešelonas...

STEPONAITIS. ... žinosime iš anksto.

(*Ateina Sokolova*)

14

Tie patys ir Sokolova

KOMISARAS. Ir jūs jau čia?

SOKOLOVA. Aš netoli teatsilikau. Sveikinu draugai!

STEPONAITIS ir BERNOTĖNAS (*atsako vienu balsu*). Tarnaujam revoliucijai!

KOMISARAS. Apsieikite be paradų. Nors iš tikrųjų yra ką sveikinti. Čia didelė pergalė, kurios iki šiol siekėm. Barnaulo linija priešams nukirsta! Lietuviai padarė didžiulę paslaugą Raudonajai armijai. Šis puslapis nenublanks pilietinio karo istorijoje. (*Paspaudžia ranką Bernotėnui. Paskui šiltai pažvelgia į Sokolovą*) Ir jumis nenusivyliau.

SOKOLOVA (*krestelėjusi galvą, lyg nuvytų įkyrią mintį, greit nukreipia kalbą į Bernotėną*). Tai draugas Bernotėnas, apie kurį pasakojau. Kareivių tarybos deputatas.

STEPONAITIS. Angliakasys, taip pat buvęs Škotijoje.

KOMISARAS. Matyti, kareiviai žinojo, ką remia. Ir tokius žmones vesti pas baltuosius! Baisu pagalvoti.

BERNOTĖNAS. Mes ne avinai, kad taip lengvai nuvestų.

KOMISARAS. O kam leidot susigrupuoti ginkluotam pasipriešinimui? Stotis be aukų atsidūrė mūsų rankose, o čia – kontra. Ir kiti gali susvyruoti.

STEPONAITIS. Gal dabar juos pulti?

KOMISARAS. Dar neskubėkite. Žmonių kraujas – ne vanduo. Gal atsiras kitų būdų.

SOKOLOVA (*ryžtingai*). Leiskite man veikti savo atsakomybe.

KOMISARAS (*pagalvojęs*). Veikite. (*Kiek lukterėjęs*)
Sutartinai su jų taryba. O aš pasitarsiu su Gromovu.
(*Nueina*)

15

Sokolova, Steponaitis ir Bernotėnas

SOKOLOVA (*kurį laiką įtemptai galvodama vaikšto, paskui ryžtasi*). Atrinkime prijuočiančius ir net svyruojančius karininkus.

STEPONAITIS. Ir aš taip galvoju. Bent aiškiai matysime, kaip toliau su jais elgtis.

SOKOLOVA. Ką jūs manote apie poručiką Nemeikšą?

STEPONAITIS. Praverstų, jeigu užteks jam... vyriškumo. Aš turiu galvoje Augūno seserį.

SOKOLOVA. Taip, taip... Jūs įžvalgus. Tie žmogiškieji jausmai!.. Kaip jie kartais pančioja. Tai ir yra žmogaus egzaminas. (*Steponaičiui*) Tegul jį atveda.

STEPONAITIS (*Bernotėnui*). Atvesk su sargyba.

SOKOLOVA. Ir atneškite jo kardą.

BERNOTĖNAS (*nustebęs*). Kuriam galui?

SOKOLOVA. Taip reikia.

BERNOTĖNAS. Galiu ir tai padaryti. (*Nueina*)

16

Sokolova ir Steponaitis

SOKOLOVA. Augūnas tebėra čia? Vagone?

STEPONAITIS. Taip.

SOKOLOVA. O gal jis duotų protingą patarimą besipriešinantiesiems?

STEPONAITIS. Abejoju. Geriausia būtų kuo greičiau jo atsikratyti.

SOKOLOVA (*tvirtai*). Neskubėkite su sprendimais, drauge. (*Tuo metu Bernotėnas ir sargybinis atveda Nemeikšą*)

17

Sokolova, Steponaitis, I kareivis,
Nemeikša ir sargyba

NEMEIKŠA (*eina ramus, susikaupęs. Pažvelgęs į laukiančius jo ir pamatęs Sokolovą, staiga sustoja*)

SOKOLOVA. Netikėtas mūsų susitikimas, tiesa? Bet aš įpratau naudotis jūsų paslaugomis.

NEMEIKŠA. Ko iš manęs norima?

SOKOLOVA. Pirmiausia paklausti: draugas jūs ar priešas?

NEMEIKŠA. Priešu aš niekada nebuvaau.

STEPONAITIS. Tai tiesa.

BERNOTĖNAS. Taip, tikrai.

SOKOLOVA. Vadinasi...

NEMEIKŠA. Šiuo metu esu belaisvis, ir tiek.

SOKOLOVA. Nuo šios valandos jūs esate laisvas. (*Paima iš Bernotėno kardą ir nori įteikti Nemeikšai*). Štai jūsų kardas. Jums siūloma tarnauti liaudžiai: perimkite sukilusio bataliono vadovavimą, o jis (*rodo į Steponaitį*) bus jūsų komisaras.

STEPONAITIS. Sutinku.

NEMEIKŠA (*pagaliau paima kardą, jį pabučiuoja ir prisega Steponaičiui*). Tai jums priklauso. Aš jo niekada nesuteršiau ir švaria širdimi jį atiduodu.

STEPONAITIS. O jūs?..

NEMEIKŠA. Aš (*nusiima antpečius, nusviedžia juos į šalį ir stoja šalia Kareivio*) – eilinis kovotojas šalia ruso ir sibiriečio.

SOKOLOVA (*paspaudžia jam ranką*). Gerai ir taip. Bet jei kovotojai išrinks?

NEMEIKŠA. Vykdysiu pareigą.

BERNOTĖNAS. Mes juo neabejojome.

(*Atskuba labai susijaudinusios Augūnienė ir Ona ir stengiasi prasibrauti pro toliau stovinčius kareivius. Pasirodęs Žvirblis stengiasi jas sulaikyti*)

18

Tie patys, Augūnienė, Ona ir Žvirblis

STEPONAITIS. Sakiau civilių neišleisti! Maišatį sukels. ŽVIRBLIS (*moterims*). Negalima, negalima... Grįžkite į vagoną.

SOKOLOVA. Nekliudykite, leiskite jas.

NEMEIKŠA (*žengdamas į atėjusias*). Aš turiu atsisveikinti...

BERNOTĖNAS (*sau*). Ims ir praskys...

AUGŪNIENĖ. Kur tarybos pirmininkas? Leiskite mane pas jį!

SOKOLOVA (*rodo į Steponaitį*). Štai jis.

AUGŪNIENĖ (*pažinusi Mariją*). Brangioji! Padėkite!..

ONA (*pamačiusi Nemeikšą, puola prie jo*). Vincai! Ir nieko blogo neatsitiko?

AUGŪNIENĖ. Ir Vincas? Gyvas?..

NEMEIKŠA. Kaip matote.

AUGŪNIENĖ. O kur Petras? Kur sūnelis?

STEPONAITIS. Ir jam nieko neatsitiko. Nusiraminkite ir grįžkite į savo vagoną. Dabar ne laikas...

ONA (*nesuprasdama Nemeikšos padėties, kreipiasi į Sokolovą ir Steponaitį*) Kas jo laukia? Kas laukia visų karininkų?

AUGŪNIENĖ (*pro ašaras*). Leiskite bent pamatyti paskutinį kartą... Bent atsisveikinti...
SOKOLOVA. Augūno likimą spręs jo buvę kareiviai.
BERNOTĖNAS. Pagal sąžinę ir teisingumą.
AUGŪNIENĖ. Paleiskite jį, o mane paimkite įkaite. Supraskite motinos širdį.
SOKOLOVA. Ir jūs, (*tyliai*) mama, turite suprasti, kas yra kova. Daug kas priklauso ir nuo jo ketinimų.
ONA (*rodydama į Nemeikšą*). O jis?
SOKOLOVA. Jis išsirinko savo kelią – be antpečių.
ONA. Vinciai, tikrai?
AUGŪNIENĖ. Savo noru?
NEMEIKŠA. Mano kelias ten, kur eina liaudis. Atsisveikinkim skirdamiesi.
ONA (*neilgai abejojusi rimtai, ryžtingai*). Kodėl atsisveikinti? Jei tu išsirinkai, tai tasai kelias taip pat ir mano. (*Atsistoja greta Nemeikšos*)
STEPONAITIS. Tai nebuvo numatyta.
ONA (*įtikinamai atsako klausimu*). O kas slaugys kovotojus?
SOKOLOVA. Ji teisingai sako.
NEMEIKŠA (*sujaudintas žvelgia Onai į akis, lyg tikrinamas jos pasiryžimą*). Taiga atšiauri, o pilietinis karas – rūstus.
ONA. Matyt, reikia ją peržygiuoti, kad liktume broliais su rusų liaudimi.
AUGŪNIENĖ (*visą laiką, lyg sapnuodama, stebi dukterį ir Nemeikšą*). Dukrele... Aš turbūt apkvaitau... Nejaugi iš tikrųjų... sesuo ir brolis!.. (*Netekusi jėgų, atsiremia į Sokolovos petį*) Kurių tiesa?.. Sūneli!.. (*Jos keliai linksta. Marija ir pribėgusi Ona ją pakelia*)
ONA. Nurimk, mama.
AUGŪNIENĖ (*atsipeikėjusi*). Kurgi tiesa?..
SOKOLOVA. Tiesa visada nugali. O mes kovojame už didžią, visai žmonijai brangią tiesą.
STEPONAITIS (*Augūnienei*). Jums geriau būtų eiti į savo vagoną.
ONA. Eikime, mama.
NEMEIKŠA. Aš palydėsiu.
AUGŪNIENĖ (*klusniai eidama*). Viena... viena lieku.
ONA. Tarp žmonių būsi, mama. Ešalone yra ir daugiau civilių.
SOKOLOVA (*skubėdama nuraminti ir paaiškinti*). Civiliams bus užtikrinta saugi evakuacija. Po keleto dienų čia ateis Raudonoji armija ir tarybų valdžia. Ji suteiks visas sąlygas pasiekti gimtąjį kraštą.
ONA (*motinai*). Pasimatysime tėviškėje. O kol kas aš turiu likti su tais, kurie skins kelią į ją.
AUGŪNIENĖ (*liūdnam žiūri į dukterį, lyg amžinai atsisveikindama, ir mėgina žengti tolyn. Tuo metu prieina Žvirblis*)

ŽVIRBLIS (*kreipdamasis į Nemeikšą*). Nesirūpinkit, draugas vade, aš palydėsiu.
AUGŪNIENĖ (*pažadinta tokio neįprasto kreipimosi*). Ir tu... be antpečių?
ŽVIRBLIS. Taip išeina. Tokie kariai ir Lietuvai geriau tiks. Geresnė perspektyva!
ONA (*nesusilaiko nenusišypsojusi*)
AUGŪNIENĖ (*vėl sustoja ir atsigręžia*). Ar dar pamatysiu savo sūnų? (*Niekas jai nesiryžta atsakyti. Pagaliau Sokolova teigiamai linkteli galvą. Augūniene, Ona ir Žvirblis nueina*).
SOKOLOVA (*valdydamasi ir griežtai*). Augūną čionai!

19

Sokolova, Steponaitis, I kareivis, Nemeikša,
Augūnas ir III kareivis

BERNOTĖNAS (*išgirdę paliepimą, greit prieina prie vagono ir atstumia duris. Apšvietus šią scenos vietą, matyti Augūnas ta pačia poza, kokia liko*)
STEPONAITIS. Ateikite, kapitone.
SOKOLOVA (*žiūri į Augūną išgyvendama ištisą jausmų gamą*)
AUGŪNAS (*pakelia galvą, sunkiai atsistoja, valandėlę delsia, lyg tas trumpas laikas būtų jam labai brangus, paskui per prievartą pasisuka, pasiryžęs sutikti blogiausia. Susidūręs su Marijos žvilgsniu, taria sau*). Ir čia ji... Betgi aš norėjau dar ją pamatyti.
BERNOTĖNAS. Išlipkite. (*Augūnas ryžtingai išlipa. Pamatęs Nemeikšą rikteli*)
AUGŪNAS. Bailys, išdavikas!
NEMEIKŠA. Bailys tasai, kas nedrįsta prisipažinti kentęs.
AUGŪNAS. Ne jums mane teisti.
NEMEIKŠA. Aš perspėjau, įtikinėjau, o jūs kur kreipėte!
STEPONAITIS. Kokias vartojot priemones?
SOKOLOVA (*mostu nutildo besikarščiuojančius*). Beprasmiš ginčas. (*Augūnui, kuris nuleidžia galvą*) Jūs žinote, kas įvyko?
AUGŪNAS (*niūriai*). Matau.
SOKOLOVA. Jūs galite palengvinti savo padėtį.
AUGŪNAS (*taip pat niūriai*). Tik vienu atveju – numirti (*priverstinai nusišypsojęs*) nuo jūsų rankos. Ji, manau, taikli. (*Staiga rikteldamas ir mėšlungiškai rodydamas į Nemeikšą*) Bet ne su juo! Jis iš anksto dairėsi, kad nereiktų mirti dėl tėvynės laisvės. (*Nemeikša ramiau galvos mostu paneigia kaltinimą*)
SOKOLOVA. Jeigu jums tikrai brangi tėvynė, jeigu mylite savo tėvynainius, padėkite jiems. Padėkite

išvengti aukų. Tada aš patikėsiu, kad jus klaidingu keliu vedė ne klasinė neapykanta, o iškreipta idėja. Aš norėčiau pamatyti, kad jumyse dar liko šiek tiek žmogiškumo.

AUGŪNAS. Kokiū būdu man tai įrodyti?

SOKOLOVA. Patarkit protingai elgtis tiems, kurie galvoja priešintis. Tegul padeda ginklus. Priešintis beprasmiška.

STEPONAITIS. Jie apsupti.

BERNOTĖNAS. Jų tik saujelė.

AUGŪNAS (*atsigavęs*). Ach, štai ko jūs iš manęs norite! Vadinasi, pas jus ne visos kortos. Drąsuoliai save dar parodys!

BERNOTĖNAS. Sakiau, neverta nė burnos aušinti.

STEPONAITIS. Tik laikas gaištamasi.

SOKOLOVA (*Augūnui*). Jūs stumiate į pražūtį save ir kitus.

NEMEIKŠA. Blaiviu protu pagalvokite apie žmones.

AUGŪNAS. Niekada iš manęs nesulauksit, ko tikėtės! Nie – ka – da!

SOKOLOVA. Gana! Užteks. (*Lyg norėdama išstarti nuosprendį, prisitartina prie Augūno. Tuo metu su ginklu atbėga iš kažkur išniręs karūžas Abraitis, už jo pasirodo Komisaras*)

ABRAITIS (*bėgdamas artyn, šaukia Augūnui*). Vade, bėkite! (*Taiko į Sokolovą*). Žūk, prakeiktoji! (*Esantys scenoje griebiasi ginklų*)

AUGŪNAS (*Abraičiui*). Ką darai?! (*Užstoja Mariją, bet Abraitis tuo metu iššauna ir pataiko Augūnui, kuris krinta prie jos kojų. Marija tuoj prie jo atsiklaupia ir mėgina pakelti jo galvą. Komisaras, išmušęs Abraičiui ginklą, prišoka prie Marijos; Bernotėnas, Nemeikša ir kiti puola Abraitį, jį sučiumpa ir išveda*)

SOKOLOVA (*laikydama Augūno galvą*). Juk tai buvo ne paskutinis žodis? Na, pasakyk bent paskutinį žodį...

KOMISARAS (*rūpestingai*). Jūs nesužeista?

SOKOLOVA (*neišgirdusi, ko klausiamo, paleidžia mirusiojo galvą, sakydama*). Į širdį. Į pačią širdį... (*Stodamasi atsiremia į Komisarą ištiestą ranką*)

KOMISARAS (*jautrus žmogiškam skausmui ir matantis didingą ateitį*). Žaidos užgis, taiga kapus pridengs, o po raudona vėliava susiburs laisvos tautos. Jų sūnūs ir dukros ateis mūsų pėdomis į Sibirą ne kautis, o kurti būsimų kartų laimę.

Uždanga

Algis Juozas Kusta: „Mano vaikystės sostinė – Rokiškis“

VYTAUTAS ŽEIMANTAS

Pirmasis mano redaktorius

„Pasaulį išvydau 1942 m. spalio 9 dieną. Tėvų ir mano gimtinė – Didsodės kaimas, prie Juodupės. Tačiau mano vaikystės sostinė – Rokiškis. Čia baigiau vidurinę mokyklą, čia pasirengiau siekti universitetinio išsilavinimo. Studijuodamas Vilniaus universitete žurnalisto specialybę, pradėjau dirbti jo laikraštyje „Tarybinis studentas“, dešimt metų (1968–1978) jį redagavau“, – rašė Algis Kusta.

Universitete pirmą kartą su juo ir susitikau. Ši pažintis, nepervertindamas galiu pasakyti, man tapo lemtinga. Buvau tada antro kurso studentas. Studijavau ekonomiką, bet kažkur giliai turėjau norą ir rašyti. Parašiau humoreską „Fukso logija“, nes pirmakursius vadinome fukais. Rašiau ranka, primarginau keletą popieriaus lapų. Į universiteto laikraščio redakciją užnešti nedrįsau, tai įmečiau į jos pašto dėžutę. O po savaitės džiugiai nustebau – humoreska buvo išspausdinta. Man, būsimam ekonomistui, tarsi išaugo kūrybos sparnai. Vėliau, jau pradėjęs aktyviau bendrauti su laikraščiu, artimai susipažinau ir su paskelbusiu mano pirmąjį rašinį redaktoriumi A. Kusta. Jo dėka, nors ir baigiau ekonomikos mokslus, visą gyvenimą paskyriau žurnalistikai,

Su tėvais Rokiškyje, 1950 m. Nuotr. iš knygos „Tylioji meilė“

kūrybai. Nuo to laiko kolegą Algį vadinau ir vadinsiu pirmuoju mano redaktoriumi.

Beje, kolega Algis mokėjo pajusti būsimus talentus. Jo vadovaujama redakcija buvo puiki kadrų kalvė, čia kūrybiškai brendo vėliau pagarsėjęs rašytojas Jurgis Kunčinas, poetas Vladas Braziūnas, fotomenininkai Valentinas Juraitis, Leonardas

Skirpstas, žinomais tapę žurnalistai Alfonsas Buckus, Juozas Mažeikis ir kiti.

Žurnalistikos lankose

„Galėčiau save priskirti prie „baltųjų“ metraštininkų – esu linkęs žvelgti į šviesiąją, pozityviąją gyvenimo pusę, – sakė kolega Algis. –

Algis Juozas Kusta (stovi antras iš kairės) tarp žurnalistų poezijos knygos „Šitas aidas toli girdis...“ autorių, 2012 m.
Nuotr. Dainiaus Radzevičiaus

Prie redaktoriaus stalo praleidau keturis su viršum dešimtmečius.“

Be jau minėto Vilniaus universiteto laikraščio, jis dirbo savaitraščio „Vilniaus tribūna“ ir žurnalo „Lithuania offers“ („Lietuva siūlo“) redaktoriaus pavaduotoju. Daugelį leidinių jis redagavo. Tarp jų populiarią savaitraštį „Gimtas kraštas“, žurnalą „Lietuviška mugė“, laikraščius „Šalies ūkis“ ir „Naujoji politika“. Teko padirbėti ir leidyklos „Margi raštai“ vyriausiuoju redaktoriumi.

Ypač jo kaip redaktoriaus gabumai atsiskleidė Lietuvoje prasidėjus Atgimimui. Jam 1988 m. spalį vykusio Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio pirmojo suvažiavimo organizatoriai patikėjo redaguoti ir leisti „Suvažiavimo biuletinį“. Tai buvo ne tik patriotiškas, bet ir labai drąsus kolegos Algio apsisprendimas. Juk dar po to buvo kruvinieji sausio įvykiai, dar Vilniaus gatvėse ilgai griaudėjo okupantų tankai...

Ženklių pėdsaką žurnalistikos istorijoje jis paliko ir dešimt metų (2004–2014) redaguodamas žurnalą „Gairės“. Aktyviai kolega Algis bendradarbiavo ir kituose Lietuvos bei

Algio Juozo Kustos draugiškas šaržas.
Dail. Kęstutis Šiaulytis

užsienio leidiniuose. Spauldoje daugiausia rašė visuomenės gyvenimo, kultūros, politikos temomis. Kartais pasirašinėdavo Juozo Deksnio ar Albino Kosciuškos pseudonimais.

Aktyviai dalyvavo ir Lietuvos žurnalistų sąjungoje (LŽS), į kurią įstojo 1981 metais. Buvo LŽS tarybos narys, LŽS Senjorų klubo tarybos narys, dirbo LŽS etikos komisijoje.

2005 m. jis priimtas į Nacionalinę žurnalistų kūrėjų asociaciją.

2005 m. kultūros ministro įsakymu kolegai Algiui buvo suteiktas Lietuvos meno kūrėjo statusas. 2015 m. jis apdovanotas medaliu „Už nuopelnus žurnalistikai“.

„Sutikau daug žmonių, apie kuriuos ne tik rašiau, bet ir mokiausi iš jų, nes, kaip sakė Amerikos lietuvis, kelionių organizatorius ir keliautojas Vladas Raskas-Rasčiauskas, geriausia mokykla yra gyvenimas ir jame sutikti išmintingi žmonės. Likimas ir žurnalistų profesija man davė galimybę pažinti ir kitų kraštų gyvenimą: lankytis Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Skandinavijoje, kitose Europos valstybėse,“ – sakė kolega Algis.

Kelias į poezijos pasaulį

*Takelį gimto sodžiaus, vingrią upę
Palikom mes seniai toli.*

*Vaikystės vygę dingę vėjai supa,
Tėvų namai – tarsi malda tyli.*

Taip, jau gyvendamas Vilniuje, kolega Algis sugrįžta į Didsodę, į gimtinę. Eiles jis kūrė nuo jaunys-

tės, tačiau nebuvo tarp tų, kurie gyventų vien poezija.

„Esu parašęs eilėraščių... kai koks cheminis elementas ar gamtos vyksmas sujaukina. Tada ateina – gal iš kosmoso, gal iš pasąmonės – žodžiai ir rikiuojasi į eilutes. Man pačiam jos labiau primena dienoraštį,“ – teigė kolega Algis.

*Dangus gimtų namų toks aukštas –
Po juo širdis ir dienos jaunos mūs,
Vos plasteli sparnais svajonių
paukštė...
Matau – jau žvakę vėjas tuoj
užpūs.*

Šios eilutės, skirtos anksti mus palikusiam iš Rokiškio krašto kilusiam žurnalistui ir literatui Aloyzui Urbonui.

Pluoštą savo poezijos kolega Algis paskelbė 2004 m. išėjusioje knygoje „Tylioji meilė“. Eilėraščius skelbė ir žurnalistų poezijos knygoje „Šitas aidas toli girdis...“ (2012) „Sušvieski, saule“ (2014).

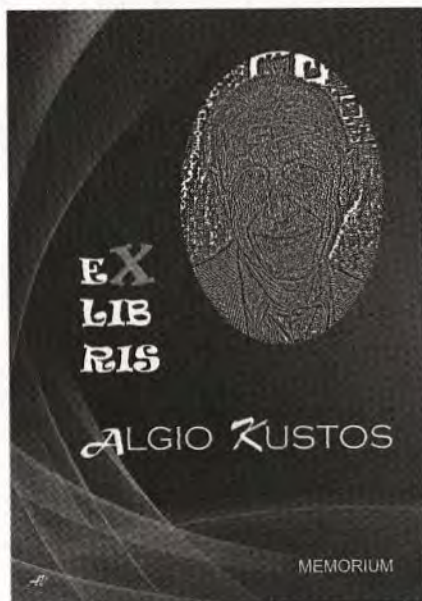
Pagarba Rokiškio gimnazijai

„2014 m. sausio pirmąją su didele minia žmonių lipau į Gedimino kalną. Kopiau paskui kariūnus, nešančius Lietuvos vėliavą, kad ją iškeltų virš pilies kuorų. Aš žinojau, kad nuleista senoji vėliava bus įteikta Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijai – kaip kasmet ji įteikiama patriotiškiausiai mokyklai. Bet šįkart ji atiteko manajai, tai nepamirštamai, į kurią vienuolika metų skubėdavau Rokiškio gatvėmis. Jaučiau, kaip krūtinėje kilo jaudulio gumulas. Jau 55 metus gyvenu Vilniuje, o tebejaučiu tos Rokiškio mokyklos dvelksmą, prisimenu jos koridorių medinėmis grindimis, drabužinę pusrūsyje, didžiules agavas laiptų aikštelėje, kurias vasaromis išnešdavo į mokyklos kiemą. Priešais mokyklą stovėjo Juozo Tumo-Vaiž-

Lietuvos žurnalistų XVII suvažiavime Vilniaus rotušėje, 2018 m.

Iš kairės: Algis Juozas Kusta, Loreta Nikolenkienė, Dainius Radzevičius ir Alfonsas Kairys

Algio Juozo Kustos ekslibrisas.

Dail. Albertas Vaidila

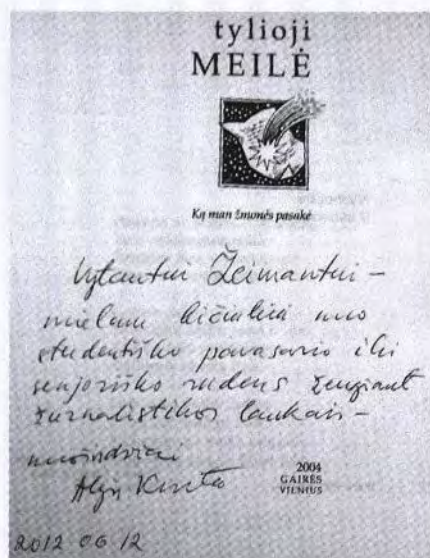
Algio Juozo Kustos portretas.

Dail. Albertas Vaidila

ganto biustas, kiek paslaptinas, lyg ir ne visai pritampantis prie to meto tikrovės, kuri nepripažino jo vardo mokyklos pavadinime (tuomet vadinosi E. Tičkaus vidurinė mokykla – V. Ž.), bet neatstumtas, išsaugotas... Ir tąkart, kopiant į Gedimino kalną, kaip kadaise vaikystėje, Rokiškyje, vėl man pasirodė, kad žmonės ir mano šalis pasikeis į gera. Taip aš galvojau, nuo kalno žvelgdamas į

Vilnių, į pulsuojančią mūsų valstybės širdį ir nuoširdžiai džiaugdamasis mano gimtosios mokyklos sėkme,“ – kalbėjo Algis.

Taip, kolega Algis meilę ir pagarbą savo mokyklai išsaugojo visą gyvenimą, ją dažnai prisimindamas, palydėdamas geru žodžiu. O būdamas žurnalistu, tam turėjo daug įvairių progų. Jo publikacijose, skelbtose periodinėje spaudoje,

Algio Juozo Kustos dedikacija, 2012 m.

solidžioje knygoje „Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijai 100“ randu jautriai parašytas eilutes apie pirmąją mokytoją Joną Makušką, vėliau mokslo keliu vedusius Joną Pladį, Petronėlę Pladienę, Zenoną Lapinską, Aldoną Civilkienę, kitus mokytojus, mokyklos direktorius Juozą Janulionį, Julijų Urbą, mokyklos pučiamųjų orkestro vadovą Antaną Gradecką, kuris pakvietė ir mažąjį Algi pūsti dūdą...

Meilė knygai

„Iki šiol saugau pirmąją už gerą mokymąsi gautą dovaną D. Svisto knygą „Guliverio kelionės“, kurią man pirmoje klasėje įteikė mokyklos direktorius, garsus matematikos mokytojas Juozas Janulionis. Nuo to laiko knyga tapo mano gyvenimo draugu ir kelrodžiu,“ – sakė kolega

Knygos „Tylieji meilė“ viršelis, 2004 m.
Dail. Aušra Čiapskytė

Algis. Taip, jis ne tik visą gyvenimą iš rankų nepaleido knygos, bet ir pats jas leido. Pasaulis išvydo daug jo redaguotų, sudarytų knygų. Bendradarbiavo su Vilniaus rokiškėnais 2014 m. leidžiant knygą „Mus jungia Rokiškio kraštas“. Apie Lietuvą paskelbė knygų čekų ir vengrų kalbomis. Išleido ir personalinių knygų.

2004 m. „Gairių“ leidykla išleido jo poezijos ir publicistikos knygą „Tylieji meilė“. Joje šalia eilėraščių lyg impresionistiniai etiudai pateikiami K. Bizausko, S. Lozoraičio, K. Škirpos, V. Jonyno, J. Kubiliaus, K. Žoromskio ir kitų žinomų Lietuvos politikų, kultūros žmonių portretai.

Knyga „Pagyvenkime kitaip“, 2014 m.
Viršelyje dail. Alfonso Čepausko
„Limitinis suartėjimas“

2016 m. kolega Algis išleido publicistikos knygą „Pagyvenkime kitaip“. Jame pluoštas per 25 nepriklausomybės metus rengtų interviu, pasiūnekėjimų su politikais, visuomenės veikėjais, mokslininkais. Iš laiko distancijos pažvelgus į aptariamus įvykius ir reiškinius, įsigilinus į pašnekovų mintis ir argumentus, nesunku matyti, kas buvo aktualu vienu ar kitu metu, ką ir kaip pakoregavo laikas, kas liko aktualu iki šiol.

* * *

Kolega Algis Juozas Kusta mirė Vilniuje 2019 m. gegužės 10 dieną. Palaidojome jį Karveliškųjų kapinėse.

Neišsemiamas operos primadonos gyvenimo ir kūrybos lobynas patikėtas saugoti Rokiškio krašto muziejui

LAIMA SKARDŽIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus Istorijos skyriaus vedėja

2022 m. pabaigoje iš Rokiškio rajono savivaldybės patikėjimo teise gavę gausų krašto garbės pilietės, Lietuvos liaudies artistės, operos solistės Irenos Jasiūnaitės archyvą, muziejininkai ėmėsi jį tvarkyti. Jautru vartyti jau pageltusius sąsiuvinius su jaunystėje mėgtais eilėraščiais ar spaudos leidinius iškalbingomis antraštelėmis: „Šimtą kartų Karmen“, „Nieko brangesnio už operą neturėjau“, „Rokiškio kraštas ir opera“... Įdomu kilnoti daugybę popieriaus skiaučių, skiautelių, kuriose turbūt dažnai spontaniškai išguldytos mintys apie kuriamus vaidmenis, rūpesčius ir džiaugsmus, meilę scenai ir gyvenimui. Ir labai šventvagiškas jausmas apima liečiantis prie nepaprasto žmogaus apnuoginto gyvenimo – jos dienoraščių. Vartydama kupiną džiaugsmų ir nusivylimų, aistros, meilės žmonėms ir scenai „gyvenimo knygą“ – nuo dailia rašysena, gražiai iliustruotų, jaunystėje ir meile alsuojančių dienoraščio eilučių iki begalinio džiaugsmo, meilės ir atsidavimo operai, savikritiškų pastabų po pasirodymų scenoje – supranti, prie kokio ypatingo žmogaus gyvenimo prisilietei!

Irena Jasiūnaitė Rygos televizijoje gastrolių metu, 1959 m.

Nedrąsiai ir atsargiai kilnoji kruopščiai, chronologine tvarka susegtų, susiūtų lapų pluošteliu, rašytus jau 2017–2019 metais. Kiek daug šviesiausių minčių, gražių prisiminimų, tik kad raštą įskaityti jau labai sunku. Užplūsta įvairiausi jausmai: nuo nejaukumo, smalsumo iki džiaugsmo ir didžiulės atsakomybės bei nuolat kylančio klausimo – ar turiu teisę skaityti? Nugali noras nors truputėlį

pasidalyti tuo, ką muziejaus archyve saugosime. Manau, ne vienam operos primadona tapo ir dar taps pavyzdžiu, kaip reikia mylėti gyvenimą ir žmones. O ir straipsnis rengiamas svarbiausiais primadonos gyvenimo mėnesiais – gimė Irena Jasiūnaitė 1925 m. spalio 29-ąją, o pilką rudeninę 2021-ųjų lapkričio 15-ąją iškilios asmenybės netekome...

„Meilę dainai
įkvėpė gimtųjų
apylinkių liaudies
dainos ir
mano tėvas...“

Būsimoji operos solistė gimė Stefos ir Juozo Jasiūnų, gyvenusių dviaukščiame name prie senųjų Rokiškio miesto kapinių, šeimoje.

Mama buvo įtaigi, daili, visuomet gražiai apsirengusi, tvirto charakterio moteris. Puiki kulinarė, vaišinga, gėles mėgstanti šeiminkė. Tėtis – nuo jaunystės gražiai dainuojantis, lyriškas, poetiškos sielos, daug kuo besidomintis, puikus pašnekovas.

„Mano vaikystės prisiminimai beveik neišklysta iš miesto. Rokiškis – vaikystė. Čiuožykla, prūdai, einant į Tyzenhauzų dvarą. Žinojau,

ROKIŠKIO MIESTO
MĖTAVIMŲ APYLINKĖ

G I M I M O M E T R I K Ų I Š R A Š A S

18 ROKIŠKIO R. K. PARAPIJOS BAIVNYBĖS... 1945... gimimo metų
metrikų knyga, duntas... *gyv. straipsnis*... reikalai.

Sl. Nr.	Gimimo (s) vardas, daržo metai, mėnuo, diena ir gimimo vieta	Gimimo (s) tėvų vardai ir pavardės	Pastabos
14	Irena Jasimaitė gimė tikėtantis devynių šimtai dvidešimt penktą (1945) metų spalio mėnesio dvidešimt devintą (29) dieną (sen. stb. 1925. I. II.) Rokiškyje (kaimas) 1946. I. 23)	Juozapas, Jono sūnus ir Stefanija Šepinytė Jasimaitė, gyv. teis. santuoka, Rokiškio raj., Bonko tarnavimas, Panemunėlis valsčius.	<i>[Handwritten signature]</i>

Šio išrašo tikrumą liudiju.
Rokiškis, 1948 m. spalio mėn. 16 d. Nr. 1945

[Handwritten signature]
Metrikų knyga

Gimimo metrikų išrašas

kad apylinkėse nėra didelių upių, ežerų, nei aukštų kalnų. Mačiau tik Moškėnų piliakalnį, vingiuotąjį Nemunėlį ir Vyžuonos, tuomet vadintą Vyžunkos, ežerą, tyvuliuojantį pora kilometrų už miesto. Prie šio ežero su tėveliais dažnai nuvažiuodavome, ir tada jis man atrodė labai didelis“¹.

Puslapiai iš dienoraščio, 1943 m.

leonas Petrulis). „Buvau mergaitė – romantikė. Per pamokas rašydavau dienoraštį“, sako ji. „1944 m. sausio 23 d. dabar biologijos pamoka. Aš tankiai žvelgiu pro langą ir lyg laukiui, kol pamatysiu...“, „1944 m. vasario 7 d. klasėje. Istorijos pamoka, o aš?... – rašau, rašau. Šiandien turiu norą rašyti, išlieti viską... juk tokia graži gamta matosi pro langą“².

Muzikos mokyklos tuomet Rokiškyje nebuvo, o pirmasis viešas pasirodymas įvyko Rokiškio Šv. Mato bažnyčioje, kuomet šalia vargonų, pritariant muzikos mokytojui Kazimierui Jovaišai, pati viena uždainavo. Sėkmė tapo postūmiu ir įrodymu, kaip trokšta ir gali dainuoti. Tėvai buvo nupirkę pianiną, kuriuo pradžioje dažniau skambindavo jaunesnioji sesuo Nijolė. 1944 m. baigusi gimnaziją, motinos skatinama pasirenka medicinos studijas. „1944 m. spalio 1 d. Jau rytoj važiuoju į Vilnių ir kabinuosi studijuoti odontologiją. Žinoma, jeigu pavyks. Padėk, dievuli, man!“³

Po dviejų sostinėje praleistų savaitių optimizmo mažai, aplinkui vien nepažįstami veidai, slegia rudeniška nykuma, o ir namiškiai toli. Tačiau pati save guodžia, kad viskas turėtų būti gerai, prie visko priprasianti, išmoksianti atsispirti visiems pavojams. Po metų dienoraščio eilutėse jaučiamos pakilesnės nuotaikos. Tuomet gyveno Petro ir Teofilijos Vaičiūnų namuose, kurie, pastebėję merginos gabumus muzikai, atvedė ją į Filharmoniją choro vadovo Antano Gimžausko globai. Atidžiai klausėsi vadovo patarimų, pamokymų, kaip valdyti balsą, tikėjo kiekvienu jo žodžiu. O jis buvo ne tik puikus mokytojas, bet ir nuostabus žmogus. Su choru mergina koncertavo daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių. Pasirinkusi muzikos studijas, Irena greitai ėmė kopti sėkmės laiptais, kartu su kitais gambiausiais buvo perkelta į Konservatoriją, smetoninių laikų primadonos A. Staškevičiūtės klasę. Dainavimo mokslas, kaip ir visa kita, tuomet buvo reglamentuojamas iš Maskvos, todėl daugiau vyravo sovietinės vokalinės literatūros studijos, bet dėstytojai į repertuarą įtraukdavo ir lietuvių kompozitorių kūrinių. Irenos aplinkoje radosi būrys kylančių žvaigždžių, visuomenei jau gerai žinomų artistų: Juozas Indra, Rimas Geniušas, Rimantas Siparis, Antanas Sodeika, sau lygių neturintis, visų gerbiamas ir garbinamas Kipras Petrauskas, kurio Irena, atvykusi iš provincijos, nebuvo nei girdėjusi, nei mačiusi. „Netrukus į „Bristolio“ salę įėjo du vyresnio amžiaus vyriškiai, abudu gana žvalūs, orūs džentelmenai. Buvau jaunatviškai smalsi ir nenuleidau nuo jų akių, sužinojusi, kad tai žymusis operos tenoras Kipras Petrauskas ir rašytojas Antanas Venclova. <...> Ypač mane domino K. Petrauskas –

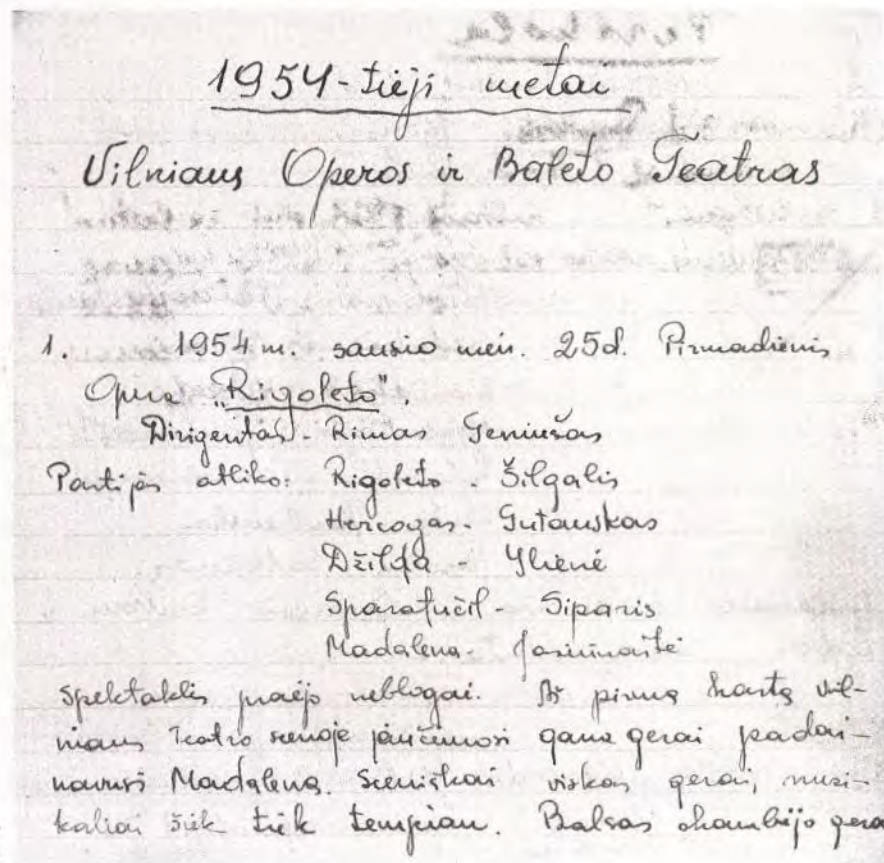
Taip dienoraščio puslapiuose fiksuoti visi pasirodymai

Iš jaunystės dienoraščio

juk pati svajojau apie operą. <...> įsitikinau, jog Dievo apdovanotas viskuo, kad būtų mylimas. Koks jis gražus, nors jau nebejaunas! Iš karto matyti, kad ne paprastas žmogelis, o menininkas!“⁴⁴ Besimokydama konservatorijoje, Irena, graži, drąsi ir pasitikinti savimi studentė, žengė į Operos teatro sceną.

Paskutiniame konservatorijos kurse išgyveno sunkų išsiskyrimą su mylimiausiu, patikimiausiu, teisingiausiu žmogumi – tėveliu. J. Jasiūnas buvo apkaltintas nebūtais dalykais, suimtas ir kaip politinis kalinys išstremtas į lagerį Mordovijoje. Sielvartaudama, norėdama pasikalbėti, pasidžiaugti, rašė jam laiškus.

Irena Jasiūnaitė – G. Verdi „Traviatoje“ Flora

Naujuosiuose Operos ir baletu teatro rūmuose, G. Verdi opera „Aida“, 1976 m.

„Baigiau, gavau diplomą ir dabar dirbu Kauno Muzikiniame Teatre. Konservatoriją baigiau labai gerai, penketais. Dabartinis mano darbas įdomus, dainuoju operose ir koncertuose. Pasisekimą turiu labai didelį.

Turiu atskirą mažytį kambarėlį ir gyvenu viena. Kartais pasidaro labai liūdna, tenka nusišluostyti ašarą, bet kai pradėdau mokytis dainuoti, viską lyg pamirštu. Brangus tėveli, nors tu esi toli nuo manęs, tačiau

kiekvieną sekundę aš esu mintyse su Tavimi“⁴⁵.

Pilni meilės, dvasingumo ir begalinio pasididžiavimo savo mylima dukra Ireną pasiekdavo tėvo rašyti laišukai iš tremties. „1954 m. liepos 8 d.

Prisiminimui brangiam tėveliui duktė Čaikovskio operoje „Pikų dama“, 1949 m.

Marta E. d'Alberto operoje „Slėnyje“, 1956 m.

1976 m. sezonas atidarytas G. Verdi opera „Traviata“. Flora – Irena Jasiūnaitė

Aš esu laimingas, kad yra mano Tėviškė, kur gyvena mano mylimos dukrelės. Tėviškė, laukianti jūsų parvažiuojant ir manęs sugrįžtant iš svetimos šalies“⁶. „1955 m. sausio 28 d. Aš džiaugiuosi Tavo talentu ir esu pilnai patenkintas, kad nukreipiau tave tinkama kryptimi, pagal kurią, įdėjusi daug triūso ir pilnai pasiruošusi, duodi žmonijai brangių meno vertybių. Negaliu žinoti, ar bus lemta klausytis man Tavo dainavimo, vienok esu laimingas, kad vietoje manęs Tave girdi tūkstančiai. Gėlės, kurios Tau įteikiamos, yra nepaprasto dėkingumo ženklas, brangesnis už visas kitas vertybes, jo lengvai nenupirksi <...> Mylima Irute, lauk manęs su nemažėjančiomis viltimis, galbūt nebetoli toji diena, kada ir aš galėsiu parvežti iš Uralo Tau gėlių“⁷. Tačiau dukra iš tėvo sulaukė kur kas brangesnės, kaip ji sako, pačios brangiausios dovanos – savo portreto. Kartu lageryje kalėjęs savamokslis dailininkas nutapė Ireną pagal tėvo duotą nuotrauką, kurioje ji spektaklyje pasipuošusi lietuvaiteis kostiumu. „2012 m. va-

S. Prokofjevo opera „Meilė trims apelsinams“

sara. Nepaprastai susijaudinau, kai gavau šį portretą. Pajutau tokią didelę meilę man skirtą iš tėvelio širdies. Koks jis kilnus, koks dėmesingas. Net verkiau, kai kabinau šią dovaną ant sienos“⁸. Tėvas iš tremties grįžo tik po penkerių metų, o jautrios ir džiaugsmingos susitikimo akimirkos, aišku, sugulė į dienoraštį.

Buvo baimės, kad tėvo tremties faktas neigiamai atsilieps jos studijoms, karjerai, nes sesuo Nijolė dėl to studijas universitete jau paliko.

O Irena vokalistų konkurse, nepaisant, kad jautėsi gerai pasiruošusi ir palankiai įvertinta daugumos komisijos narių, netikėtu ministerijos paskyrimu iš Vilniaus išsiunčiama į Kauno muzikinį teatrą. Nors žymiai vėliau ne kartą pasvarstys, kad tuo klausimu visuomet buvusi atvira, tėtės tremties fakto neslėpusi, ir jos atkaklus darbas, neginčijamas talentas negalėjo būti neįvertinti. Nepaisant visko, susitaikė su likimu, džiaugėsi galėdama dainuoti, teatrui

Jubiliejinio „Karmen“ spektaklio skelbimas

atiduoti visas savo jėgas. Būdamą paskutiniame Lietuvos konservatorijos kurse, studentų statomame diplominiame spektaklyje „Faustas“, kurio režisierius buvo pats Kipras Petrauskas, Irena gavo savo pirmąjį vaidmenį. Prisiminimų dienoraštyje rašo: „2012 m. rugsėjo 9 d. Zybelis – tai pirmas mano prisilietimas prie nuostabiosios, nepakartojamos, kerinčios operos. Tai mano meilės sparnų atsiskleidimas operai. Koks tai džiaugsmas, kokia euforija, koks nepakartojamas jausmas dainuoti operos scenoje, jausti tą aurą ir būti apsvaigintai neapsakomu eliksiuru“⁹. Džiaugėsi K. Petrausko režisūra, jo pagalba ruošiant šį nelengvą vaidmenį – gebėti pasijusti tuo jaunuoliu Zybeliu, suprasti jo vidinę būseną, beprotišką meilę Margaritai. Lydimą pasisekimo netrukus atlieka Bertos vaidmenį Rossinio operoje „Sevilijos kirpėjas“, Madleną „Rigolette“, Us-

tinią operetėje „Mergelių sąmyšis“ ir kitus vaidmenis, kurių neskirstė į labiau svarbesnius ar menkesnius.

„Iš visų muzikos žanrų opera man turtingiausia ir gražiausia“

1953 m. teatro režisieriaus Juozo Grybausko pastangomis ir jos pačios talento dėka pildosi širdyje ilgai slėpta svajonė grįžti į Vilnių. Mecosopranė, o tokių balsų Vilniuje trūko, perkeliama į LTSR operos ir baleto teatrą. Vėliau apie šį karjeros šuolį prisimins: „Nėra jokių abejonių, kad per antraeilį Bertos vaidmenį pakliuvau į Vilniaus operos ir baleto teatrą, todėl šiandien galiu teigti, kad solistas, net mažame antraeiliam vaidmenyje, parodęs balsą ir sugebėjimus, gali patekti į Operos teatrą“¹⁰. Nenuostabu, kad netrukus gavo pildyti anketą, kurioje Irenos Jasiūnaitės pateikti atsa-

kymai, matyt, labiau domino KGB. Į klausimus apie giminaičių gyvenimą užsienyje, tėvo teistumą, rašė tiesą. „J. Grybauskas nepaisė nė tokios anketos su „dėme“. Jis Irenos kelyje į operą – lemtingoji figūra. Valingas, kūrybingas režisierius, laikas dainininką ašimi, apie kurią sukasi visos kitos spektaklio grandys, neneigiantis, kad operoje svarbiausia gerai dainuoti ir kad opera – tai ne drama, tačiau tarp solistų ieškantis gabių aktorių ir spektaklius norintis statyti su jais“¹¹.

Apie labai atsakingą pasiruošimą kiekvienam pasirodymui scenoje byloja repertuaro užrašai nuo pat 1953-ųjų. Metų pradžioje fikso savo koncertus, kuriuose kartu su kitais dainavo įvairių švenčių metu, o vėliau rašė apie atliekamus pagrindinius vaidmenis operos spektakliuose: kaip pavyko, kas dirigavo, kas kokias partijas atliko.

LIETUVOS TSR KULTūros MINISTERIJA
LIETUVOS TSR VALSTYBINIS DARBŲ ŽAIDONOSIOS VĒLIAVOS ORDINO
AKADEMINIS OPEROS IR BALETO TEATRAS

1974 gegužės 11

400-asis spektaklis

Karmen

DALYVAUJA našpelniausi artistai
I. JASIŪNAITĖ (Karmen),
našpelnęs artistas
V. ADAMKEVIČIUS (Don Choso),
TSRS liaudies artistas, TSRS Valstybinis premijos laureatas
J. STASIŪNAS (Escamiljas),
G. APANAVIČIŪTĖ (Mikrola) ir kt.

Pradžią
Pachano a **19,30** val.
vaco.

Irena Jasiūnaitė – Karmen

Pavyzdžiui, apie save: „1954 m. birželio 20 d. „Eugenijus Oneginas“. Pirmą kartą. Padainavau gana gerai. Po arijos plojimai. Gavau rožių buketą iš Alekso“¹². Tų pačių metų lapkričio 13 d. „Caro sužadėtinė“: „Padainavau vidutiniškai, nekokia nuotaika, negalėjau kaip reikiant susikaupti, keletą vietų laiku neįstojau“¹³. Vis išsamesni, ilgesni komentarai po kiekvieno spektaklio atskleidžia ne tik atlikėjos brandą, didelį reiklumą sau, scenos partneriams, bet ir stebina solistės gebėjimas surasti laiko įrašams dienoraštyje.

„1975 m. gegužės 21 d., trečiadienis. „Kryžkelėje“ Marija. Aš buvau geroje vokalinėje formoje. Padainavau labai gerai, ypač IV paveikslą ariją „Tekla saulelė...“ turbūt taip gerai niekuomet nebuvau sudainavusi. Vaidybiniai irgi buvau vaizde ir kūrybinga. Esu patenkinta spektakliu. Dar taip jaustis šioje operoje

niekad neteko. Galbūt atsakomybė, o gal ir padarytos skriaudos mano atžvilgiu duoda užsispyrimo ir jėgų įrodyti, kad dar galiu sudainuoti ir vokališkai nelengvas partijas“¹⁴.

Be rimtų vertinimų, operos solistė pasakoja ir netikėtus, juokingus nutikimus scenoje, pavyzdžiui, kartą, dainuodama operoje „Faustas“ prieš pat išėjimą į sceną užkabino už višies rankovę. Juokauja: „Pone, diev. Gerai, kad nepasimečiau ir, pakeitus mizansceną, tarpdury sudainavau.“

Pluoštas didelių ir mažų lapų, labai dažnai tiesiog kreivai atplėštų,

kuriuose vis mintys apie operą kaip žanrą, apie tai, kas, jos manymu, svarbiausia geram operos solistui. „Mano supratimu, opera – pats išraiškingiausias menas. Operos solistas, jeigu jis turi įgimtą talentą, jis sugeba atskleisti pačius subtiliausius, pačius tikriausius jausmus savo balso spalvomis, niuansais ir net balsine kalba. Tai vien žodžiais neišsakysi tos plačios skalės reikalaujančių išraiškos priemonių, vaidybos. <...> Balsu galime atskleisti pačią subtiliausią vaidybą. Lietuvos operos pasididžiavimas, galima sakyti

ie
LENINGO 74 № 20

Nusipelnusi liaudies artistė Irena Jasiūnaitė

„operos tėvas“, Kipras Petrauskas irgi buvo nepamiršamas kaip stiprus aukšto lygio dainininkas ir puikus aktorius. Žinoma, tą patį parodė ir jo mokinys V. Noreika, sukūręs daug nepamirštamų vaidmenų, taip pat ir Chose, su kuriuo man teko dainuoti. Taigi, jei blogas aktorius, tai ir gražiausias balsas nepavergs žiūrovo. Nes opera, tai ne koncerte padainuota arija ar daina. Per keturis veiksmus vien dainavimas, be emocijų, tik lygus, tvarkingas dainavimas, nors ir gražiausias, profesionaliausias – nusibosta ir pagalvoji, kodėl žiūrovas nesijaudina. O kiek galima grožėtis vokalizavimu? <...> Be galo didelę reikšmę menininkui turi ir intucija – tos didžiosios meno tiesos supratimas. Talentas yra padovanojamas, o ne užtarnaujamas“¹⁵.

Televizijos laidoje „Vakaro svajos“, 1978 m.

Pažinusi kerinčią scenos aurą, supratusi, kaip ji keičia jos gyvenimą, pajuto visišką priklausomybę scenai. Buvo pasiryžusi viską aukoti, kad tik joje būtų, kad tik dainuotų operoje. O juk taip seniai apie tai svajojo, ir ši svajonė išsipildė. „Netrukus, po sėkmingų gastrolių Maskvoje, grupę teatro menininkų apdovanojo garbės vardais. Ireną Jasiūnaitę – nusipelnusios artistės vardu (1964 m.). Pasijuto „be galo laiminga – pirmą kartą reikšmingai įvertinta“¹⁶. Priešingai nei publika, „straipsnius apie operą rašiusieji tikrai nelepino Irenos savo dėmesiu. Gal todėl, kad išdrįsdavo dainuoti ir vaidinti savaip, kad stengėsi būti absoliučiai nepriklausoma. <...>

ir gal svarbiausia – negeidžianti ir nekurianti aplink save primadonos aureolės, kuri apgaubtų, saugotų, verstų garbinti. Ireną Jasiūnaitę galėjai tik mylėti“¹⁷.

„Trūksta tikros šilumos, tyro, teisingo džiaugsmo“

Nepaisant didžiulio užimtumo, niekada neapleido mintys apie gimtuosius kraštus, ten likusius artimuosius. „1982 m. gruodžio 3 d. Nuvažiauvau į Rokiškį aplankyti tėvelių. Tėtė sublogęs, matyt, kad jo sveikata palapsniui blogėja. <...> Nega liu pagalvoti, kad galiu jo netekti, tai siaubinga ir skaudu. Tėvelis padalino paskutinius savo turimus brangesnius

Tortila J. Gaižausko operos
„Buratinas“ premjeroje, 1985 m.

daiktus. Man paskyrė auksinį rankinį laikrodį ir auksinį vestuvinį žiedą, Nijolei – auksinį kišeninį laikrodį ir žiedą. Mama susinervavo, puolė tiesiog į isteriką. Buvo labai nejauku ir skaudu. Pamačiau, kad Tėtei yra labai sunku gyventi ir kentėti“¹⁸.

1983 m. kovo pabaigoje dėl pablogėjusios sveikatos tėvą atsivežė į Vilnių. Klinikoje atlikta operacija neišgelbėjo. Dienoraštyje užrašo, kad „balandžio 13 dieną, ketvirtadienį, lygiai 9 valandą ryto, mirė mano mylimas Tėvelis.“ Pagal jo norą buvo palaidotas tėvų žemėje – Panemunėlio kapinėse. Tiek daug gražių minčių apie tėtį liudija, koks svarbus jis buvo Irenos gyvenime. Kaip trūksta „vienintelio, kuris taip gerai suprato jos vidinį pasaulį, kokio buvo nepaprasto gerumo, tikrumo, teisingumo visų atžvilgiu žmogus. Kad tokių kaip jis labai mažai, sulyginti nėra su kuo. Trūksta jo ir gimtame Rokiškyje. Minėdama tėvo mirties metines, savo dienoraštyje rašo: „Krinta ašara, nuplaudama tą didžiulį širdies skausmą, kuris niekad nepraeis, ta didžioji širdies kančia nenustos kankinusi“¹⁹.

„Žaviuosi visais muzikiniaiis žanrais, tik jeigu tai atlieka talentingi dainininkai ir labai talentingi. Nemėgstu falšo ir prastumo“

Operos solistei rūpėjo ir lietuviško folkloro likimas. Kad iš kartos į kartą jis būtų mums artimas ir išliktų, neužtenka vien transliuoti per radiją. O ir atlikti liaudies dainas ne tik garbingo amžiaus žmonės turėtų.

Koncertas televizijos studijoje

Pašiekštis. Manasis vasaros tarpsnio būstas, 1997 m.

Sako, kad taip, tai gražu ir miela, tačiau ar tik pasenusiais balsais dainuojamos lietuvių dainos... Klausia, kur tos dainos, dainuojamos jaunais, skambiais balsais? Scenoje jų labai mažai. Samprotaudama apie baletą, užsimena, kad turėjo „savuosius“ baleto favoritus ir vieną iš jų – A. Ruzgaitę, kurią pažinojusi daugiau nei 50 metų. Viename iš jos archyvo lapelių parašyta, kad tai pirmiausia labai nuoširdus žmogus, visapusiška asmenybė, žavinti vidine emocija, sklindančia iš jos plastiškos laikysenos. „Visada žavėjaisi talentingais žmonėmis, ypač poetais, nes labai patikdavo poezija. Todėl ir mano vyru tapo poetas Vytautas Bložė. Nuo to laiko aš iš arti galėjau būti poetų rate ir net asmeniškai juos pažinti. Taip pirmą kartą teko pažinti ir Sigitą Gedą. <...> Labai įdomus poetas. Jo posmai tiesiog nenuspėjami, originalūs, negirdėti“²⁰.

**„Didžioji mano meilė,
kuri manęs nenuvylė –
opera“**

XX a. paskutiniais dešimtmečiais I. Jasiūnaitės užrašuose vis daugiau pamąstymų apie ateitį, vis dažniau

įrašomi žodžiai „viskas eina jau į pabaigą.“ „1977 m. spalio 27 d. Manau, kad šį savo operinio dainavimo pirmutinį vaidmenį – Zibelį (operoje „Faustas“) sudainavau paskutinį kartą. <...> Pati sau viena galėjau pasakyti Sudie, mano pirmoji svajone! Sudie, Zibele... Sudie!“²¹ Dar po poros metų dainuoja 500-ajame D. Verdžio operos „Traviata“ spektaklyje ir dar po metų, birželio 15 d., rašo, kad tai turbūt paskutinį kartą sudainuota Flora, nes bus naujas pastatymas ir greičiausiai jos nebepakvies, yra nemažai pretendenčių.

1983-iejį. Svarsto, ką jie atneš, kiek dar turės jėgų ir galės dirbti, nes jau tuoj bus treji metai, kaip yra personalinė pensininkė ir galėtų nebedirbti. Bet to nenori: turi labai daug ir įdomių darbų ir tuo džiaugiasi. Džiaugiasi savo geru balsu, stebisi, kad ir būdama tokio amžiaus, puikiai atlieka savo vaidmenį, gauna daug komplimentų. Kaip visada, gražiai atsiliepia apie scenos partnerius, puikų operos dirigentą V. Viržonį.

1985 m. spalio 28 diena, pirmadienis – laimingiausia diena –

suteiktas Lietuvos liaudies artistės vardas. Pranešimas apie apdovanojimą paskelbtas per televiziją. „Nekantariai laukiau „Panoramos“, labai jaudinausi. Nemaniau, kad taip galima jaudintis ir džiaugsmo valandą. Kokia laimė, koks džiaugsmas! Šiandien mano Menininkės didžiausias įvertinimas. Ilgai svajoju ir norėjau būti Liaudies Artiste, <...> kad tik būtų jėgų ir sveikatos. Kaip norėčiau dar ką nors padaryti, įrašyti įrašus. Būtų gera nors baigiantis mano menininkės karjerai palikti ką nors naudingo, gražaus. Norėčiau, kad būtų ką prisiminti kitiems“²². Šio apdovanojimo proga gruodžio 15 d. vyko I. Jasiūnaitės jubiliejinis „Rigoletto“ spektaklis, kuriame solistė dainavo Madleną. „Labai pakiliai ir ypatingai nuoširdžiai pasveikino Virgilijus Noreika. Jis atsiklaupė prieš mane, pabučiavo ranką ir įteikė didelę baltų amarilių puokštę. <...> atsiklaupti prieš artistę tūkstantinės minios akivaizdoje – didelis, nepakartojamas momentas. Aš buvau labai laiminga“²³. Be abejo, atvyko pasveikinti žemiečiai rokiškėnai, teatro kolektyvai. Negali nesistebėti, tiek atidavusi scenai ir žiūrovui, už tai gavusi valstybinį įvertinimą, galvoja apie norą dar „padaryti ką nors naudingo ir gražaus“. Buvo vaidmenų, pavyzdžiui, mylimas Auklės vaidmuo „Eugenijuje Onegine“, daugelį metų dainuotas vienos, be dublerės. Nepaisant sveikatos, neteko atšaukti nė vieno spektaklio. Pati Irena rašo, kad sąžiningiau atlikti savo darbo turbūt neįmanoma. Tokia tad Irena Jasiūnaitė. Sunku suskaičiuoti, kiek koncertų, radijo ir televizijos įrašų, gastrolių... Operos solistė teigia, kad tuo laiku lietuviška opera buvo aukščiausio lygio. Pati stebisi, kiek vaidmenų, kiek dėmesio, šilumos iš žiūrovų, pagarbos, supratimo iš kolegų (nors dienoraštyje minima ne viena intriga, neteisybė, ko aktorė ypač nepakęsdavo), ir laikas pralė-

kė it viena diena. „Akademiniame operos ir baletu teatre dirbau nuo 1953 metų. Sukūriau apie 50 įvairių, mano balsui – mecosopranei – skirtų vaidmenų. Dainavau beveik visuose to meto lietuvių kompozitorių pastatymuose. Vien Mirtą „Pilėnuose“ dainavau 90 kartų. Sukūriau: „Karmen“ (dainavau 90 kartų), Amneris „Aida“, Eboli „Don Karlas“, Marta „Slėnyje“, Santuca „Kavalerija Rustikana“, Končakovna „Kunigaikštis Igoris“, Olga „Eugenijus Oneginas“, Liubaša „Caro sužadėtinė“, Zybelis „Faustas“, Perikola „Perikola“, Varvara „Ne vien tik meilė“, Ulrika „Kaukių balius“, Polina „Pikų dama“. Iš operos solistės užrašų matyti ne tik sukurtų vaidmenų gausa, bet ir labai įtemptas darbo grafikas. Pavyzdžiui, Martą Šverlein „Fauste“ atlieka 1974 m. lapkričio 24, 30, gruodžio 16, 22, 26, 28, sausio 4 d., o kitomis dienomis dar Floros vaidmuo „Traviatoje“ ar Končakovnos operoje „Kunigaikštis Igoris“, o Auklė operoje „Eugenijus Oneginas“: „kol kas esu vienintelė Auklė, todėl dainuoju visus spektaklius“²⁴.

1986-ieji, rugsėjis. Irena Jasiūnaitė į teatrą ateina jau tik kaip žiūrovė. „Sudie, mano mylima svajone, sudie mano gyvenimo džiaugsmė, sudie pati didžiausia laime, lyg toji trumpalaikė rožė, kuri kvepėjo, spindėjo savo grožiu, teikė visiems džiaugsmą, meilę ir grožį, sudie, nes jau nuvyto...“²⁵

Iš užrašų matyti, kad neretai lankosi operoje ir toliau savo dienoraštyje nuoširdžiai pasakoja apie kolegų pasirodymus, kritiškai, atvirai vertina naujų spektaklių scenografiją, režisūrinius sprendimus. Su ypatingu jauduliu lankosi savo mylimiausioje operoje „Karmen“ ir pripažįsta, kad ne viskas jai ten patinka. Šiltai atsiliepia apie ne vieną jaunąjį teatro kolegą. Operos solistė dažnai kviečiama į kultūrinius renginius, džiaugiasi juose dalyvaudama (taip

Irena Jasiūnaitė susitikime su žemiečiais Rokiškio krašto muziejuje, 1998 m.
Susitikimą vedė Z. Jodeikienė

pat ir Rokiškyje). Su kolegomis bendrauja telefonu, susitinka su draugais, scenos bičiuliais – gyvenimas pilnas veiksmo. Džiaugiasi 1987 m. balandžio 21 d. Menininkų rūmuose vykusiu jos kūrybos vakaru, jai parodytu dideliu dėmesiu, glėbiais gėlių, nuoširdžiais prisiminimais ir ypač, kad vakarą vedė dirigentas Vytautas Viržonis, „kuris vienas iš artimiausių mano kūrybinio kelio draugų ir labiausiai pažįstas mano kūrybinį kelią“. Tikru draugu laiko ir scenos partnerį Virgilijų Noreiką, gražiai atsiliepia apie jo pasirodymus ir sako, kad negali rasti vaidmens, kuris jam būtų nepavykęs, vadina jį ryškiausiu Lietuvos dainininku, vienu ryškiausių pasaulio operos solistų: „Meistras tikrąja šio žodžio prasme. Kiekvienas kūrinys atliktas virtuosiškai. Kiek balso spalvų! Kokia išraiška“²⁶. Prisimena brangų ir jaudinantį momentą, kai 75-mečio proga nuo maestro gavo dovaną: jo įdainuotą kasetę su pasveikinimo komplimentu įrašo pabaigoje – „Tai fantastiška dainininkė“.

Laikui nenumaldomai bėgant, vis dažniau prisimena žmones, draugus, scenos partnerius, kurie jos

gyvenimą padarė gražesnę, prasmingesnę, suteikė daugiau pasitikėjimo, kūrybinių spalvų scenoje. Gražių žodžių netrūksta apie kolegą ir draugą Henriką Zabulėną, nepakeičiamą scenos partnerį Valentiną Adamkevičių, nepakartojamą to laikmečio primadoną Petronėlę Zaniauskaitę, nuoširdų globėją ištikus sunkumams, jos pavadintą operos ažuolu – Joną Stasiūną, meistriškumo ir profesionalumo pavyzdžiu vadintą Eduardą Kaniavą ir daugelį, daugelį kitų. Prisiminimus apie juos operos solistė rašo jau po 2000-ųjų ir apgalvestauja, kad daugumą jų palydėjo amžino poilsio...

2000 m. spalio 10 d. vyko jubiliejinis dainininkės Irenos Jasiūnaitės vakaras. Jį vedusi muzikologė Ona Narbutienė kalbėjo, kad to meto dainininkams niekas nesiūlė užsienio kontraktų, nevadino jų žvaigždėmis. Tas pokario menininkų kartos gyvenimas buvo ribojamas sovietinio režimo normų. Bet savo pašaukimu jie tarnavo ištikimai: dainavo ne tik operos scenoje, jų balsai nuolat skambėjo Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Lygiai taip ir Irena Jasiūnaitė – gyveno teatru, dirbo jame ir jam.

Rokiškio meras V. Kanopa įteikia Irenai Jasiūnaitei
Rokiškio krašto garbės pilietės vardo regalias, 2000 m.

Su kraštiečiais Rokiškio dvare, 2000 m.

„Man labai brangu, kad sulaukus solidaus amžiaus – 85-erių metų gimtadienio (2010 m.), esu pagerbta šiuose Operos ir baleto teatro rūmuose, kuriuose prieš daugelį metų dainavau jų atidarymo pirmajame spektaklyje. Gera, kad likimas man lėmė šiandieną matyti jau kitų talentingų atlikėjų dainuojamą „Karmen“ man skirtą spektaklį. <...> dėkoju visiems žiūrovams, kurie myli Operą – gražiausią, tauriausią, turtingiausią iš visų muzikos žanrų,

visiems, kurie myli Lietuvos operą. Esu labai dėkinga visiems, kad šį vakarą esu tokia laiminga“²⁷.

„Dainuodama Karmen aš patirdavau didžiausią laimę, neapsakomai pakylėtą nuotaiką. Aš būdavau tiesiog laimingiausia pasaulyje“

„Man nepaprastai daug davė mano vaidmenys. Būdavo, po nusisekusio spektaklio einu gatve pa-

kelta galva ir renku vyrų žvilgsnius. Vien mano Karmen kiek džiaugsmo teikė. Tai ispanei ne vienas poetas ditirambus giedojo. Man mieliausios Vytauto Bložės eilės, nes jos skirtos manajai Karmen. Visada malonu prisiminti gėlių puokštes scenoje. Ypač kai jų gauni be parašų. Tik neatsimenu nė vienos puokštės, kurios savininkas anksčiau ar vėliau nebūtų atsiliepęs. Vyrai apie savo gerus darbus visada randa progą priminti“²⁸.

*Karmen dainavo meilę pražūtingą,
Gyvenimą be prietarų ir baimės.
Ir siūlė rožę man – raudoną,
nuodėmingą,
Užburtą širdimi ir laime.*

(S. Nėris. „Raudona rožė“, 1931)

1955 m. rugsėjo 12 d. Kauno muzikinio teatro žiūrovai pirmą kartą išvydo Irenos Jasiūnaiteės Karmen, kurtą to paties pavadinimo G. Bizet operoje. „Juk tai – kiekvieno mecosoprano svajonė. Mano supratimu, iš viso repertuaro yra vienas iš įdomiausių vaidmenų – aistringiausių, temperamentingiausių ir artistiškesnių. Šitą vaidmenį reikia užsitarnaut – iki tol daug antraplanių atlikti. Bijojau, drebėjau, juk prieš mane Karmen yra dainavusi ne viena garsi operos solistė, o čia – premjera. Bet ką reiškia jaunystė, šitam vaidmeniui ji tiek aistros ir svaigulio suteikia... Karmen premjeros atėjo pažiūrėti pats operos tėvas K. Petrauskas. Jam tada jau 70 m. buvo, operose senokai nebedainavo. Po spektaklio ateina jis į solisčių grimo kambarį: pagyrų ir ditirambų nežarsto, tik prieina, uždeda ranką man ant peties ir sako: „Kitą kartą dainuosi su manimi“. Apsisuka ir iš-eina. Kitos dainininkės pripuolusios juokėsi, kad nedėčiau vilčių, kad K. Petrauskas seniai nedainavęs ir rolę pamiršęs. <...> Ir ką jūs pasakysite: po savaitės lentoje kabo

didžiausias skelbimas, kuriame nurodoma nauja operos sudėtis: Karmen – Irena Jasiūnaitė, Chosė – Kipras Petrauskas. Tiesiog ant sparnų skraidžiau po teatrą.²⁹ Išgyvendama ne tik laimę, bet ir didžiulę atsakomybę, labai atsakingai ruošėsi. Solistė džiaugėsi, kad pavyko puikiai, vaidino su užsidegimu ir aistra, gražiai rodė meilę jos Karmen. „Kipras uždegė mane nuo pirmos minutės. Koks partneris! Kaip atsako į kiekvieną mano žvilgsnį... Įsimylėjau! Mums nebeliko nei dirigento, nieko neliko. Muzika – jo kraujyje“³⁰. „Aš tada pamačiau, koks operos dainininkas turi būti dar ir aktorius. Vėliau su K. Petrausku mes dar vienoje operoje kartu dainavome, koncertuodavome drauge. Jis mane labai vertino. Aš tada ir apie Karmen vaidmenį daug ką supratau“³¹. Karmen buvo jos svajonė ir išsipildymas. Šis vaidmuo solistę lydėjo ilgą sceninio gyvenimo laikotarpį ir kaip operos solistei, ir kaip aktorei suteikęs daug džiaugsmingų akimirų. Jis turėjo įtakos ir tolesniam solistės darbui operos teatre – vienas po kito skiriamai dideli mecosoprano vaidmenys: Eboli „Don Karle“, Marta „Slėnyje“. Gražiai I. Jasiūnaitė atsiliepia apie operos „Karmen“ partnerius. „Eskamiljo. Nepamirštu to reginio, kada prieš mane (Karmen) pasirodė nuostabus, valingas toreodoras, kurį Karmen iškart galėjo pamilti. Toks Juozo Mažeikos Eskamiljo visapusiškai apdovanotas tiek išvaizda, tiek laikysena ir maloni, nepaprastai emocingu tembru“³². Chosė vaidmenį operoje yra atlikę V. Noreika, V. Adamkevičius ir garsus Estijos operos solistas Georgas Otsas, apie kurį atsiliepia, kad tai ypatingu talentu apdovanotas dainininkas. Kad tai XX a. legenda, įvairių muzikinių žanrų atlikėjas, kad jo pasirodymai scenoje buvo tiesiog stebuklas, kurio ilgam nebuvo galima pamiršti.

Primadona 75-ojo jubiliejaus dieną

„<...> Paskambino į mūsų teatrą iš Rygos, pakvietė ten dainuoti Karmen. Eskamiljo vaidmenį turėjo atlikti estas G. Otsas, Chosė – J. Fischeris iš Latvijos. Mažai kur tada išvažiuodavome, o tokių kaip aš – liaudies priešų vaikų – apskritai niekur neišleisdavo, todėl ta kelionė buvo didžiulis įvykis. Laiminga susirinkau Karmen kostiumus, rožes, karolius ir išvykau į savo pirmąsias gastroles. <...> Otso Eskamiljas buvo puikus, bet ir aš pasirodžiau gerai. Labai jaudinausi šalia tokio partnerio. Juk – TSRS žvaigždė, nuostabus solistas, aktorius, žavus vyras. Visų moterų svajonė. Ir aš juo susižavėjau“³³.

Solistė pastebi, kad Karmen vaidmuo atskleidė, netgi formavo, daugelį jos pačios charakterio savybių: moteriškumą, temperamentą, aistrą, tikslo siekimą. Buvo laiminga dainuodama Karmen, kiekvieno pasirodymo scenoje su nekantrumu laukdavo ir džiaugdavosi. „Dieve, kodėl aš taip myliu Teatrą. Man pats didžiausias džiaugsmas – dainuoti. Dainuoti savo brangiausią, mylimiausią vaidmenį Karmen“³⁴. I. Jasiūnaitės kurta Karmen žiūrovai

žavėjosi per 100 kartų ne tik Vilniuje, bet ir Taline, Rygoje, Minske, netgi Ufoje.

O kada paskutinį kartą operos solistės I. Jasiūnaitės Karmen užlipo į sceną? Labai įdomūs sutapimai. Dienoraštyje randame įrašą: „1974 m. gegužės 11 d., šeštadienis. Paskutinis spektaklis senuosiuose Operos teatro rūmuose. Paskutinis – 400-asis „Karmen“ spektaklis. Turėjau laimę dainuoti savo mylimą vaidmenį. <...> Spektaklis buvo puikus, nepamirštamas. Turbūt paskutinis mano susitikimas su šiuo vaidmeniu. Kiek daug gavau gėlių, ypač rožių“³⁵. Dalį rožių operos solistė sudžiovino ir pasiliko kaip brangiausią Karmen atminimą.

Karmen Ireną Jasiūnaitę „lydėjo“ ir vėliau, tik jau nebe scenoje... 2009 m. lapkričio 29 d. Lietuvos operos ir baleto teatre vyko Ž. Bizė operos „Karmen“ premjera, į ją solistė buvo pakviesta garbingo svečio teisėmis. Po premjeros dalijosi įspūdžiais: „Tiesiog svaigau išgirdusi uvertiūrą, jau pirmuosius šios nepakartojamos muzikos akordus. Pasijutau, kaip sakoma, devintam danguj. Pamiršau savo senatvę, pamiršau, kad jau blogai matau,

* * *

Net pati gražiausia, žaviausia, mieliausia akelūnke - kaip greitai užgesė pradingsta! Kokie jį trumpai!
 Turbut tik talentingas, aktorius - patirė tiek daug gražiausių atsiminimų. Gražiausių - staiga pradingstančių, nepakartojamų!

1995, kovos 30 d.

Ketvirtadienis

Šiandien, ir pat aukštąs ryto drauge su Rimu, kuris vėžė mane į Rokiškį, vada-voje žaunžinti mylimos Mamytės atminimą. Kaip būvau susitarusi, užsakuoti Rokiškyje pa-uirklą, šiandien jau turime įgyvendinti. Tačiau važiuojant į ją, smierpas, net helio neuve-
 toji Taciūn atliejant prie Rokiškio stebuklia-
 gai suvėrė saulę, graži, nuostabi saulelė
 didelė paribare. Kaip sutarta, paminėklą nuve-
 žė į Rokiškio slėpio kapines, įstatė man labai
 patinka kaktus, gražus, tiktinąs žaunžinimas
 Graudu, bet atlikus mamytės pagerbimus - ramiau

Dienoraščio puslapis apie mamos atminimo įamžinimą

bet nepamiršau savo gražiausio gyvenimo tarpsnio. Jaučiausi lyg tai sugrįžusi į savo jaunystės tarpsnį, jaučiausi lyg apsvaigusi nuo šampano. Kokia tai brangi, dar kartą man suteikta laimė³⁶. Prisimindama premjerą, daug gražių žodžių skiria naujajai Karmen personažo atlikėjai Ievai Prudnikovaitei, giria už puikų balso tembrą ir jo valdymą, už plastiką ir laisvus judesius, čigonišką išvaizdą. Žavėjosi Chosė – Valdu Vyšniausku, „turinčiu dramatinį, gražaus tembro balsą, artistiškumą.

Tai mūsų operoje ne dažnas tokio dramatinio balso atlikėjas – ypač Chosė, kur tiek daug dramatiškų vietų, reikalaujančių tokio išraiškingo balso. Susižavėjau V. Vyšniausku³⁷. Laiminga matydama scenoje jaunąją kartą, ypač laiminga pačiai primadonai parodytu dėmesiu – raudonų rožių puokšte iš paties Operos ir baleto teatro generalinio direktoriaus Gintauto Kėvišo rankų. „Kokia staugmena, koks manęs, kaip Karmen, pripažinimas. Na, tiesiog neįtikėtina, kad tai realybė, o ne sapnas. Svaigstu

iš laimės!³⁸ Dalyvavimas premjeroje operos primadonai suteikė ne tik begalinį džiaugsmą dėl jai parodytos pagarbos, tikėjimą jaunąja operos karta, bet ir pažadino viltį bei pasitikėjimą savo jėgomis: „Tai tu, Opera, dar manyje, dar jaudini mano širdį, dar skleidi virpesį ir optimizmą, kuris duoda jėgų ir noro gyventi. Dar noriu gyventi“³⁹.

Daug džiugesio, optimizmo teikė laukiami ar netikėti skambučiai, susitikimai, dovanojamos gėlės, įdomūs pašnekesiai su taip mėgstama žolininke Elena Šimkūnaite, muzikologe Zita Kelmickaite, aktore Doloresa Kazragyte, kraštiečiais Vida ir Petru Blaževičiais ir daugeliu kitų. Po tokių pašnekesių visuomet rikiuodavosi labai nuoširdžios padėkos ir džiaugsmo eilutės, kad ją prisimena, kad vis dar esanti žmonėms įdomi ir reikalinga, trumpai užrašomas pokalbio turinys. Aprašyti keli įdomūs susitikimai su skulptoriumi, beje, taip pat rokiškėnu, Leonu Žukliu ir jo žmona. Skulptorius sumanė sukurti primadonos bareljefą. „2010 m. gegužės 24 d. Ypatingą aurą pajutau apsilankiusi skulptoriaus dirbtuvėse, kur ant sienų kabėjo daugelio žymių Lietuvos žmonių portretai, o šalia jų ir manosios Karmen, dar tik molyje sukurtas atvaizdas, <...> vos valdžiaus ašaras“⁴⁰.

Nors gyveno gana aktyviai, bet visuomet mėgo vienatvę ir vadino ją sielos džiaugsmu. Suprantama, po spektaklių, laidų, įrašų studijoje, susitikimų reikėjo atgauti jėgas, sukaupti mintis, tiesiog pabūti pačiai su savimi. Be to, visada rasti laiko dienoraščiui, pastaboms, paprastai tai būdavo sekmadieniai. Paskutiniaisiais gyvenimo metais mintys dažnai nuklysdavo į poilsio oazę Pašiekštyje, Labanoro girioje, kur įsikūrė dar gyvendama su vyru V. Blože ir kurioje, kol jėgos leido, gyveno ir likusi viena. Ši vieta gelbėjo ir nuo ilgesio teatrui. „2012. m. liepos 22 d...

kaip gera būdavo Labanoro miškuose šiuo metu rinkti mėlynės, dar ir žemuogės, o prie pat namų, kieme – avietės. Toks nusiramėnimas, toks uogų skleidžiamas aromatas, tiesiog veidą apgaubiantis...“⁴¹ Suprato, kad su nubėgančiomis vasaromis viskas, kas buvo taip gražu, tolsta į praeitį. O ateitis, kokia ji? Ateitis, sako ji, labai ribota... „2013 m. birželio 8 d. Per visus 40 metų mano praleistas laikas nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens. Tai mano džiaugsmas, mano meilė gamtai, tai visas mano gyvenimas, kai jau didžioji mano meilė – opera – praeityje. Pasilikio miškai, ežerai, saulės patekėjimas, jos nusileidimas, vėjai ir vėtros, griaustiniai ir žaibai. Tai buvo mano stichija, mano būsenos esmė.“⁴² „Klausiate, ar nebijojau senti? Nebijojau. Man atrodė svarbu nesukriošti vidumi. Ir dabar mano širdis nėra sena, nors plaka jau prastai. Nenorėjau tik žilų plaukų“⁴³.

Nenuostabu, kad 2013 m. dienoraščio puslapiuose daugybė prisiminimų iš primadonos operinio dainavimo aukso amžiaus. Kurti pirmuosius vaidmenis teko laikmečiu, kuomet išvykti į užsienį, išgirsti, pamatyti italų operos grandus, susipažinti su jų mokykla galimybių nebuvo. Teko kurti remiantis savo įgimta nuojauta, supratimu, kad operos menas – ne tik stiprus balsas, bet ir aktoriniai gabumai, išraiška, įvaizdis. „2013 m. balandžio 26 d. Dabar, kada jau esu solidaus amžiaus, išmananti, girdėjusi pasaulyje pastatytas operas, supratau, kaip teisingai tuo metu kūriau ir norėjau kurti savo vaidmenis. <...> Gailiuosi šiandieną, kad dabartinis laikmetis jau ne mano, kur galėčiau atsiskleisti visumoje, be tokių intrigų, pavydo. Tiesiog galėčiau įrodyti, ką jaučiu, ką noriu dainavimu pasakyti. <...> mintys grimzta į praeitį. Tiesiog pradėdau analizuoti savo likimą, kokia aš buvau. Ar ne per daug sureikšminu save?“⁴⁴

85-ojo jubiliejaus proga operos primadoną sveikina NOBT generalinis direktorius G. Kėvišas, 2010 m.

„Kol dar baltas paukštis danguje, kol stebiu kur jis skrenda, kur jis grįžta... esu laiminga“

„Gyvenimas – tai didelė dovana.

Esu laiminga, kad esu čia, operos teatre, kur praėjo gražiausias, laimingiausias mano gyvenimo tarpsnis, kur atidaviau savo širdies dalelę, jaunystę, didžiąją savo meilę. Sukūriau, atlikau mylimiausias savo vaidmenis, atidaviau viską, ką man likimas suteikė geriausio. O lėmė sudainuoti pačius gražiausius mecosopranui skirtus vaidmenis“⁴⁵. Nors buvo ne tik gražūs, įspūdingi vaidmenys, ovacijos ir daugybė gėlių, bet netrūko ir intrigų, neteisybės, kurias solistė jautriai išgyveno. Jas visuomet stengėsi išlaikyti savyje, išlieti dienoraščiui, bet nesivelti į atvirus konfliktus. Dažniausiai, kaip ji rašo, už skriaudas likimas su kaupu atlygina žiūrovų dėmesiu, partnerių komplimentais, išskirtinėmis padėkomis.

„2013 m. balandžio 20 d. Man teko atsiskleisti pačioje savo karjeros viršūnėje tais laikais, kai mano biografija buvo nepalanki to meto laikmečiui. Nebuvau nei partijos narė, nebuvau turinti kokių nors asmeninių biografijos privalumų.

Tėvelis buvo nuteistas, ištremtas. Visa tai jaučiau, supratau. Todėl stengiausi atiduoti visas jėgas, viską, ką turėjau iš prigimties, negailėdama savęs. <...> esu dėkinga tiems žmonėms, kurie nepaisė mano biografijos“⁴⁶.

„Kai tau sueina devyniasdešimt metų, puikiai suvoki, kad liko jau visai nedaug. Turi dėkoti likimui, kad jis tau dovanojo tiek daug laiko – dainuoti, gyventi ir mylėti...“⁴⁷ Kuomet jau atėjo ir gerokai per devyniasdešimt, ramiai priėmė amžiaus našta, nes tie metai tokie turiningi ir turtingi. Sako „užtenka pirštais paliesti savo sudžiovintų rožių puokštelę ir prisiminimai atgyja, lyg vakar buvę...“ tik turėk laiko ir gebėk juos užrašyti, nes akys labai nusilpusios, nebemato. Nepaisant visko, operos legenda stengiasi rašyti, lapų pluošteliu susegti ar susiūti pagal mėnesius. Tik įskaityti, suprasti mintį pašaliečiui tikrai nelengva. Rašė galbūt intuityviai, jausdama rašomojo popieriaus formata, po 2–3 žodžius eilutėje. 2018 m. spalio 29 d. – solidus 93-iasis šios įstabios operos solistės gimtadienis, ji ne viena, nevieniša. Kai kurias eilutes iš susegtų šio mėnesio lapų pluošteliu įskaitau: „Vakar mane

aplankė Rokiškis. Tai žmonės, kurie mane prisimena, myli ir visuomet vertino mane⁴⁸. Dėkoja merui Antanui Vagoniui, ypač muziejaus direktorei Nijolei Šniokienei, „kuri visada buvo labai dėmesinga mano asmenybei“, rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ vadovui Algiui Naručiai. Prisimena brangiausias žmones – mamą ir tėtį.

„Sausio 1 d., antradienis. Laiminga esu sulaukusi Naujųjų metų – 2019-ųjų. <...> man pradeda eiti 94-iejai. Bet nežinau, kiek man dar bus leista džiaugtis, kad dar esu ant šios žemės. Šiandien dar yra man jėgų, dar einu, bet kaip bus toliau? Kokia laimė, kad dar galiu mąstyti, dar galiu viską prisiminti...“⁴⁹ Tiesiog stebėtina, kiek šiam unikaliai Žmogui duota optimizmo: eilutėse

nė menkiausio pykčio, širdgėlos, blogų minčių, dejonų. Irena Jasiūnaitė rašo apie jaunystę. Tų pačių metų rugpjūčio 19-oji: „Jaunystė – koks tai nuostabus, nepakartojamas laiko tarpsnis. Kaip graži jaunystės pasaka, bet kaip greit ji prabėga ir nutolsta. Prisimenu savo tą nepaprastą laiką, mano jaunystė buvo nepaprastai įvairi, įdomi, nepakartojama. Man likimas leido įsilieti į patį tauriausią meną – operą“. Solistė rašo, kad jaunystėje būdama scenoje, patyrė didžiausią laimę, dainavo žymiausiose operose (jas išvardija), turėjo svarbiausius vaidmenis, bet tai pasiekta didelio darbo ir talento dėka, nepaisant, „kad buvo ir skausmo, pergyvenimų, sulaukiau daug neteisybės iš kitų, bet buvau stipri“⁵⁰.

Data rankraščio lapuose – 2019 m. spalio 10 d. ketvirtadienis. Lietuvos nusipelnusiai artistei, Rokiškio krašto garbės pilietei, operos primadonai Irenai Jasiūnaitėi netrukus sukaks 94-eri. Sunku įvardyti būseną, nusakyti jausmus paėmus skaityti jau *paskutinius* rankraščio lapus... Bet jaudulį nugalėjęs – įskaitomi, tačiau skaityti labai graudu.

„Ankstytas rytas. Pas mane paskutiniu metu laiku didelė vienišystė. Jeigu kas skaitys mano šitas mintis, noriu paklausti. Ar tu žinai, kas yra laimė? Rašau dar kartą šią <...> savo mintį. Ar tu žinai, kas yra laimė? Gal atrodys keista, kad aš tiek kartų kartoju. Bet paskutiniu metu laiku aš labai blogai rašau, sunku paskaityti. Taigi – ar tu žinai kas yra laimė?“⁵¹

O primadona žinojo!

Nuorodos

¹ J. Vyliūtė. *Carmen dienoraščiai*.

Irena Jasiūnaitė gyvenime ir scenoje, 2005, p. 15.

² Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai, ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

³ Ibid.

⁴ J. Vyliūtė. *Carmen dienoraščiai*. *Irena Jasiūnaitė gyvenime ir scenoje*, p. 28.

⁵ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Laiškai tėvams. ATS-002698, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai, ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

⁹ Ibid.

¹⁰ J. Miškinytė. Šimtą kartų Karmen, *Moteris*, 2004, Nr. 3, p. 172.

¹¹ J. Vyliūtė. *Carmen dienoraščiai*. *Irena Jasiūnaitė gyvenime ir scenoje*, p. 44.

¹² Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai, ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

¹³ Ten pat.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ J. Vyliūtė. *Carmen dienoraštis*. *Irena Jasiūnaitė gyvenime ir scenoje*, p. 148.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai, ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai, ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

²² P. Blaževičius. *Operos ir meilės glėbyje*, *Irenos Jasiūnaitės prisiminimai*, 2015, p. 135.

²³ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

²⁴⁻²⁷ Ten pat.

²⁸ J. Ražkovskytė. Nieko brangesnio už operą aš neturėjau, *Legendos*, 2015, Nr. 4, p. 83.

²⁹ E. Gedgaudas. Irena Jasiūnaitė: „Man visada taip nutikdavo...“, *Bravissimo*, 2005, Nr. 2, p. 12.

³⁰ J. Ražkovskytė. Nieko brangesnio už operą aš neturėjau, *Legendos*, 2015, Nr. 4, p. 83.

³¹ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

³² J. Miškinytė. Šimtą kartų Karmen, *Moteris*, 2004, Nr. 3, p. 175.

³³ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

³⁶ J. Miškinytė. Šimtą kartų Karmen, *Moteris*, 2004, Nr. 3, p. 175.

³⁷ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

³⁸⁻⁴² Ten pat.

⁴³ J. Miškinytė. Šimtą kartų Karmen, *Moteris*, 2004, Nr. 3, p. 177.

⁴⁴ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ J. Ražkovskytė. Nieko brangesnio už operą aš neturėjau, *Legendos*, 2015, Nr. 4, p. 83.

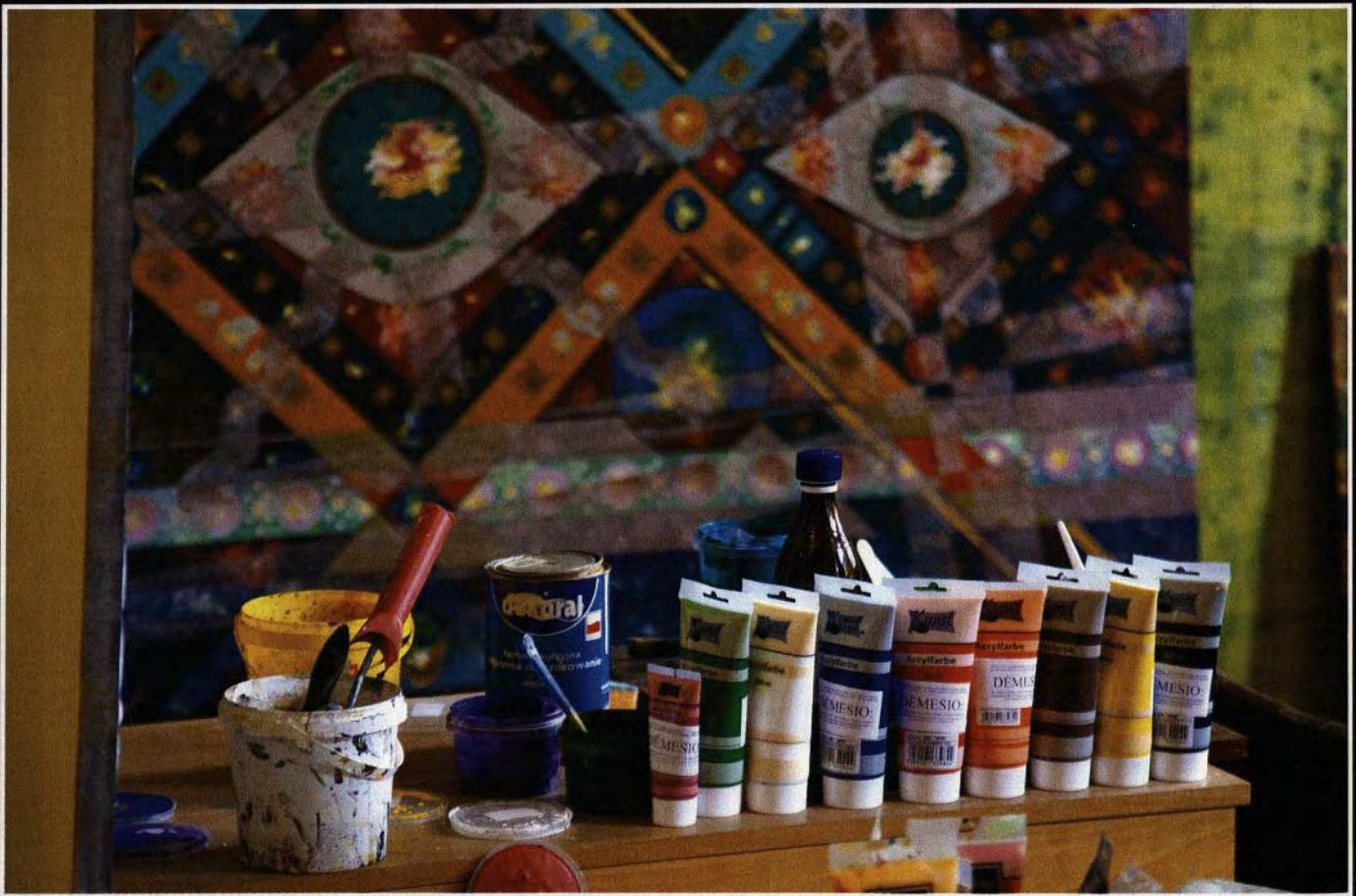
⁴⁸ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Dienoraščiai ir prisiminimai. ATS-002673, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Irenos Jasiūnaitės archyvas. Nuotraukų albumai. ATS-002671, ir ATS-002673/1, archyvo byla Nr. 444 (RKM).

Pravėrusi tapytojo Dano Andriulionio studiją Klaipėdos senamiestyje, patekau į kraštiečio ypatingą kūrybinę aplinką. Spalvų, kvapų, mandalų apsupty, su staiga manyje atsiradusia vidine įtampa svarstau, kaip elgtis: dėmesį sutelkti kraštiečiui ir imti pasakoti Rokiškio naujienas, ar vis tik eiti prie paveikslų, ties kuriais mano žvilgsnis jau kuris laikas „kabojo“. Kažko blaškiausi. Danas tuoj situaciją suvaldė, pasiūlė arbatos, uždegė žvakę ir pats pradėjo šiltą susitikimo pokalbį. Mano nusiramimui, apjuosė mane savo legendine prijuoste, kurią pakomentavo taip: „Kai mirsiu, ji bus labai brangi“. Greičiausia tada santūriai nusišypsojome. „Patikėjau tau prijuostę, patikiu ir teptuką, – pasakė paduodamas man savo teptuką. Dar paragino išsirinkti dažus ir kažką čia pat nutapyti. Paveikslai ant sienų, kūrybiškai sujaukta darbo aplinka ir priemonės kalbėjo apie čia gimstantį meną, tapy-

tojo talento atsivėrimus. „Atsitiktinių“ spalvų paletėje nebūna. Pasirinkimą lemia būsimos paveikslo mintis, emocija. Tąkart Danas sakė, kad dažai labai brangūs, o jų reikia itin daug, nes paveikslai daugiasluoksniai. Galvojau, o kaip kitaip išreikšti kūrybinį sumanymą, jei vaizduotė piešia minčių sluoksnius, raštus ir gylius. Langas studijoje, pro kurį Danas kasdien žvelgė į pasaulį, jo neribojo, nors buvo mažas ir nemodernus. Pagalvojau, kad palangė buvo tarsi dovanų dėtuovė: kažkas dovanojo kaktusą, kad kaip toj dainoj ant palangės pražystų, ant palangės pasiliko ir Dano ištapyta, man padovanota plyta, kurios tą dieną nepaėmiau. Danas patarė: „Bus sunku nešti, paimsi kitą kartą, gal su transportu būsi.“ Ieškosiu jos, tik dabar jau su Dovelės pagalba. Atpažinsiu, nes yra palangės nuotraukoje. Atsisveikinimui Danas ištiesė tvirtą ranką, pamojavo didžiuliu tapytojo delnu. „Iki kito mielo pasimatymo“. Tada dar nebuvo laikas atsakyti: „Sudie, Danai“.

Tekstas Alicijos Matiukienės
Nuotraukos Albino Kuliešio

Kelionė į Dano Andriulionio pasaulį

ALBINAS KULIEŠIS

Fotomenininkas, poetas

Tą vėsią birželio dieną atlėkėme iš Preilos į Klaipėdą susitikti su Danu jo studijoje. Ilgai klajojome po Klaipėdos senamiestį, kol pagaliau pamatėme mums mojančią vyrą. Tai buvo Danas. Jis pakvietė mus į savo studiją. Pirma, kas mus užvaldė į ją įžengus, tai dažų kvapas ir paveikslai... Tas kvapas buvo lyg kažkokia aromoterapija, įvadas į Dano kūrybos pasaulį. Danas uždegė žvakę, užkaitė kavą ir ramiai mums pasakojo apie savo kūrybą, vis žvelgdamas plačiai atvertomis akimis kažkur į tolius... O aš žiūrėjau į jo paveikslus ir

skaičiau juos lyg eilėraščius... Tiek daug juose buvo visko... Ir taip giliai po spalvomis slėpėsi Dano mintys... Laikas pas Daną prabėgo labai greitai... Skubėjau viską užfiksuoti... Kai palikome Dano studiją, aš vis dar mačiau tas plačiai pravertas, žiūrinčias į tolius Dano akis... Man rodėsi, kad jos nutapytos ant Klaipėdos senamiesčio sienų...

Po to dar ne kartą susitikome su Danu... Sukūriau jo portretą...

Nesakau, Danai, sudie... Mirties nėra... Tavo siela didi kūryboje, ji tęs savo kelią...

*Aš nenoriu tikėti
nenoriu
kad Tavo studijoj
neuostysiu dažų
ir Tavo veido
dvelkianti ramybė
išnyks už horizonto
pamažu...
ir jūra negirdės
jau Tavo balso
kuris nebuvo
niekados audra...
tavų minčių
paveiksluose
nupintos pynės
many išliks
šiandien
rytoj
ir visada...
Aš nenoriu
tikėti
nenoriu...*

Šviesios kelionės, Danai...

Koks žmogus, tokie išgyvenimai

DOVILĖ ANDRIULIONIENĖ

Kai žmogui duota didžiulė kūrybinė energija, ją visuomet reikia kažkur padėti, įžeminti. Tapytojo simbolisto Dano Andriulionio (1951 11 25 Rokiškis–2023 09 04 Klaipėda) energija sudėta ant drobių, spalvomis sutepti simboliai, reiškiniai, politinės aktualijos, Lietuvos kaip valstybės evoliucija vietiniu ir pasauliniu mastu. Kūrybinės ir veiksmo mintys dažnai ateidavo per Dano sapnus. Juos ir savo sąmonės realybę perkeldavo į fizinę plotmę. Taip gimė ne vienas paveikslas ir buvo įgyvendinta daugelis kūrybinių projektų.

Didžiausia ir gražiausia Dano savybė buvo aukšta savivertė, persipynusi su kuklumu ir nesusireikšminimu. Jam labai nepatikdavo daug ir garsiai šnekantys žmonės, tačiau gyvenime mažai ką darantys ir savęs nerealizuojantys. Toks jo ir moto: „Šunys loja – karavanas eina“. Danas vos ne kasdien lankė savo „meilužę“, t. y. dirbtuves, jausdavo nerimą, kuomet ilgesniam laikui ten negalėdavo nueiti ir patapyti dėl užgriuvusių darbų, kelionių ar kitų priežasčių. Buvo labai jautrus, melancholiškas, save nuramindavo cigaretės dūmu ir kūrybiniu darbu.

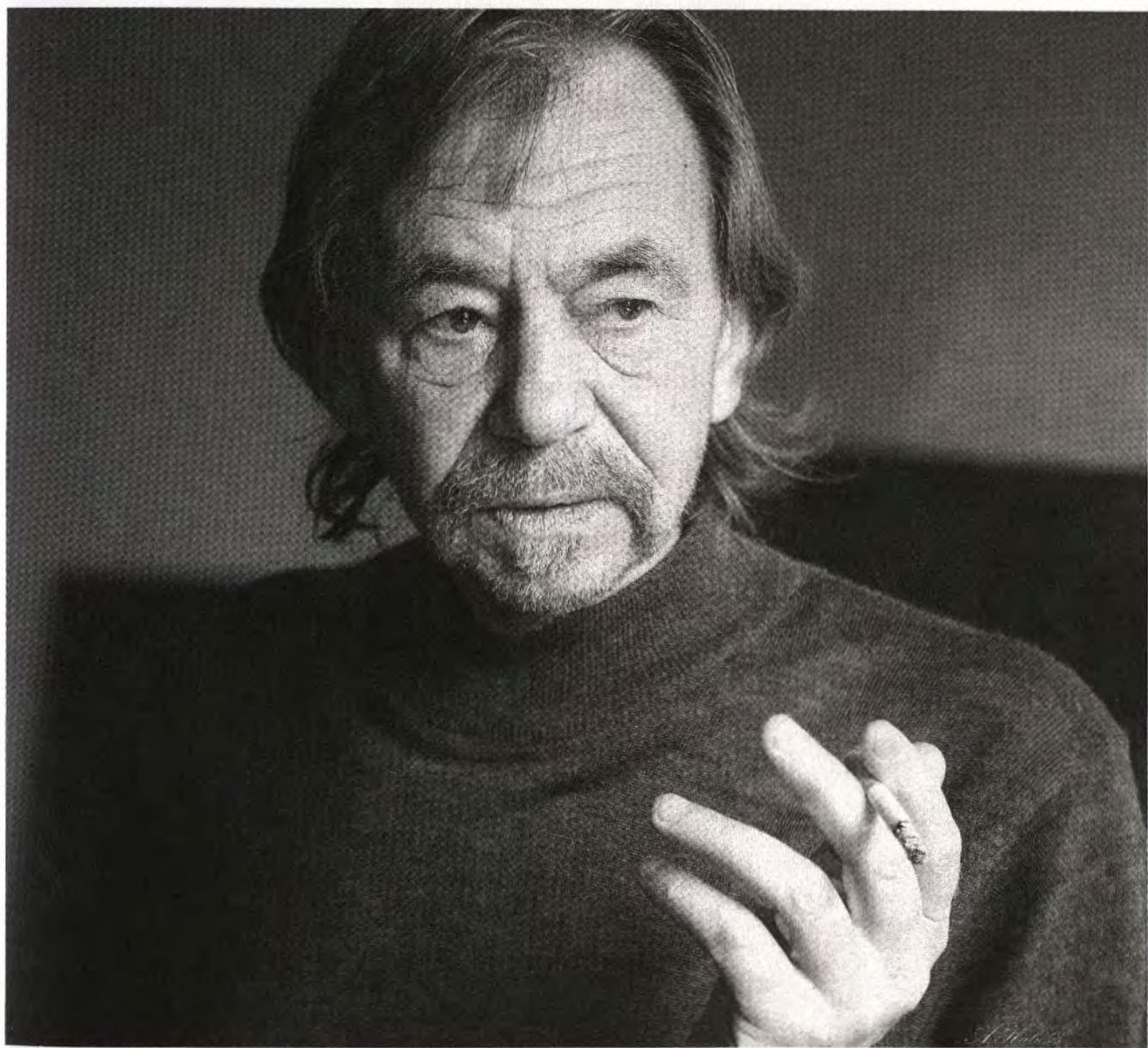
Nežinau, kada žmogus turi nuspręsti, jog nori būti tapytoju, ar

suvokti, kad jis yra tapytojas, juk tai drąsus, nelengvas, neužtikrintas kelias, nes nėra jokių šablonų, jokių darbo valandų, jokių matmenų, kuriais remdamasis gali įvertinti savo darbą. Vaikystėje piešdavo pasislėpęs po patalais, kažką kopijuodavo. Tokia pradžia. Manau, Danas jautė kūrybinę energiją, einančią per jo kūną, tą didžiulį kūrybinį krūvį, kurį reikėjo išleisti. Ta energija buvo unikali, savita, į nieką nepanaši, tokia daniškai andriulioniška, su geometrinėmis linijomis, kaip gyvenimas su savo taisyklėmis, dėsniais, įstatymais, tačiau tapybos gale ta kontrolė pasileisdavo kaip meilės purslas, su nutekėjimais ir nuvarvėjimais, pridingiančias tas harmoningas linijas. Pilnatvė dualume. Gyvenime dažnai nepaaiškinsi tam tikrų dalykų šalta logika ir protu, o menininkas ir yra tas laidininkas, kuris ištraukia žmogų iš mentalinio kūno ir leidžia jam pajauti savo gyvaplaukiais subtilias energijas, tikras ir jautrias emocijas, kurios yra saugomos už įvaizdžio ir statuso.

Danas buvo labai stiprus fiziškai žmogus, iškopinėjęs daugelį Azijos kalnų, buriuodavo. Jo eiseną buvo lėta ir rami, niekur neskubanti, labai ilgos rankos ir platūs delnai, plaukai šiek tiek varinio atspalvio. Kai buvo mažiukas, plaukai labai

garbanojosi, garbanoti plaukai iki trejų metų buvo ir sūnaus Sauliaus. Oda labai imli saulės spinduliams: „Danas – indėnų vadas“, – taip jis sakydavo, kuomet saulėtą dieną oda nudegdavo raudonai. Stiprus kūnas ir intelektas leido apvaldyti didelio formato drobes, kurios pasižymi daugiasluoksniškumu, kompozicijos aiškumu ir individualia vaizduotės raiška.

Jaunystėje menininkas turėjo muzikos grupę, kurios pavadinimas buvo „DAJUGEVA“, sudarytas iš grupės narių pirmųjų vardų raidžių, Danas joje grojo gitara ir dainavo. Iš artimųjų sužinojau, kad Dano santykiai su tėvu Jonu buvo sudėtingi, ypač dėl vertybinio konflikto lietuviybės tema. Jo tėvas buvo Pakruojo milicijos viršininkas, o vėliau, kai atsikėlė gyventi į Rokiškį, dirbo priešgaisrinės tarnybos viršininku. Mama Joana (mergautinė pavardė Mėlinytė) dirbo Rokiškio rajoniniame laikraštyje „Spalio vėliava“, vėliau Rokiškio vaistų sandėlyje, o paskutinė darbovietė buvo Rokiškio rajono ligoninėje slaugytoja. Tikriausiai mama atvėrė jam pasaulį į literatūrą, nes tapytojo įkvėpimo šaltiniai buvo knygos, teatras, kitos meno šakos. Joana mokėjo taktiškai ir dalykiškai užglaistyti tarp tėvo ir sūnaus skriejančias žiezirbas. Danas

Tapytojas Danas Andriulionis. Nuotr. Albino Kuliešio

taip pat buvo asmenybė, su kuria buvo sunku susipykti, tai išoriškai ramus, santūrus, kito neužgožiantis, tvirto autoriteto ir savigarbos žmogus. Vieną kartą papasakojo labai rimtą įvykį, kuomet mokyklos laikais su keliais draugais iškėlė trispalvę matomoje Rokiškio vietoje. Tuomet tai buvo didžiulis nusikaltimas, dėl kurio visos ateities svajonių durys būtų buvusios uždarytos. Dano mokytojas nujautė, kieno tai darbas, nes prieš tai buvo teirautasi ir kalbėta apie Lietuvos istoriją ir jos atributiką, tačiau žmogiškas supratingumas išgelbėjo jaunuolius nuo rimtų

tuometinės santvarkos pasekmių jų ateičiai. Didžiulis įkvėpimo šaltinis buvo pokalbiai su Pandėlio seneliu Jonu Mėlyniu, kuris bėgo į Ameriką per Bitėnus. Su juo klausydavosi „Amerikos balso“ apie kitokį pasaulį. Bitėnuose Danas ne kartą kuruodavo tapytojų plenerus ir yra palikęs porą paveikslų Mažosios Lietuvos paveikslų sode.

Danas buvo labai pareigingas ir atsakingas. Niekur nevēluodavo, kūrybinį gyvenimą kruopščiai ir nuosekliai įamžindavo nuotraukose ir užrašuose, nors išoriškai buvo galima susidaryti kiek kitokį vaizdą iš barzdos, kuklių, monochromi-

nių drabužių. Labai mėgo skaniai pavalgyti: sriubytės, žuvytės, na tiesiog, kaip pats sakydavo „esu pilvo vergas“. Visuomet turėdavo šokoladinių vaflių virtuvėje ant palangės, kad vakare ar naktį galėtų užpildyti atsivėrusias čakras. Tikras menininkas – vėlai guldavosi, vėlai ir keldavosi, didžiausias košmaras būdavo anksti keltis į darbą...

Kartą, važiuojant į parodą Rokiškyje, reikėjo nupirkti gėlių, bet galiausiai atvyko nešinas raudonai prisirpusių šermukšnių šaka kaip simboliu savo ryškaus, drąsaus ir kūrybingo gyvenimo, švelniai palietusio jį pažinojusius.

Meno lobyną atvėrus. Rokiškio dvaro meno kolekcija

SIMONA STRUMSKYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

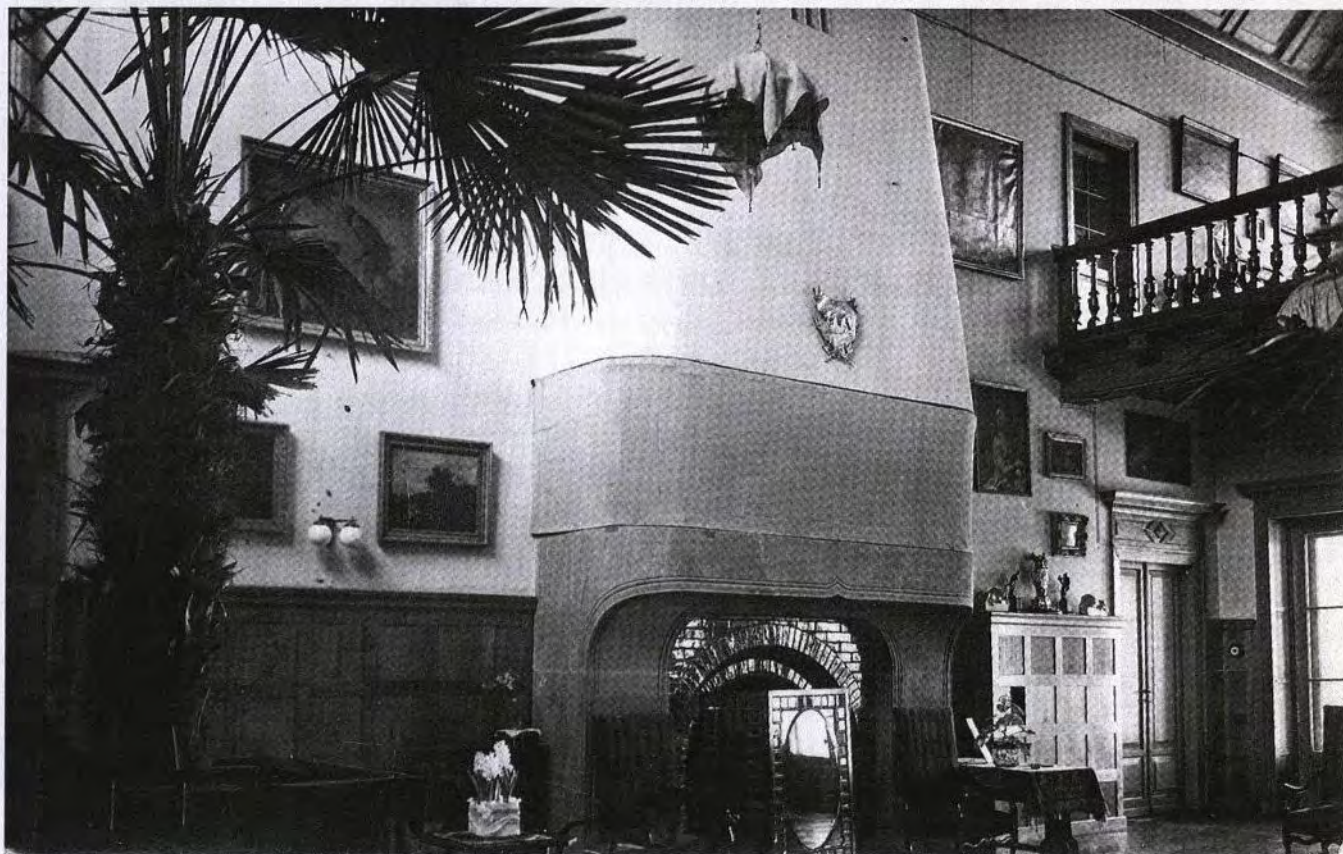
Jau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais dvaruose telkėsi ne tik ekonominis, politinis, bet ir kultūrinis gyvenimas. Kultūra dvaruose atliko ne tik estetinį, bet ir reprezentacinį vaidmenį, todėl juose kaupți didžiuliai meno lobiai. Ne išimtis ir XIX a. pradžioje grafo Ignoto Tyzenhauzo (1760–1822) iniciatyva iškilusi Rokiškio dvaro sodyba. Rūmuose kaupta vaiz-

duojamojo meno kolekcija, kurią sudarė geriausių Vakarų Europos meistrų darbai, buvo didžiausias dvaro turmas.

Rokiškio dvaro meno kolekcijos formavimas

Prieš grafus Tyzenhauzus Rokiškyje šeiminkavo kunigaikščiai Krošinskiai. Dvare, kuris buvo įsikūręs Tyzenhauzų vėliau pastatyto

ir iki šių dienų tebestovinčio alaus daryklos pastato vietoje, kunigaikščiai kaupė savo paveikslų kolekciją. XVIII a. pirmojoje pusėje galerijoje buvo 73 įvairūs paveikslai. Daugumą jų sudarė religinio pobūdžio atvaizdai: net 14-oje iš jų buvo pavaizduota Švč. Mergelė Marija¹. Tikėtina, kad dalis paveikslų vėliau pateko į naujuosius Tyzenhauzų rūmus, tačiau tikslus kūrinių skaičius nėra žinomas.

Rokiškio dvaro rūmų interjeras, XX a. 3-iasis dešimtmetis

Apie I. Tyzenhauzo naujuose dvaro rūmuose kauptą meno kolekciją išlikę nedaug žinių, tačiau manoma, kad būtent jo valdymo metais vertybių rinkinį papildė garsių dailininkų J. Rustemo, J. Peškos, J. B. Lampio, J. Grassio, M. Bacciarellio tapyti giminės portretai. Kad I. Tyzenhauzas Rokiškio dvare buvo sukaukęs nemažą kolekciją, liudija ir jo anūkės Gabrielės Giunterytės-Puzinienės prisiminimai, kuriuose ji rašė: „Akyse man stovi didžiulės menės ir jose kabantys dailininkų nutapyti paveikslai, salė su egiptietiškomis freskomis ir mažas kabinetas, kuriame senelis mokė skaityti Idutę, žymėdamas raides trešnėmis“².

Iki šių dienų išlikusios kolekcijos pagrindą suformavo po Ignoto mirties dvarą paveldėjęs jo sūnus Konstantinas (1786–1853). Tuometinę Tyzenhauzų meno galeriją daugiausia sudarė XVI–XVII a. Vakarų Europos dailininkų kūriniai, pirmiausia – italų ir olandų (Nyderlandų) dailė. Grafai įsigydavo italų renesanso paveikslų, šiek tiek mažiau – baroko laikotarpio kūrinių. Maždaug pusė šių paveikslų buvo religinio žanro. Tarp olandų dailininkų paveikslų vyravo XVII a. sukurti įvairių žanrų kūriniai: portretai, naturmortai, taip pat religiniai siužetai³. Meniniais gabumais pasižymėjo ir pats grafas Konstantinas – jo kūriniai sudarė gausiausią visos giminės kūrybinio palikimo dalį. Grafo piešiniuose ir akvarelėse buvo vaizduojami paukščiai, gamtos vaizdai, matyti kelionių užsienyje metu, Rokiškio apylinkės ir ūkinė veikla, miesto panorama ir svarbiausi pastatai: tuo metu dar medinė Rokiškio bažnyčia, dvaro alaus daryklos pastatas ir šalia stovėjęs vėjo malūnas⁴.

Mirus Konstantinui, dvarą paveldėjo jo sūnus Reinoldas (1830–

M. Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės iliustruotas lenkiškasis bulės „Ineffabilis Deus“ vertimas. RKM-2863-8

1880). Manoma, kad būtent jis giminės meno kolekciją iš Pastovių dvaro, kuris taip pat priklausė Tyzenhauzams, perkėlė į Rokiškį. Nors kolekciją jis pildė ne taip aktyviai kaip jo pirmtakai, tačiau kruopščiai rūpinosi iš tėvo paveldėtomis meno vertybėmis. Grafiui Reinoldui mirus ir nepalikus palikuonių, šie turtai perėjo į jo sesers Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės rankas (1823–1890). Grafiene rūpinosi parama

kultūrai ir švietimui, pati piešė – vaikystėje kopijavo paveikslus, esančius Pastovių dvaro galerijoje, iš natūros piešė savo giminaičių portretus. Suaugusi tapė peizažus, sukūrė karalių, šventųjų atvaizdų, artimųjų portretų, įamžino architektūros paminklus: tapė dvarų sodybas, bažnyčias bei vienuolynus⁵. Tačiau vienas didžiausių ir žinomiausių jos darbų – bulės „Ineffabilis Deus“ lenkiškojo vertimo iliustracijos. 1854 m. popiežiui Pijui

*Grafo Konstantino Tyzenhauzo bareljefas.
Dail. Eugene Antoine Aizelin. RKM-1120*

IX paskelbus šią bulę, įtvirtinančią Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo dogmą, sugalvota iniciatyva jam padovanoti bulės vertimą į visas kalbas. Lenkiškąjį vertimą grafienė papuošė portretais, istoriniais ir architektūriniais paveikslais, kunigaikščių, miestų, pilių atvaizdais, herbais, mūšių scenomis⁶. Marijos iliustruotas vertimas iki šių dienų saugomas Vatikano bibliotekoje.

M. Tyzenhauzaitei ištekėjus už Aleksandro Pšezdzieckio (1814–1871), Rokiškio dvaras tapo Pšezdzieckių šeimos nuosavybe. Jie, kaip ir Tyzenhauzai, aktyviai kaupė meno vertybių kolekciją. A. Pšezdzieckis buvo didelis meno mylėtojas, tačiau rinkinių pildymą grindė ne tik estetiniais, kolekciniais su-

metimais, bet ir moksliniu-istoriniu darbu. Aistringas kolekcininkas buvo ir Marijos bei Aleksandro sūnus Konstantinas (1846–1897) – jis toliau pildė šeimos kolekciją, meno kūrinius ne tik puošdavo savo dvarus, bet ir eksponuodavo juos parodose. Vertybių grafas įsigydavo Italijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, paveikslus pirkdavo antikvariatuose, iš kitų asmenų kolekcijų ar tiesiog iš gatvės prekeivių. Grafai rinko ne tik meninės, bet ir istorinės tematikos paveikslus, ypač istorinių asmenybių portretus – kolekcijoje būta XVII–XIX a. tapytų Barboros Radvilaitės, Kotrynos Habsburgaitės, Jono III Sobieskio, Stanislovo Augusto Poniatovskio portretų. Paskutinis Rokiškio dvaro valdytojas Jonas Pšezdzieckis

(1877–1944) tęsė meno vertybių rinkimo tradiciją. Dvaro rūmų valgomąjį, biblioteką, didįjį holą ir kitas patalpas puošė daugybė meno kūrinių – muziejuje saugomose XX a. pradžioje darytose rūmų fotografijose galima atpažinti iki šių dienų išlikusius paveikslus, statulas ir statulėles⁷. Deja, Pirmojo pasaulinio karo metais dalis dvaro vertybių, pirmiausia giminės portretai, buvo evakuoti, nemažai jų pražuvo.

Galutinai Rokiškio dvaro meno kolekciją išblaškė Antrasis pasaulinis karas ir sovietinė okupacija. 1940 m. vasarą grafai Pšezdzieckiai pasitraukė iš Lietuvos, todėl dvare likusioms meno vertybėms iškilo grėsmė. Į rūmus įsikėlė Rokiškio kraštotyros muziejus, o jo vedėjas Petras Bliūdžius gavo įgaliojimą saugoti ne tik Rokiškio dvare esančias vertybes, bet ir jas surinkti iš visų apskrities nacionalizuotų dvarų. Vien Rokiškio dvare buvo suregistruota daugiau kaip 500 vaizduojamosios dailės kūrinių ir taikomosios paskirties daiktų, tačiau dalis jų buvo išgrobstyta, dingo. Dėl neužtikrinto meno vertybių saugumo 1941 m. spalį Vytauto Didžiojo kultūros muziejui perduoti saugoti 39 tapybos darbai, 4 grafikos albumai ir piešinyš⁸. Taip ilgus dešimtmečius Tyzenhauzų ir Pšezdzieckių kaupta meno vertybių kolekcija buvo išardyta ir išblaškyta po įvairias vietas.

Katalogas „Rokiškio dvaro meno kolekcija“

Tačiau šiais metais Rokiškio dvaro meno vertybių kolekcija vėl sujungta į visumą. Rugsėjo 23 d., švenčiant Rokiškio miesto gimtadienį, dvare pristatyta mokslo monografija ir meno kūrinių katalogas „Rokiškio dvaro meno kolekcija“. Leidinio autorė – daktarė, menotyrininkė, Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakulteto docentė Aušra Vasiliauskienė. Leidinį išleido

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus (NČDM). Knygą sudaryti padėjo ir Rokiškio krašto muziejaus muziejininkai, ypatingos autorės padėkos skriejo direktorės pavaduotojai, vyriausiajai muziejaus rinkinių kuratorei Daliai Kiukienei, direktorės pavaduotojui muziejinei veiklai Giedriui Kujeliui, buvusiai muziejaus direktorei Nijolei Šniokienei. Pristatytoje knygoje tyrinėjamas Rokiškio dvaro meno kolekcijos turinys ir vertė, išryškinami svarbiausi atradimai ir praradimai, nes šiuo metu muziejus saugo tik dalį buvusių dvaro vertybių. Knygoje pristatomas Rokiškio dvaro meno kolekcijos branduolys, pateikti ne tik ankstesnių, bet ir naujų tyrimų duomenys.

Kaip leidinio pristatymo metu pasakojo A. Vasiliauskienė, katalogo išleidimo istorija prasidėjo prieš 10 metų, kuomet tuometinis NČDM direktorius Osvaldas Daugelis atkreipė autorės dėmesį į 1842 m. A. Pšezdzieckio tekstą apie dailininko S. Čechavičiaus piešinius – keli šio autoriaus piešiniai iš Rokiškio dvaro buvo patekę į NČDM rinkinius. Šis tekstas paskatino giliau pažinti Rokiškio dvaro kolekciją. Dar 2020 m. buvo parengta paroda „Uždegta Monmartro ugnies. Rokiškio dvaro meno kolekcija“, kurioje pirmą kartą kaip visuma buvo eksponuojamos dvaro meno vertybės, saugomos ne tik Rokiškyje, bet ir Kaune, Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje Vilniuje, Anykščių sakralinio meno centre, Trakų istorijos muziejuje. Paroda buvo eksponuota Kaune, Vilniuje ir Rokiškyje.

Rokiškio dvaro meno vertybių tyrinėjimus vainikavo katalogo „Rokiškio dvaro meno kolekcija“ išleidimas – šioje knygoje dvaro meno kolekcija pirmą kartą analizuojama kaip visuma, o ne atskiri jos elementai. Leidinį sudaro dvi dalys – mokslo monografija ir

Knygos „Rokiškio dvaro meno kolekcija“ autorė Aušra Vasiliauskienė. Nuotr. K. Puriušio

katalogas. Pirmojoje dalyje analizuojama Rokiškio dvaro meno kolekcijos istorija, kuri skirstoma į tris etapus. Pirmiausia pristatomas Tyzenhauzų meno rinkinių formavimas, kontekstas ir atskirų giminės asmenų indėlis formuojant kolekciją. Toliau pateikiama informacija apie Pšezdzieckių giminės meno rinkinius, svarbiausias meno vertybes, pristatomas atskirų giminės

atstovų požiūris į kolekciją ir kolekcionavimą, jų indėlis į Rokiškio kultūrą, kolekcijos istoriją ir turinį. Galiausiai analizuojamas meno kolekcijos nacionalizavimo procesas ir tolesnis jos likimas, aptariamos iki šių dienų išlikusios vertybės ir jų vertė, daugiau dėmesio skiriama ir pačių grafų dailės palikimui, vertingiausiems vaizduojamosios bei taikomosios dailės kūriniais.

Antroje knygos dalyje, kataloge, pateikiamos meno vertybių fotografijos, išsamūs moksliniai kolekcijos eksponatų duomenys: dailininko vardas, gimimo, mirties datos ir vietos, pateikiamas pristatomo kūrinio pavadinimas ir sukūrimo data, jo medžiaga, technika, matmenys, inventorinis numeris. Aprašą papildo žinios apie kūrinio įsigijimą, duomenys apie įrašus, įspaudus ar ženklus ant vertybių, suteikiančios papildomos informacijos apie kūrinio priklausomumą ar autorių. Taip pat pateikiama trumpa eksponavimo istorija, pagrindiniai šaltiniai ir literatūra, kur publikuoti patys eksponatai ar informacija apie juos. Kataloge pristatomos daugiausia Lietuvoje išlikusios meno vertybės, sudarančios kolekcijos branduolį, taip pat keli Lenkijoje, Ukrainoje atsidūrę meno kūriniai. Kūriniai išdėstyti pagal dailės rūšį – vaizduojamąją, kurią sudaro tapyba (aliejinė, akvarelė, pastelė), grafika (atskirai išskirta kartografija) bei skulptūra, ir taikomąją (indai, žvakidės, vazos, vaikų žaislai). Atskirai išskirta unikali grafų drabužių ir aksesuarų kolekcija, giminės portretai. Vaizduojamosios dailės kūri-

niai rikiuojami pagal chronologinę tvarką ir autorius abėcėline tvarka. Taikomosios dailės eksponatai išdėstyti pagal chronologinę ir sukūrimo vietos abėcėlinę tvarką, nes šių daiktų meistrai žinomi rečiau, lengviau identifikuoti jų kilmės vietą, manufaktūras ar dirbtuves, kur jie buvo pagaminti.

Pagrindinis dėmesys knygoje sutelktas į Rokiškio dvaro kolekcijos kūrinių, pirmiausia esančių Lietuvos atminties institucijose, identifikavimą (kaip minėta, kolekcijos pėdsakų taip pat yra Lenkijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje, tačiau tai – jau tolesnių tyrimų objektas), vertybių istorijos, meninės bei kultūrinės vertės atskleidimą. Pasak autorės A. Vasiliauskienės, Lietuvoje iki šandien yra išlikę apie 500 vaizduojamojo ir taikomojo meno vertybių, identifiкуotų kaip priklausiusių Rokiškio dvarui. Priskaičiuojama apie 70 aliejinės tapybos paveikslų, apie 200 grafikos piešinių, eskizų, estampų (tai grafikos kūrinio atspaudas, paprastai pasirašytas autoriaus), per 20 skulptūros darbų, apie 250 taikomosios paskirties daiktų. Kaip knygoje apibendrina autorė, seniausi išlikę tapybos paveikslai datuojami XVI a.,

jų išlikę gana nemažai. Daugiausia išliko XVII a. kūrinių, iš kurių nemažą grupę sudaro flamandų peizažistų paveikslai. Nemažai išliko ir XVIII a. paveikslų, iš jų minėtini italų vėlyvojo baroko atstovai, o XIX a. kūrybos pavyzdžių jau gerokai mažiau. Kolekcija nėra visa – pagal išlikusių kūrinių santykį autorė daro išvadą, kad grafai prioritetą teikė senesnių XVI–XVII a. italų, flamandų meistrų darbams. Rokiškio didikai itin vertino ir liuanistinę bei polonistinę grafikos medžiagą, dažnai turinčią ne tik meninę, bet ir dokumentinę vertę⁹.

Autorė, identifikavusi Lietuvoje saugomas Rokiškio dvaro vertybes, atliko didžiulį darbą, tačiau, pasak jos, šie skaičiai neabejotinai bus tikslinami ateityje. Nepaisant to, atliktas tyrimas suteikia galimybę susidaryti bendrą vaizdą apie kolekcijos išlikimo apimtį ir vertę. Tolesni kolekcijos tyrimai jau veda į užsienio valstybes, pirmiausia į Lenkiją ir Ukrainą. Tačiau miesto gimtadienio metu pristatytas katalogas tapo didele dovana ne tik menotyrininkams, paveldosaugininkams, bet ir miesto gyventojams, besidomintiems savo krašto, dvaro ir meno istorija.

Nuorodos

¹ V. Veličkaitė. Sekant Rokiškio praeities pėdsakais Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje, *Senoji Rokiškio dvarvietė XVI–XVIII amžiais*. Rokiškis, 2017, p. 72–74.

² G. Giunterytė-Puzinienė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*. Vilnius, 2005, p. 26.

³ A. Vasiliauskienė. *Rokiškio dvaro meno kolekcija*. Kaunas, 2023, p. 39–136.

⁴ Rokiškio krašto muziejaus archyvas, f-1, b. 70 (1) (priedas), p. 3.

⁵ Ten pat, p. 3–4.

⁶ G. Džiaugytė. Ryškėjantis portretas: grafienės Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės asmenybė ir veikla,

Prie Nemunėlio, 2018, Nr. 1(40), p. 13–14.

⁷ A. Vasiliauskienė. *Rokiškio dvaro meno kolekcija*, p. 45–80.

⁸ *Rokiškio krašto muziejui 75*; sud. Šniokienė N., Kiukienė D. Rokiškis, 2008, p. 8–10.

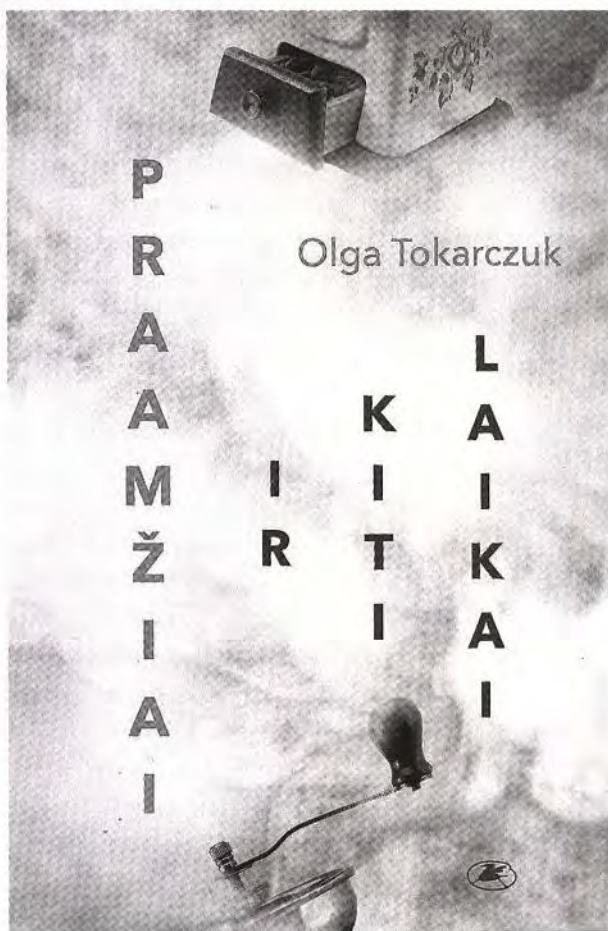
⁹ A. Vasiliauskienė, *Rokiškio dvaro meno kolekcija*, p. 11–93.

Sustoję laikai

KOSTAS MALAKAUSKAS

Pirmosios lapkričio dienos. Ruduo jau užgožia bet kokius praėjusios vasaros bandymus priminti apie save. Keičiasi oras, kraštovaizdis, pamažu, galbūt net nepastebimai, keičiasi ir gyvenimo ritmas. Net ir tada, kuomet tariamas ar realus, tačiau dažnai menkavertis, nuolatinis užimtumas tampa savivertės įrodymo ženklu, gyvenimas pristabdo. Laimingi, kurie tam nesipriešina.

Nesipriešina nepatogiai laikinumo minčiai lankydami artimųjų kapus, skirdami laiko prisiminti, papasakoti apie jau mirusius. Ypač tiems, kurie jau neprisimena, ar visai nežino. Nes kiekviename iš tų kapų ilsisi *sustoję laikai*. Daugiskaita ne veltui – kiekvienas mirusysis yra palaidotas su savo laiku, kuris lydėjęs visą gyvenimą staiga sustojo. Tokią laiko metaforą savo romane „Praamžiai ir kiti laikai“¹ siūlo lenkų rašytoja, Nobelio premijos laureatė Olga Tokarczuk, kurios kūryba jau dabar yra svariai papildžiusi lietuvių kalba išleistų knygų lentynas. Prasminga šią knygą atsiversti pirmosiomis lapkričio dienomis. Vieniems ji gali tapti paguoda, kitiems – primini-

Olga Tokarczuk. „Praamžiai ir kiti laikai“

mu. Bet koku atveju reikšminga patirtimi.

Vientiso siužeto romanas prieš skaitytojo akis išsiskaido į keliolika dalių. Tos dalys – tai laikai, apie kuriuos čia ir kalbama. Kai kurie romane aprašyti *laikai* leidžia, kad ir nemažais laiko šuoliais, pamatyti visą tų konkrečių romano herojų gyvenimą. Pavyzdžiui, maldūninkų dukros Misios, kurios

gyvenimas išsiskleidžia prieš skaitytojo akis. Misia gimė vos prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, o įžengusi į sąmoningą gyvenimą dar turėjo išgyventi Antrąjį, negailestingai po griuvėsiais palaidojusį nepriklausomą Lenkiją, o vėliau dar ir mokytis prisitaikyti naujoje, raudonųjų primestoje realybėje. Autorė pastarąjį laikotarpį romane pažymi tolygiai blėstančios šeimos idilės ženklu. Nemaža dalis karus ir sovietmetį išgyvenusių žmonių patirčių saugoma ir mūsų šiandien lankomų artimų žmonių kapuose. Po *sustojusių laikų* akmeniu prislėgtos skaudžios patirtys įpareigoja tų žmonių nepamiršti. Tuo labiau, kad tos patirtys lydi ir šiandien gyvenančius².

Romane atskleidžiami ne tik žmonių laikai. Skaitytojas gali pažvelgti į namo, augalų ar net Dievo laiką. Svarbi siužeto linija yra ir daiktai. Pasak autorės, jie patys turi savo nuo žmonių nepriklausomą laiką. Kita vertus, daiktai gali padėti prisiliesti ir prie žmonių *sustojusių laikų*.

Ne visi daiktai prisileidžia. Kai kuriems reikia laiko, kiti galbūt niekada neprisileis. Tačiau dalis

jų – prisileidžia. Romane autorė, tarsi atsiliepdama į Lietuvos filosofo Arvydo Šliogerio suformuotą idėją apie daiktų atmintį³, į romaną įpina ir daiktų laiką. Ryškiausiomis spalvomis atsiskleidžia kavos malūnėlis, kurį pirmą kartą pamatome būtent Misios rankose. Malūnėlis – iš karo grįžusio tėčio dovana, dėl to neįkainojama. Su juo atsisveikiname ir užversdami paskutinį knygos puslapį, tiesa – malūnėlis jau ne Misios rankose. Iš medžio, porceliano ir žalvario pagamintas kavos malūnėlis, kuris atsirado dar prieš gimstant Misiai, tokiu būdu tęsia gyvenimą ir po jos mirties. Interpretuojant galima galvoti, kad taip rašytoja sukuria dar vieną metaforą. Kito žmogaus rankose laikomas Misios malūnėlis leidžia prisiliesti

prie sustojusio Misios laiko. Tik yra viena sąlyga – žmogus turi žinoti, kam tas daiktas priklausė. Pasiduodant autorės gundymams įsivelti į metaforų žaidimą, galima netgi galvoti, kad mechaniškai sukama malūnėlio rankena savotiškai, net jei ir nežymiai, pajudina sustojusį Misios laiką rodančio laikrodžio rodyklės.

Garsus psichiatras ir psichologas Carlas Gustavas Jungas⁴ yra išplėtojęs mintį, kad kiekvienas žmogus gimsta iš jau gyvenusiųjų paveldėjęs archetipus – į žmogaus asmenybę įsispraudusias ryškias patirtis. Kartą iš kartos archetipai perduodami tam, kad palengvintų žmogaus prisitaikymą prie pasaulio. Taip, kad ir iš *sustojusių laikų* neišvengiamai perimame patirtis.

Patirtis, kurios tik dar kartą įrodo, kad *sustoję laikai* nereiškia išnykimo. *Sustojusių laikų* regimybė pirmosiomis lapkričio dienomis tik paskatina to nepamiršti.

Nuorodos

¹ Olga Tokarczuk. *Praamžiai ir kiti laikai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021.

² Įsigilinimui plačiau verta skaityti psichologės Danutės Gailienės studiją *Ką jie mums padarė?*. Vilnius: Tyto Alba, 2021.

³ Plačiau žr.: Arvydas Šliogeris. *Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai*. Vilnius: Mintis, 1990.

⁴ Plačiau žr.: Carl Gustav Jung. *Archetipai ir kolektyvinė pasąmonė*. Vilnius: Margi raštai, 2015.

Rokiškio kraštotyros muziejaus Liaudies buities skyriaus kūrimas

JUSTINAS MALCIUS

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkas

Jau nuo pat 1940 m. Rokiškio kraštotyros muziejus¹ puoselėjo viltis įsteigti liaudies buities skyrių, kuriame atspindėtų XVIII–XIX a. valstiečio ekonominės, socialinės ir kultūrinės gyvenimo realijos. Buvo sudarinėjamos finansinės sąmatos, renkama tinkamiausia vieta. Deja, bet Antrasis pasaulinis karas šios idėjos realizavimą kuriam laikui pristabdė. Tačiau netrukus, jau 1959 m., vėl atgimė idėja Rokiškio muziejuje kurti liaudies buities skyrių². Šį klausimą tuomet itin aktualizavo keletas esminių veiksnių. Pirmiausia visuomenė ypač susidomėjo buities kultūra, kuri išgyveno savotišką renesansą. Be to, tai skatino ir senųjų liaudies statinių nykimas. Jie nyko ne tik dėl senyvo amžiaus, bet ir dėl to, kad patys žmonės juos perplanuodavo, pertvarkydavo ir taip pakeisdavo jų pirminę paskirtį bei naikindavo autentiškumą. Todėl, kol dar buvo autentiškų, geros būklės valstiečio buitį atspindinčių daiktų, norėta juos surinkti ir perkelti į muziejų.

1959 m. vietinėje spaudoje pasirodė straipsnis, informuojantis visuomenę apie tokius užmojus: „<...> Naujos didžiulės perspektyvos atsiveria Rokiškio kraštotyros muziejų šiame septynmetyje. Čia bus įsteigtas pirmasis respublikoje

liaudies skyrius – sodyba. Joje bus eksponuojama XVIII–XIX amž. lietuvių-valstiečio kiemas su gyvenamuoju ir visais ūkiniais pastatais, visais namų apyvokos daiktais, žemės ūkio padargais <...>“³ Šiam tikslui įgyvendinti 1959 m. balandžio 14 d. muziejuje buvo sudaryta mokslinė taryba, kurią sudarė įvairių sričių specialistai: prof. Paulius Galaunė, dailėtyrininkas Pranas Gudynas, etnografas Vaclovas Milius, Rokiškio kraštotyros muziejaus direktorius Stasys Daunys ir kiti⁴. Vienas pagrindinių naujai sudarytos tarybos uždavinių buvo parinkti vietą, kurioje būtų eksponuojami liaudies buities statiniai. Nuspręsta, kad naujasis skyrius bus įkurtas pietinėje Rokiškio dvaro rūmų pusėje. Jam paskirti 2 hektarai žemės. Būsimos ekspozicijos sklypui sutvarkyti ir eksponatams įsigyti skirta iš tiesų įspūdinga suma – net 50 000 rublių⁵. Išrinkus vietą būsimai ekspozicijai, liko sunkiausias uždavinys – rasti valstiečio buitį atliepiančius eksponatus: „<...> Dabartiniu metu muziejaus darbuotojai atlieka žvalgomąsias ekspedicijas, kurių metu apžiūrimi ir atrenkami eksponatai naujam skyriui. Jau šiais metais į liaudies sodybą bus atkeltas pirmasis pastatas – svirnas. Galutinį sodybos sutvarkymą numatyta užbaigti

1964 metais“⁶. Ko gero, apie muziejininkų vykdomas žvalgomąsias ekspedicijas visuomenė buvo informuojama ne be reikalo. Tikriausiai tikėtasi, kad tarp vietos gyventojų atsiras žmonių, savo sodybose turinčių autentiškų XVIII–XIX a. liaudies buities statinių, apyvokos daiktų, technikos ir kitų susijusių eksponatų, kuriuos galėtų perduoti muziejui. Taip būtų palengvintas ir pačių muziejininkų darbas ieškant eksponatų, kuris, deja, reikalavo daug pastangų. Pasak S. Daunio, „<...> Aptikti praeito šimtmečio sodybą su išlikusiais visais to meto pastatais bei ūkio reikmenimis – nebeįmanoma. Nepasisekė iki šiol surasti XIX a. pirmos pusės bei vidurio aukštaitiškos pirkios, kuri nebūtų vienaip ar kitaip sužalota. <...> Dėl pastarosios priežasties susidaro ypatingų sunkumų sukomplektuoti visą sodybą, nepažeidus pastatų vienaamžiškumo principo <...>“⁷. Nenuostabu, kad dalį tokių pastatų, perkeltų į muziejų, reikėdavo restauruoti, įrengti vidų siekiant atkurti autentišką valstiečio gyvenimo vaizdinį.

Įdomu ir tai, kad pagal originalų planą, kuriam, deja, nebuvo lemta išsipildyti, į muziejų turėjo būti atvežta apie 20 pastatų. Jie turėjo būti statomi atskirai arba kompleksiskai,

Respublikos muziejų darbuotojai apžiūri pirmąjį Liaudies buitės skyriaus statinį – klėtį, 1960 m.

taip sudarant XVIII–XIX a. valstiečio sodybos paveikslą⁸. Šiuo metu Rokiškio krašto muziejuje yra išlikę septyni liaudies buitės statiniai: dvi klėtys, pravarėlis, klojimas, viralinė, koplytėlė ir kalvė. Kiekvieną pastatą prieš perkeliant jį į muziejų, buvo būtina užfiksuoti: nufotografuoti, išmatuoti, išsiaiškinti preliminarią jo pastatymo datą, užrašyti tikslų vietos, kurioje jis stovėjo, pavadinimą. Rokiškio muziejuje išliko nemažai medžiagos apie liaudies buitės skyriaus kūrimą, atkeltų statinių istoriją ir jų paskirtį. Tiesa, apie vienus statinius išlikusios informacijos yra daugiau, o apie kitus mažiau. Taip pat saugoma daugiau kaip 200 unikalių fotonegatyvų. Todėl galima pažvelgti, kaip, iš kur ir kokie tai buvo statiniai, šiuo metu sudarantys Rokiškio krašto muziejaus Liaudies buitės skyrių.

Jau 1959 m. rugpjūčio 28 d. žvalgomosios ekspedicijos po Kupiškio rajoną metu Rokiškio kraštotyros

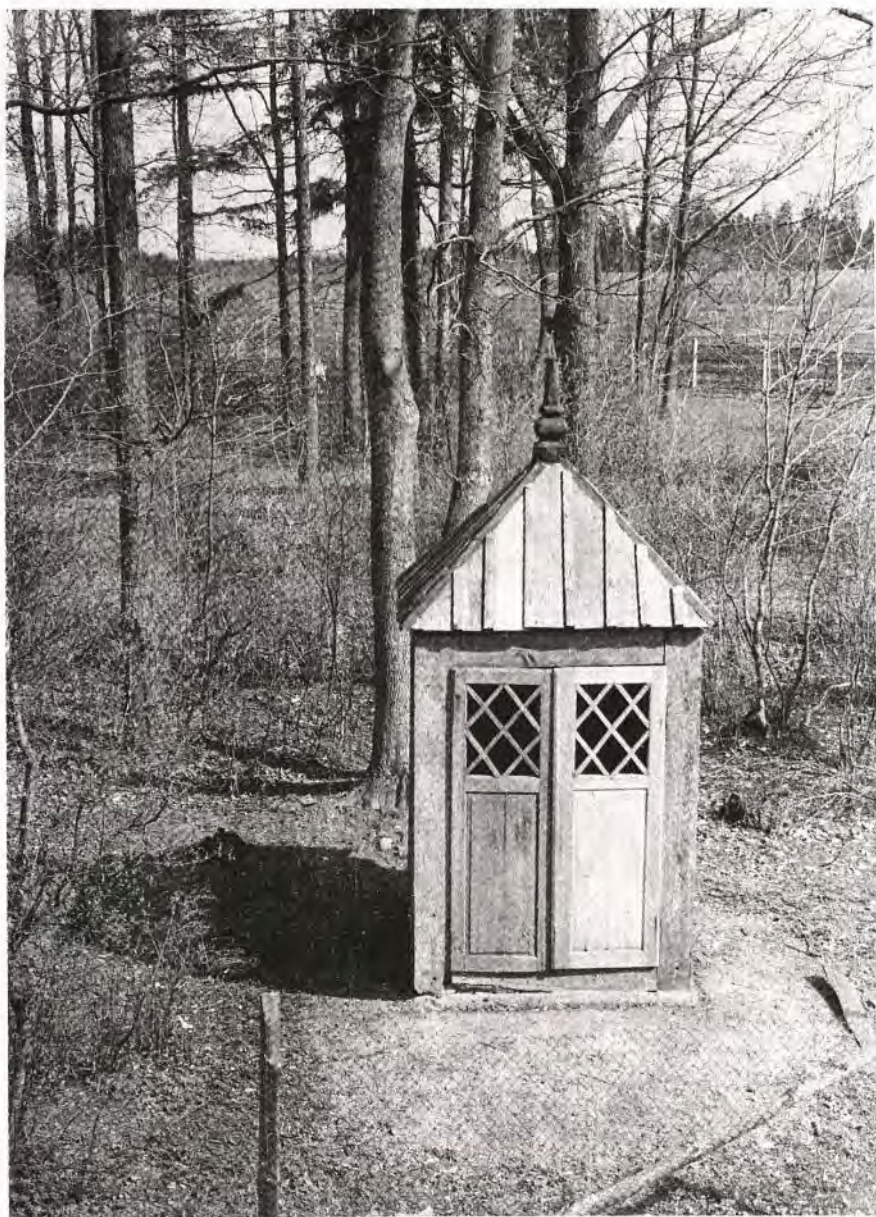
muziejaus muziejininkų dėmesį patraukė Gaigalių kaime stovinti kolūkiečio Jono Buzo sodyba. Joje stovėjo keletas senų pastatų, dengtų šiaudiniais stogais. Apžiūrėję sodybą nuodugniau, muziejininkai atkreipė dėmesį į stovinčią seną klėtį. Pasirodo, kad tai buvo dvi klėtys, kurias skyrė tarpuklėtis. Senoji statyta XIX a. pirm. pusėje, o naujoji pristatyta XIX a. antr. pusėje. Naujai pristatyta klėtis priklausė J. Buzui, o senoji kolūkiui. Klėtis unikali tuo, kad statyta nenaudojant pjūklo – visi rąstai apdirbti kirviu. Klėties sienojai netašyti, suleisti į kerčias. Skliautai apvalių rąstų. Viename iš jų yra 25 cm pločio ir 20 cm aukščio langelis⁹. Tą pačią ekspedicijos dieną aplankyta ir daugiau vietos gyventojų. Atvykus į Ceprejono Tručinsko sodybą, paaiškėjo, kad joje stovi labai panaši klėtis į jau apžiūrėtąją J. Buzo sodyboje. Tiesa, ji šiek tiek mažesnė, fasadas labiau sudarkytas. Muziejininkams pasiteiravus apie klėtelę, šeimininkas

nelabai ką ir galėjo papasakoti, nes pats neseniai atsikėlė čia gyventi nusipirkęs šią sodybą. 1959 m. rugsėjo 22 d. muziejininkai vėl atvyko į Gaigalių kaimą, norėdami dar kartą apžiūrėti minėtąsias klėteles ir nuspręsti, kurią iš jų būtų tiksliausia perkelti į muziejų. Pasitarus nuspręsta pasirinkti J. Buzo sodyboje stovinčią klėtelę, nes jos būklė šiek tiek geresnė. Tačiau pradėjus derinti perkėlimą, paaiškėjo, kad kolūkis planuoja ją išardyti, o rąstus panaudoti naujų sandėlių statyboms, todėl į muziejaus sumanymą nebuvo žvelgiama palankiai. Vis dėlto rastas kompromisas: muziejus privalės sumokėti 5100 rublių ir taip kompensuos kolūkiui patirtas išlaidas už klėties medžiagas. Išsprendus visus klėties perkėlimo klausimus, liko svarbiausia užduotis – saugiai pervežti ją į muziejaus teritoriją. 1959 m. spalio 30 d. atvežta klėtis buvo sėkmingai sustatyta ir tapo pirmuoju naujojo liaudies buitės

skyriaus eksponatu¹⁰. Siekiant sukurti kuo tikroviškesnę valstiečio sodybos paveikslą, 1960 m. iškastas tvenkinys, prie kurio vėliau buvo atkelta pirtis.

Tęsiant eksponatų paiešką, muziejaus darbuotojus sudomino Rokiškio rajono Pašilių kaimo kapinėse stovinti koplytėlė. Ją apžiūrėjus nuodugniau, paaiškėjo, kad ant jos yra 2 datos: „1820“ ir „R 1851“. Manoma, kad pirmoji žymi kryžiaus, o antroji koplytėlės pastatymo datą. Koplytėlės fasado plotis – 2,15, sienų aukštis – 2,9 metro. Stogas keturšlaitis. Koplytėlės viršuje buvo nukryžiuotojo Kristaus figūra, tačiau po Antrojo pasaulinio karo ji buvo nuplėšta. Muziejaus darbuotojai, apžiūrėję eksponatą, suprato, kad tai vertingas liaudies buities statinys, kuris privalo būti perkeltas į muziejų. Todėl nieko nelaukiant buvo pradėti derinti visi perkėlimo formalumai. S. Daunys kreipėsi į Lukštų apylinkės darbo žmonių tarybos vykdomąjį komitetą prašydamas leisti perkelti koplytėlę į muziejų. Sulaukus teigiamo sprendimo, jau 1963 m. gegužės 27 d. statinys sėkmingai perkeltas nuolatiniam saugojimui. Pradėjus susstatymo darbus, paaiškėjo, kad koplytėlės stogas itin prastos būklės, todėl jį dengiant senosios lentos buvo pakeistas identiškais naujomis. Taip pat blogos būklės langų ir dešiniųjų durų pinučiai pakeisti analogiškais naujais¹¹.

Muziejaus darbuotojai toliau lankydami žmonių sodybas, Dauneikių kaime atkreipė dėmesį į dar vieną įdomų statinį – pravarelį. Pravarelis yra „<...> specialus sodybos kiemo pastatas, skirtas valgiui bei jovalui virti vasaros karščių metu, kada šiluma pirkioje nereikalinga. Antras dalykas, kad pirkioje išvengti jovalo kvapo. <...> Be to, pravareliai naudojami kaip rūkykla mėšai rūkyti <...>“¹². Pravarelio vidaus svarbiausias akcentas yra židinytis ir virš jo

Koplytėlė. RKM-10198

pakabintas katilas ant kablio. Pats židinytis sukrautas iš lauko akmenų, 0,98 m aukščio, 1,20 m pločio ir 1,83 m ilgio. Akmenys sutvirtinti moliu ir skirti apsaugoti sienas nuo ugnies. Įprastai pravareliai sodybose buvo statomi tarp gyvenamojo namo ir ūkinio pastato. Pasirodo, kad vadinamasis pravarelis nebuvo toks ir retas statinys. Net 7 iš 10 aplankytų sodybų Dauneikių kaime stovėjo toks pastatas. Tiesa, keletas iš jų buvo perstatyti ir perplanuoti, taip visiškai pakeista jų pirminė paskirtis – vienas paverstas sandėliu, o kitas nedideliu tvartu. Po muziejaus darbuotojų diskusijų nutarta, kad

tai yra vertingas statinys, rodantis valstietišką buitį, kurį muziejui būtų tikslinga įsigyti. Nutarus pravarelį įsigyti, liko nuspręsti, kurį iš jau apžiūrėtų pasirinkti. Nutarta pasirinkti stovintį Legų sodyboje, nes jis buvo seniausias. Nors tiksliai jo pastatymo data nežinoma, tačiau manoma, kad ji siekia XIX a. pirmą pusę. 1963 m. gegužės 19 d. su sodybos šeimininku Juozu Legu pasirašyta pirkimo-pardavimo sutartis, pagal kurią pravarelį muziejui sutarta perduoti už 60 rublių. Jau birželio 1 d. statinio dalys sėkmingai atvežtos į muziejų, o birželio 3 d. pradėtos susstatyti. Pirmąją dieną sukrautos

Pravarėlis. RKM-10222

Jono Šinkūno klėties montavimo darbai. RKM-10202

Pirtis, kuri 1982 m. sudegė. RKM-22974

sienos ir skliautai kartu su gegnėmis bei grebėstais, uždengtas stogas¹³.

1963 m. vasarą muziejininkai, tęsdami eksponatų paiešką, apsilankė Jono Šinkūno sodyboje Varnių kaime, Utenos rajone. Sodyboje rasta nemažai valstiečio buitį atspindinčių, gerai išsilaikiusių kirviu apdirbtų statinių: pirkia, klojimas, dvi daržinės ir klėtis su volais. Nors muziejus Liaudies buities skyriuje jau turėjo vieną klėtį, tačiau nuspręsta perkelti ir retą, unikalią volinę klėtį. Išsyk sutarta su sodybos savininku ją nupirkti už 500 rublių. Klėties durys sąlyginai plačios, viduryje prieš pat jas įstatytos dvi masyvos kolonos. Viename durų šone įkomponuotas langas. Grindys skeltinių lentų. Viduje įrengti tašytų lentų aruodai. Apžiūrėjus klėtį įdėmiau, pastebėta, kad viena jos galinė siena yra dviguba, t. y. tarp dviejų sienų padaryta 0,5 m pločio ertmė su įėjimu pro aruodą. Pasirodo, kad čia tikriausiai vyrai slėpdavosi nuo rekrutų. Veikiausiai šioje ertmėje laikytos ir maisto atsargos. Kartu į muziejų atvežtas ir klėties inventorių: kubilas alui gaminti, mediniai kubilėliai miltams ir grūdams laikyti, gorčiai, pintinė iš beržo tošies ir nemažai kitų daiktų. Pasak S. Daunio, itin vertingas yra lovys – aruodas, skirtas grūdams laikyti. Jis išdrožtas iš medžio ir aptašytas keturiomis briaunomis¹⁴.

1965 m. Rokiškio muziejaus Liaudies buities skyriaus kūrimo darbai buvo tęsiami toliau. Nors jau į muziejų buvo atvežti net 4 valstiečio buitį atspindintys statiniai, tačiau toli gražu tai nebuvo pabaiga, vis dar trūko svarbių akcentų. Vienas iš jų – pirtis. Ji į muziejų atkelta iš Janinos Stašienės sodybos, esančios Bareišių kaime. Statinį sudaro dvi dalys – pirtis ir priepirtis. Stogas keturšlaitis, dengtas šiaudais. Lubose įmontuotas aukštinis, skirtas dūmams ir garams išeiti. Įdomu ir tai, kad nors pirtis pastatyta XX a. pr., tačiau jos forma

būdinga XIX a. tokio tipo statiniams. Labai gaila, tačiau pirtis iki šių dienų neišliko – 1982 m. sudegė. Muziejuje yra išlikęs aktas, liudijantis pirties sudegimą: „Komisija, susidedanti iš <...> konstatuoja, jog š. m. iš rugsėjo 10 d. į 11 d. Rokiškio kraštotyros muziejuje sudegusi pirtis buvo vertingas liaudies architektūros statinys <...> Komisija nustatė, jog pirtis kaip muziejinės vertės daiktas kainuoja 500 rb.“¹⁵. Nors pirtis neišliko, tačiau muziejuje saugomi S. Daunio daryti fotonegatyvai, kuriuose ji yra įamžinta.

Liaudies buities skyriuje stovi dar vienas vertingas eksponatas – viralinė, skirta laikyti šakniavaisiams. Viralinę muziejininkai į muziejų perkėlė 1964 m. iš jau minėto J. Šinkūno sodybos. Pastatas – 8,75 m ilgio ir 5,4 m pločio, jį sudaro dvi patalpos – priemenė ir viralinė. Priemenėje paprastai būdavo sukrautos girtos ir kiti įvairūs buitiniai reikmenys. Įdomu tai, kad jos lubos kitaip nei viralinės, yra 0,5 m žemesnės ir nesandarios. Pasirodo, ant lubų būdavo kraunamas rečiau naudojamas inventoriūs. Viduje yra plačios durys, kurios veda tiesiai į viralinę. Įėjus į patalpos vidų, kairėje stovi aukštaitiška krosnis. Įdomu tai, kad šalia krosnies yra apie 30 cm duobė – aruodas, nuo grindų atitvertas lentomis. Sienos viršuje įmontuota anga dūmams išeiti. Visame pastate įkomponuoti trys apie 40 cm pločio ir 20 cm aukščio langeliai. Iš vidaus juos galima uždengti specialiomis lentelėmis. Pasak S. Daunio, pastato planas kelia tam tikrų abejonių dėl savo pirminės paskirties. Langų išdėstymas, sąlyginai aukštos sienos, priemenės ir viralinės grindų santykis verčia manyti, kad iš pradžių statinys buvo skirtas gyvenamosioms reikmėms ir tik vėliau pertvarkytas į viralinę¹⁶.

Svarstant, kokiais dar pastatais, atspindinčiais valstietišką buitį, būtų

Viralinė. RKM-22815

galima papildyti Liaudies buities skyrių, nutarta, kad prie jau stovinčių labai tiktų kalvė. Tiesa, tai nebuvo vienintelė priežastis, lėmusi tokį pasirinkimą, čia neapsieita ir be revoliucinio prieskonio: „<...> būtų, mūsų nuomone, tikslinga statyti XIX a. pabaigai ir XX a. pirmai pusei būdingą kalvę, kuri turėtų ne memorialinę reikšmę, o simbolizuotų literatūrinio herojaus kalvio Ignoto¹⁷ kalvės prototipą <...>“¹⁸. Ieškant kalvės, pasirinkta Juozo Bareišio sodyboje, Bareišių kaime, stovinti kalvė, kurią muziejininkai jau buvo apžiūrėję anksčiau. Pats

pastatas iš apvalių rąstų, dvišlaičiu stogu, rąstiniais skliautais. Galinėse sienose įkomponuoti 2 langai. Kalvė pastatyta 1903 m., tačiau jos išvaizda būdinga XIX a. tokio tipo statiniams. Viduje buvo keliasdešimt smulkių, priskiriamų XIX a. pab., kalvystės įrankių. Žaizdras su kaminu ir gaubtu, sumūrytu iš nedegių plytų. Kalvė sėkmingai perkelta į muziejų ir jau 1965 m. birželio 19 d. įvyko atidarymo šventė, į kurią susirinko kelios dešimtys žmonių¹⁹.

Kaip jau minėta, Liaudies buities skyriaus kūrimo procesą planuota užbaigti 1964 m., tačiau darbai užsitęsė.

Juozo Bareišio kalvės, perkeltos į Rokiškio muziejų, atidarymas. RKM-5805

Andriaus Mackaus klojimas. RKM-24132

XX a. 7 deš. pab. muziejininkas Z. Mackevičius ir tuometinis muziejaus direktorius Algimantas Kvartūnas dar važinėjo po Rokiškio apylinkes tikėdamiesi papildyti muziejuje veikiančią Liaudies buities skyrių. Jų dėmesį patraukė turtingo ūkininko Andriaus Mackaus sodyboje, Norkūnų kaime, stovėjęs klojimas. Statinys išsiskyrė savo didžiu: ilgis siekė net 17 m, o plotis – 9,70 metro. Stogas keturšlaitis,

dengtas šiaudais. Sodybos savininkui paaiškinus muziejininkų užmojus, jis noriai sutiko perleisti klojimą muziejui. Sutarta, kad iš muziejaus už klojimą jis gaus 900 rublių. Išsprendus visus formalumus, pradėti perkėlimo darbai. Klojimas į muziejų buvo perkeltas 1969 m. lapkritį, tačiau dėl lėšų ir medžiagų stokos sustatymo darbai užsitęsė ir baigti tik 1970 m. birželio mėnesį²⁰. Statinių perkėlimas buvo iš tiesų

sudėtingas procesas, reikalaujantis kruopštumo ir kantrybės. Kaip teigė Z. Mackevičius, perkeliant iškilo daug problemų. Pirmiausia būtina rasti nagingus, darbščius stalius, sužymėti kiekvieną rąstą, o pervežus viską surinkti²¹.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad į muziejų perkelti pastatai be puošybinių elementų. Pasak S. Daunio, tai ne atsitiktinumai, nes XIX a. pirm. pusės senieji, ypač prasčiau gyvenančių šiaurės rytų Lietuvos valstiečių pastatai nebuvo puošnūs. Pavyzdžiui, to meto klėčių kolonėlės paprastos, nestilizotos, durys vienos eilės, vertikaliai kaltų lentų²². Tačiau, ne visiems muziejininkų planams buvo lemta išsipildyti. Liaudies buities skyriuje nėra valstiečio gyvenamojo namo ir tvarto.

Vis dėlto, net ir praėjus kiek daugiau nei 50 metų nuo Liaudies buities skyriaus įkūrimo, jis „nenustumtas į paraštes“. Net ir šiuo metu kai kuriuose statiniuose šiltuoju metu laiku vyksta edukaciniai užsiėmimai. O klojime veikia unikali Lietuvoje prakartėlių paroda.

Nuorodos

¹ Nuo 1990 m. – Rokiškio krašto muziejus.

² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*; sud. S. Varneckas. Kaunas, 2003, p. 33.

³ Liaudies buities skyrius muziejuje, *Spalio vėliava*, 1959, Nr. 41, p. 9.

⁴ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKMA), f-1, b. 30 (2), p. 5.

⁵ RKMA, f-1 b. 30 (2), p. 6.

⁶ Edvardui Tičkui pasiūlius. Liaudies muziejus Rokiškyje, *Spalio vėliava*, 1965, Nr. 81, p. 5.

⁷ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 38.

⁸ RKMA, f-1, b. 30 (2), p. 20.

⁹ RKMA, f-1, b. 30 (3), p. 1–13.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ RKMA, f-1 b. 30 (1).

¹² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 33.

¹³ RKMA, f-1, b. 30 (1).

¹⁴ RKMA, f-1, b. 30.

¹⁵ RKMA, f-1 b. 30 (4), p. 1.

¹⁶ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 36–37.

¹⁷ Kalvis „revoliucionierius“, atsiradęs Aleksandro Gudaičio-Guzevičiaus romane „Kalvio Ignoto teisybė“.

¹⁸ RKMA, f-1 b. 30 (4), p. 24.

¹⁹ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 35.

²⁰ RKMA, f-1, b. 30, p. 15–21.

²¹ Ten pat.

²² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 38.

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

Džiaugiamės palydėjęs Romualdo
Grausko kūryba ir
nuostabią atsinaujinusių bibliotekų
sėkmės darbotvarkę ir skaitytojų!

Vilniaus svečių
Tilvosi, kad tolgi kleri ir mes būsim, kaip
užmona uylimos Grausko. Diekui naujos
bibliotekos žinovai. Sveikatos!

2019.11.15.

Aktorius Vytautas Rumšas
(vyresnysis)

Valentinas Sventickas

Vytautas Rumšas (vyresnysis)

Andriaus Mackaus klojimas. RKM-24132

XX a. 7 deš. pab. muziejininkas Z. Mackevičius ir tuometinis muziejaus direktorius Algimantas Kvartūnas dar važinėjo po Rokiškio apylinkes tikėdamiesi papildyti muziejuje veikiančią Liaudies buities skyrių. Jų dėmesį patraukė turtingo ūkininko Andriaus Mackaus sodyboje, Norkūnų kaime, stovėjęs klojimas. Statinys išsiskyrė savo didžiu: ilgis siekė net 17 m, o plotis – 9,70 metro. Stogas keturšlaitis,

dengtas šiaudais. Sodybos savininkui paaškinus muziejininkų užmojus, jis noriai sutiko perleisti klojimą muziejui. Sutarta, kad iš muziejaus už klojimą jis gaus 900 rublių. Išsprendus visus formalumus, pradėti perkėlimo darbai. Klojimas į muziejų buvo perkeltas 1969 m. lapkritį, tačiau dėl lėšų ir medžiagų stokos sustatymo darbai užsitęsė ir baigti tik 1970 m. birželio mėnesį²⁰. Statinių perkėlimas buvo iš tiesų

sudėtingas procesas, reikalaujantis kruopštumo ir kantrybės. Kaip teigė Z. Mackevičius, perkeliant iškilo daug problemų. Pirmiausia būtina rasti nagingus, darbščius stalius, sužymėti kiekvieną rąstą, o pervežus viską surinkti²¹.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad į muziejų perkelti pastatai be puošybinių elementų. Pasak S. Daunio, tai ne atsitiktinumas, nes XIX a. pirm. pusės senieji, ypač prasčiau gyvenančių šiaurės rytų Lietuvos valstiečių pastatai nebuvo puošnūs. Pavyzdžiui, to meto klėčių kolonėlės paprastos, nestilizuotos, durys vienos eilės, vertikaliai kaltų lentų²². Tačiau, ne visiems muziejininkų planams buvo lemta išsipildyti. Liaudies buities skyriuje nėra valstiečio gyvenamojo namo ir tvarto.

Vis dėlto, net ir praėjus kiek daugiau nei 50 metų nuo Liaudies buities skyriaus įkūrimo, jis „nenustumtas į paraštes“. Net ir šiuo metu kai kuriuose statiniuose šiltuoju metu laiku vyksta edukaciniai užsiėmimai. O klojime veikia unikali Lietuvoje prakartėlių paroda.

Nuorodos

¹ Nuo 1990 m. – Rokiškio krašto muziejus.

² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*; sud. S. Varneckas. Kaunas, 2003, p. 33.

³ Liaudies buities skyrius muziejuje, *Spalio vėliava*, 1959, Nr. 41, p. 9.

⁴ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKMA), f-1, b. 30 (2), p. 5.

⁵ RKMA, f-1 b. 30 (2), p. 6.

⁶ Edvardui Tičkui pasiūlius. Liaudies muziejus Rokiškyje, *Spalio vėliava*, 1965, Nr. 81, p. 5.

⁷ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 38.

⁸ RKMA, f-1, b. 30 (2), p. 20.

⁹ RKMA, f-1, b. 30 (3), p. 1–13.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ RKMA, f-1 b. 30 (1).

¹² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 33.

¹³ RKMA, f-1, b. 30 (1).

¹⁴ RKMA, f-1, b. 30.

¹⁵ RKMA, f-1 b. 30 (4), p. 1.

¹⁶ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 36–37.

¹⁷ Kalvis „revoliucionierius“, atsiradęs Aleksandro Gudaičio-Guzevičiaus romane „Kalvio Ignoto teisybė“.

¹⁸ RKMA, f-1 b. 30 (4), p. 24.

¹⁹ *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 35.

²⁰ RKMA, f-1, b. 30, p. 15–21.

²¹ Ten pat.

²² *Septyni dešimtmečiai 1933–2003. Rokiškio krašto muziejaus istorija*, p. 38.

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

Džiaugiamės palydėjęs Romualdo
Granauskio kūryba ir 514
nuostabią atsinaujinusių bibliotekų
sėkmės darbotvarkę ir skaitytojų!

Valentinas Sventickas
Tilūsai, kad tokie filmai ir mes būsim, kaip
už mano uykimo Granauskos. Diekoni naujos
bibliotekos Lincein. Sveikatos!

2019.11.15.

Aktorius Vytautas Rumšas
(vyresnysis)

Valentinas Sventickas

Vytautas Rumšas (vyresnysis)

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

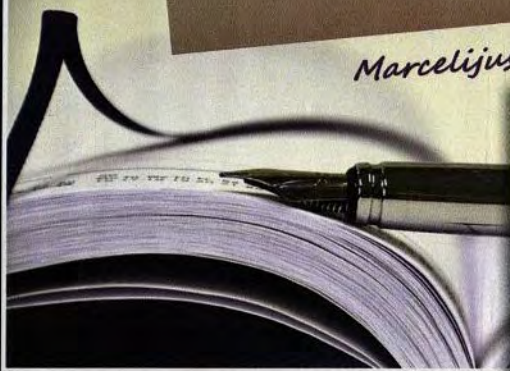
Telėk telėk, saule
Žmonis darė,
nu gyvūnų ir paukščių, vėdėd
savą grovėm vėdė.

Bėdėk nėdėk, saule,
Nėdėk smėgė ir bėdėgė
ir suprantėmė vėdėm-
kaip kalbė.

1980.XV.5. M. M. Martinaitis

habo, dienas! h. Martinaitis

Marcelijus Martinaitis

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

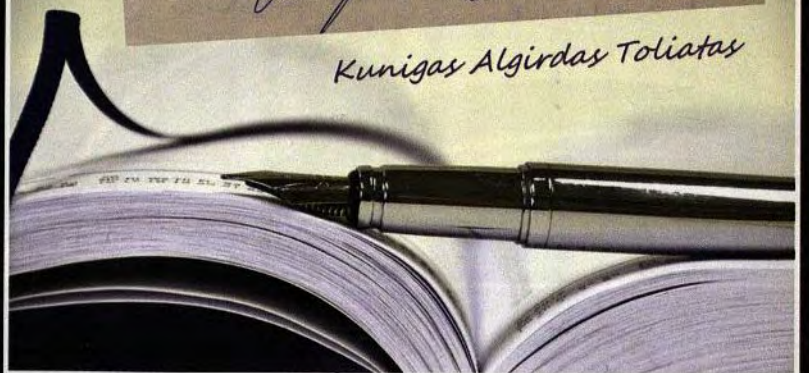
Iš svečių knygos...

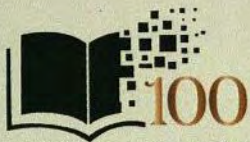
Jei kelias vėdė i šventos
tėi kėn'jis nėbėlygės?
Dytis išmintis

Būtė kelias i šventos.
Svėtingum, sėvėsa, sėlėmė

Algirdas Toliatas
2022 07 12

Kunigas Algirdas Toliatas

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

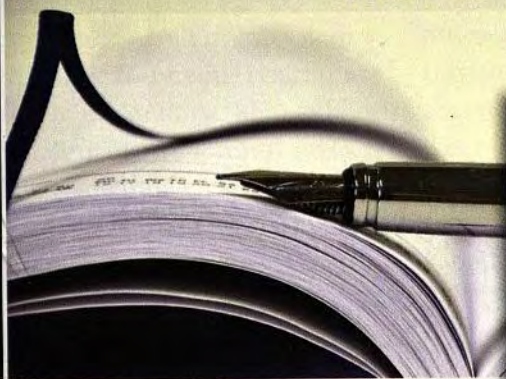
Iš svečių knygos...

*Leubiu galis Leadičio krosčio
Tautinės dvasios puoselėtojamis ir
sugyėtėjams*

1991. IX. 27.

*F. Jacevas
Men. M. D. Kne*

*Ferdinandas Jakšys
Marcelijus Martinaitis*

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

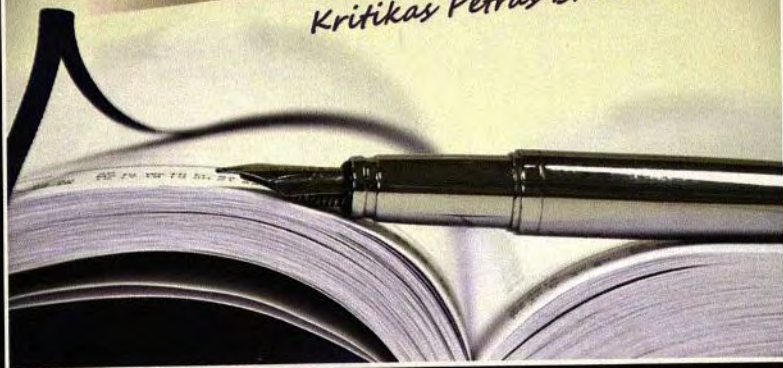
Iš svečių knygos...

*Autros korts, elaly vandens
porbony, L Dorykimo pruojo
ter hms isbiluise galie tek
post d'v'angto gredy aniu kator
intuizazmo neprat aud aniu
in in jonne pau arau si
kultūron derbuotopung*

2014 08 22

Prosevas

Kritikas Petras Bražėnas

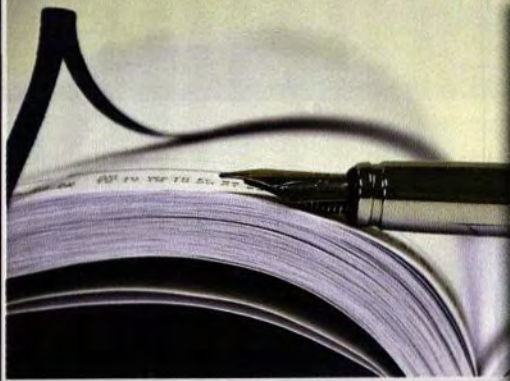
ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

Visada plėčiau, pradeda atsirasti niles soliškesniam
nėpi palinkėti. Jis mano, nūduoti imoginhejo klūnimo,
mes jį - kielimo mūty papusetas, rucūvina. oči jody
mas. Jį - didėianųji mūty jėga. Tuo n gyvybingas
auktitaičių mūty dūmas, tuo n gūvi ūktūnygi savo
kūsto kūktūnygi tradicijoms, kūtyngamū.
Pūktūn kūktū!
Su pagarbta - Algimantas

1984. 11.28.

Algimantas Zurba

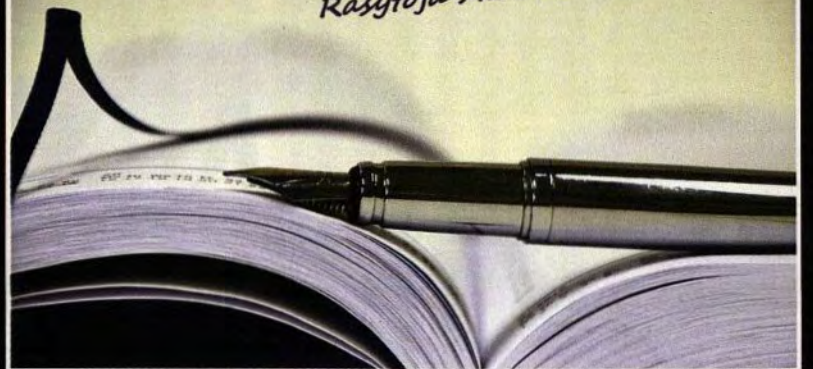

ROKIŠKIO JUOZO KELIUOČIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

Iš svečių knygos...

Pūktūn n prasmūngas vakaras, kū
sant jaunūjū muzikos talūty n
kalbant apie protę Salomejā Jėd.
Jr matant snėsius klūktūjū
veidus, n plūsdant adūnaucis
žiemos snėsiū...
Gyruokite, mieli bibliotekūnūliai,
sūliūkite snėsg n meilę -
pagarbū Aldonā Ruseckaitē
2019 11 30

Rašytoja Aldona Ruseckaitė

Biblioteka – šeimų skaitymo skatinimo, edukacinio ugdymo ir laisvalaikio erdvė

NADIEŽDA IVANOVA

Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo skyriaus vyresn. bibliotekininkė edukacijai

Skaitymo skatinimo projektas šeimoms

Išmaniosios technologijos ir internetas jaunąją kartą vis labiau įtraukia į virtualųjį pramogų pasaulį, kuris užgožia gerų knygų skaitymą, suteikiantį žmonėms įvairiapusę naudą ir malonumą. Kaip biblioteka gali naujai sudominti tėvus ir vaikus tradiciniu knygų skaitymu, bet kartu įtraukti ir į įvairias veiklas, padedančias tobulinti asmeninius

įgūdžius ir atitinkančias šiuolaiki-
nius jų poreikius? Šiai problemai
spręsti ir kilniai idėjai įgyvendinti
Rokiškio Juozo Keliučio viešosios
bibliotekos Vaikų ir jaunimo sky-
riuje susibūrė darbuotojų komanda.
Inicijuotas bibliotekos projektas
„Šeimų stiprinimas, bendradarbiau-
jant bibliotekoms, kaip indėlis į so-
cialinį ir ekonominį augimą Ludzos
savivaldybėje, Rokiškio rajone ir Je-
kabpilio mieste“, LLI-422 (HOME)

buvo sėkmingai įgyvendintas. Šis
projektas – tai viena iš priemonių
skatinti skaitymą šeimoje, nes
knygos turi galią suartinti, sutelkti
ir sustiprinti šeimą. Projekto darbo
grupė atsakingai rengėsi šį projektą
įgyvendinti, o gausus šeimų dalyva-
vimas buvo didžiausias mūsų darbo
įvertinimas.

Todėl neatsitiktinai Rokiškio
rajono šeimos buvo pakviestos su-
kurti naują tradiciją: kartu lankytis

Šeimų festivalio HOME dalyviai. Visos nuotraukos iš bibliotekos archyvo

Žaisloteka žaisti ir skaityti

bibliotekoje, kur galima rasti daugybę knygų ir kitokių informacijos šaltinių, įvairiausių patrauklių veiklų, susijusių su skaitymu ir jame slypinčiu džiaugsmu. Skaitymas yra ne tik smagus laisvalaikio praleidimo būdas, bet ir labai naudingas kasdienio gyvenimo įgūdis. Skaitymo naudą patvirtina daugybė tyrimų, pavyzdžiui, Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas (PIRLS), kuriame dalyvauja ir Lietuva.

Šio straipsnio tikslas – pasidalyti mintimis apie puikiais rezultatais džiuginančio bibliotekos projekto HOME vykdytas veiklas ir sukurtas įvairiapuses erdves, skirtas šeimoms. Šeimos – labai svarbi bibliotekos tikslinė vartotojų grupė. Meilę knygų skaitymui vaikams turėtų padėti atrasti tėvai, nes skaitymas kaip niekas kitas lavina vaikų kūrybiškumą, iškalbą ir net fantaziją. Skaitymas padeda jiems augti ir per knygas pažinti pasaulį.

Be to, matydami skaitančius tėvus, mielai knygas paims ir vaikai. O dar šauniau, jei vėliau visi kartu aptars perskaitytą knygą, papasakos, kas joje sudomino, pradžiugino, o gal kiek nuliūdino ir privertė nubraukti ašarą. Projekto dėka bibliotekos fondas pasipildė naujomis įdomiomis knygomis. Sau tinkančią ir patinkančią knygą bibliotekos lentynose ras tiek mažieji, tiek suaugę skaitytojai.

Biblioteka yra ta vieta, kur susibūrusios šeimos turi galimybę aktyviai bendrauti tarpusavyje, kokybiškai ir prasmingai leisti laisvalaikį jaukioje skaitymą skatinančioje kultūrinėje aplinkoje. Čia jos aktyviai bendrauja, skaito, žaidžia, o kartu ugdo bei lavina savo vaikus. Kokybiškai ir turiningai praleistas laikas bibliotekoje kartu su tėvais ne tik smagus bei nuotaikingas, bet ir yra viena iš vertingiausių dovanų.

Žaisloteka – nuo žaislo iki knygos

Šiuo metu biblioteka jaunoms šeimoms siūlo jaukias, patrauklias ir aktyvios įvairiapusės veiklos erdves. Džiugu, kad čia įkurtos trys funkcinės erdvės su modernia ir atitinkančia šeimų poreikius įranga kūrybiniais bei meniniams įgūdžiams lavinti, o aktyviai veiklose dalyvauti gali gausus būrys ne tik Rokiškio, bet ir kitų rajonų šeimų.

Užsukę į biblioteką, rasite ne tik daug naujų, įdomių knygų, bet ir vaikus viliojančią žaisloteką (žaidimų kambarį). Žaisloteka – tai pirmasis laiptelis pritraukti ir užsiauginti bibliotekai naują skaitytoją. Dabar net naujagimis gali gauti skaitytojo pažymėjimą. Tarptautine patirtimi paremtas ankstyvojo skaitymo skatinimo projektas „Knygų startas“, kurio metu naujagimiams ir jų tėveliams dovanojamas ankstyvo-

jo skaitymo skatinimo lauknešelis su skaitytojo pažymėjimu, teikia vilčių, kad bibliotekoje jų kojelės trepsės jau nuo mažumės.

Jaukioje, saugioje žaidimų ir edukacinių užsiėmimų erdvėje mažiesiems bibliotekos lankytojams ir jų tėveliams siūlomos žaislinės, paveikslėlių, taktilinės, garsinės, erdvinės knygelės, lavinamosios priemonės, edukaciniai žaidimai ir žaislai. Gausiai lankomoje žaislotekoje mažyliai turiningai leidžia laisvalaikį su draugais, šeimos nariais. Čia malonu dalyvauti garsiniuose skaitymuose, edukaciniuose užsiėmimuose, kūrybiniuose žaidimuose, žaidimų ir pasakų popietėse bei kituose renginiuose. Ypač ši vieta patraukli šeimoms su ASS ir kalbos bei komunikacijos sutrikimais ar kitus specialiuosius ugdymo poreikius turinčiais vaikučiais. Biblioteka dalyvauja projekte „Biblioteka visiems“ <https://www.rokiskis.rvb.lt/biblioteka-visiems/>.

Žaislotekoje nuolat aidai vaikų klegesys. Taip pat užsuka daug šeimų. Tėtis Aivaras, apsilankęs žaislotekoje su dukrele, teigiamai įvertino įvykusius pokyčius: „Šviesi patalpa, nauji vaikiški baldai, minkšta kiliminė danga, žaislai, knygos, čia labai gerai ir smagiai leidžiame laiką su dukrele. O smagiausia tai, kad galime sutaupyti savo pinigėlius, skirtus žaislams ir knygoms įsigyti. Visa tai bibliotekoje gauname nemokamai. Čia dukra žaidžia su dar nematytais ir neatsibodusiais žaislais, skolinamės knygeles į namus, bendraujame su kitomis šeimomis.“ Dažnai besilankanti mama Ingrida su dukrele džiaugiasi, kad gali leisti laiką žaislotekoje. Anot jos, jie – nevietiniai ir retkarčiais atvažiuoja čia pabūti specialiai, turiningai kartu praleisti laiką. Pasak Ingridos, tai vaikui „pramo-

Edukacija „Medžio paslaptys“ su Asta Keraitiene

Tapyba ant vandens – visada spalvinga ir netikėta

gų parkas“. Mama Deimantė čia lankosi su dviem ikimokyklinio amžiaus sūnumis: „Sūneliams čia labai patinka. Namie turime daug erdvės ir žaislų, bet čia vaikai susitinka su kitais vaikais, žaidžia su naujais žaislais, užsiima kitokia nei namuose veikla,“ – apie apsilankymus žaislotekoje pasakoja Deimantė.

Atnaujintoje žaislotekoje laisvalaikį mėgsta leisti rokiškėnė močiutė Vida su anūkėmis iš Vilniaus. Čia jas vilioja daugybė

naujų žaislų, knygos, skatinančios ne tik mergaičių smalsumą, bet ir padedančios išmokti ar patobulinti jau turimus įgūdžius. Džiaugiamės ir mes, bibliotekininkės, kad žaislotekoje vaikai kartu su suaugusiais žaidžia ir skaito knygeles, tai puikios vaikų edukacijos priemonės. Svarbiausia, kad šeima leidžia laiką kartu, bendrauja ir tai padeda jiems augti, tobulėti, pažinti pasaulį, save ir kitus. Taip nejučiomis prasideda nesibaigianti draugystė su knyga.

Turiningas ir aktyvus šeimos laikas bibliotekoje

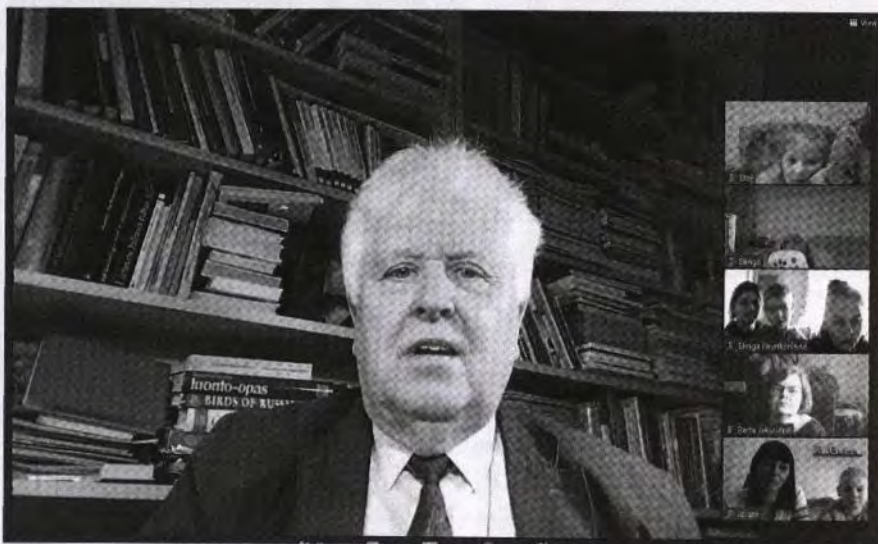
Bibliotekos projektas skirtas įvairaus amžiaus vaikams ir jų tėvams. Per dvejus metus suorganizuoti 38 renginiai, kurių metu šeimos dalyvavo seminaruose, paskaitose, susitikimuose su rašytojais, iliustratoriais, karjeros konsultantais, verslininkais ir vaikų gydytoja bei psichologe. Aktyviai leido laiką įvairiuose užsiėmimuose, kūrybinėse dirbtuvėse, tobulinosi edukacinėse programose, IT pamokose, kur mokėsi piešti ant šilko, gaminti įvairius rankdarbius, papuošalus, suvenyrus, atvirukus, knygas, skirtukus ir kt. Savo kūrybiškumą išbandė teatriniuose ir maisto gaminimo užsiėmimuose. Kūrybiniuose renginiuose sėmėsi žinių ir patarimų, kaip minėti bei organizuoti asmenines, kalendorines, valstybines šventes. Išvykos į Bajorų kaimo „Lėlių namus“, L. Sadauskienės kepyklą, sodybą „Levandų Vanagynė“, Šlyninkos vandens malūną, kavinę „Senas grafas“ suteikė daugybę teigiamų emocijų, įspūdžių ir padovanojo naujų atradimų.

Dalis renginių vyko atnaujintoje skaitykloje, pritaikytoje jaunų šeimų informaciniams poreikiams, bibliotekinei ir kitoms įdomioms bei patrauklioms veikloms. Todėl šeimos mielai renkasi biblioteką kaip vietą bendrauti, socialiniams ir pilietiniams gebėjimams ugdyti, leisti laisvalaikį ir lankyti įvairius renginius.

2020–2021 m. dėl pandemijos fiziniai renginiai buvo draudžiami ir tai bibliotekai iškėlė didelį iššūkį: kaip veikti, kai fizinius renginius draudžia karantinas. Jo metu daugelis buvo priversti keisti kasdienius darbo ir laisvalaikio įpročius. Internetas ir išmaniosios technologijos mums leido pereiti prie nuotolinio darbo ir daugumą jų atlikti neišeinant iš namų, bet visa tai žmonės

Virtualus susitikimas su rašytoju Tomu Dirgėla

Virtualus susitikimas su rašytoju, gamtininku Seimonu Paltanavičiumi

dar labiau atitolino vienus nuo kitų. Ieškant šios problemos sprendimo, buvo pasitelktas internetas ir išmaniosios technologijos. Siekdami sukurti artumo ir bendrumo jausmą, kurti teigiamą santykį su kiekvienu lankytoju bei šeimomis pasiūlėme net kelis virtualius renginius. Virtualūs renginiai – tai nauja renginių organizavimo forma, kuri neriboja nei vietos, nei dalyvių skaičiaus.

Įsimintiniausias virtualus susitikimas vyko su vienu populiariausių vaikų rašytojų Tomu Dirgėla. Tą kartą į renginį registravosi net 86 dalyviai. Mama Aušra džiaugėsi, kad sūnus galėjo pabendrauti su rašytoju, užduoti jam klausimų: „Mūsų

namuose skaitymas nėra svetimas. Turime daug knygų. Mielai priėmėme bibliotekininkių kvietimą per Zoom platformą prisijungti prie susitikimo su sūnaus mylimiausiu rašytoju T. Dirgėla. Jis su didžiausiu nekantrumu laukė šios dienos. Atidžiai klausėsi rašytojo prisistatymo, pokalbio apie knygas ir personažus Tomą bei Domą. Dabar ir mudu su tėčiu labiau supratome, kuo šio rašytojo kūryba žavi mūsų sūnų.“

Gausus vaikų ir tėvelių būrys jungėsi ir į virtualų susitikimą su mėgstamu rašytoju, žinomu gamtininku, fotografu ir aplinkosaugininku Seimonu Paltanavičiumi. Rašytojas pasakojo apie savo knyge-

lėse atskleidžiamas spalvingas ir stebuklingas gamtos pasaulio paslaptis, priminė, kad pasakos moko pažinti pasaulį ir vertybes, dalijosi patarimais, kaip išsaugoti ryšį su gamta, atsakinėjo į mažųjų klausimus. Mama Vilija negalėjo patikėti, kad jos vaikai galės betarpiškai pabendrauti su rašytoju: „Stebėjau, su koku entuziazmu prieš susitikimą sūnus susirinko namuose turimas S. Paltanavičiaus knygas, kaip jas demonstravome prieš kompiuterio ekraną, o sūnus pasakojo apie ką tik perskaitytą ir jį sužavėjusią knygą. Susitikimo metu vyresnioji dukra išsakė savo nuomonę apie nuotraukas rašytojo knygoje, padedančias geriau pažinti Lietuvos gamtą ir gyvūnus. Taip pat patiko skaityti pasakas apie ežiuką.“

Prie projekto veiklų prisijungė ir idėjomis, mintimis bei įgūdžiais dalijosi patyrę profesionalūs kultūros bei meno veikėjai: „Stalo teatro“ aktoriai Saulė Degutytė ir Balys Ivanauskas, menininkai Asta Keraitienė ir Vytautas Daščioras, iliustratorė Sigutė Chlebinskaitė, kinologė Sonda Jonceva, Bajorų kultūros namų lėlių teatro „ČIZ“ lėlininkės, „IN&Co“ kūrybininkės, edukatorės. Projekto metu pasiūlytos įvairios ir gausios veiklos šeimoms suteikė naujų žinių, įdomių patirčių ir gerų emocijų.

Dalyviams įsiminė susitikimas su žymia Lietuvos knygų iliustratore Sigute Chlebinskaitė, kuri gerai žinoma kaip „Knygų šalies“ sumanytoja, knygos kultūros puoselėtoja, rokiškietės dailininkės Ievos Naginskaitės kūrybos skleidėja, Matildos Olkinaitės rinktinės rengėja. Viešnia pakvietė į edukacinę programą „Ką padarė žirklys“, kurios metu kiekvienas kūrė asmeninę interaktyvią knygą. Susirinkusieji piešė žmones, gyvūnus, augalus, kurie, vis kitaip vartant knygėlės lapus, atrodo keistai, bet labai įdomiai.

Kūrybinis užsiėmimas su dailininke Sigute Chlebinskaitė

„IN&Co“ kūrybinis užsiėmimas „Pagauk sapną“

Vėliau išradingi kūrėjai kūrybiškai pristatė savo knygelę, o S. Chlebinskaitė kiekvieną kūrėją gyrė, linkėjo sėkmės. Kol menininkė iš „Knygų šalies“ viešėjo bibliotekoje, Rokiškio miestas vadinosi Knygiškiu!

Išskirtinis renginys vyko vieną spalio penktadienį. Geltonais lapais besipuošiančiame Rokiškio Liongino Šepkos parke šeimos paminėjo visame pasaulyje švenčiamą Pasaulinę gyvūnijos dieną. Į ją susirinko vaikai, tėvai, seneliai lydimi savo augintinių – pačių įvairiausių

veislių šunų. Visi susidomėję stebėjo vilnietės kinologės Sondros Joncevos ir guvaus šunelio Margio pasirodymus. Margis ne tik įveikino kliūtis, bet ir grojo gitara, skambino varpeliu, į krepšį mėtė kamuoliukus. Vėliau vyko įvairiausių pramogų: vieni skaitė knygeles savo mylimiems augintiniams, kiti piešė geriausio keturkojo draugo portretą, tretieji dalyvavo smagioje kūrybinėje edukacijoje.

Šiuo renginiu skatinome šeimas susimąstyti apie augintinių svarbą mūsų gyvenime, atkreipti dėmesį į gyvūnų apsaugą ir elgesį su jais, jų teises ir priežiūrą. Kvietėme puoselėti atsakomybės jausmą ir kartu pasidžiaugti augintinių dovanojamomis geromis emocijomis. Jie – mažieji mūsų šeimos nariai. Skaitytoja Luka stebėjosi: „Buvo labai įdomu dalyvauti renginyje su Lota. Pirmą kartą renginyje prizą gavau ne aš, o mano šuo.“

Į biblioteką užsuka ir šeimos, mėgstančios rankdarbius. Joms rankdarbiai – laisvalaikio dalis, pomėgis. Todėl mamų ir vaikų pageidavimu organizavome kūrybinius užsiėmimus „Pagauk sapną“ ir „Veltinio magija“.

Mistiškai skambančiame renginyje dalyvavo Rokiškio mamų klubo narės su savo vaikučiais. Apie sapnų gaudykles, jų reikšmę ir gaminimo procesą dalijosi „IN&Co“ rankdarbių kūrėjos Inga Belovienė ir Nadiežda Ivanova. Pasak jų, sapnų gaudyklė – tai talismanas, saugantis žmogaus sapnus. Manoma, kad jis filtruoja sapnus: pritraukia gerus ir nuveja košmariškus. Sapnų gaudykles kūrė Rokiškio mamų klubo narės su savo vaikučiais. Šeimos mėgavosi kūrybiniu darbu ir į namus parsinešė savo rankomis pagamintas sapnų gaudykles, dekoruotas plunksnomis, karoliukais ir drugeliais. Belieka mėgautis ramiu miegu ir spalvotais sapnais.

Prie „Veltinio magijos“ kūrybinio užsiėmimo dalyvių prisidėjo dvi močiutės su anūkėmis. Trupučio pastangų ir kruopštumo prireikė mokantis iš veltinio siūti padėkliukus arbatos puodeliui. Dalyviai leidosi į siuvimo nuotyki: piešė ant veltinio, kirpo, siuvo. Šeimų kūrybiškumas ir vaikų kantrybė nustebino net pačias organizatores. Užsiėmimui baigiantis ant padėkliukų puikavosi įvairių pasakų personažų aplikacijos. Gabija džiaugėsi: „Man patiko būti su mama ir močiute bibliotekoje. Mes pasiuvome padėkliukus puodeliams. Mano padėkliukas yra su kačiuku. Jį padėjo siūti močiutė.“

Bendras darbas neabejotinai suartino kartas ir nustebino gautais rezultatais. Originalūs veltinio padėkliukai arbatos puodeliams, pasiūti pačių rankomis, ilgai džiugins mažuosius kūrėjus ir jų šeimos narius.

Mes, bibliotekininkės, džiaugiamės savo kūrybiškumu, profesionalumu ir gebėjimu nustebinti projekte dalyvaujančias šeimas, kurioms organizavome keletą įdomių renginių. Išradinga edukacinė veikla – renginio šeimoms sudėtinė dalis. Dalyviams svarbu ne tik klausytis,

Grybukų kepimo edukacija Juodupėje

bet ir patiems įsitraukti į vėksmą ir namo išsinešti įgytų žinių, patirtų smagių emocijų bei mielą, savo rankomis sukurtą darbelį. Šeimos su entuziazmu dalyvavo įvairiose veiklose: gamino papuošalus iš odos, raktų pakabukus, grafinius atvirukus, prisiminė dvasingas šv. Velykų ir šv. Kalėdų tradicijas bei papročius.

Nuo kraštotyros iki tautinio paveldo

Kraštotyra besidominčioms šeimoms pristatyta bibliotekininkių ir IT specialistų sukurta nauja inovatyvi paslauga – interaktyvus edukacinis žaidimas „HOME“, leidžiantis geriau pažinti save, įsigilinti į mus supan-

čią aplinką, savo miestą, jo istoriją. Žaidžiama dideliame interaktyviame ekrane. Pasitariant, dalijantis įspūdziais kartu varžomasi, kas pasieks geresnių rezultatų atliekant užduotis. Dalyviai sužino daug naujų netikėtų dalykų, praturtina savo žinias apie Rokiškio (LT), Jekabpilio (LV) ir Ludzos (LV) miestuose esančius kultūros objektus, įspūdingas istorines ir lankytinas vietas, taip pat apie savivaldybių, įstaigų, organizacijų ir komercinių paslaugų teikėjus. Žemėlapiuose mokosi ieškoti ir atpažinti nurodytas vietas. Tikimės, kad šeimos įgytas žinias panaudos jau realybėje keliaudami po šiuos miestus, atras naujas, dar nepažintas ir stebinančias grožiu jų vietas. Naujai

sukurta paslauga vietos gyventojams ir Rokiškio miesto svečiams padės pažinti unikalią Rokiškio krašto istoriją bei kultūrą.

Kelios projekto veiklos siejamos su Lietuvos tautinio paveldo pažinimu. Jos padėjo suprasti paveldo vertę, skatino šeimas suvokti, kad jį reikia saugoti ir puoselėti. Todėl projekte buvo pasiūlytos edukacinės programos vaikams ir jų tėvams.

Šeimos su tradiciniu tautiniu paveldu susipažino išvykose į vaizdingą Zarasų r. Šlyninkos vandens malūną, išpuoselėtą Rokiškio r. sodybą „Levandų Vanagynė“, jaukią kavinę „Senas grafas“, šalia skanėstais viliojančios L. Sadauskienės kepyklos esančius „Šakočių ir baravykų namus“. Svečius sutiko šeimininkai, kurie papasakojo daug įdomių dalykų apie duonos kelią, apie grožio ir sveikatos šaltinį – magiškąsias levandas, Užgavėnių tradicijas ir jų gardžiuosius blynus, apie burnoje tirpstančius meduolinius grybukus.

Visi išvardyti gaminiai priskirti tautiniam paveldui. Edukacinėse programose šeimos susipažino su šių amatų ištakomis ir svarba mūsų kultūrai. Dalyviai turėjo galimybę savo rankomis pasigaminti muilą su levandomis, pamatyti, kaip iš grūdų atsiranda miltai, minkyti tešlą, išsikepti duoną ar blynus, dalyvauti grybukų kepimo edukacijoje, ir, žinoma, paragauti pačių pasigamintų gardumynų. Įsiminė mamos Agnės žodžiai: „Pirmą kartą dalyvavome grybukų edukacijoje. Tai taip nepaprasta ir žavu. Ačiū verslininkei Laimutei. Prisilietę prie tokio tautinio paveldo puoselėjimo tradicijų, atrodo, ir patys tampame geresni.“

Lėlių teatras kvietė patirti pasakų stebuklą

Pasakų sekimas – suaugusiojo ir vaiko bendrystės forma, žinoma nuo seniausių laikų. Pasakos mus panardina į stebuklų pasaulį, moko ir įkvepia tikėti, kad gėris anksčiau ar vėliau

nugalės. Vis dėlto stipriausiai pasakų dvasią leidžia pajusti lėlių teatras. Projekto metu suburtos šeimos vyko į Bajorų kaimo kultūros namų „Lėlių namus“, kur dalyvavo gerai šalyje žinomo lėlių teatro „ČIZ“ edukacinėje programoje „Tu gali prakalbinti lėlę“. Trys aktorės vedė teatrinis žaidimus su lėlėmis, pristatė teatro „ČIZ“ istoriją, rodė pasakų personažus, kartu su šeimomis vaidino pasakų ištraukas. Kūrybiškos šeimos su dideliu susidomėjimu ir kantrybe iš plastikinių buteliukų mokėsi pagaminti teatrinę lėlę – peliuką.

Labiausiai mergaičių ir mamų dėmesį patraukė lėlių ekspozicija, kurioje puikuoja apie 1700 eksponatų iš viso pasaulio. Muziejaus įkūrėja Dalia Ziemelienė supažindino su įvairiomis lėlėmis, o apie jų atsiradimą muziejuje papasakojo įdomiausių faktų. Smagiausia dalis buvo lėlių vardynos. Šeimos turėjo neeilinę galimybę iš ekspozicijos išsirinkti patinkančią lėlę, tapti

Lėlių teatras „Padaužiukai“ šeimų piknike rodė spektaklį „Kiškio trobelė“

Tarptautinio šeimų festivalio dalyvai bibliotekos P. Širvio kiemelyje

Susitikimas su „Stalo teatro“ režisiere Saule Degutyte

Smalsūs Šeimų festivalio dalyviai bibliotekos palėpėje

tos lėlės „Vardamonu (-e)“ ir su ja nusifotografuoti. Viešnage „Lėlių namuose“ šeimoms paliko didžiulį įspūdį. Ne vienas tėvelis pripažino, kad taip džiugiai prisiminė savo vaikystės pasakas ir lėles.

Bibliotekininkės šeimas pakvietė į bibliotekos lėlių teatro „Padaužiukai“ meno užsiėmimus ir spektaklių kūrimą. Teatras, palyginus su kitomis meno rūšimis, ypač stipriai ir emocionaliai veikia vaiką, plečia jo mąstymą, lavina atmintį, dėmesį, pastabumą, ugdo vaizduotę ir meninę saviraišką.

Šeimoms organizuotos dvi kūrybinės dirbtuvėlės „Kuriame pasaką“. Teatro „Padaužiukai“ režisierė, šio straipsnio autorė, šeimoms pristatė bibliotekos teatro veiklą. Pasakojo apie lėlių teatrą, spektaklį, demonstravo teatrinę lėlių rūšį ir jų valdymo būdus. Vėliau su šeimomis dalijosi mintimis apie pasakas: ko reikia, kad jos virstų lėlių teatro spektakliu, kokių priemonių ir gebėjimų reikia spektakliui kurti. Lėlių teatrų svetainėje vaikai ir tėveliai galėjo patys išbandyti įvairių lėlių valdymo būdus ir su jomis improvizuoti.

Kelios šeimos, susidomėjusios lėlių teatro žanru, noriai prisijungė prie bibliotekos lėlių teatro „Padaužiukai“. Projekto metu buvo pastatytos dvi pasakos: J. Biržio „Kiškio trobelė“ ir „Trys paršiukai“. Pirmojoje pasakoje vaidino tik vaikai, o antrojoje aktoriais tapo ir jų tėveliai.

Su teatralizuota edukacine programa „Žaisti pasakas kitaip“ buvome pakviesti dalyvauti Rokiškio mamų klubo piknike, kurio metu vaikai vaidino inscenizaciją pagal J. Biržio pasaką „Kiškio trobelė“. Po spektaklio žiūrovai galėjo ne tik apžiūrėti lėles, bet ir patys su jomis pažaisti. Vėliau vaikai piešė pasakų personažus ir kartu su tėveliais mokėsi daryti popierines lėles ant lazdelių, kurias netruko atgyti jų rankose.

Šeimos vaidina bibliotekos lėlių teatre „Padaužiukai“

Šeimų sukurti spektakliai buvo sėkmingai rodomi dviejuose tarptautiniuose šeimų festivaliuose HOME Rokiškyje (Lietuva) ir Ludzoje (Latvija).

Šeimų kūrybiškumas – tai neišsenkantis energijos, žinių, tobulėjimo ir džiaugsmo šaltinis. Teatrinė lėlė padeda suvokti vaiką supantį pasaulį, atsako į jam rūpimus klausimus ir iškelia naujus, ugdo meninį-estetinį pojūtį, plečia vaizduotės, fantazijos galimybių ribas, o svarbiausia padeda patirti bendrystės jausmą. Bendra vaikų ir tėvų kūrybinė veikla išmokė juos kurti, parodyti save, patirti kūrybos džiaugsmą, nebijoti nuolat bandyti ką nors nauja.

Šeimų festivaliai HOME

Turininga, pažintinė ir kūrybiška aplinka vyravo tarptautiniuose šeimų festivaliuose HOME, vykusiuose 2022 m. gegužės–birželio mėn. Ludzoje ir Rokiškyje. Įvairiapusės veiklos, edukacinės programos kūrybinės dirbtuvės šeimoms suteikė daug nepamirštamų akimirkų ir nepaliko abejingų. Festivaliuose da-

lyvavo profesionalūs moderatoriai, animatoriai, muzikantai, lėlininkai, dailininkai, edukatoriai.

Rokiškėnų festivalyje kūrybiškai panaudotos Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos erdvės tiek viduje, tiek kiemelyje. Jo metu salėje vyko XXVI lėlių teatrų šventė „Kai atgyja lėlės“, kurioje buvo akcentuojama lėlių teatro ir knygos svarba vaiko gyvenime, kokie smagūs nuotykių, netikėčiausios istorijos gyvena knygų puslapiuose ir už teatrinės širmos. Šventinę nuotaiką kūrė ir į pasakų šalį kvietė keturi profesionalūs ir mėgėjų lėlių teatrai. Pirmasis pasirodė „Stalo teatras“ iš Vilniaus. Aktorius Balys Ivanauskas pasekė pasaką „Apie vieną žmogų, saulę, mėnulį ir vėją“ (scenografė ir režisierė Saulė Degutytė). Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos lėlių teatras „Padaužiukai“ parodė premjerinį spektaklį „Trys paršukai“ (režisierė Nadiežda Ivanova). Scenoje pasirodė projekto partnerių Ludzos rajono Istros bibliotekos lėlių teatras „Teremok“, atvežęs du lėlių spektaklius „Drąsūs kiškiai“ ir „Piktas šuo Laja“ (režisierė Elena

Kreminska). Spektaklių pasirodymus užbaigė Rokiškio kultūros centro Priemiesčio padalinio Bajoruose lėlių teatras „ČIZ“ su žaisminga ir pamokančia pasaka „Kvaila žąsis“ (režisierė Nijolė Čirūnienė). Lėlių spektakliai nepaliko abejingų jaunųjų teatro mylėtojų ir suteikė daug nepamirštamų akimirkų, dovanojo daug džiaugsmo ir šypsenų, o lėlės visiems suteikė tą nepaprastą jausmą, kuris vadinasi stebuklu.

Bibliotekoje taip pat vyko piešimas ant vandens (ebru) ir veikė tapybos ant medžio kūrybinės dirbtuvės, laboratorija „Mokslinio šou atradėjai“. Lauke šeimos mokėsi groti afrikietiškais būgnais, dalyvavo žaidimuose ir įvairiose atrakcijose. Vėliau veiksmas persikėlė į Nepriklausomybės aikštę, prie paminklo „Arka“, kur vyko „Flashmobas“ – projekte dalyvavusios šeimos susikabinusios rankomis suformavo namo kontūrą ir taip įamžino festivalį HOME. Šeimos iš Lietuvos ir Latvijos dar ilgai prisimins šį festivalį, kupiną nuoširdumo, kūrybiškumo, netikėtų susitikimų su knygų herojais, muzikos, šokių ir spalvų!

Šeimos kūrybinėse dirbtuvėlėse „Kuriamo pasaką“

Projekto sėkmę geriausiai apibūdina dalyvių atsiliepimai

Aušra:

„Laiką leisti bibliotekoje ir žaislotekoje vaikams patinka. Jie smalsūs, nuolat išbando įvairias veiklas. Knygas iš bibliotekos renka mama pagal vaikų pageidavimus, kartais jas išsirenka patys. Vis dar turime tradiciją kas vakarą prieš miegą skaityti po 1–2 pasakas. Saldesnis miegas.

Vaikams labiausiai įsiminė susitikimas su rašytoju Tomu Dirgėla, kaskart išvydę jo knygas, prisimena šį rašytoją ir jo įsimintiną šukuoseną. Taip pat buvome maloniai priimti Ludzoje, dalyvavome puikiai suorganizuotose veiklose: sporto, kūrybos, muzikavimo ir kitose, stebėjome lėlių teatrų pasirodymus. Vaikams tai paliko įspūdį.

Organizuotos projekto veiklos ne tik įtraukia šeimą, bet ir stiprina draugystę, tarpusavio supratimą, skatina šeimų bendravimą. Į šį projektą mane su šeima pakvietė bibliotekininkės Aušra ir Nadiežda. Ačiū Jums už originalumą, už kūrybą!“

Rita:

„Mūsų šeima dalyvavo šio projekto veiklose. Mums labai smagu šioje bibliotekoje būti. Papasakojome savo draugams. Jų šeima taip pat dalyvavo keliuose renginiuose.

Labai patinka atnaujintos bibliotekos erdvės, jaukios, šviesios, žaismingos. Norisi kartu su vaikais pabūti ir pažaisti. Ypač patinka dalyvauti renginiuose, nes darbuotojų bendravimas šiltas ir malonus. O renginiuose susitinkame su žymiais ir įdomiais kūrėjais.

Knygas skaitome visa šeima, dukra jas pasirenka su darbuotojų rekomendacijomis, ką įdomaus iš draugių sužino. Dukra dalyvauja lėlių teatro „Padaužiukai“ veikloje. Vaidino spektaklyje „Kiškio trobelė“. Mes džiaugiamės kartu su ja, nes įgijo kitokios patirties, įgavo daugiau drąsos, pasitikėjimo. Iš Ludzos šeimų festivalio grįžo su šypsena ir puikiais įspūdžiais.“

Jolita:

„Man pačiai malonu lankytis vaikų bibliotekoje su sūnumi. Patinka skaityti vaikiškas knygas! Tai matydamas sūnus, pats paimdavo tas knygas ir perskaitydavo. Taip pat bibliotekoje vyksta įdomūs renginiai šeimoms. Patiko rankdarbių edukacinė programa, kurioje „IN&Co“ edukatorės mokė pasisiūti padėkliukus arbatos puodeliui. Pasirodo, sūnus neblogai valdo adatą su siūlu. Bendromis pastangomis gimė padėkliukas su Betmenu. Todėl teigiamai vertiname tokius įdomius ir prasmingus vaikų bei tėvų laisvalaikio leidimo, žaidimo, o vėliau ir bendravimo būdus bibliotekoje.“

Rasa:

„Biblioteka – tai atradimų erdvė. Čia su mergaitėmis išbandėme pirmuosius tapybos ant šilko žingsnelius. Vis dar prisimename nuostabios kūrybos akimirkas, kai įvaldai tapybą, spalvų liejimą ant šilko. Tą magišką vakarą padėdami profesionalaus mokytojo, Rokiškio krašto dailininko Vytauto Daščioro pasinėrėme į kūrybos ir spalvų pasaulį. Tapydamos paveikslus ant šilko, atsipalaidavome ir pailsėjome nuo per dieną susikaupusių rūpesčių.

Mūsų ir kitų dalyvių nutapyti spalvoti paveikslai buvo įrėminti ir eksponuojami bibliotekos atnaujintame koridoriuje. Labai didžiavomės, kad mūsų pirmieji darbai buvo parodoje, kurią aplankė giminės ir draugai. Buvo nerealu!“

Inga:

„Smagu lankytis modernesnėje ir jaukesnėje bibliotekoje. Džiugu, kad lentynose atsirado daugiau naujų knygų vaikams ir tėvams. Mūsų šeimoje knyga yra bendravimo priemonė, nes per knygą pasikalbame apie tai, kas mums rūpi ir yra aktualu.

Kiekvienas dalyvavimas kokioje nors veikloje – tai žingsnis link savęs pažinimo, kažko naujo sužinojimo ir išmokimo. Mielai dalyvavome visuose projekto veiklose. Jos buvo įdomios ir įtraukiančios. Laukiamausi užsiėmimai mūsų šeimai yra susiję su bibliotekos lėlių teatro veikla. Tai dar vienas iš būdų kartu praleisti laiką su savo vaiku. Dalyvaujame bendrose veiklose: su dukra vaidiname spektaklyje „Trys paršiukai“. Labai smagios išvykos su spektakliukais ir labai šauni režisierė.“

Jurgita ir Giedrius:

„Mūsų mergaitėms patinka lankytis atsinaujinusioje bibliotekoje, ypač žaislotekoje. Dabar ten daug naujų žaislų ir žaidimų. Įdomiausia joms – žaisti parduotuvę ir lėlių namus. Taip pat domisi naujomis knygomis, žurnalais. Imame į namus ir kartu su vaikais skaitome bei aptariame. Po truputį pradeda savarankiškai skaityti.

Labai patiko dalyvauti šeimų festivaliuose Rokiškyje ir vykti į Ludžą. Neišdildomą įspūdį paliko ten vykdytos veiklos. Šiame projekte mūsų šeima įsitraukė į bibliotekos lėlių teatro veiklas. Lėlių teatro užsiėmimai mūsų šeimai – nauja. Šeimų užsiėmimuose susipažinome su lėlių teatro istorija, užkulisiais, įvairiomis lėlėmis. Pabandėme su jomis vaidinti. Įvyko netikėčiausias dalykas – mūsų tėtis tapo teatro „Padaužiukai“ aktoriumi. Prieš kiekvieną pasirodymą visa šeima jaudinamės, palaikome tėtį. Po to smagiai stebime spektaklį, kaip jis drąsiai išeina į sceną prieš žiūrovus ir vaidina Vilką pasakoje „Trys paršiukai“. Po spektaklio aptariame: ką jos matė, ką suprato, kodėl, jų manymu, buvo taip ar kitaip, kaip sekėsi tėčiui vaidinti.“

Jūratė:

„Mums labai pasisekė, kad kartu su sūnumi galėjome dalyvauti bibliotekos projekte. Bibliotekoje mums patinka viskas: nuo knygų rinkimosi, žaislų iki renginių ir bendravimo su kitomis šeimomis. Sūnui patinka dailė, tad labai noriai dalyvavome kūrybinėse dirbtuvėse su dailininke Asta Keraitiene. Sužinojome įdomių dalykų apie tapybą ant medžio ir išmokome tapyti ant medinės lentelės. Džiaugiamės sukurtais spalvingais darbais: kiškučiu ir paukšteliu. Nepaprastai smagu laiką turėjome šeimų festivalyje. Rokiškio bibliotekininkės nustebino. Mūsų laukė nuotaikingos pramogos, būgnai, eksperimentai, lėlių spektakliai ir nuotyčiai: nuo smalsumą žadinančių kūrybinių dirbtuvėlių iki įdomių atradimų ir smagių pažinčių.“

Knygos gali suartinti šeimą

Jei laužote galvą, ką naujo, įdomaus ir naudingo būtų galima nuveikti su vaikais, kviečiu ateiti į Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo skyrių. Lankytis bibliotekoje drauge su šeima visų pirma prasminga tuo, kad tai suartina ir didelius, ir mažus šeimos narius, kviečia juos pabūti kartu, o svarbiausia padeda įsileisti knygą į savo širdį ir skaitymą paversti mielu užsiėmimu, kuris laikui bėgant gali tapti sveiku ir naudingu įpročiu.

Įsigalėjęs mitas, kad biblioteka yra tik vieta pasiskolinti knygą, yra seniai netiesa. Šiandien biblioteka yra visiems atvira, jauki ir draugiška erdvė. Čia skamba nerūpestingas vaikų juokas, šeimos užsuka ne tik skaityti knygų, pasisemti išminties, bet ir pažaisiti, pabūti, maloniai pabendrauti.

Pačių nuostabiausių dalykų pasaulyje negalima pamatyti ir paliesti, juos reikia pajauti širdimi. Pats laikas ateiti pas mus!

„Kas tas, ar žinai, / kur užu žvaigždės“ (Danas Kairys)

IRENA VARNIENĖ

„Užu žvaigždės“ užsiglaudęs tikriausiai šiandien į mus žvelgia poetas, mokytojas lituanistas Danas Kairys (1938–2013), kilęs iš Rokiškio rajono, Obelių seniūnijos, Ažusienio kaimo, kur iš XX a. pradžioje čia gyvenusių trisdešimt devynių žmonių dabar belikę tik keturi, dar saugantys šito žemės lopinėlio atmintį. Jam šįmet būtų 85-eri. Kuo savita buvo jo asmenybė ir kūryba?

Ryškiausiai štrichais Danas Kairio posmuose įrašyta šviesi gimtinės vizija. Ji veriasi eilėraštyje „Tėviškei“. Posmuose išryškėja „pievos rasotos, / Paupiai, nusagstyti šaltekšnių žiedais“, paslaptį kuždantis beržas, „ties seklyčia balta, ties gimtuoju svirnu.“ Atgyja ir emocija, ir dar atmintyje gyva akustika: „Aš jaučiu tavo vėją, liūliuojantį vėją, / Kurs aukštyn pakylės vyturėlio sparnus“, „Iš už tūkstančio mylių girdėsiu pušaičių / Žalią giesmę ir vėją ant sakuotų spyglių.“ Gimtųjų vietų ilgesys, brangių žmonių atminimas visada „sūkuriuos širdyje“ ir liks įrašytas posmuose:

*Ten balta skarele man motulė
pamojo,
Toj skarelėj baltoj – mano kelio
lemtis.*

Poetas Danas Kairys.

Nuotr. iš Rokiškio literatų klubo archyvo

Tarsi filmo kadras subjektui prieš akis praplaukia: „Šis baltas sodas pro mane... / Baltųjų žiedlapių migloj“, panašus į ekspresionisto Vytauto Mačernio „Vizijose“ poetizuotą, tik ten išryškėjo senolės vaizdinys, o čia motinos ir tėvo vizija, ištirpstanti „vyturio dainoj“, bet „lyg gyva“ plazda panaši balta skarelė. Subjekto „Atminty tas vidurdienis stojas... / Motinos rankos aplipusios bitėm, / O virš avilio – mėlynas dūmas. / Medaus lašas lyg gintaras švyti, / Pilnas sodas šviesos ir saldumo.“ Nors protagonistas įsitikinęs, kad „To medaus į širdį pritiško, / Mano

daliai užteks jo ganėtinai“, kaip gyvybinės galios, dangiško gerumo, išminties, bet ar tikrai? Ant avilio latako žėrinti rasa, nuo išraudusio putino pabirę vandens lašai, o gal ašaros iš subjekto akių išduoda nerimą, nes bitės „nėbegrįš į šį avilį, neradusios motinos“ – bičių karalienės, o be motinėlės, motulės viskas čia pasmerkta mirti ir nebėra vilties prisikelti.

Subjektas dar prisimena į atmintį įstrigusias Pirmosios Komunistinės partijos detales, kai linksmų vaikų rankelėse lyg vėliavos plaukštėsi „ilgi saldainiai / su blizgančiais spalvotais popieriukais“, prisimenamas „Ostijos dieviškas saldumas“ ir kreida nubaltinti batukai. Ir dar viena vaikystės dienų akimirka: nepamirštamas pirmasis pasimatymas, į kurį su kaimynų dukrele abu atėjo „laimingiausi ir turtingiausi pasauly“, nors ji atsinešė tik „skudurinę lėlę“, o jis „lenktinį peiliuką“, kaip moteriškumo ir vyriškumo paliudijimą. Tai nuoširdi, nesugrąžinama vaikystės akimirka, nes ateityje „savo džiaugsmą iššvaistę, pametę, kitiems išdalinę – mes jau nebesusieisime“ – abiejų subjektų daliai teks „milijonas metų vienatvės.“ Bet laiko nesugrąžinsi, nes žmogaus gyvenimo laikas ne ciklinis, o tęstinis.

Dar kartą nuoširdus atvirumas pasauliui, mažo ir didelio opozicija pasikartoja eilėraštyje „Sūnui“. Ši pirmoji pasaulio pažinimo pamoka pasekama eilėraštyje–miniatiūroje kaip saktmė:

*Išėjo į pievą mano sūnus:
Žolė jam lig kaklo,
O dangus taip arti:
Jis pasiekia rankutėm saulę ir
debesis.*

O kai mažąjį maksimalistą „pargriovė žiogas žolėj“, tada apginti sūnelį į žygį kyla tėvas:

*Einu aš vaduoti sūnaus –
Didelis, tvirtas – žolė ligi kelių,
Bet man jau dangus nežemiškai
toli,
Ir beviltiška saulė, ir debesis
rankom pasiekti.*

Dano Kairio poezijoje vaikystė nejučia ištįsta į jaunystę, o virš jos pateka svajonių žvaigždė:

*Alėja ateina jos dviese –
Vaikystė su jaunyste –
Nepuošnios, nedrąšios, nešviesios –
Dvi žvaigždės miglotam skliaute.*

Jos abi subjektą jaudina ir svaigina nubundančia pirmąja meile, taip pat jį veikia ir pasakiška gamta:

*Giedojo paukščiai ir žibėjo
Rasa taurelėse žiedų.
Ir svaigulys širdin jėjo,
Toks nenusakomai graudus.*

*Per pievą bėgome uždušę,
Paskui žiūrėjome ilgai,
Kaip aukštą dangų remia pušys,
Kaip kvepia debesys sakais.*

*Po to susitarėm gyventi
Gal šimtą metų, o gal du...
Štai šitaip pievomis skardentis
Ir kito ryto laukt kartu.
(„Giedojo paukščiai ir žibėjo“)*

Tik jaunystė kupina drąsių svajonių, šviesių iliuzijų, tikėjimo ateitimi, tyros meilės ir džiaugsmo:

*Toks jaunas vėjas. Tokie skambūs
žingsniai,
Jauna žolė ir medžiai dar jauni.
Ir išlinksniuos jaunystę visais
linksniais
Pavasario negėstanti ugnis.
(„Vėl eisim saulės
išdžiovintais vieškeliais“)*

Deja, prabėga pavasaris, išblėsta pirmoji meilė, belieka droviam berniokui iš Aukštaitijos graužtis, atsiprašyti mergaitės dėl savo nerūžtingumo:

*Atleisk, kad per ilgai širdin
žiūrėjau
Į džiaugsmo sklidiną akis.
Ir ko ištart tau niekaip nesusėėjau,
Tik šiltas kelio vėjas pasakys.
(„Vėl eisim saulės
išdžiovintais vieškeliais“)*

Poeto Dano Kairio eilėraščiai artimi kitų neoromantikų kūrybai, nes juose žvilgsnis kreipiamas į vidinius subjekto išgyvenimus, regėjimus, slaptus patyrimus, į visatos ir kosmoso gelmes, į egzistencinius klausimus. Akcentuojami stiprūs jausmai, žmogaus ir gamtos ryšys, paslaptinumo pojūtis. Dažni nakties, žvaigždėto dangaus, vėjo, žiedų įvaizdžiai:

*Po dangaus žvaigždėtu stogu
Susitiko mūs keliai...
Vėjas baltus žiedus vogė
Ties sodelio inkilais.<...>*

*Nejučia apsikabinom
Prie žieduotos pakelės,
Ir tarp lūpų įsipynė
Baltas žiedas obelies...*

Dar daugiau nuoširdaus džiaugsmo, šviesos ir vilties kalbančiajam suteikia netikėtai nubalęs pasaulis

eilėraštyje „Pirmasis sniegas“, kur erdvės vertikalėje veriasi ir gyvas vaizdas, ir garsas, ir emocija:

*Lyg žiedlapiai kristų balti
Iš sodų dangaus slėpiningų,
Lyg muzika grotų... Girdi?
Kaip sninga, kaip dieviškai sninga.
(„Pirmasis sniegas“)*

Arba:

*Mus baltas viesulas įsuko,
Mums sniego kaukės ant veidų.
Pusnyčių prarajon įsmukę,
Linksmi kvatojame abu!
(„Pūga“)*

Bet jaunystė ir pirmoji meilė blyksteli kaip mirazas, trumpa laimės akimirka, kuri čia buvo – čia nėra, bet ji nepraeina be pėdsakų:

*Jaunystės durys užsidarė.
Užsitrenkė. Pradingo raktai.
Tik rauda tūkstančiais gitarų
Žavus sulėlydis prieš naktį.
(„Saulėlydis rudenį“)*

Būna – jaunystė ir pirmoji meilė subyra, sutrupa į smiltis palikdama tik ilgesį ir gėlą:

*Ir veltui su šuke prie stalo rymau
vienas
Savęs neatpažindamas, nelyg
sulūžęs tiltas,
Kuriuo nebeateis šviesi jaunystės
pasaka,
Ir meilė nesugriš – graži lyg
legenda.
Jos niekas nepaseks, jos niekas
nepapasakos
Ir nebepakartos jos niekas
niekada.
(„Parke“)*

Laikas D. Kairio poezijoje atpažįstamas kaip nuolatinė tėkmė paros ar metų ciklu, kaip būtis laikas, tai yra dvasinio gyvenimo.

Ant samanų užgeso žiburiai aviečių,
 Apšvietę pilnas grybų pintines.
 Ir saulė pro geltoną lapą
 prasišviečia,
 Ir lapas krūpteli: ar krist, ar ne?
 Dar dega spanguolės, dar
 apsvaigina gailiai,
 Dar prisišauksi girioje kažką.
 Pro šiltą rūką blyksteli lyg peilis
 Įdegusi per vasarą grybautojos
 ranka.
 („Rugsėjo girioj“)

O melancholija, sielvartas vi-
 siškai užlieja subjekto sielą. Jam
 atliepia tik išskrendančių paukščių
 gailūs balsai, nes kiekvieno gyvo
 sutvėrimo lemtis priklauso nuo
 Aukščiausiojo valios.

Gervės virkauja graudžiai virš
 girių. <...>
 Plaukia valtys pakrypus,
 pasvirus
 (Koks sunkus, koks sunkus
 ilgesys!)
 Gervės virkauja graudžiai virš
 girių
 Ir nuskęsta juodam debesų...
 („Ruduo“)

Bet net neviltyje kaip žvaigždė
 tamsoje sužiba nauja viltis ir grįžta
 pasitikėjimas savimi.

Apsaugok, Viešpatie, nuo
 lapkričio, –
 Nuo gruodžio – pats aš
 apsiginsiu –
 Kai sielą skausmo dulkės
 apkrečia
 Ir nerimu apsunksta
 žingsniai. <...>

Apsaugok, Viešpatie, nuo melo,
 Piktų šmeižtų ir suklydimų –
 Nes aš žinau: laukuos bus žalia,
 Taip žalia iki apsvaigimo.

Nuo liūdesio mane apsaugok
 Ir nuo mirties siaubingo mirksnio.
 Apsaugok, Viešpatie, nuo draugo,
 Nuo priešo pats aš apsiginsiu.
 („Lapkritis“)

O žodžiais piešiamoje žiemos
 akvarelėje tik kelios detalės: važis,
 mažas kumeliukas, baltos pusnys,
 bėgantys upokšniai, varvekliai,
 debesų izaš – ir vėl į subjekto širdį
 sugrįžta ramybė, džiaugsmas, už-
 gimsta pavasario viltis, nes gamtoje
 viskas sukasi ratu, tamsa pralaimi
 šviesai – ji vėl triumfuoja.

Eilėraščių protagonistui iškyla
 egzistencinių klausimų apie laimę,
 gyvenimo prasmę, žmogaus pareigą
 ir atsakomybę jame:

Kas gi ta laimė? Puikus
 limuzinas?
 Vila, apglėbusi šilo pavėšį?
 Moterys? Biznis? Liepsnojantis
 vynas?
 Nepatikėjau! Nepatikėsiu!
 (Tartum apgirtus
 lakštingala suokia“)

Kaip pereiti gyvenimą – žarijų
 aukštą kalną, –
 Kaip nesužeist tavęs, savęs
 nesusidegint?
 Kaip ateitį nuspėti?
 („Kaip pereiti gyvenimą“)

O kas yra pats gyvenimas? Gal jis
 triukšminga šokių salė,
 Kurio kažkas kažkam širdin
 prispjaus,
 Kurio visi mes skubame paliesti
 Viens kitą kūnais ir žvilgsniais
 iš toli...

Ir bėgam klupdami vėl šokiui
 kviesti
 Aistrų, iliuzijų ir geismo svaiguly.

O kai širdis iš lėto atitoksta,
 Kai kojos sudreba, nutrintos
 kruvinai,
 Tada pasakome – Gyvenimas
 prašoktas,
 Nors, rodosi, beveik negyvenai.
 („Gyvenimas nei purvinas,
 nei tyras“)

„Ir nieko nėra nepraeinamo“, –
 teigia eilėraščio „Pasensta ir klaidos,
 ir nuodėmės“ subjektas, laikas kar-
 tojasi ciklais ir nusitęsia į ateitį, jis
 nujaučiamas iš besikeičiančių įvykių
 ir gali būti metafizinis, sunkiai protu
 suvokiamas, bet ir jis praeina.

Keletą eilėraščių autorius paskyrė
 poetams, savo amžininkams, Pauliui
 Širviui, Kaziui Inčiūrai, ir buvu-
 siems kurso draugams – Marcelijui
 Martinaičiui, Jonui Laurinavičiui,
 Antanui Rybeliui.

Dano Kairio poezijoje daug švie-
 sos, vilties ir tikėjimo meile, žmogu-
 mi, gyvenimu. Eilėraštyje „Malda“
 subjektas reikalauja iš gyvenimo:

Žydėjimui,
 Ne mirčiai – mus prikalk
 Prie savo kryžiaus.

Meilė, ir tik meilė yra pagrindi-
 nis Dano Kairio poezijos motyvas,
 kaip gija jungiantis didžiąją tekstų
 dalį. Jei XIX a. kunigą ir poetą An-
 taną Vienažindį vadiname pirmuoju
 meilės lyriku, o Paulių Širvį XX a.
 meilės dainiumi, drįstu teigti, kad
 prie jų dera ir Danas Kairys. Jie visi
 trys yra svarbiausi lietuvių literatū-
 roje MEILĖS LYRIKOS atstovai.
 Ilsėkis ramybėje, poete, „ten, užu
 žvaigždės“.

Šokių mokytojas Rimvydas

RIMA BIELOVIENĖ

Rokiškio Rudolfo Lymano muzikos mokyklos mokytoja

Rimvydas Cikanas gimė (1956 01 02) ir užaugo Kaune. Šoki pradėjo nuo 5-erių metų dar darželyje. Dvejus metus mokėsi Juozo Naujalio meno mokykloje, grojo smuiku, fortepijonu ir šoko baletą. Nuo trečios klasės mokėsi „Aušros“ gimnazijoje, tada ji vadinosi Komjaunimo vidurine mokykla. Šoko mokyklos liaudiškų šokių kolektyve (vad. Vytautas Alinauskas). Pasak Rimvydo, tai buvo pats geriausias šokių kolektyvas tarp mokyklų. Baigus vidurinę, nebuvo dvejonų, kur studijuoti.

1979 m. baigė tuometės Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetą (dabar Klaipėdos universitetas) ir įgijo baletmeisterio pedagogo specialybę.

Studijų Klaipėdos fakultetuose metais šoko studentų choreografiniame ansamblyje „Vėtrungė“ (vad. Juozas Gudavičius, Jūratė Čapaitė ir Mykolas Zinčiukas).

Baigęs studijas gavo paskyrimą į Rokiškį, kur praleido aštuonerius metus. 1978–1986 m. dirbo Rokiškio rajono kultūros namų (dabar Rokiškio kultūros centras) metodininku choreografu, vadovavo jaunimo liaudiškų šokių kolektyvui. Su Rokiškio kultūros namų jaunimo šokių grupe dalyvavo 1980 m. respublikinėje dainų šventėje, tuometinėse zoninėse, rajoninėse dainų šventėse, koncertavo Latvijoje, Vokietijoje (1979).

Rimvydas Cikanas

1980–1985 m. R. Cikanas vadovavo Rokiškio 3-iosios vidurinės mokyklos spaliukų, pionierių, jaunuolių ir abiturientų šokių kolektyvams, kuriuos kasmet vienijo apie 100 mokinių. Kolektyvai dalyvavo visuose šventiniuose miesto, rajono koncertuose, dainų ir šokių šventėse Ruopiškyje.

1981 m. pirmą kartą mokyklos istorijoje suorganizuotas koncertas Tarptautinei mokytojų dienai. Surengtoje programoje dalyvavo 150 mokinių. Šokių programą parengė entuziastingasis choreografas Rimvydas Cikanas.

Didžiausio pasisekimo šokių kolektyvai sulaukė agitbrigadų kon-

kurse, kuriame pašoko 20 liaudies ir estradinių šokių.

1982–1983 m. vadovaudamas 5 šokių kolektyvams, kurie vienijo 120 mokinių, surengė 30 koncertų. Spaliukų, pionierių, jaunimo ir estradinių šokių kolektyvai rajono choreografinių kolektyvų apžiūroje-konkurse buvo pripažinti geriausiai ir apdovanoti garbės raštais.

Liaudiškų šokių jaunuolių kolektyvas buvo išvykęs į darbo ir poilsio stovyklą Chersone, kur ne tik dirbo, bet ir surengė 5 koncertus. Apie mokyklos šokėjus 1983 m. liepos 7 d. rašė respublikinis laikraštis „Tiesa“, o rugpjūčio 11 d. – „Gimtas kraštas“.

1985 m. liaudiškų šokių jaunuolių kolektyvas dalyvavo respublikinėje dainų šventėje, o 1986 m. zoniniame šokių kolektyvų konkurse „Dar ratą, ratelį“ pelnė 2-ąją vietą.

Kolektyvo šokėjos Ligitos Prušinskaitės-Jurevičienės prisiminimai: „Liaudies šokiai iš pradžių buvo tik merginų, po to – su vaikais, o merginos dar šokom visokius šokius. Linksmas, labai mokėjo bendrauti, kadangi buvom visi jauni, tai labai draugiškas ir „savas“ buvo. Kūrybingas, ateidavo į repeticiją ir: sugalvojau... pabandom... darykim taip, kad įdomiau būtų. „Tais laikais buvo „standartai“, o jis norėdavo nuo jų nukrypti.“

Buvo taktiškas, mokėjo pasakyt, kas negerai, neįžeisdamas, gražiai.

Rokiškio 3-osios vidurinės mokyklos jaunimo liaudiškų šokių kolektyvo merginų grupė, vadovaujama Rimvydo Cikano.

Nuotr. iš Sonatos Pipinytės asmen. archyvo

Nebuvom mes ten kažkokie šokėjai, rinktiniai ar gabūs, tiesiog mėgėjai; tai ir šokom *bele* kaip, bet jis mokėjo kažkaip bendrauti su mumis, žodžiu, buvo tiesiog linksma. Šokdavom, koncertuodavom, kur pakviesdavo, tokiam pačiam lygy, buvo *faina*.“

Dar studijuodamas Klaipėdos fakultetuose, Rimvydas sutiko savo gyvenimo meilę Esterą. Po metų susituokė, o dar po dvejų gimė sūnus Deividas. Rokiškyje Cikano šeimai gimė dukra Odeta ir pagrandukas Ugnius. Sūnus Ugnius nuo 3-ųjų metų pradėjo šokti liaudies šokius. Pirmais jo mokytojas – tėtis, vadovavęs užsiėmimams vaikų darželyje, vidurinėje ir meno mokyklose. Ugnius baigė Klaipėdos universitetą, šoko valstybiniame dainų ir šokių ansamblyje „Lietuva“, šiuo metu dirba choreografu Širvintų rajono kultūros centre.

Apie gyvenimą Rokiškyje Rimvydas sako: „Atmintyje išlikę tik geri, gražūs prisiminimai, o kas ne taip – išblėso.“

Nuo 1986 m. R. Cikanas dirbo Zarasų rajono kultūros namų metodininku choreografu, vadovavo

Rokiškio 3-osios vidurinės mokyklos jaunimo liaudiškų šokių kolektyvas, vadovaujamas Rimvydo Cikano. Nuotr. iš Sonatos Pipinytės asmen. archyvo

jaunimo ir jaunuolių šokių kolektyvams. Dirbo Zarasų „Ažuolo“ gimnazijoje. 1991–2014 m. Zarasų meno mokyklos Choreografijos skyriaus vedėjas ir mokytojas.

Zarasų rajono kultūros namų jaunimo ir jaunuolių šokių kolektyvai dalyvavo įvairiuose miesto renginiuose, Zarasų ir Daugpilio (Latvija) rajonų dainų šventėse, jaunuoliai – 1987 m. respublikinėje moksleivių dainų šventėje, o jaunimas – 1990 m. Lietuvos tautinėje dainų šventėje ir 1998 m. pasaulio lietuvių dainų šventėje. Dirbdamas Zarasų meno mokyklos Choreografijos skyriuje, rengė tarptautinį vaikų ir jaunimo

šokių kolektyvų festivalį „Plaukia sau laivelis“.

Nuo 2019 11 04 R. Cikanas dirba Visagino kultūros centre, jis vadovauja pagyvenusiųjų liaudiškų šokių kolektyvui „Gervė“, kuris 2024 m. minės 15 metų jubiliejų. O nuo 2022 m. pradėjo burti jaunimo šokio kolektyvą „Gervelė“.

R. Cikanas 1982–1985 m. buvo Rokiškio rajono, 1986–1990 m. Zarasų rajono vyr. choreografas. Zarasų rajono dainų švenčių vyr. baletmeisteris, šventėms pritaikė keletą šokių. Už gerą darbą apdovanotas Meno saviveiklos žymūno ženklu (1986), padėkos raštais.

2023 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Sudarė RITA VISKAITIENĖ

Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos Informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Aleksandravėlė 2023: „Tarsi drobėn gėlė jausta, Aleksandravėlė spindi mana“: metų kalendorius / sudarė Marius Tavoras ir Genovaitė Šajaukienė. – 2023 (Kaunas: UAB „Taurapolis“). – 28 p.: iliustr.

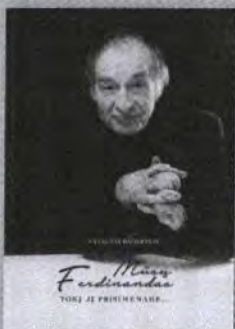
Tai aleksandravėliečių Mariaus Tavoro ir Genovaitės Šajaukienės parengtas 2023 metų kalendorius, kuriame pristatomos Aleksandravėlės bendruomenės pagrindinės veiklos, vykdomi projektai, šventės ir minėtinos datos, tradicijos. Leidinyje panaudotos Aleksandravėlės kaimo bendruomenės ir Facebook grupės Aleksandravėlės parapijos e-muziejaus archyvų nuotraukos.

Augulienė, Jolanta

Kūryba: [eilėraščiai] / Jolanta Augulienė. – Kaunas: Ridsales, 2023 (Kaunas: Ridsales). – 85, [1] p.: portr. – (Žodžių, surašytų į knygą, laiko bangos nenuplaus..., ISSN 2669-2740). – Viršelyje antraštė nenurodyta. – Tekstas vienoje lapo pusėje. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-489-405-3

Tai antroji lituanistės Jolantos Augulienės poezijos knyga, išleista leidinių serijoje, skirtoje rašančiųjų kūrybai, „Žodžių, surašytų į knygą, laiko bangos nenuplaus...“ Kaip sako pati autorė, „Esu sukūrusi eilėraščių apie kiekvieną metų laiką, kai kurie skirti kokiam nors konkrečiam žmogui, yra pluoštelis apie meilę. Žodžiu, eilėraščiai – tai gyvenimas, jausmai, kuriuos išgyvenu. Reikia išjausti, tiesiog užrašyti tai, kas guli ant širdies, nes kitaip eilėraštis bus netikras...“

Bagdonas, Vytautas

Mūsų Ferdinandas. Tokį jį prisimename... / Vytautas Bagdonas. – Utena: Utenos Indra, 2023. – 192 p.: iliustr. – Tiražas 150 egz. – ISBN 978-609-455-641-8

Tai Lietuvos žurnalistų sąjungos nario, kraštotyrininko, fotografo, respublikinės literatūrinės Vaižganto premijos laureato Vytauto Bagdono parengta knyga apie glaudžiai su Rokiškio kraštu susijusį aktorių Ferdinandą Jakšį. Joje pateikiami tik kai kurių su Ferdinandu artimiau bendravusių žmonių prisiminimai, tik fragmentai iš anksčiau vietinėje ir šalies žiniasklaidoje skelbtų rašinių. Atskleidžiama ir nemažai aktoriaus biografinių faktų, cituojamos jo rašyto dienoraščio eilutės. Skelbiama ir dalis nuotraukų iš Ferdinando asmeninio archyvo, kurias jis kaupė, rūpestingai saugojo, nepatingėdavo kitoje pusėje užrašyti tikslesnius duomenis. Nuotraukų knygai pateikė ir kiti aktorių pažinoję žmonės: Juozas Lapienis, Giedrė Dagienė, Dalia Barzdonienė ir kt.

Elgesio ir emocijų sutrikimų turintis vaikas mokykloje: metodinė priemonė / VŠĮ Terapinio ugdymo centras „Aplink“; [parengė Gražina Liutkevičė, Ieva Galvelytė-Adomavičienė, Lina Kazlauskienė, Eglė Kuraitė-Žičkė, Justina Laučytė, Erika Ratkevičiūtė, Erika Valiulytė]. – Vilnius: Mažoji leidykla, 2022 (Utena: Utenos Indra). – 79, [1] p.: iliustr. – Bibliogr.: p. 78–79. – Tiražas 1000 egz. – ISBN 978-609-8218-18-3

VŠĮ Terapinio ugdymo centro „Aplink“ parengta metodinė priemonė mokykloms: jų specialistų pagalbos komandoms, klasės vadovams ir mokytojams. Leidinyje rašoma apie vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų, trauminių patirčių ir pan. Viena iš leidinio sudarytojų – kraštietė Ieva Galvelytė-Adomavičienė.

Gadliauskas, Gediminas

Kalėdų naktį tylią / Gediminas Gadliauskas; Regina Gadliauskaitė. – [Utena]: UAB „Utenos Indra“, 2023. – 45 [1] p.: iliustr.

Tai trečioji literatės Reginos Gadliauskaitės, kilusios iš Utenos, bet šiuo metu gyvenančios Rokiškyje, knygelė. Joje 15 eilėraščių. Kartu pateikiami ir jos sūnaus – literato, dailininko tapytojo ir grafiko, elektroninės muzikos kūrėjo – Gedimino Gadliausko 8 eilėraščiai. Iliustracijoms panaudoti pačios autorės piešiniai.

Gasiūnas, Vytautas

Padavimas ir eilėraščiai / Vytautas Gasiūnas. – 2-asis papild. leid. – Utena: Utenos Indra, 2022 (Utena: Utenos Indra). – 53, [1] p.: portr. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-455-617-3

Tai antroji papildyta kraštotyrininko ir literato Vytauto Gasiūno knygos laida, kurioje spausdinami autoriaus eilėraščiai, kuriuose atsispindi didelė jo meilė gimtajai kalbai, knygai, Lietuvai, jos istorijai, žmonėms. Kai kuriuose eilėraščiuose prasiveržia ir liūdesys. Knygelėje taip pat spausdinamas padavimas apie Rokiškį ir pateikiamas Vytauto Gasiūno išleistų knygų sąrašas.

Genys, Arvydas

Ir grasos grimasos: poezija / Arvydas Genys. – Vilnius: Homo liber, 2023. – 120 p. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-446-284-9

Tai devintoji kraštiečio poeto Arvydo Genio poezijos knyga, kurioje autorius lieka ištikimas santūriai dramatiškoms egzistencinėms temoms, polinkiui į „sonetiškumą“ ir filosofinę lyriką. Poetas laikosi meditatyvinės, amžinojo laiko stilistinės linijos, nors greta brėžia ir sociokultūrinius etiudus. Šių eilėraščių formos labiau neoklasikinės, bet jų energija (žaisminga, kartais ironiška) dera su moderniu, netiesiniu raiškos turiniu. O šios knygos verlibrai liudija ir konstruktyvumą, primena psichologinius monologus.

Gyvenimo ratu...: Aleksandravėlės parapijos istorija ir žmonės / [sudarytoja Genovaitė Šajaukienė]. – [Kaunas]: [Taurapolis], 2023 ([Kaunas]: Taurapolis). – 223, [1] p.: iliustr., faks., portr., žml. – Leidinys su papildytosios realybės elementais. – Tiražas [200] egz. – ISBN 978-609-8187-10-6 (jr.)

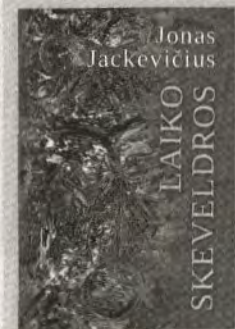
Aleksandravėlės bendruomenės išleistas publicistikos leidinys, pristatantis Aleksandravėlės vietovę bei bendruomenės istoriją. Pristatomos mokyklos parapijos kaimuose, medicinos paslaugos, laidojimo, krikštynų, vestuvių papročiai, įprasti kaimo gyventojų užsiėmimai, kaimų auksarankiai, kultūrinis gyvenimas, atskiros šeimos, išėiviai ir pan. Knygoje galima rasti ir tarmiškai užrašytų pasakojimų. Jaunimo siūlymu, knygoje pateikiami QR kodai, kad dalį pasakojimų galima būtų ne tik skaityti, bet ir pasiklausyti. Įrašytas tekstų versijas galima išgirsti nuskenavus prie teksto esantį QR kodą arba apsilankius Aleksandravėlės kaimo bendruomenės *Youtube* kanale.

Jackevičius, Jonas

Laiko skeveldros: [etiudai] / Jonas Jackevičius. – Vilnius: Trys žvaigždutės, 2022. – 68, [2] p.: iliustr. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-431-132-1

Tai dešimtoji Lietuvos rašytojų sąjungos ir Lietuvos žurnalistų sąjungos nario, poeto Jono Jackevičiaus knyga, kurioje autorius skaitytojui pateikia keliolika savo pamąstymų iš buvusio prieš tris dešimtmečius laiko. Šie praeities tekstai gali būti suvokiami kaip etiudai, savotiškas koliažas, jungiantis praėjusio laiko pabiras. Viršelyje panaudotas Jono Jackevičiaus tapybos fragmentas.

Janušienė, Genė

Pavasario upeliai: poezija / Genė Pitrenaitė-Janušienė. – Utena: Utenos Indra, 2023 (Utena: Utenos Indra). – 47, [1] p.: iliustr. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-455-638-8 (ištais.) (jr.).

Tai pirmoji iš Galažerių kilusios, o dabar Juodupėje gyvenančios Genutės Pitrenaitės-Janušienės poezijos knygelė, kuri iliustruota pačios autorės asmeninėmis nuotraukomis.

Jūžintai: 2023 metų kalendorius / Kalendorių parengė: Jūžintų seniūnija; Rokiškio kultūros centro padalinys Jūžintuose; Jūžintų kaimo bendruomenė. – [s.l.], [2023]. – 24 p.: iliustr.

Kalendoriuje trumpai pristatomi Jūžintai, saugomas kultūros paveldas, Jūžintų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia, vienuolynas, dvarai, mokyklos, žymūs žmonės, tradicijos. Kalendorius iliustruotas kunigo Jono Bučelio, Dariaus Baltakio ir vietos gyventojų asmeninių archyvų nuotraukomis.

Kalviai. Gyvi nuo Mindaugo laikų: Kalviai 770: [albumas] / [parengė Stasė Gruoblienė, Elvyra Tumienė, Lina Matiukaitė]. – Utena: Utenos Indra, 2023 (Utena: Utenos Indra). – 91, [1] p.: iliustr., faks., portr. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-455-640-1 (jr.).

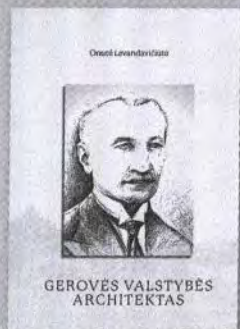
Kalvių kaimo bendruomenės iniciatyva išleistas albumas, skirtas kaimo 770-osioms metinėms. Čia trumpai apžvelgiama kaimo istorija, pagrindinės įstaigos, šventės ir renginiai, lankytinos vietos, bendruomenės iniciatyvos. Pabaigoje pateikiama kalviečių poezija. Turinyje autoriai: Judita Baronienė, Jonas Bendorius, Gražina Butkytė-Žalienė, Gintaras Kepalas, Lina Matiukaitė ir Elvyra Tumienė.

Leščiova, Vanda

Neverių kaimo istorija (Tęsinys) / Vanda Narbutaitė-Leščiova. – Utena: Utenos spaustuvė, 2023. – 170 [1] p.: iliustr. – Tiražas 20 egz.

Tai 2014 m. išleisto to paties pavadinimo leidinio tęsinys. Pirmojoje knygoje buvo pristatytas kaimas ir pateikti gyventojų prisiminimai, o antrojoje prisiminti buvę gyventojai, dar išlikusios ir išnykusios sodybos. Prisimenama mūsų protėvių kalba, vestuvių pavadinimai, senoviniai lietuvių valandų pavadinimai, vietovardžiai, kiti įdomesni faktai ir kt.

Levandavičiūtė, Ona

Gerovės valstybės architektas: biografinė apybraiža [apie Juozą Tūbelį] / Onutė Levandavičiūtė. – Kaunas: Ridsales, 2023 (Kaunas: Ridsales). – 113, [1] p.: iliustr. – ISBN 978-609-489-325-4

Tai pedagogės ir kraštotyrininkės, Panemunėlio krašto šviesuolės Onutės Levandavičiūtės parengtas jau trečiasis leidinys, šįkart apie iškilų politiką ir visuomenės veikėją Juozą Tūbelį, iš kurio gyvenimo autorė kviečia mus mokytis pilietiškumo, darbštumo, altruizmo ir besąlygiškos meilės Lietuvai. Pabaigoje pateikiamos nuotraukos iš Rokiškio krašto muziejaus, J. Tūbelio progimnazijos, Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir kt. archyvų.

Mironienė, Zita

Gyvenimo spalvos laiko karuselėje: eilėraščiai / Zita Mironienė. – Kaunas: Ridsales, 2022. – 105, [1] p.: iliustr. – Tiražas 120 egz. – ISBN 978-609-489-254-7

Tai Rokiškio rajono literatų klubo „Vaivorykštė“ narės Zitos Mironienės penktoji eilėraščių ir prozos rinktinė. Kūrybinį kelią ji pradėjo Čedasų mokykloje įstojusi į literatų būrelį. Kūrė visą gyvenimą, nes kūryba jai – atgaiva širdžiai. Rašo straipsnius, eilėraščius, kartais kuria ir prozas kūrinius, jie publikuojami rajono spaudoje.

Mūsų Jūžintai Jūsų: [lankstinukas] / Lankstinuką sudarė: Jūžintų seniūnija; Jūžintų kaimo bendruomenė. – 2022. – 1 sulankst. lap.: iliustr.

Lankstinuke pristatomos Jūžintų krašto lankytinos vietos, poilsis ir pramogos, Jūžintų krašto dvarų palikimas, tradicijos bei vertybės. Leidinys iliustruotas kunigo Jono Bučelio nuotraukomis.

Parulskis, Sigitas

Dramedijos / Sigitas Parulskis. – Vilnius: Alma littera, 2022 (Vilnius: BALTO print). – 345, [2] p. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-01-5295-9 (jr.)

Kaip teigia pats autorius, „Kai komedija ima sugyventi su drama, atsiranda dramedijos.“ Šiame leidinyje pateikiama vieno veiksmo komedija „Vilnius–Dakaras“, radijo pjesė „Labai triukšminga vieta gyventi“, komiška scena „Figų padažas su citrina“, pjesės „Keltininkas“, „Darius ir Girėnas per Atlantą skrido“, „Vagys“ ir „Julija“.

Permonas, Henrikas

Poezijos mintis jums dalinu / Henrikas Permonas. – Utena: Utenos Indra, 2023. – 126 p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-455-650-0

Tai jau ketvirtoji kraštiečio literato poezijos knyga, pavadinta „Poezijos mintis Jums dalinu“. Eilėraščiai joje tradiciškai dėstomi antraščių abėcėlės tvarka.

Permonas, Henrikas

Poezijos vingiai / Henrikas Permonas. – Utena: Utenos Indra, 2023. – 128 p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-455-636-4

Tai trečioji kraštiečio literato poezijos knyga, pavadinta tradiciškai – „Poezijos vingiai“. Eilėraščiai joje, kaip ir prieš tai buvusioje knygelėje, dėstomi antraščių abėcėlės tvarka.

Praeitis dabartyje: Violetos Jasinevičienės veltinio kūryba / Violeta Jasinevičienė. – Rokiškis: V. Jasinevičienė, 2023. – 80 p.: iliustr. – Tiražas 20 egz. – ISBN 978-609-08-0278-6

Leidinyje pristatomi tautodailininkės Violetos Jasinevičienės veltiniai dirbiniai, trumpai prisistato ir pati autorė. Pateikiama informacija apie jos dalyvavimus įvairiose parodose, mugėse ir kitur. Pateikiamas ir tekstas anglų kalba. Nuotraukų autoriai: Rima Driskienė, Genadijus Jasinevičius ir Giedrė Solovjovienė.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006– .

2022, nr. 2 (49). – 80 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

2022 m. minėtos žinomo kraštiečio, profesionalios žurnalistikos pradininko Juozo Keliuočio 120-osios gimimo metinės, todėl šiai datai surengus konferenciją–diskusijų forumą „Juozo Keliuočio idėjos šiuolaikinėje žurnalistikoje“, šio renginio pranešimai ir publikuoti šiame žurnalo Nr. 2 (49). Tai prof. Andriaus Vaišnio, PAVB vyr. bibliotekininkės Angelės Mikelinskaitės, žurnalisčių Audronės Daugnorienės, Linos Dūdaitės-Kralikienės, bibliotekininkės Redos Kiselytės parengti pranešimai. Apie Juozo Keliuočio tremtis rašo VB direktorės pavaduotoja Daiva Vilkickienė. Istorine tematika rašė muziejininkai Justinas Malcius apie partizanų kapus Obelių ir Lukštų kapinėse, Giedrius Kujelis – apie kario prestižą, Laima Skardžienė – apie Jūžintų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčią, Simona Strumskytė – apie Rokiškio apskrities pradžios mokyklas. Šiame numeryje prisimenami prof. Mykolas Römeris ir Sofija Tyzenhauzaitė. Reda Kiselytė tradiciškai kalbina Juozo Keliuočio premijos laureatą Petrą Venslovą. Kultūros puslapiuose – Rokiškio krašto šokio meno kūrėjai, dailininkės Nijolės Grigonytės-Lozovskos darbų paroda viešojoje bibliotekoje. Literatūriniame puslapyje – Rugilės Audenienės haiku ir recenzija Irenos Varnienės knygai „Gipėnų kaimo šviesa: gimtinės istorija“. Leidinio pabaigoje tradiciškai pateikiama 2022 metais rokiškėnų išleistų leidinių apžvalga.

Janušienė, Genė

Pavasario upeliai: poezija / Genė Pitrenaitė-Janušienė. – Utena: Utenos Indra, 2023 (Utena: Utenos Indra). – 47, [1] p.: iliustr. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-455-638-8 (ištais.) (jr.).

Tai pirmoji iš Galažerių kilusios, o dabar Juodupėje gyvenančios Genutės Pitrenaitės-Janušienės poezijos knygelė, kuri iliustruota pačios autorės asmeninėmis nuotraukomis.

Jūžintai: 2023 metų kalendorius / Kalendorių parengė: Jūžintų seniūnija; Rokiškio kultūros centro padalinys Jūžintuose; Jūžintų kaimo bendruomenė. – [s.l.], [2023]. – 24 p.: iliustr.

Kalendoriuje trumpai pristatomi Jūžintai, saugomas kultūros paveldas, Jūžintų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia, vienuolynas, dvarai, mokyklos, žymūs žmonės, tradicijos. Kalendorius iliustruotas kunigo Jono Bučelio, Dariaus Baltakio ir vietos gyventojų asmeninių archyvų nuotraukomis.

Kalviai. Gyvi nuo Mindaugo laikų: Kalviai 770: [albumas] / [parengė Stasė Gruoblienė, Elvyra Tumienė, Lina Matiukaitė]. – Utena: Utenos Indra, 2023 (Utena: Utenos Indra). – 91, [1] p.: iliustr., faks., portr. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-455-640-1 (jr.)

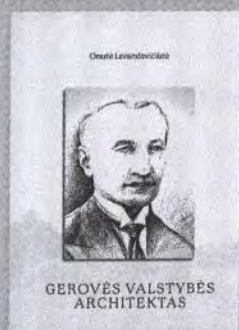
Kalvių kaimo bendruomenės iniciatyva išleistas albumas, skirtas kaimo 770-osioms metinėms. Čia trumpai apžvelgiama kaimo istorija, pagrindinės įstaigos, šventės ir renginiai, lankytinos vietos, bendruomenės iniciatyvos. Pabaigoje pateikiama kalviečių poezija. Turinyje autoriai: Judita Baronienė, Jonas Bendorius, Gražina Butkytė-Žalienė, Gintaras Kepalas, Lina Matiukaitė ir Elvyra Tumienė.

Leščiova, Vanda

Nevierių kaimo istorija (Tęsinys) / Vanda Narbutaitė-Leščiova. – Utena: Utenos spaustuvė, 2023. – 170 [1] p.: iliustr. – Tiražas 20 egz.

Tai 2014 m. išleisto to paties pavadinimo leidinio tęsinys. Pirmojoje knygoje buvo pristatytas kaimas ir pateikti gyventojų prisiminimai, o antrojoje prisiminti buvę gyventojai, dar išlikusios ir išnykusios sodybos. Prisimenama mūsų protėvių kalba, vestuvių pavadinimai, senoviniai lietuvių valandų pavadinimai, vietovardžiai, kiti įdomesni faktai ir kt.

Levandavičiūtė, Ona

Gerovės valstybės architektas: biografinė apybraiža [apie Juozą Tūbelį] / Onutė Levandavičiūtė. – Kaunas: Ridsales, 2023 (Kaunas: Ridsales). – 113, [1] p.: iliustr. – ISBN 978-609-489-325-4

Tai pedagogės ir kraštotyrininkės, Panemunėlio krašto šviesuolės Onutės Levandavičiūtės parengtas jau trečiasis leidinys, šįkart apie iškilų politiką ir visuomenės veikėją Juozą Tūbelį, iš kurio gyvenimo autorė kviečia mus mokytis pilietiškumo, darbštumo, altruizmo ir besąlygiškos meilės Lietuvai. Pabaigoje pateikiamos nuotraukos iš Rokiškio krašto muziejaus, J. Tūbelio progimnazijos, Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir kt. archyvų.

Mironienė, Zita

Gyvenimo spalvos laiko karuselėje: eilėraščiai / Zita Mironienė. – Kaunas: Ridsales, 2022. – 105, [1] p.: iliustr. – Tiražas 120 egz. – ISBN 978-609-489-254-7

Tai Rokiškio rajono literatų klubo „Vaivorykštė“ narės Zitos Mironienės penktoji eilėraščių ir prozos rinktinė. Kūrybinį kelią ji pradėjo Čedasų mokykloje įstojusi į literatų būrelį. Kūrė visą gyvenimą, nes kūryba jai – atgaiva širdžiai. Rašo straipsnius, eilėraščius, kartais kuria ir prozos kūrinius, jie publikuojami rajono spaudoje.

Mūsų Jūžintai Jūsų: [lankstinukas] / Lankstinuką sudarė: Jūžintų seniūnija; Jūžintų kaimo bendruomenė. – 2022. – 1 sulankst. lap.: iliustr.

Lankstinuke pristatomos Jūžintų krašto lankytinos vietos, poilsis ir pramogos, Jūžintų krašto dvarų palikimas, tradicijos bei vertybės. Leidinys iliustruotas kunigo Jono Bučelio nuotraukomis.

Parulskis, Sigitas

Dramedijos / Sigitas Parulskis. – Vilnius: Alma littera, 2022 (Vilnius: BALTO print). – 345, [2] p. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-01-5295-9 (jr.)

Kaip teigia pats autorius, „Kai komedija ima sugyventi su drama, atsiranda dramedijos.“ Šiame leidinyje pateikiama vieno veiksmo komedija „Vilnius–Dakaras“, radijo pjesė „Labai triukšminga vieta gyventi“, komiška scena „Figų padažas su citrina“, pjesės „Keltininkas“, „Darius ir Girėnas per Atlantą skrido“, „Vagys“ ir „Julija“.

Permonas, Henrikas

Poezijos mintis jums dalinu / Henrikas Permonas. – Utena: Utenos Indra, 2023. – 126 p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-455-650-0

Tai jau ketvirtoji kraštiečio literato poezijos knyga, pavadinta „Poezijos mintis Jums dalinu“. Eilėraščiai joje tradiciškai dėstomi antraščių abėcėlės tvarka.

Permonas, Henrikas

Poezijos vingiai / Henrikas Permonas. – Utena: Utenos Indra, 2023. – 128 p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-455-636-4

Tai trečioji kraštiečio literato poezijos knyga, pavadinta tradiciškai – „Poezijos vingiai“. Eilėraščiai joje, kaip ir prieš tai buvusioje knygelėje, dėstomi antraščių abėcėlės tvarka.

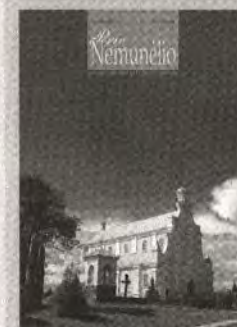
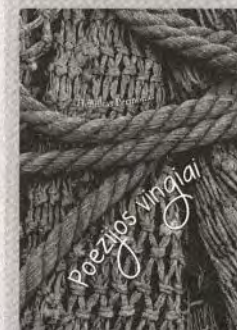
Praeitis dabartyje: Violetos Jasinevičienės veltinio kūryba / Violeta Jasinevičienė. – Rokiškis: V. Jasinevičienė, 2023. – 80 p.: iliustr. – Tiražas 20 egz. – ISBN 978-609-08-0278-6

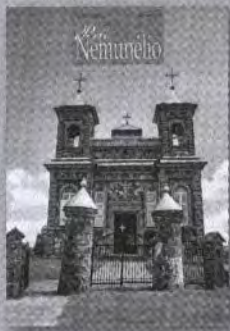
Leidinyje pristatomi tautodailininkės Violetos Jasinevičienės veltiniai dirbiniai, trumpai prisistato ir pati autorė. Pateikiama informacija apie jos dalyvavimus įvairiose parodose, mugėse ir kitur. Pateikiamas ir tekstas anglų kalba. Nuotraukų autoriai: Rima Driskienė, Genadijus Jasinevičius ir Giedrė Solovjovienė.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006–.

2022, nr. 2 (49). – 80 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

2022 m. minėtos žinomo kraštiečio, profesionalios žurnalistikos pradininko Juozo Keliuočio 120-osios gimimo metinės, todėl šiai datai surengus konferenciją-diskusijų forumą „Juozo Keliuočio idėjos šiuolaikinėje žurnalistikoje“, šio renginio pranešimai ir publikuoti šiame žurnalo Nr. 2 (49). Tai prof. Andriaus Vaišnio, PAVB vyr. bibliotekininkės Angelės Mikelinškaitės, žurnalistų Audronės Daugnorienės, Linos Dūdaitės-Kralikienės, bibliotekininkės Redos Kiselytės parengti pranešimai. Apie Juozo Keliuočio tremtis rašo VB direktorės pavaduotoja Daiva Vilkickienė. Istorine tematika rašė muziejininkai Justinas Malcius apie partizanų kapus Obelių ir Lukštų kapinėse, Giedrius Kujelis – apie kario prestižą, Laima Skardžienė – apie Jūžintų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčią, Simona Strumskytė – apie Rokiškio apskrities pradžios mokyklas. Šiame numeryje prisimenami prof. Mykolas Römeris ir Sofija Tyzenhauzaitė. Reda Kiselytė tradiciškai kalbina Juozo Keliuočio premijos laureatą Petrą Venslovą. Kultūros puslapiuose – Rokiškio krašto šokio meno kūrėjai, dailininkės Nijolės Grigonytės-Lozovskos darbų paroda viešojoje bibliotekoje. Literatūriniam puslapyje – Rugilės Audenienės haiku ir recenzija Irenos Varnienės knygai „Gipėnų kaimo šviesa: gimtinės istorija“. Leidinio pabaigoje tradiciškai pateikiama 2022 metais rokiškėnų išleistų leidinių apžvalga.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006– .

2023, nr. 1 (50). – 120 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šiame žurnalo numeryje net trys publikacijos skiriamos iškilaus menininko ir pedagogo, Rokiškio krašto garbės piliečio, skulptoriaus Leono Žuklio 100-osioms gimimo metinėms. Jos gausiai iliustruotos jo darbų nuotraukomis. Pasakojama ir apie išskirtinę asmenybę – Panemunėlio parapijos kunigą Juozapą Matelionį, išsaugojusį poetės M. Olkinaitės dienoraščius. Prisimenamas ir profesorius Mykolas Römeris. Redaktorius Juozas Keliotis sutinkamas rašytojo Arvydo Juozaičio vigilijoje, o Juozas Tumas-Vaižgantas – režisieriaus Eligijaus Daugnoros prisiminimuose. Reda Kiselytė pristato šviesios atminties buvusios „Romuvos“ gimnazijos vadovą Gediminą Matiekų ir suvainiškietį miškininką, vyndarį Raimundą Nagelę. Pristatomi ir menininkai: tautodailininkas medžio drožėjas Vidmantas Zakarka, parodų kuratorė Agnė Aržuolaitė pristato dailininkę Dianą Zviedrienę, muziejininkė Vilė Sarulienė prisimena šviesios atminties kultūrininkę, literatę Valentina Četkauskaitę-Genienę. Žurnalo viešnia – Klaipėdos valstybinio muzikinio teatro solistė Judita Butkytė-Komovienė. Literatūrinuose puslapiuose – literatės Irenos Varnienės publikacija apie poetą Vytautą Šavelį ir Daivos Vilkickienės „Literatūrinė pažintis su Ukraina“. Po rubrika „Krašto miesteliai“ bibliotekininkė Regina Šimėnienė pristato Suvainiškį.

Respublikinė medžio drožėjų konkursinė paroda Liongino Šepkos premijai laimėti

XXI respublikinė medžio drožėjų konkursinė paroda Liongino Šepkos (1907–1985) premijai laimėti: [parodos katalogas, 2022 m. rugsėjo 20 d. – lapkričio 5 d., Rokiškis] / [Rokiškio krašto muziejus]; [sudarė Giedrė Spundzevičienė]. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2022 ([Kaunas]: Taurapolis). – 28, [1] p., įsk. virš.: iliustr. – Tiražas 250 egz. – ISBN 978-609-8189-14-8

Leidiny skirtas 115-osioms Liongino Šepkos gimimo metinėms. Pradžioje trumpai apžvelgiamos šiai asmenybei įamžinti skirtos veiklos, po to pristatomi visi 23 parodos dalyviai iš 11 rajonų, taip pat eksponuojami jų darbai. Leidiny gausiai iliustruotas.

Rimiškytė, Raminta

Žodžiai iš širdies: eilėraščiai / Raminta Rimiškytė. – Kaunas: Ridsales, 2022 (Kaunas: Ridsales). – 67, [1] p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-489-280-6

Tai jūžintiškės Ramintos Rimiškytės pirmoji eilėraščių knyga, į kurią pateko ir esė pagal Eleną Mezginaitę bei Paulių Širvį, kitos užrašytos mintys. Kaip teigė pati autorė, „Kūryba man – laisvė arba būdas išsilaisvinti, papasakoti savo išgyvenimus, istorijas.“

Rokiškėnai – knygų autoriai: biobibliografinis sąvadas. D. 2, Istorikai, psichologai, teisininkai, žurnalistai, kraštotyrininkai, muziejininkai, bibliotekininkai / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; [sudarytojos Rita Viskaitienė, Audronė Tupalskienė]. – Vilnius: Margi raštai, 2023. – 420 p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-9986-09-529-3

Šis leidiny – tai 2020 m. pradėto darbo tęsinys. Antroje šio sąvado dalyje pateikiama glausta informacija apie 147 kraštiečius: istorikus, psichologus, teisininkus, žurnalistus, kraštotyrininkus, muziejininkus ir bibliotekininkus. Leidiny skiriamas Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos 100-mečiui, todėl šįkart išskirtinis dėmesys skiriamas bibliotekininkams – ir dirbantiems ar dirbusiems Rokiškio rajono bibliotekose, ir kilusiems iš šio krašto. Į šį leidinį pateko 14 rajono bibliotekininkų ir 22 kraštiečiai bibliotekininkai, dirbantys ar dirbę kitų Lietuvos vietovių bibliotekose. 2023 m. Rokiškio krašto muziejus mini savo 90-ąjį jubiliejų, todėl atitinkamas dėmesys skiriamas

ir muziejininkams, parengusiems ir išleidusiems įvairius leidinius. Tokiu būdu į šį leidinį pateko informacija ir apie 13 muziejininkų. Dar viena šio leidinio dalis – „Pirmosios dalies papildymai“, kur pateikta informacija apie 24 literatūrinės krypties atstovus, dėl vienokių ar kitokių priežasčių nepatekusius į pirmąją leidinio dalį. Kaip ir pirmojoje dalyje, leidinyje kraštiečių biografijos pateikiamos abėcėlės tvarka. Kitaip nei pirmojoje dalyje, nurodant šaltinius, pateikiami išsamūs aprašai, o esant mažesnei paties leidinio apimčiai, pateikiama kiek daugiau pačių šaltinių. Kaip ir pirmojoje dalyje, pabaigoje pateikiamos asmenvardžių bei vietovardžių rodyklės.

Rokiškio krašto muziejus

Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės 200-osios metinės: 2023 m. kalendorius / sudarė: Giedrius Kujelis, Jolita Jurevičienė; fotografijos Dariaus Baltakio ir Giedriaus Kujelio. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2022 m. – 12 p.: iliustr.

Kalendoriuje, skirtame grafienės Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės 200-osioms gimimo metinėms, pateikiama jos biografija. Iliustracijoms panaudotos Rokiškio krašto muziejaus, Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus, Nacionalinio Varšuvos muziejaus bei Dariaus Baltakio ir Giedriaus Kujelio nuotraukos.

Rokiškio kultūros centras

Rokiškio kultūros centras: 2023 m. kalendorius. – [Rokiškis]: Rokiškio kultūros centras, 2023. – 7 iliustr. lap.

Kalendorius iliustruotas nuotraukomis iš Rokiškio kultūros centro kolektyvų renginių, vykdytų projektų.

Salų saktmės: literatūrinės saktmės / Evita Baltrūnaitė, Deina Kišūnaitė, Simona Samuilovaitė, Kamilė Statulevičiūtė, Urtė Trukšnytė, Vėjūnė Varnaitė, Fausta Vasiliauskaitė ir Karina Zavarskytė. – Kaunas: Ridsales, 2023 (Kaunas: Ridsales). – 38, [1] p.: iliustr. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-489-421-3

Rokiškio Senamiesčio progimnazijos 8b klasės mokinių, kuruojamų mokytojos Žerutės Semaškienės, parengtas leidinukas. Tai Salų apylinkėse užrašytos pačių moksleivių saktmės. Leidinys iliustruotas Austėjos Afanasjevės ir Simonos Samuilovaitės fotografijomis.

Sirgėdaitė, Agnė Amalija

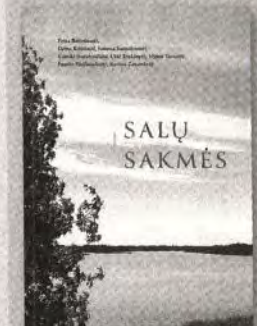
Tarp vandenynų: [novelės] / Agnė Amalija Sirgėdaitė. – Rokiškis: A. Sirgėdaitė, 2023. – 200 p. – Tiražas [nenurodomas]. – ISBN 978-609-08-0324-0

Tai jaunosios kartos rašytojos, aktorės, keliautojos Agnės Amalijos Sirgėdaitės pirmoji knyga, joje septynios novelės apie žmones, kurie leidosi į kelią aplink pasaulį dėl meilės. Mylimo ieškoti, mylimo žmogaus lydėti ir nuo meilės skausmo pabėgti. Visos šios istorijos tikros – autorės išgyventos ar kelyje sutiktų žmonių dovanotos. Tai tarsi priminimas, kad mes tokie skirtingi ir kartu labai panašūs. Mus skiria ir jungia tik keli vandenynai.

Skvarnavičiūtė-Mažeikienė, Antonija Alma

Gyvenimo godos, Tėviškė: Eilėraščiai, sava kūryba / Antonija Alma Skvarnavičiūtė-Mažeikienė. – : [Skvarnavičiūtė-Mažeikienė], 2022. – 48 p.: iliustr.

Iš Obelių krašto kilusios pedagogės eilėraščių knygutė. Pradžioje – trumpas autorės prisistatymas. Knygelė iliustruota nuotraukomis iš autorės asmeninių albumų.

Smalinskas, Jonas

Žvėrių takais apie Rokiškį: pasakojimai apie autoriaus ir jo draugų medžioklėse patirtus įvairius nuotykius, sėkmingų medžioklių akimirkas / Jonas Smalinskas. – Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2023. – 208 p.: iliustr. – Tiražas 400 egz. – ISBN 978-9986-31-637-4

Aistringo medžiotojo rokiškėno Jono Smalinsko pasakojimai apie jo ir draugų medžioklėse patirtus įvairius nuotykius, sėkmingų medžioklių akimirkas.

Šablinskas, Algimantas

Malerwegeriai: mislios, šposai, pramanai / Algimantas Šablinskas. – Rokiškis: A. Šablinskas, 2023. – 192 p. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-08-0240-3

Įvairių žygių organizatoriaus, piligrimo, rotariečio Algimanto Šablinsko žygiai ir kelionės įkvėpė rašyti dienoraštį, kurio tekstai buvo spausdinami laikraščiuose. Įsimintiniausias pėsčiųjų žygis Dailininkų keliu Saksonijos Šveicarijoje, Vokietijoje įkvėpė parašyti šią knygą. Į „Malerwegerius“ darniai sugulė kelionės įspūdžiai, žygeivių šposai, autoriaus mislios, atsiminimai, pramanai. Čia galima rasti ir nedideles smagias istorijas pamokėles, kelionės įspūdžių išprovokuotus jaunystės prisiminimus ir pamąstymus apie nūdienos aktualijas, autoriaus pafilosofavimus apie gyvenimą, patarimus būsimiems keliautojams ir pan. Rokiškėnams bus įdomu atrasti sąsają su pažįstamais vardais ir faktais. Pabaigoje pateikiami knygoje paminėti Dailininkų kelio vietovardžiai.

Varnienė, Irena

Amantes – amentes: [drama, apysaka, eilėraščiai ir esė] / Irena Juodelytė-Varnienė. – Kaunas: Naujasis lankas, 2023. – 200 p. – Tiražas 120 egz. – ISBN 978-609-474-366-5

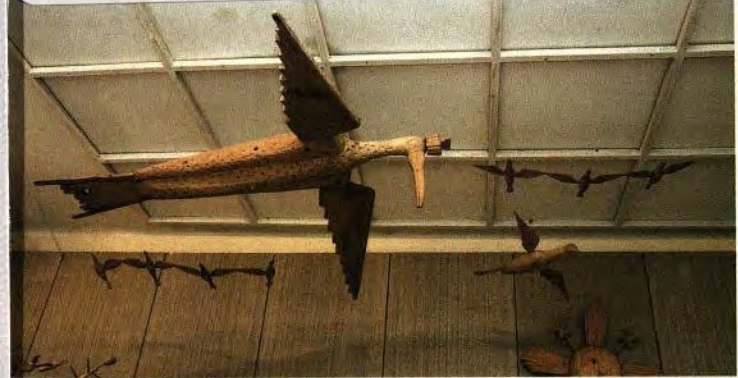
Tai jau šeštoji pedagogės ir literatės Irenos Varnienės knyga, kurioje yra įvairių žanrų kūrinų. Drama „Milė“ apie partizanų ryšininkę Emiliją Vaičėnaite. Apysaka „Amantes–Amentes“ apie meilę, svaiginusią, skaudinusią, grūdinusią ir subrandinusią protagonistę Mildą. Ši apysaka turi autobiografinių bruožų. Pateikiamas ir pluoštelis eilėraščių bei esė apie kultūrą, žmones ir istoriją.

Vasiliauskienė, Aušra

Rokiškio dvaro meno kolekcija / Aušra Vasiliauskienė. – Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2021. – 320 p.: iliustr. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-9955-471-76-9

Leidinį sudaro dvi dalys: mokslo monografija ir katalogas. Monografinėje dalyje atskleidžiama kolekcijos istorija Tyzenhauzų ir Pšezdziekių giminės istorijos kontekste, kolekcijos nacionalizavimo procesas, analizuojami vertingiausi kūriniai. Kataloge pateikiami išsamūs eksponatų duomenys: ne tik vaizdai, autorystė, sukūrimo data, bet ir duomenys apie restauravimą, eksponavimą parodose, publikavimą. Viršelyje panaudotas Johanno Georgo Hamiltono paveikslo „Bajoraitis su žirgu“ (XVIII a. I p.) fragmentas. Idėją viršeliui pasiūlė knygos dailininkė ir maketuotoja Milda Kairaitienė. Pateikiama santrumpa anglų kalba.

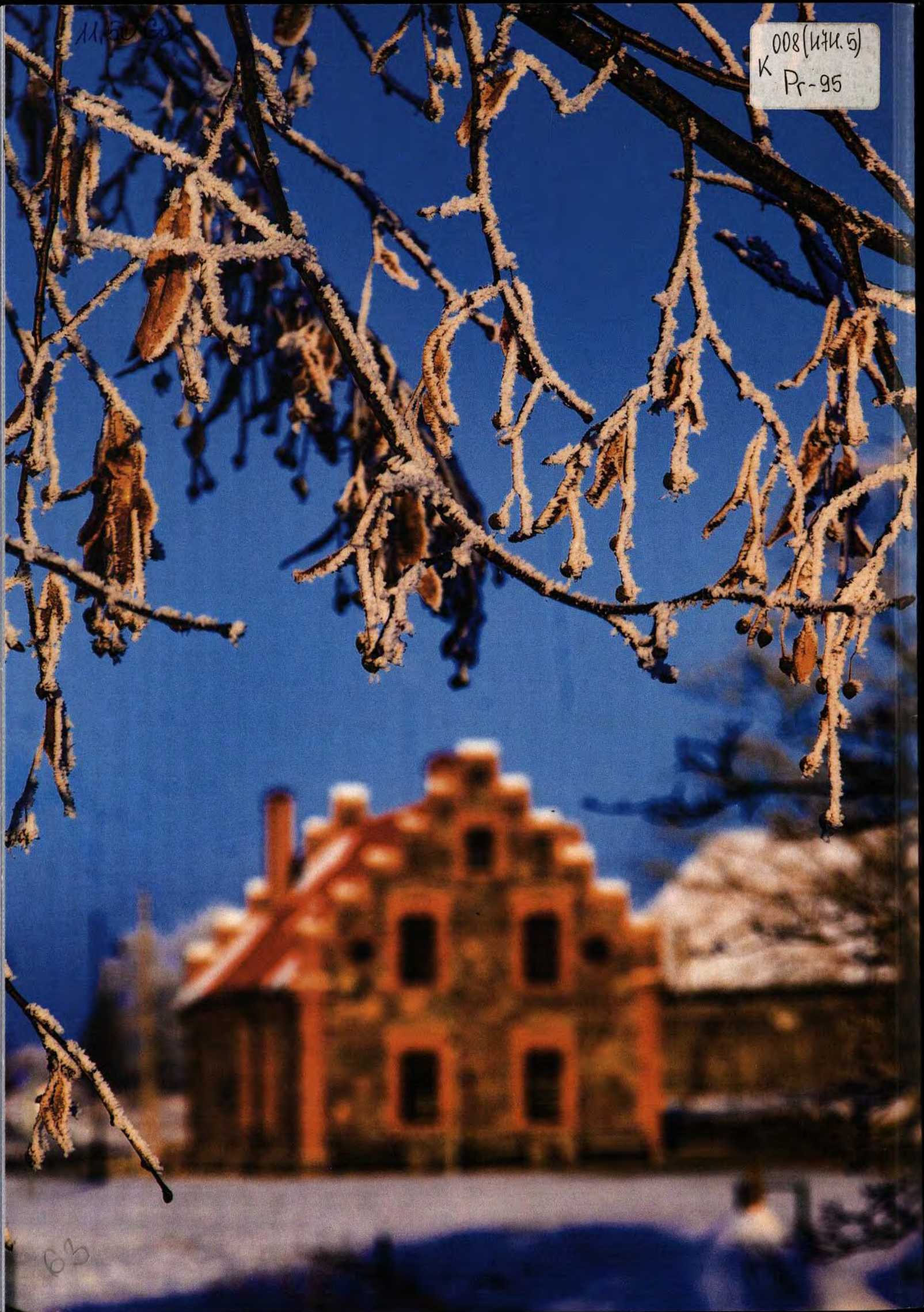
*Medinių Liongino paukščių
čiulbėjimas skamba laike.*

GRAFAS A.K.
Albinas Kuliešis.
Ciklas „Laikas“:
Fragmentai. Rokiškis.

11/20/95

008(1711.5)
K Pr-95

63